

**ABDUREHİM ÖTKÜR'ÜN
KAŞGAR GECEİ DESTANI'NIN
BAĞLAM SÖZLÜĞÜ (5, 6, 7 VE 8. BÖLÜM)**

Şule KAYA
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Doç. Dr. Ahmet KARAMAN
Nisan, 2022
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABDUREHİM ÖTKÜR'ÜN KAŞGAR GECESİ
DESTANI'NIN BAĞLAM SÖZLÜĞÜ (5, 6, 7 VE 8.
BÖLÜM)

Hazırlayan
Şule KAYA

Danışman
Doç. Dr. Ahmet KARAMAN

AFYONKARAHİSAR, 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Abdurehim Ötkür’ün Kaşgar Gecesi Destanı’nın Bağlam Sözlüğü (5, 6, 7 ve 8. Bölüm)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerin oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

08/04/2022

İmza

Şule KAYA

ÖZET

ABDUREHİM ÖTKÜR'ÜN KAŞGAR GECEİ DESTANI'NIN BAĞLAM SÖZLÜĞÜ (5, 6, 7 VE 8. BÖLÜM)

Şule KAYA

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Nisan, 2022

Danışman: Doç. Dr. Ahmet KARAMAN

Kelimeler, cümle içerisinde değişik anlamlar barındıracak biçimde kullanılabilir. Bir kelimenin hangi anlamda kullanılmış olduğunu bağlama göre belirleriz. Bu yönü ile bağlam, iletişimde büyük bir önem arz etmektedir. Bir ifade bağlamsal yönden değerlendirilirken, kelimelerin beraberinde cümlelerin de bağlamı ele alınmaktadır. Bağlamları tespit etmek amacıyla bağlam sözlüğü çalışmaları yapılmaktadır. Bu sözlük çalışmalarına TEBDİZ (Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü) projesi katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada da Abdurehim Ötkür'ün Kaşgar Gecesi adlı destanının (5,6,7 ve 8. Bölüm) bağlamsal sözlüğü oluşturulmuştur. “Kaşgar Gecesi” destanının (5,6,7 ve 8. Bölüm) Arap harfli özgün metni öncelikle Latin alfabesine transkribe edilmiş ve daha sonra TEBDİZ (Türk Edebiyatı Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü) sitemine yüklenmiştir.

Çalışmanın amacı Abdurehim Ötkür'ün Kaşgar Gecesi adlı destanının (5, 6, 7 ve 8. Bölüm) sözcük varlığını tespit etmek, kelimelerin kullanım sıklığını ortaya koymak, Yeni Uygur sözlüklerine katkı sağlamak ve daha sonra yapılacak dil ve üslup çalışmaları için araştırmacılara kolaylık sağlamaktır. Çalışmamızda Yeni Uygur Edebiyatı'nın önemli şahsiyetlerinden biri olan Abdurehim Ötkür'ün hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine de değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Uygur Türkçesi, Abdurehim Ötkür, Kaşgar Gecesi, Bağlam Sözlüğü.

ABSTRACT

THE CONTEXTUAL DICTIONARY OF ABDUREHİM ÖTKÜR'S THE LEGEND OF QASHQAR NIGHT (CHAPTERS 5, 6, 7 AND 8.)

Şule KAYA

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTION
DEPARTMENT OF CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS AND
LITERATURES**

April, 2022

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet KARAMAN

Words can be used in sentences in a manner of has different meanings. The meaning in which a word is used is determined as regards the context. With this aspect, the context has a significant role in the communication. While evaluating an expression contextually, the meaning of the sentences is also discussed together with the meaning of the words. Context dictionary studies are worked to determine the contexts. The TEBDİZ (Turkish Literature Contextual Indexes and Functional Dictionary) project contributes to these dictionary studies. In this study, the contextual dictionary of Abdurehim Ötkür's epic named Kaşgar Night (Chapters 5, 6, 7 and 8) was created. The original text of the epic "Kaşgar Night" (Chapters 5, 6, 7 and 8) in Arabic letters was first transcribed into the Latin alphabet and then uploaded to the TEBDİZ system.

The aim of the study is to determine the vocabulary of Abdurehim Ötkür's epic called Kaşgar Night (Chapters 5, 6, 7 and 8), to reveal the frequency of use of words, to contribute to Contemporary Uyghur dictionaries and to facilitate the language and style studies in the future for the researchers. In our study, the life, literary personality and works of Abdurehim Ötkür, one of the important personalities of the New Uyghur Literature, are also mentioned.

Keywords: New Uyghur Turkish, Abdurehim Ötkür, Qashqar Night, Context Dictionary.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada Kaşgar Gecesi adlı destanın (5, 6, 7 ve 8. Bölüm) bağlamsal sözlüğü oluşturulmuştur. Kaşgar Gecesi destanının (5, 6, 7 ve 8. Bölüm) Arap harfli özgün metni öncelikle Latin alfabesine transkribe edilmiş ve daha sonra TEBDİZ (Türk Edebiyatları Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü) sistemine yüklenmiştir. Yüklenen kelimeler üzerinde çalışılarak eserin bağlamsal sözlüğü oluşturulmuştur.

Tez konusunu belirlememde, tez yazım sürecinde, gerek lisans gerekse yüksek lisans eğitimimde bana yol gösteren, benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, tezimin şekillenmesini sağlayan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Ahmet KARAMAN'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tez yazım sürecinde tecrübesiyle bana destek olan Arş. Gör. Ali YEŞİLDAĞ'a yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, daima yanımda olan kıymetli aileme de teşekkürlerimi sunarım.

Şule KAYA

2022, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLOLAR LİSTESİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDUREHİM ÖTKÜR

1. HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	6
---	---

İKİNCİ BÖLÜM

KAŞGAR GECESİ DESTANI

1. KAŞGAR GECESİ DESTANI (5, 6, 7 ve 8. BÖLÜM)	11
1.1. ESERİN ÖZETİ	11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAŞGAR GECESİ DESTANI'NIN SÖZCÜK VARLIĞI VE BAĞLAM SÖZLÜĞÜ

1. KAŞGAR GECESİ DESTANI'NIN SÖZCÜK VARLIĞI (5, 6, 7 VE 8. BÖLÜM)	16
1.1. İSİMLER	16
1.1.1. Sözcük Yapısındaki İsimler	16
1.1.1.1. Tek Anlamalı Sözcük Yapısındaki İsimler:	16
1.1.1.1.1. Çok Anlamalı Sözcük Yapısındaki İsimler:	21
1.1.1.2. Söz Öbeği Yapısındaki İsimler:	22
1.2. FİİLLER	23
1.2.1. Sözcük Yapısındaki Fiiller	23
1.2.1.1. Tek Anlamalı Sözcük Yapısındaki Fiiller:	23
1.2.1.2. Çok Anlamalı Sözcük Yapısındaki Fiiller:	24
1.1.3. Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)	25
1.1.3.1. Tek Anlamalı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller	25
1.2. KALIP SÖZLER	27
1.2.1. Atasözleri	27
1.2.2. Deyimler	28
1.2.2.1. Tek Anlamalı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler	28
1.2.2.2. Çok Anlamalı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler	29
1.2.3. İkilemeler:	30
1.2.4. İlişki Sözleri:	30
1.2.5. Dualar ve Beddualar	31

2. KAŞGAR GECESİ DESTANI’NIN BAĞLAM SÖZLÜĞÜ (5, 6, 7 VE 8. BÖLÜM)	32
--	-----------

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	344
------------------------------------	------------

KAYNAKÇA.....	349
----------------------	------------

EKLER.....	350
-------------------	------------

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	20
Tablo 2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	21
Tablo 3. Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	22
Tablo 4. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	24
Tablo 5. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	25
Tablo 6. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Birleşik Fiiller	26
Tablo 7. Yardımcı Fiiller	27
Tablo 8. Atasözleri	28
Tablo 9. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler	29
Tablo 10. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler	29
Tablo 11. İkilemeler	30
Tablo 12. İlişki Sözleri	31
Tablo 13. Dualar	31
Tablo 14. Beddualar	31
Tablo 15. İncelenen Ögeler.....	346

KISALTMALAR DİZİNİ

bk.: Bakınız

C: Cilt

ed.: Editör

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

S: Sayı

s.: Sayfa

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

TDK: Türk Dil Kurumu

TEBDİZ: Türk Edebiyatları Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü

v.b.: Ve benzeri

GİRİŞ

Dil, en etkili iletişim aracıdır. Bir insanın kendini anlatması aynı zamanda karşındaki insanı anlaması da dilin doğru kullanımı ile olur. Dil, yaşayan bir varlık olduğundan sürekli gelişir ve kendisini yeniler. Kelimeler her zaman aklımıza ilk gelen anlamıyla kullanılmayabilir. Bu nedenle kelimeyi tek başına değerlendirmemeli geçtiği cümle ve metin bağlamında anlamlandırma yapılmalıdır. Doğru anlamlandırma yapılmadığı takdirde iletişim aksaklığına yol açılabilir. Bağlam, iletişim ile doğrudan ilişkilidir.

Sözcükbilim (leksikoloji) sözcüklerle ilgili araştırmaların yapıldığı bilim dalıdır. Akalın (2010: 164) leksikolojiyi şu şekilde tanımlar “Bir dilin söz varlığını oluşturan sözcükleri yapıları ve anlamları bakımından inceleyen bir bilim dalıdır.”

Sözcüklerin doğru anlamlarını öğrenmemizde en önemli araç sözlüklerdir. Korkmaz (1992: 140) şu şekilde tanımlıyor “Bir dildeki kelimeleri esas alarak onların temel anlamlarını, kazandıkları yan anlamlar ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını, deyimlerini gösteren ve o dilin bütün kelime varlığını içine alan kitaptır.” Vardar’a göre (2002: 183) “Bir dildeki sözlüksel birimlerin tümünü ya da bir bölümünü, genellikle abecesel düzene, kimi durumlarda da konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları, tanıkları, söylenişleri, kökenleri, kullanımları, dilbilgisi ulamları, eşanlamlıları, vb. ya da bir başka dildeki karşılıklarıyla sunan yapıt.”

Sözlük yazım çalışmalarına leksikografi adı verilmektedir. Boz (2011: 4) leksikografiyi şu şekilde açıklıyor “Leksikografi geçmişten bugüne sanat, meslek ve bilim çizgisinde gelişmekte olan bir çalışma alanıdır. Ancak günümüzde leksikografinin sanat tarafından söz etmek mümkün değildir. Geçmişte yazılan sözlükler (özellikle manzum sözlükler) için bir sanat alanı saptaması yapmak ihtimali varsa da bugün o ihtimal tamamen ortadan kalkmıştır. Leksikografinin günümüzde meslek ve bilim çizgisinde olduğunu ama daha çok bilimsel bir nitelik kazandığını söylemek gerekiyor.”

2007 yılında temelleri atılan ve 2014 yılında Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak önlüğünde, metinlerin bilgisayar programları yoluyla daha kolay ve hızlı bir şekilde bağlamli dizin ve işlevsel sözlüklerinin hazırlanması amacıyla TEBDİZ (Türk Edebiyatları Bağlamli Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü) projesi çalışmalarına başlanmıştır. Edebî eserleri kapsamlı bir şekilde inceleyen bu proje, eserdeki sözcükleri, anlam ve

bağlamlarıyla incelemektedir. Bu sayede sanatçının üslubu ve dilin tarihsel süreçte geçirdiği değişiklikler takip edilebilmektedir. (Özer, 2018: 229)

Abdurehim Ötkür'ün Kaşgar Gecesi (5,6,7 ve 8. Bölüm) bağlam sözlüğü adlı bu tez çalışması Kaşgar Gecesi (5, 6, 7 ve 8. Bölüm) destanındaki sözcük varlığının incelenmesine yönelik hazırlanmıştır. Bu çalışmada Kaşgar Gecesi (5, 6, 7 ve 8. Bölüm) destanının bağlam sözlüğü oluşturulurken, sözcüklerin hangi anlam ve bağlamda kullanıldığı ve ne sıklıkta kullanıldığı ortaya çıkartılmıştır.

Çalışmamız, giriş bölümü ile birlikte üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş bölümünde; çalışmanın amacı, çalışmanın önemi, tanımlar, kapsam ve sınırlılıklar ile çalışmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir.

Birinci bölümde; Abdurehim Ötkür'ün hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde; Abdurehim Ötkür'ün “Kaşgar Gecesi” adlı destanının (5, 6, 7 ve 8. Bölüm) özeti verilmiştir.

Üçüncü bölümde Abdurehim Ötkür'ün “Kaşgar Gecesi” adlı destanının (5, 6, 7 ve 8. Bölüm) bağlam sözlüğü hazırlanarak eserin sözcük varlığı sayısal verilerle ortaya konmuştur.

Çalışmamız; sonuç ve değerlendirmenin ardından kaynakça bölümüyle son bulmuştur. Ekler bölümünde ise orijinal metinden örnek sayfalar verilmiştir.

Araştırmanın Amacı

Abdurehim Ötkür'ün Kaşgar Gecesi destanının (5,6,7 ve 8. Bölüm) sözcük varlığı ortaya çıkarılmış, eserin sözcük varlığı tanıklarıyla beraber ortaya konmuştur. Çalışmamızın amacı, tespit edilen sözcük varlığından hareketle eserin bağlam sözlüğünü ortaya koymaktır.

Araştırmanın Önemi

Çalışmamızda sözcük varlığını oluşturan tanıkların kullanım sıklıklarının verilmesi Abdurehim Ötkür ile ilgili yapılacak dil ve üslup çalışmaları için ışık tutacaktır. Edebiyatta dil kullanımı (üslup) çalışmalarının bilimsel bir temele dayanması için belli aşamalarda somut verilerden hareket etmek büyük önem taşımaktadır. Üzerinde çalışılan bağlamli dizin yardımıyla bir yapıttaki somut verileri derli toplu olarak ortaya koymak ve

söz yapılarını tespit etmek amaçlanmıştır. Kelimelere bağlama göre farklı anlamlar verilmesi Uygur sözlükçülüğü açısından önemli bir yer tutacaktır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamızda Kaşgar Gecesi destanının (5,6,7 ve 8. Bölüm) sözcük varlığı ortaya çıkarılmıştır. Eserin sözcük varlığını oluşturan isimler, fiiller, atasözleri, deyimler, kalıplaşmış günlük ifadeler alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu sıralamaya sözlüksel anlama sahip olmayan zamirler, edatlar vb. dâhil edilmemiştir. Bağlam sözlüklerinin amacı genel sözlükler gibi sözcük varlığını oluşturan dil öğelerinin kökenini, türünü vb. ortaya koymak olmadığı için model alınan bağlamlı dizin sözlükleri gibi bu sözlükte de aynı uygulamaya gidilmiştir. Kelimelerin metinde kullanıldığı biçimi tanık gösterilerek anlamıyla birlikte verilmiştir.

Tanımlar

Söz varlığı:

Söz varlığı: Bir dilin sözcük varlığı, yalnızca o dilin sözcüklerinin değil, deyimlerin kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bir bölümdür. (Aksan, 1996: 7)

Bağlamlı Dizin: Bağlamıyla birlikte sunulan sözcüklerin oluşturduğu abecesel dizeldir. (Vardar, 2002: 32)

Bağlamsal Sözlük: Bağlamsal sözlük, anlam-bağlam ilişkisine dayanan bir eserin sözcük varlığını en ince anlam farklılıklarına kadar ortaya çıkaran sözlüktür. (Boz, 2011: 91)

Yöntem

Bu çalışmada, Abdurehim Ötkür'ün Kaşgar Gecesi destanının (5,6,7 ve 8. Bölüm) öncelikle Arap harfli orijinal metni Latin alfabesine transkribe edilmiştir. Daha sonra bağlam sözlüğü oluştururken TEBDİZ (Türk Edebiyatları Bağlamlı Dizinleri ve İşlevsel Sözlüğü) projesinden faydalananarak sözcük varlığını oluşturan unsurlar anlamlandırılmıştır. Böylelikle metinde geçen ve birden çok anlama sahip olan sözcüklerin anlam farklılıkları ortaya konulmuştur. Sözlüksel anlamı olmayan unsurlar bağlam sözlüğüne dâhil edilmemiştir. Dilbilgisel unsurlara da bağlam sözlüğünde yer verilmemiştir. Bağlam sözlüğü oluşturulurken alfabetik sıralama yapılmıştır. Kelimelerin tamamen köküne inilmeksizin, metindeki anlamı veren kısım madde başı olarak

alınmıştır. Bütün fiillerin sonuna, mastar anlamı vermesi için kısa çizgi (-) konulmuştur. Bağlam sözlüğünde, eserdeki sözcüklerin anlamlarıyla beraber kanıt cümleler ve sayfa ile satır sayıları verilmiştir. Kanıt cümleler madde başının altında, sayfa ile satır sayıları ise kanıt cümlelerinin yanında parantez içinde aralarına eğik çizgi (/) konularak verilmiştir. Söz konusu işaretin sol tarafı sayfa sayısını sağ tarafı ise satır sayısını ifade etmektedir. Örneğin;

abruy: İtibar, itimat, saygınlık.

Cenub öz aldığa bolsa egerde / Bitimniñ *abruyi* bolmas bu yerde (115/8)

Yukarıdaki örnekte gösterilen “115” sayısı sayfa numarasını, “8” sayısı ise satır numarasını göstermektedir.

Sözlükte yer alan kelimelerin açıklamaları yapılırken büyük harfle başlanmıştır.

dergah: Saray.

Yene qan üstige yene yéñi qan / Çéçilsa bu géríb *dergahqa* bu an (102/2)

Bütün fiillerin sonuna mastar anlamı vermesi için kısa çizgi (-) konulmuştur.

adaş-: Şaşırmak, azmak.

İtaet babidin çıqtı *adaştı* / Buni añlap Beg Hacı boldı xamuş (99/15)

Madde başı sözcükler, başka sözcüklerle kullanıldığında söz öbeği ya da kalıp söz oluşturuyorsa alt madde başı olarak verilmiştir:

3. Laf, söz.

Turup tursun bu *gep* birdem amanet / Köreyli içkiride néme halet (94/1)

gep éçil-: Laf açmak.

Egerçe *gep éçilsa* Qeşqeridin / Qoşup sözleytti xasni taşqiridin (111/15)

Eserde aynı anlam ve işlevde kullanılan bazı kelimelerde konuşma ve dili ve ağız özelliklerinin etkisiyle harf değişiklikleri ve eksiklikleri bulunmaktadır. Bu sözcüklerin arasına alternasyon işareti (~) getirilmiştir:

vaqit~vaqt: Vakit, zaman.

Vaqit ötkenséri endişe mudhiş / Miciqlap qelbini bir vehşiy teşviş (78/20)

Xalayıq tarqıdı şu halda asta / Biravlar mañdi téz téz eyni *vaqitta* (99/1)

İlk hecesine pekiştirme harfleri alarak türetilen kelimeler (pekiştirme sıfatları) madde başı olarak alınmıştır:

apaq~appaq: Bembeyaz, apak.

Obul yaridar idi oñ kökrikidin / Aqar qan yerge *appaq* köñlikidin (82/17)

Çok anlamlı kelimeler tek madde başı altında, farklı numaralarla gösterilmiştir:

ara: 1.Ara, iç.

Men quşumni ğazğa salsam kim séliptu qağığa / Alte qağa bir bolup aldi quşumni *ariğa* (76/5)

2. Ara; iki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla.

Aradin bir küni kim hepte ötti / Beg Haciniñ seper cabduqi pütti (118/10)

Tanık cümleler içinde devrik şekilde bulunan kalıp sözler, kurallı hâle getirilerek madde başı yapılmıştır:

arzu qil-: Arzu etmek, arzulamak, istemek.

Biravlar bir körüşni *qilsa arzu* / Biravlar söhbitige qildi mavzu (120/10)

Yapı bakımından aynı olan kelimeler sıklık sayılarına göre çok olandan az olana doğru sıralanmıştır. Bağlam sözlüğü bölümünde kelimelerin sıklık sayıları verilmemiştir. Eserde bulunan kelimeler tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Kelimelerin kaç farklı anlamda kullanıldıkları ve sıklık sayıları inceleme bölümünde yer almaktadır. Eserin sözcük varlığını oluşturan öğelerle ilgili bütün sayısal veriler tablolarda gösterilmiştir. Son olarak da bu öğelere inceleme kısmında yer verilmiştir.

Eserde yer alan kelimelerin ve kalıp sözlerin anlamlandırılmasında birden çok sözlüğe başvurulmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Uyğurçe-İngilizçe Luğet
- Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü
- Uygurca-Türkçe Sözlük
- Hazirqi Zaman Uyğur Tiliniñ İzahliq Luğiti
- Uyğur Tiliniñ İzahliq Luğiti

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDUREHİM ÖTKÜR

1. HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Abdurehim Ötkür, 1923 yılında Doğu Türkistan'ın Kumul şehrinde tüccar bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. (Kaşgarlı, 1998: 244)

Anne ve babasını dört yaşındayken kaybeden Ötkür'ü dedesi Tileş Begim ticaretle uğraşan dostu Osman Hacı'ya evlatlık verir. Osman Hacı, yabancı ülkelere gidip gelen, güngörmüş okumuş bir kişi olup Ötkür'ü iyi şartlarda yetiştirmeye özen gösterir. (Çengel, 2000: 23)

Ötkür, önce dini bir okula gider. Bu yıllarda çokça şiir okur; masal ve hikâye dinler. Fakat Kumul halkının yapılan zulümlere karşı ayaklanması ile Kumul'daki bütün okullar kapatılır ve halk göç etmeye başlar. Osman Hacı da ailesiyle birlikte memleketini bırakıp Gensu eyaletinin Jiu Çuan vilayetlerine kaçıp bir süre orada yaşamaya mecbur kalır. Ötkür, okula gitmediği bu yıllarda eğitimini, evde Marihan'ın yanında devam ettirir. Ondan dinlediği ve ezberlediği hikâyeler, masallar, atasözleri ve bilmeceler onun edebî yaratıcılığını geliştirir. (Ersöz, 2014: 16)

Kumul ayaklanması bittikten sonra 1934 yılında Osman Hacı, ailesiyle birlikte Uçturpan'a gider. Uçturpan, o yıllarda sadece ticaret merkezi olmakla kalmayıp aynı zamanda önemli bir kültür ve eğitim merkezidir. Ötkür, burada fen bilimleri eğitimi görür ve 1936'da lise tahsilini yapmak üzere Urimçi'ye gönderilir. Liseyi Urimçi'de okuyan Ötkür, 1939'da Şincan Üniversitesine girer. (Çengel, 2000: 523)

Şincan Üniversitesi'nde Sovyetler Birliğinden ilk Türk aydınlarla tanışır. Onlardan ve okuduğu yazarlardan aldığı ilhamla ilk şiirlerini okul gazetesi için yazmaya başlar. (Rahman, 1993: 523)

Ötkür'ün edebi faaliyetleri 1939-1940 yıllarında başlar. Çin-Japon savaşının hâlâ devam ettiği bu yıllarda Ötkür'de vatanperverlik duygusu ağır basmış ve bu olaydan aldığı ilhamla ilk şiiri olan "Yéni Cuñgo Gülistaniğa" adlı lirik destanı yazmıştır. Bu şiiri, daha sonra 1942 yılında Şincan Gazetesinde yayımlanır. Ötkür'ün Çinli ilim adamlarından aldığı felsefe, siyasî, iktisat ve edebiyat dersleri de onun edebî hayatının zeminini oluşturmuştur. (Çengel, 2000: 24)

Ötkür, 1942 yılında Eğitim Fakültesini iyi bir dereceyle bitirir ve ortaokul öğretmenliği yapmaya başlar. Daha sonra gazete yazarlığı yaparak “Şincan Gazetesi”, “Altay” gibi dergilerde başyazar muavinliği yapar. Şair daha sonra, Sovyetler Birliği’nde yayımlanan “Şerk Hekikiti” (Şark Hakikati), “Kazak Eli” (Kazak Halkı), dergileri aracılığıyla aruz vezni ile yazılmış şiirlerle tanışır. Şairin sonrasında yazdığı “Keñ Kanat Laçın” (Geniş Kanatlı Şahin) ile “İyul Boranliri” (Temmuz Fırtınaları) adlı şiirleri, Şincan Gazetesi ve Yeni Nur dergisinde yayımlanır. Ayrıca Ötkür’ün 1942’de yazdığı “Tamçe Kandın Milyon Çeçekler” (Bir Damla Kandan Milyon Çiçek) adlı bir perdelik dramı birincilik ödülü kazanmıştır. (Çengel, 2000: 25)

Ötkür’ün Lutpulla Mutallip ile birlikte yazdıkları “Çin Moden” adlı tiyatro eserinde Uygur halkının çektikleri zulüm dile getirilir. 1943 yılında Şing Şisey adındaki genel valinin Urimçi’de gerçekleştirdiği terör sonucunda halk ayaklanır. 1944 yılında Ötkür ve şiirleriyle milliyetçiliğe destek verenler hapse atılır. Ötkür, 1945 yılında serbest bırakılır ve yazarlığa devam eder. 1945’ten sonra “Tañ Şamalliri”, “Telke Heqqide Qosaq”, “Böşük Elliği”, “Dëñizden Sada” ve “Baş Ergim” gibi şiirleri Çin zulmünü anlatması bakımından önemlidir. (Çengel, 2000: 25)

Daha sonraki yıllarda siyasî nedenlerden dolayı eserlerini daha temkinli bir şekilde yazmak zorunda kalır. 1946 yılında “Yürek Muñliri” (Yürek Dertleri), 1948 yılında “Tarım Boyliri” (Tarım Boyları) adlı şiirleri yayımlanır. Aynı yıl kaleme aldığı “Keşker Keçisi” adlı destanı siyasî nedenlerden dolayı daha sonra yayımlanmıştır. (Çengel, 2000: 26)

1949’dan sonra Doğu Türkistan’ın Komünist Çinliler tarafından işgal edilmesiyle birlikte zor günler başlar. Siyasî sebeplerden dolayı şair ve yazarların yazma özgürlüğü kısıtlanmış, yasaklara uymayanlar ağır bir şekilde cezalandırılmıştır. Ötkür’de cezalandırılanlar arasındadır ve 20 yıl kadar hapis hayatı yaşamıştır. Bu sebeple 1949-1968 yılları arasında şiir yazamamıştır. (Çengel, 2000: 26)

1966-1976 yılları arasında “On Yıllık Afet Dönemi” olarak adlandırılan Kültür Devrimi sırasında zor günler geçiren şair, bu yıllarda Mao’yla birlikte “Dörtlü Çete”nin yaşattığı kötü günleri anlatan “Küz Kéçisi”, “İçey Qeşqer Şarabidin”, “Yañğusi Tañ Meş’ili” adlı şiirleri kaleme almıştır (Çengel, 2000: 26-27).

Çin Komünist Partisinin 3. Umumî toplantısında alınan kararla karar ile birlikte şair ve yazarlar yazma özgürlüğüne kavuşmuştur. Bununla beraber Ötkür, 1980 yılından

sonra edebî faaliyetlerini hızlandırır. 1985 yılında “Ömür Menzilliri”, adlı külliyatı, “İz” adlı tarihî romanını yayımlar. 1888 yılında “Oyngangan Zemin” adı tarihî romanının ilk cildi yayımlanır. (Çengel, 2000: 27)

Ötkür, Çağdaş Uygur Edebiyatı ve Çağdaş Uygur Türkçesinin bütün inceliklerini bilen bir âlimdir. Memleketinde yayımlanan birçok eserde onun emeği vardır. Uygur Türklerinin büyük düşünürü ve şairi Yusuf Has Hacib’in “Kutadgu Bilig” adlı eserini, yaşayan Uygur çağdaş edebî diline manzum olarak aktaranların başında gelmektedir. Ünlü şair ve yazar Abdurehim Ötkür, 6 Ekim 1915 yılında Urimçi’de kanser hastalığı sebebiyle vefat etmiştir. (Kaşgarlı, 1998: 245)

Abdurehim Ötkür’ün eserleri ise şu şekildedir:

Şiir:

1.Tarım Boylari: 1945-1948 yılları arasında yazılmıştır. 25 manzum, 3 mensur eser olmak üzere 28 şiiri içine almaktadır. 1948 yılında Tiyaşan neşriyatı tarafından az sayıda basılmış ve daha sonra da yasaklanmıştır. (Çengel, 2000: 28)

2.Ömür Menzilliri: 1945-1984 yılları arasında yazılmıştır. 4ü mensur 143 tane şiir bulunmaktadır. Bu eserdeki 11 şiir daha önce Tarım Boylari adlı kitapta yer almıştır. Şincan Yaşlar Öspürümler Neşriyatı tarafından 1988 ve 1944 yılında iki kez yayımlanmıştır. (Çengel, 2000: 28)

3.Yürek Muñliri: 1946 yılında yayımlanmıştır. Eser hakkında detaylı bilgiye ulaşılamamıştır. (Çengel, 2000: 28)

Roman:

1.İz: 419 sayfadan ve 28 bölümden oluşan tarihî bir romandır. 1985 yılında Şincan Halk Neşriyatı tarafından iki kez basılmıştır (Çengel, 2000: 29). Romanda 1913’te Kumul’da Mançu-Çin istilacılarına ve onların yerli yordakçılarından Maksut Van’a karşı mücadele eden Timur Halife’yi konu almıştır. Timur Halife’nin savaşları anlatılırken, o zamanki Kumul vilayetinin sosyal yapısı, mücadelenin sebep ve cereyanı, Uygur Türkleri’nin kahramanlığı ve Timur Halife’nin kahramanca ölümü işlenmiştir. (Kaşgarlı; 1998: 244-245) İz romanı, genel hatlarıyla bir var oluş mücadelesinin destansı anlatımıdır. (Ay, 2007: 72)

2.Oyğangan Zemin: 502 sayfa ve 18 bölümden oluşan 2 ciltlik tarihî bir romandır. 1931 yılında Hoca Niyaz Hacı önderliğinde gerçekleşen Kumul ayaklanması ile birlikte Doğu Türkistan'ın o dönemdeki siyasî, ekonomik ve sosyal durumu anlatılır. 1988 ve 1989 yılları arasında Şıncan Halk Neşriyatı tarafından iki kez basımı yapılmıştır. (Çengel, 2000: 29)

Destan:

1.Qeşqer Qeçisi: 1948-1949 yılları arasında yazılmış ve 1979 yılında yayımlanmıştır. Destan, otuz sekiz mısralık bir mukaddime, üç bin yüz yetmiş iki mısralık asıl bölüm ve yirmi beyitten oluşan bir hatimeden meydana gelmiştir. Kaşgar Gecesi, Leyla ve Kerim'in aşkını anlatan bir destandır. Ötkür, Kerim ve Leyla (Leyligül)'nın gördüğü zulmü, feodal güçlerin zalim yöneticilerle birlikte halka uyguladıkları baskıları ve adaletsizlikleri trajik bir biçimde anlatarak destana sosyal bir boyut kazandırmıştır. Destanda zalimler hicvedilirken zulme boyun eğmeyen kişiler kahraman olarak alkışlanır. (Karaman, 2017: 187-188)

Tiyatrolar:

1.Tamçe Qandin Milyon Çeçekler: 1942 yılında yazılmış tek perdelik bir tiyatro eseridir. 1942 yılında birincilik ödülüne layık görülmüştür (Çengel, 2000: 29).

2.Çin Moden: 1943 yılında Lutpulla Mutellip ile birlikte kaleme alınan eserde Uygur halkının çektiği zorluklar dile getirilmiştir.

Makaleler:

- 1.Milli Tiyatro Sanatının Hususiyetleri Nelerdir?
- 2.Navayî İzini Boylap
- 3.Uygur Kilassik Edebiyatı Heqqide Bezi Mulahizilar
- 4.Çağatay Edebiyatı ve Aruz Vezni
- 5.Uygur Medeniyet Tarihindeki Parlak Namayende – Kutadgu Bilig
- 6.Yüsüp Has Hacıp ve Uygur Edebiyatı
- 7.Rubaî ve Unin Kilassik Nemuniliri
- 8.Yipek Yolidiki Nahşa Avazi- Türkî Diller Dîvani
- 9.Uygur Şeriyitidiki Aruz Vezni Toğrisida- Uygur Edibiyatı Toğrisida

10.Kumul Muqamlirinin Özgicilikleri Toğrisida (Harbalioğlu, 2017: 82)

İKİNCİ BÖLÜM

KAŞGAR GECESİ DESTANI

1. KAŞGAR GECESİ DESTANI (5, 6, 7 ve 8. BÖLÜM)

1.1. ESERİN ÖZETİ

Beşinci bölüm Ali Şir Nevâyi'den bir beyit ve Uygur halk şiiri ile başlamaktadır. Beşinci bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda sevgilinin güzelliğinden bahsedilir ve sessiz, kederli bir gece tasvir edilir. Sevgili o gece pencere dibinde bohçası yanında hazır bir vaziyette bağ tarafından bir işaret beklemektedir. Beklediği işaret bir ney sesidir. Vakit geçtikçe endişe artmaktadır. Leyla yerinde duramaz sabırsızlanır. Vücudu bir yaprak gibi heyecandan titremektedir. Annesi Gülayim de kızı için çok endişelenmektedir.

İkinci kısımda bağın içerisinde garip bir durum vardır. Beş-on kadar adam gizlice bağa girmiştir. Kerim de neyi çalmaktadır. Bunu duyan Gülayim'in gözleri yaşarır ve kızına içinden iyi yolculuklar diler. Sesi duyan Leyla cesur bir şekilde pencereden atlayarak bağ tarafına doğru yönelir. Ancak yürümek bir vakit sonra zorlaşır. Kalbi güm güm atmaktadır. Deminki gayreti ve cesareti kaybolmuştur. Bedenini bir anda korku sarmakta ve dizleri titremektedir. Leyla sonunda bağa ulaşır o esnada Kerim de gelmiştir. Lakin elini dahi tutamadan bekçiler kuduz bir köpek gibi atılmıştır. Kerim bir Rüstem misali savaşı. Yoldaşı Obul da arkadaşını yalnız bırakmayarak ok gibi atılır. Ortalık kızıdır ve bu iki pehlivan çoğu bekçiye dayaklarıyla savarlar. Böylelikle düşmanı endişe kaplar. İçlerinden bir bekçi Kerim'e nişan alarak onu vurmaya ister. Obul bu durum karşısında bir kaplan misali düşmanın üzerine atılır. O arada tabanca ateşlenir ve Obul vurulur. Kerim dostuna koşup onu kucaklar ve feryat eder. Bunu fırsat bilen bekçiler Kerim'e dört bir yandan saldırıp yakalarlar. Obul'un ise sağ göğsünden kanlar akmaktadır. Leyla ve annesi bu duruma feryat ederler. Çolak ise kaygısız bir şekilde Beg Hacı'dan ödül beklemektedir. Komşular Leyla ile Gülayim'in feryadını duyup bağa gelirler. Kavak ağacının arkasında olanları izlemektedirler. Bekçiler Kerim ve Obul'u götürürken Leyla ise arkalarından yorgun bir şekilde gelerek bu zulme beddua ve lanet yağdırmaktadır. Bekçinin teki Leyla'nın başına tabancayla vurur ve Leyla bir gül dibine yıkılır. Kan şakağından dudaklarına doğru akmaktadır. Bu zulüm karşısında dolunay dayanamayarak yüzünü gizlemiştir. Bulutlar da dağılarak dünyayı karanlık basmıştır. Bu

manzaradan sonra Ötkür kendi duygularına yer verip kederli bir tablo çizmektedir. Duygularından bahsederken Lutpulla Mutellip'in katledilişine de değinmektedir.

Altıncı bölüm iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölüm Uygur halk atasözü ile başlamaktadır. Şair hayallerinden bahsetmektedir ve hayallerinin ona rehber olmasını istemektedir. İli vadisinin eşsiz güzelliğini tasvir etmektedir. Hayallerinin arasında İli vadisinde özgürce dolaşmak da vardır. Burada şair Doğu Türkistan'daki Başegim, Bayanday ve Telke Dağları gibi yerlerin güzelliğinden de bahsetmektedir. Şair aşkı anlatmak için kadeh ve şarap metaforlarını kullanmaktadır. Aşkın onu kendinden geçirdiğini anlatmaktadır.

İkinci kısımda şair olayı anlatmaya kaldığı yerden devam eder. Gece yaşanan o kavga şehirde duyulmuştur. Halk ağızdan ağza olan biteni yaymıştır. Halk bu yaşanan olaya sessiz kalmamaktadır. Halk bunun üzerine pazardaki çoğu dükkanı kapatmıştır; hamalı, tellalı, oduncusu, şoförü, aşçısı neredeyse herkes işini gücünü bırakıp bu yaşanana dur demek istemektedir. O gece yakalan Kerim ve Obul bekçi binasındadırlar. Halk binaya akın etmektedir. Bina oldukça sağlamdır ve muhafızlar vardır halka geçit vermezler. Bekçi binası içerisindeki vaziyet ise Obul o gece yaralanmıştı ve sağ göğsünden kanlar akmaktaydı. Kerim bunun üzerine kuşağını yırtarak Obul'un yarasını sarmaktadır. Kerim sorgulanacakken sorgulayıcı bekçi onu görünce donakalır. Çünkü o bekçi bağda Kerimden dayak yemiştir. Bekçi bunu anımsayınca kuduz köpek gibi Kerim'e atılır. Kerim onu yine bir yumrukla yıkar. Böylelikle olaylar büyür. Diğer bekçiler de gelir ve Kerim'i tavana asarlar ve kâh kamçı kâh tokmak kâh yumruk ile döverler. Kerim ise birçok kez kendin geçer. Şair bunun tasvirini yapmakta zorlanır. Hapishaneye gelen Beg Hacı telaşlıdır. Çünkü halk Kerim'i de bahane ederek aslında özgürlük arayışındadır. Hapishane yöneticisi bu ayaklanmanın çözümü olarak ikisinin de asılmasını önermektedir. Ancak Beg Hacı bu fikre sıcak bakmaz. Çünkü ona göre kesip asmak kolaydır ama bu işin arkasında farklı kişiler vardır. Beg Hacı onlara ulaşmak ister. Daha akıllıca bir tedbir bulmak istemektedir. Kerim ve Obul'u serbest bırakarak halkı dağıtmanın daha doğru olacağını düşünmektedir. Böylelikle Kerim ve Obul özgürlüğüne kavuşur. Ancak yüreklerdeki kin ve nefret soğumamaktadır. Halk beddua ve lanet yağdırmaktadır. Bu çözümde halkı teskin etmeye yetmemiştir ve bir bekçi vurulmuştur. Hapishane yöneticisi büyük bir endişeyle Beg Hacıya olanları anlatır. Beg Hacı endişelenir ve öfkelenir.

Yedinci bölüm Nizami Gencevî'den alınan bir beyitle başlamaktadır. Yedinci bölüm üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda şair kendi duygularına yer verir. Hüznü bir tablo çizer. Kaleminin ona ilham verdiğini söyler. Gönünde sevgi ve nefret gibi güçlü iki duygu bulunduran şair, bu zıt iki duyguyu kalemi ile aşıkâr etmektedir. Şair hikâyeyi anlatmaya devam eder. Obul'un annesi ağlayarak oğlunun yaralarını siler. Zulüm üstüne zulüm gören bu kadın ve halk artık isyan etmektedir. Sincan artık onların yurdu değildir. Halk koyun gibi görülmektedir. Onları kesecek sayısız kasap vardır. Burada insanın değeri yoktur. Gomindan kanun tanımamaktadır ve halka zulüm etmektedir. Rozi efendi asılarak zalimce öldürülmüştür. Leyla olaylar karşısında perişan vaziyettedir. Annesi de kızının yanında onun için hüzünlenir. Kerim gördüğü zulümden sonra kulübesinde ızdırap çeker. Halk annesini teselli eder ama onlar da bilmemektedir yarın ne gibi bir oyunla karşı karşıya kalacaklarını.

İkinci kısımda daha çok Hacı'nın duyguları anlatılmıştır. Hacı'nın da ruh hali kederlidir. O da arzusuna daha ulaşamamıştır. Kaşgar halkının isyanı ve Leyla'nın yaralanması onu derinden etkilemiştir. Hacı düşüncelere dalmışken hizmetçisi elinde mektupla gelir ve Hacı'ya uzatır. Hacı mektubu okuyunca hemen arabasını hazırlatır ve yola koyulur. Robert Şer adlı tanımadığı bir İngiliz çağırılmaktadır.

Kaşgar pek çok milletin yaşadığı bir yerdir. İnsanoğlunun türlerinin örneğidir. Türlü türlü sebeplerle gelip dönmemektedirler. Bunlardan biri de İngilizlerdir. Şair, halkın bunu garipsemediğine şaşırmaktadır. Neden Kaşgar'da misafirdiler? Onları kim davet etmişti? Ve buna hangi hukuk izin vermişti? Gomindan yabancılara kayıtsız imtiyazlar vermektedir. Böylece şehre bütün haydutlar kendince sahip olmaktadır. Hacı, Robert'le buluşmaya tam vaktinde gelir. Robert de dostunu güzel bir şekilde karşılar. Robert Şer durumu inceler ve Hacı'ya özlü sözler söyleyerek akıl vermeye başlar. Hacı da Robert'in sözlerini can kulağıyla dinleyerek ona tabi olacağını söyler. Robert, Sincan'ın büyük bir yer olduğunu ve dizginlemenin de zor olduğunu söyleyerek üç bölünmesi gerektiğini söyler. Bu konuşmaların Sovyetlerin duymaması gerektiğini de ekler. Hacı bu konuşmalardan sonra canlanır ve heyecanlanır. Ötkür, Beg Hacı'yı tam bir vatan haini olarak betimlemektedir. Hacı Robert'e minnettardır, onun için kanını bile dökse değerdir. Robert ile Hacı vedalaşır. Hacı bağdan tozu dumana katarak geçer bunu gören Çolak yetişip davet edemediği için hayıflanır. Leyla hastadır ve doktorlar bu duruma çaresizdir. Düğünün ise şuan olması uygun değildir. Bunu düşünen Hacı kendi kendini yemektedir.

Sekizinci bölüm Culgunbay'dan alınan bir beyitle başlar. Sekizinci bölüm dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda Leyla'nın dillere destan güzelliği tasvir edilir. Onun adına şarkılar bestelenmiş, koşaklar yazılmıştır. Özellikle kadınlar Leyla'nın güzelliğinden sohbet ederken, başka bir konuya sıra gelmemektedir. Hacı sefere gidince halk biraz olsun rahatlamıştır. Çolak ise Hacı ile Leyla'yı evlendirme derdindedir, evlendirirse kendisi de refaha erecektir.

İkinci kısımda Ötkür, Leyla'yı anlatmaya devam eder. Hacı şehirden bir süreliğine kaybolunca Leyla'nın ümidi canlanır. Gülayım de hüznü ruh halinden sıyrılıp gülümsemeye başlar. Leyla şuan için iyileşmiştir ancak yüreğinde ki o derin iz asla silinmeyecektir. Niçin hayat bu kadar zordu? Niçin halk için bu koca dünya dardı? Niçin bunu sorgulayıcı hakim yoktu? Leyla bu düşünceler ile istemsizce yeniden hüzünlenir. Gülayım ise Allah'tan ümidini kesmemesini, gönlünü ferah tutmasını söyler. Bağa çıkıp gezip dolaşmasını ister. Komşu kızları olan Nisayım ve Patem de Leyla'yı yalnız bırakmak istemez ve yanında gelirler. Bu kızlar Leyla için hem komşu hem de sırdaştır. Bağda gezmek Leyla'ya iyi gelir ve bir an olsun dertlerini unuttur. Dutar ile şarkılar söyleyip oynarlar. Bağdaki sesleri duyan diğer komşu kızları da gelir ve şölen başlar. Bir kelebek gibi dans eden Patem gül dibinde bir ney görür ve Leyla'ya uzatır. O an Leyla'nın gülen yüzü solar ve kirpikleri yeniden ıslanır. Bağ ağır bir sessizlik basar.

Üçüncü kısımda Ötkür, Kerim'i anlatır. Şehname'de Rüstem'in hileyle vurulup Simurg'un onu tekrar hayata döndürmesi gibi Kerim'e de Tümen ırmağının havası, sabah öten kuşların ahengi mucize bir ilaç gibi Kerim'e şifa olur. Ötkür, "İt ısırması olsa bile Leopar yine Leopardır" diyerek Kerim'in yiğitliğinden bir şey kaybetmediğinden bahseder. Obul, Kerim'i hiç yalnız bırakmaz. Kerim'in annesi Zoremxan da ellerini açıp Allah'a şükreder. Ötkür, Obul'u Ferhad ü Şîrîn'de geçen vefalı dost Şapur'a benzetir. Obul'u iyileştiren Hoten'in meşhur doktoru Pazil Hebibi'yi de İbn-i Sina'ya benzetir. Obul, Hacı ortada yokken Kerim'in gitmesi gerektiğini, bu fırsatın değerlendirilmesini söyler. Diğer arkadaşları da bu fikre katılır. Ancak Kerim itiraz eder. Çok değer verdiği, vefalı dostunu bırakıp gitmek istemez. Fakat Obul'un ısrarı karşısında gitmeyi kabul eder. Şehir kuşatmadadır ve bütün yollar kapalıdır. Şehirde savaş başlamak üzeredir. Kerim o gece ortadan kaybolur ve ondan geriye hiçbir iz kalmaz.

Dördüncü kısımda Kerim'in annesi Zoremxan'ın ızdırabı anlatılır. Zoremxan sabah akşam oğlum diyerek ağlar ve yıkılır. Komşuları teselli vermeye yanına gelir. Gülayım de teselli etmek için yanındadır. Zoremxan Leyla'yı görmeyi arzular. Gülayım

bir çaresini bulur ve Leyla'yı Zoremxan'ın yanına getirir. Zoremxan Leyla'yı görünce sarılır ve ağlar. Sonra bir gümüş yüzük çıkarır ve Leyla'nın parmağına takar. Bunun ardından da hayata gözlerini yumar. Zoremxan'ın ölümüne herkes çok üzülür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAŞGAR GECESİ DESTANI'NIN SÖZCÜK VARLIĞI VE BAĞLAM SÖZLÜĞÜ

1. KAŞGAR GECESİ DESTANI'NIN SÖZCÜK VARLIĞI (5, 6, 7 VE 8. BÖLÜM)

Çalışmamızda incelenen kelimeler tür bakımından isimler ve fiiller olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Edat, bağlaç, ünlem, özel isim, zamir gibi dil bilgisel anlamlı ögeler incelenmemiştir.

1.1. İSİMLER

Alan (2019: 13-39), isimleri sözcük yapısında, söz öbeği yapısında ve tümce yapısında olmak üzere üçe ayırmıştır ve şu şekilde tanımlamaktadır: “*Evrendeki canlı veya cansız varlıkları, soyut ve somut kavramları, durumları, olayları ve olguları işaret eden/karşılayan sözcük türüne ad (isim) denir.*”

Çalışmamızda isimler; sözcük yapısında ve söz öbeği yapısında olan isimler şeklinde incelenmiştir. İncelenen ögeler sıklık sayıları çoktan aza olacak şekilde sıralanmıştır. Sıklık sayıları aynı olan ögeler alfabetik olarak sıralanmıştır.

1.1.1. Sözcük Yapısındaki İsimler

Sözcük yapısındaki isimler, tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.1.1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler:

Tek anlamlı sözcük yapısındaki isimler en fazla 116 kere, en az 1 kere tekrarlanmıştır. Bu sözcüklerin sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: yine (42), bar (26), qiz (25), bağ (23), her (22), köñül (21), kün (18), emdi (17), hal (16), xeq~xelq (16), téxi (16), gül (15), gah (14), şehir (14), axir (13), kişi (13), köz (13), bugün (12), dep (12), hemme (12), şunçe (12), qassap (11), adem (10), cahan (10), köp (10), terep (10), qéni (9), qol (9), öy (9), söz (9), yoq (9), yurt (9), asta (8), goya (8), xiyal (8), it (8), qan (8), tam (8), eceb (7), gerçe (7), xuddi (7), iz (7), kérek (7), ney (7), şu an~şuan (7), teqdir (7), teşviş (7), aşu (6), derhal (6), dost (6), emes (6), égiz (6), xalayıq (6), xususen (6), kéçe (6), mey (6), tedbir (6), toy (6), tün (6), yéñi (6), cimi (5), çerx (5), dastan (5), gem (5), xamuş (5), xas (5), içide (5), iqbál (5), qelem (5), qoşna (5), peyl (5), pütün (5), seper (5), sicañ (5), sir (5), ştab (5), şuña (5), tüv (5), üst (5), acayıp (4), andin (4), arzu (4), aydin (4), carañ (4), çiray (4), dağ (4), davan (4), dem (4), démekçi (4),

dérize (4), ene (4), égir (4), gülşen (4), ğezep (4), hazır (4), hemişə (4), hergiz (4), hösn (4), ilac (4), kéyin (4), qanun (4), qedem (4), qéşiğa (4), qoy (4), quş (4), meqset (4), menzire (4), naxşa (4), némişqa (4), oğul (4), ot (4), saqal (4), soraq (4), söygü (4), ta (4), teñ (4), téz (4), tüpeyli (4), uruş (4), uzun (4), ümid (4), vadi (4), vaqt~vaqıt (4), yan (4), yil (4), zamane (4), alte (3), ana (3), aña (3), ayan (3), bek (3), birer (3), bit (3), bulut (3), buniñdin (3), callat (3), çerik (3), dehşet (3), derd~dert (3), dil (3), düşmen (3), ehl (3), elvette (3), endişe (3), ete (3), eyni (3), ğemxane (3), halet (3), herbiy (3), hesret (3), hékayet (3), hés (3), hiyle (3), hoş~huş (3), xal (3), xet (3), xiyalçan (3), iç (3), işik (3), kac (3), keñ (3), kéçice (3), konsul (3), küç (3), qamça (3), qanat (3), qara (3), qelb (3), qesten (3), qériliq (3), lazim (3), lehze (3), mavzu (3), mexpiy (3), melun (3), mensep (3), meyl (3), minut (3), muqeddem (3), muñluq (3), namerd (3), nişane (3), orun (3), oy (3), özge (3), özgice~öziçe (3), pervane (3), pikir (3), povuska (3), put (3), roşen (3), saet (3), seher (3), su (3), şundaq (3), teyyar (3), ün (3), yaq (3), yilpiz (3), yiraq (3), yürek (3), zulm~zulum (3), zulmet (3), aça (2), aççıq (2), axşam (2), alma (2), aqsaq (2), apaq~appaq (2), arilap (2), arman (2), asman (2), ateş (2), ayağ (2), bahane (2), bay (2), beg (2), belbağ (2), bezen (2), bezi (2), béliq (2), bidadliq (2), bidar (2), bille (2), bina (2), binava (2), bostan (2), bova (2), bölek (2), böre (2), bulbul (2), cahangir (2), camaet (2), camal (2), casaret (2), cenub (2), ceñ (2), cim (2), cümle (2), çay (2), çek (2), çimen (2), çimenzar (2), çırağ (2), çiş (2), dada (2), dadil (2), dalan (2), dastixan (2), del (2), dégende (2), dildar (2), dişvar (2), diyar (2), dolqun (2), dua (2), dukan (2), dutar (2), ecel (2), ehval (2), eks (2), elem (2), elvet (2), erke (2), erkin (2), evzel (2), eynek (2), gülistan (2), ğalcir (2), ğelyan (2), harva (2), hepte (2), heyhat (2), hékaye (2), hüner (2), xahiş (2), xazan (2), xever (2), xil (2), xiyamet (2), xotun (2), içkeri (2), ixtiyarsız (2), ilham (2), isyançı (2), iztirap (2), karamet (2), keñri (2), körüş (2), külbe (2), qağa (2), qandaq (2), qapaq (2), qarañgu (2), qarmaq (2), qarşı (2), qavan (2), qayta (2), qazara (2), qedeh (2), qepes~qepez (2), qéri (2), qir (2), qisse (2), qiyin (2), qizilgül (2), qoş (2), qoşaq (2), qoşun (2), quvvət (2), liq (2), maqal (2), malamet (2), mazar (2), mehelle (2), mehzun (2), mektup (2), merhum (2), merkez (2), meydan (2), mistir (2), muellim (2), munçe (2), munda (2), mundin (2), muşt (2), mühim (2), mülayim (2), nahayet (2), namayan (2), name (2), nava (2), navakeş (2), nıcatlıq (2), nida (2), nigah (2), nobaş (2), oxşaş (2), oñ (2), ölke (2), ömür (2), örük (2), palan (2), panah (2), pat (2), pelek (2), pervaz (2), perzent (2), piyale (2), pokun (2), pütkül (2), ravane (2), reqib~reqip (2), reñg (2), reste (2), saqiy (2), sama (2), saman (2), saray (2), seherlik (2), seveb (2), sevr (2), seyli (2), sériq (2), sirliq (2), soraqçı (2), söhbet (2), şahane (2), şair (2), şamal (2), şavqun (2), şebnem (2), şepe (2),

şerbet (2), şeriet (2), şeyda (2), şeytan (2), şikayet (2), şipa (2), tağ (2), talay (2), tasadip (2), taş (2), tekrar (2), ten (2), tezim (2), tik (2), til (2), tilek (2), tiptinç (2), tiz (2), topa (2), tunci (2), tuyğu (2), upuq (2), uzaq (2), üzük (2), vehim~vehime (2), vekalet (2), veziyet (2), yalguz (2), yaman (2), yapyéşil (2), yar (2), yara (2), yaridar (2), yaşliq (2), yav (2), yel (2), yégane (2), yéqin (2), yip (2), yoruq (2), zorluq (2), abihava (1), abruy (1), aciz (1), ademzat (1), ağa (1), aka (1), aqıl (1), aqilane (1), aqlig (1), alamet (1), ald (1), aldida (1), aldiğa (1), alem (1), alim (1), aliy (1), altun (1), amanet (1), ambal (1), an (1), anar (1), aptapperes (1), ar (1), aram (1), aramgah (1), aran (1), arça (1), argımaq (1), artuq (1), asas(1), اساسen (1), aş (1), aşına(1), aşiqane (1), aşpez (1), at (1), ata (1), aval (1), avam (1), avaz (1), aydiñ (1), ayropilan (1), az (1), azade(1), azlap (1), bağır (1), bahar (1), bal (1), barçe (1), basqunçi (1), başliq (1), baya (1), bayiçi (1), bayram (1), becaiyi (1), beden(1), beeynen (1), bexş (1), bext (1), bel (1), beñvaş (1), berdaş (1), berg (1), betinke (1), bezme (1), béliqçi (1), béri (1), biçare (1), bigiz (1), bihésab (1), bihuşane (1), biitaet (1), bikar (1), birdinla (1), bişek (1), bitekellup (1), boğça (1), bolupmu (1), bovaq (1), boyun (1), bölekçe (1), böşük (1), bulaq (1), bunyad (1), Bürküt (1), cabduq (1), cada (1), canan (1), canliq (1), canucan (1), cañcal (1), carahet (1), carañliq (1), cavaben (1), cay (1), caza (1), cebr (1), cehet (1), cennet (1), cesur (1), ceynek (1), cilve (1), cimcit (1), cinçirağ (1), cudaliq (1), cudunluq (1), cuvaz (1), cüp (1), cüret (1), çaç (1), çaçaq (1), çağliğ (1), çangal (1), çañqaqliq (1), çar (1), çaras (1), çare (1), çaşqan (1), çéhre (1), çéke (1), çin (1), çirağpay (1), çoqum (1), çöçek (1), çuqan (1), çüçük (1), çüş (1), dad (1), dana (1), danaliq (1), dane (1), dañq (1), dap (1), dastaniy (1), dav (1), dava (1), devam (1), dellal (1), dergah (1), dervişane (1), derya (1), deslep (1), deste (1), deşt (1), deva (1), devr (1), déğüdek (1), démekki (1), dilber (1), dilmec (1), dilreba (1), diyanet (1), doq (1), doppa (1), dora (1), dorem (1), dostluq (1), dotey (1), dunya (1), durdane (1), eblex (1), ecib (1), ecnebiy (1), edep (1), edib (1), elemkarane (1), emeldar (1), emgek (1), emir (1), epçil (1), epkeş (1), epsunçi (1), epsus (1), epyün (1), er (1), ereb (1), erz(1), eser (1), esir (1), esla (1), etey (1), ettey (1), evrişim (1), eyib (1), ezbirayi (1), ezel (1), édir (1), élan (1), érinçek (1), éşek (1), éşiğ (1), etik (1), étirazsız (1), étiş (1), étiz (1), gal (1), gerdun (1), goyaki (1), gör (1), göş (1), gumanliq (1), gülgün (1), güllük (1), güzel (1), ğayibane (1), ğaz (1), ğemguzar (1), ğemkin (1), ğeniymet (1), ğerezlik (1), ğeyret (1), ğeyriy (1), ğezel (1), ğéni (1), ğerib (1), ğubar (1), ğunçe (1), ğurur (1), ğusse (1), hacet (1), halsiz (1), hamane (1), hammal (1), harduq (1), harvikeş (1), havale (1), hayacan (1), hayat (1), hazirçe (1), hedep (1), heq (1), hemkar (1), heriket (1), heves (1), heydes (1), heyrane (1), héli (1), héli mu (1), hésab (1), himmet (1), hoquq (1), hoyla (1), hör (1),

höriyet (1), hörmət (1), huşyar (1), xadim (1), xalisa (1), xalta (1), xamançı (1), xaniqa (1), xara (1), xarci (1), xeter (1), xeyrat (1), xénim (1), xiraman (1), xire (1), xiyaliy (1), xizmet (1), xoca (1), xorek (1), xoşallıq (1), xoymu (1), xunriz (1), xupiyane (1), xurrem (1), xuş (1), xuştar (1), icad (1), idrak (1), ige (1), ilhamçı (1), ililiq (1), ilmek (1), imaret (1), imkan (1), ini (1), intiha (1), iptida (1), iptixarlıq (1), isyan (1), isyankar (1), işan (1), işq (1), iştan (1), itaet (1), izzet (1), jurnal (1), kalla (1), kamér (1), keçmiş (1), keklik (1), kelgüsi (1), kemzul (1), keremlik (1), keyni (1), keynidin (1), kélın (1), képinek (1), késel (1), kikeç (1), kirpik (1), kişen (1), kişilik (1), kitab (1), köçet (1), kök (1), köklem (1), kökreğ (1), kökse (1), köküş (1), köl (1), köñlek (1), körgezme (1), kötek (1), küçep (1), kümüş (1), kündüz (1), künsayın (1), küy (1), qaçan (1), qadir (1), qamaq (1), qamal (1), qamaş (1), qapqa (1), qaplan (1), qaram (1), qarar (1), qarğa (1), qarğay (1), qarıǵu (1), qatar (1), qattıq (1), qayǵu (1), qaynaq (1), qaysi (1), qebre (1), qedim (1), qedir (1), qedirdan (1), qelemkeş (1), qerel (1), qeside (1), qest (1), qeşqeriy (1), qetiy (1), qeyer (1), qéşida (1), qéşimda (1), qétiq (1), qéydaş (1), qiliç (1), qirğaq (1), qismen (1), qismet (1), qiş (1), qiya (1), qiyamet (1), qiyan (1), qizil (1), qizilliq (1), qorşav (1), qorıuq (1), qotan (1), qulaq (1), qumri (1), qurdaş (1), qutquzuş (1), quyaş (1), quyun (1), lale (1), lebbey (1), lev (1), lirika (1), loqma (1), macal (1), madar (1), mahir (1), makan (1), mal (1), malxay (1), mata (1), matem (1), medrise (1), meğrurane (1), mehbus (1), mexsus (1), mekkar (1), mena (1), menmen (1), meñǵu (1), mepikeş (1), meptun (1), meripet (1), mervayit (1), mes (1), mescit (1), mestlik (1), mesume (1), mevcut (1), meyüs (1), meyüsane (1), mezmun (1), méhnet (1), méhr (1), méniñçe (1), micez (1), miñ (1), miñlap (1), mis (1), misqal (1), möcize (1), mudhiş (1), muhtac (1), mukapat (1), muqam (1), munçilik (1), mundaq (1), muñindek (1), muntezir (1), murad (1), muşpiq (1), muşu (1), mutleq (1), muz (1), müşkül (1), müşük (1), nan (1), nasval (1), nazinin (1), nazuk (1), neçen (1), nege (1), nemune (1), nepes (1), nepret (1), neşi (1), nevre (1), neyreñ (1), nezer (1), néçün (1), némerse (1), némiki (1), nésiv (1), nétey (1), nicaset (1), nicat (1), niyet (1), növet (1), nuqta (1), nurgun (1), oçuq (1), oğriliqçe (1), oq (1), olca (1), omumen (1), on (1), onlap (1), oñay (1), otluq (1), otunçı (1), oylaş (1), oynaq (1), oyuy (1), oyun (1), oyunçı (1), ögey (1), öǵün (1), öǵze (1), ökteñ (1), ölima (1), ötken (1), özara (1), özgiriş (1), özümدين (1), pacie (1), paxta (1), pak (1), pal (1), palta (1), palvan (1), para (1), parañ (1), parlaq (1), paşa (1), payan (1), pede (1), pegah (1), peqetla (1), pelte (1), perq (1), perman (1), permayış (1), perverdigar (1), pes (1), pesane (1), pest (1), pesva (1), peyda (1), pétiçe (1), pir (1), pişane (1), puxta (1), purset (1), puzun (1), ravab (1), ravan (1), rayon (1), rext (1), reis (1), repiq (1), rişte (1), rocek (1), roh (1), rohiy (1), romal (1),

ruxsar (1), saba (1), sada (1), sadir (1), saxtipezlik (1), salamet (1), samavar (1), sanaq (1), saparet (1), sayahet (1), saz (1), seg (1), segek (1), sehra (1), selkin (1), selle (1), sep (1), set (1), sévet (1), sézim (1), sigar (1), signal (1), sirdaş (1), sirt (1), sitemkeş (1), siyaset (1), soda (1), soğaq (1), sögel (1), sumurğ (1), süzük (1), şadiyane (1), şaptul (1), şarab (1), şax (1), şexsen (1), şeren (1), şerqşunas (1), şert (1), şéhit (1), şéir (1), şérik (1), şimal (1), şox (1), şöhret (1), şum (1), tağar (1), taqet (1), tal (1), tamaşa (1), tap (1), tapança (1), tarap (1), tarim (1), taşqiri (1), tayağ (1), tayğaq (1), tayin (1), taylaq (1), tebiet (1), tehdit (1), tekşi (1), teqezza (1), teley (1), telpünüş (1), telqin (1), temsil (1), teñdaş (1), تنها (1), teñlik (1), tepekkur (1), tes (1), teselli (1), tesevvur (1), tesirat (1), tesvir (1), teşekkur (1), teşna (1), tetey (1), tetür (1), téxize (1), téléfon (1), téñiqliq (1), térek (1), téren (1), tévip (1), téviqliq (1), tézek (1), tilla (1), tinç (1), tinim (1), tinimsiz (1), tinmas (1), tintiş (1), tire (1), toğra (1), toqmaq (1), tolun ay (1), tonuş (1), toñ (1), torus (1), tozan (1), tör (1), töşek (1), töven (1), tuğan (1), tuman (1), tuñçi (1), turğuçi (1), turmaq (1), tuyuqsız~tuyuqsızdin (1), tülke (1), tünügün (1), tünlük (1), uçqu (1), uçqun (1), udulda (1), udulluq (1), udum (1), uluğ (1), uzari (1), üç (1), ülüş (1), üzre (1), vapa (1), varaq (1), varaqçi (1), varis (1), veten (1), vehimilik (1), vehşiy (1), vesli (1), vicdan (1), vilayet (1), visal (1), vucut (1), yad (1), yağ (1), yaxşi (1), yaqquçi (1), yalqun (1), yapraq (1), yastuq (1), yavuz (1), yaylaq (1), yaz (1), yelken (1), yer (1), yéqında (1), yénida (1), yénişlap (1), yigirme (1), yigit (1), yığa (1), yılan (1), yılqi (1), yipek (1), yolvas (1), yopyoruq (1), yuha (1), yumuqluq (1), yuñ (1), yügen (1), yüzlep (1), yüzidin (1), zahir (1), zalim (1), zaman (1), zar (1), zaval (1), zeher (1), zer (1), zerre (1), zevq (1), zémin (1), zilliq (1), zindan (1), zinnet (1), zilva (1), zit (1), ziyaret (1), zor (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı sözcük yapısındaki isimlerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
10 ve üzeri	26	423
9	6	54
8	6	48
7	9	63
6	13	78
5	19	95
4	47	188
3	77	231
2	211	422
1	700	700
Toplam	1114	2302

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tek anlamlı sözcük yapısındaki 1114 isim, 2302 sıklıkla kullanılmıştır. Tabloda sol taraf kelimelerin kaç kez tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan kelimelerin sayılarını, sağ taraf ise tekrarlanan kelimelerin sıklık sayılarının toplamını göstermektedir.

1.1.1.1. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler:

Sözcük yapısındaki çok anlamlı isimler en fazla en fazla 7, en az 2 anlamda kullanılmıştır. Bunlar anlamlarına ve sıklık sayılarına göre çoktan aza şu şekilde sıralanmıştır:

Yedi anlamlı sözcük yapısındaki isimler: ne~néme (24).

Altı anlamlı sözcük yapısındaki isimler: bir (94).

Beş anlamlı sözcük yapısındaki isimler: iş (40).

Dört anlamlı sözcük yapısındaki isimler: gep (20), neçe~neçe (8), yol (7).

Üç anlamlı sözcük yapısındaki isimler: baş (16), can (10), el (10), yüz (9), ay (8) yaş (8).

İki anlamlı sözcük yapısındaki isimler: çağ (12), saqçi (11), tola (10), néçük (9), dégen (8), ikki (8), tañ (8), çoñ (7), şam (7), ara (6), bala (6), cam (5), héç (5), qançe (5), bab (4), boy (4), burun (4), mehkem (4), perişan (4), arqa (3), bes (3), hakim (3), kem (3), tamam (3), tar (3), çet (2), he (2), hélitin (2), muştac (2), ret (2).

Aşağıda eserde yer alan çok anlamlı sözcük yapısındaki isimlerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler

Farklı Anlam Sayıları	Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
7	1	24
6	1	94
5	1	40
4	3	35
3	6	61
2	30	155
Toplam	42	409

Yukarıdaki tablo incelendiğinde çok anlamlı sözcük yapısındaki 42 farklı isim, 409 sıklıkla kullanılmıştır. Tabloda sol tarafta isimlerin kaç farklı anlamda kullanıldığını, orta tarafta kaç farklı isim olduğunu sağ taraf ise farklı anlamlarda kullanılan isimlerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.1.2. Söz Öbeği Yapısındaki İsimler:

Söz öbeği yapısındaki isimler tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Ancak çalışmamızda çok anlamlı söz öbeği yapısındaki isimler tespit edilememiş, sadece tek anlamlı söz öbeği yapısındaki isimler tespit edilmiştir. En fazla 9, en az 1 kez tekrarlanmıştır. Bu ögelerin çoktan aza doğru sıralanışı şu şekildedir: birdem~bir dem (9), bu yerde (4), bir demde (3), ikki-üç (3), tayaq-toqmaq (3), bir qançe (2), bir munçe (2), bu yer (2), çare-tedbir (2), eqil-idrak (2), el-yurt (2), her kün~her küni (2), héçbir (2), xuyi peyli (2), kem eqil (2), köz yéşi (2), terep tuştin (2), yüz yüzlep (2), aqöy-çédır (1), amali qançe (1), arzu-istek (1), ayal-erkek (1), beş-onçe (1), bigem-biperva (1), bir-ikki (1), bir qomuş (1), bir neççe (1), boş gep (1), buğa-maral (1), bu yerdin (1), çerxi gerdun (1), derdu elem (1), el-camaet (1), es-huş (1), ete-ögün (1), gep söz (1), gül-çéçek (1), gem-ğusse (1), gezep-qehr (1), herbir (1), her qayaqqa (1), her qaysi (1), her néçüktur (1), her zaman (1), héçkim (1), hiyle tedbir (1), hoyla-aram (1), xelq vekili (1), xun devasi (1), iş-emel (1), iz-nişane (1), kök yüzi (1), küç-derman (1), künlerde bir kün (1), qaysibir (1), qéri-yaş (1), qiz-cuvan (1), qolum-qoşna (1), qovm-qérindaş (1), naz tekellup (1), ne hacet (1), néme ançe (1), nemistirki (1), nepret-öç (1), neyreñ-tuzaq (1), nimkar-capakeş (1), on töt (1), on yette (1), oñ-sol (1), ot yürek (1), öç-adavet (1), öy-öyde (1), öz béşiçe (1), öz vaqtida (1), pak-sadda (1), put-qol (1), tilsiz sadasiz (1), soda-ticaret (1), sumbul çaç (1), sübhi dem (1), sübhi tañ (1), şehla köz (1), şermende resva (1), şeydayi bulbul (1), şu boldi (1), şuniñ birle (1), şu tüpeyli (1), şu yerde (1), tağudavan (1), ten ve canı (1), tégi tekti (1), tévip-doxtur (1), tuşmutuştin (1), uzun-qisqa (1), üstvaş (1), vehime teşviş (1), yaru hemdem (1), yer tégi (1), yer yüzi (1), yolbaşçi hadi (1), yüz yüz (1), yüz yüzligen (1), zil-qoñğuraq (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı söz öbeği yapısındaki isimlerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir.

Tablo 3. Söz Öbeği Yapısındaki İsimler

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
9	1	9
4	1	4
3	3	9
2	13	26
1	85	85
Toplam	103	133

Yukarıdaki tablo incelendiğinde söz öbeği yapısındaki 103 farklı isim, 133 sıklıkla kullanılmıştır. Tabloda sol taraf tek anlamlı söz öbeği yapısındaki isimlerin kaç

kez tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane söz öbeği olduğunu, sol taraf ise tekrarlanan söz öbeklerinin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2. FİİLLER

Kahraman (2009: 109) fiili şu şekilde tanımlıyor “*Varlıkların ve kavramların eylemlerinin, oluşlarının dildeki karşılığı olan sözcük ya da söz öbeklerine fiil denir.*”

Fiiller; sözcük yapısındaki fiiller ve söz öbeği yapısındaki fiiller olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.2.1. Sözcük Yapısındaki Fiiller

Sözcük yapısındaki fiiller; tek anlamlılar ve çok anlamlılar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. İncelenen ögeler sıklık sayıları çoktan aza olacak biçimde sıralanmıştır. Sıklık sayıları aynı olan ögeler alfabetik olarak sıralanmıştır.

1.2.1.1. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller:

Tek anlamlı sözcük yapısındaki fiiller en fazla 38, en az 1 kez tekrarlanmıştır. Bu ögelerin sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: de~dé- (38), i- (36), kel- (26), éyt- (15), başla- (11), kül- (10), yığla- (10), kez- (9), qıl- (9), yat- (9), bil- (8), al- (7), çüş- (7), mañ- (7), iç- (6), körün- (6), otur- (6), ye- (6), yiqıl- (6), as- (5), qoy- (5), toldur- (5), tut- (5), aq- (4), aña- (4), aş- (4), bar- (4), iste- (4), qayt- (4), qoşul- (4), oqu- (4), sözle- (4), sun- (4), tépil- (4), yoqal- (4), yügür- (4), erzi- (3), étil- (3), éziq- (3), işit- (3), kir- (3), köy- (3), qorq- (3), quçaqla- (3), qutra- (3), özger- (3), sarğay- (3), soy- (3), tügü- (3), uç- (3), untu- (3), yirt- (3), yür- (3), adaş- (2), aldira- (2), aşur- (2), çap- (2), çéçil- (2), çida- (2), ért- (2), xoşlaş- (2), kes- (2), qaç- (2), qaqaqla- (2), qan- (2), qanatlan- (2), qiyna- (2), qur- (2), qutul- (2), munlañ- (2), oyla- (2), örle- (2), parqıra- (2), piçirla- (2), püt- (2), sez- (2), siğ- (2), soz- (2), söy- (2), tarqa- (2), teg- (2), tiñşa- (2), tiril- (2), titre- (2), tolğan- (2), tonal~tonul- (2), uxla- (2), uyal- (2), yap- (2), aç- (1), amalla- (1), aña- (1), atlan- (1), az- (1), bağla- (1), bayqi- (1), béket- (1), boğul- (1), boşat- (1), böl- (1), buluqla- (1), burul- (1), buzul- (1), ciriña- (1), çaç- (1), çaqna- (1), çarasla- (1), çayqal- (1), çayqila- (1), çayna- (1), çek- (1), çetleş- (1), çiqar- (1), çiqış- (1), çirqira- (1), çişle- (1), çök- (1), çörgile- (1), çüşen- (1), daraña- (1), desse- (1), domsay- (1), eceblen- (1), egeş- (1), emle- (1), es- (1), esle- (1), éçil- (1), égil- (1), épçiq- (1), érin- (1), ésil- (1), havşu- (1), heyde- (1), hicay- (1), holuq- (1), huvla- (1), xala- (1), ilindür- (1), izde- (1), kay- (1), keçür- (1), kéliš- (1), kéñeş- (1), késil- (1), kėtiş- (1), kiriş- (1), kiy- (1), köreñle- (1), küldür- (1), külüş- (1), qaq- (1), qama- (1), qamit- (1), qansir- (1), qaraş- (1), qava- (1), qayna- (1), qestle- (1), qét- (1), qimirla- (1), qirla- (1), qiyinlaş- (1), qiz- (1), qiziq-

(1), qizit- (1), qoğla- (1), qozğat- (1), mara- (1), mök- (1), oyğan- (1), oyğat- (1), oynat- (1), öl- (1), ör- (1), ös- (1), palaqla- (1), piş- (1), pütüş- (1), saqay- (1), sav- (1), sege- (1), sépil- (1), sila- (1), siqil- (1), solaş- (1), söre- (1), süzül- (1), şivirla- (1), şuñgu- (1), taqal- (1), tala- (1), tamşat- (1), tañ- (1), taraqla- (1), taran- (1), tart- (1), taş- (1), telpün- (1), terge- (1), testiqla- (1), teş- (1), tevrin- (1), tépirla- (1), tilin- (1), tipirla- (1), tire- (1), titret- (1), tizginle- (1), tol- (1), tonut- (1), toplaş- (1), tos- (1), tökül- (1), tuğ- (1), tutun- (1), tüget- (1), uçraş- (1), ula- (1), ulaş- (1), ulğay- (1), utquz- (1), uyu- (1), varqir- (1), yağdur- (1), yañrat- (1), yay- (1), yaz- (1), yelpü- (1), yeñ- (1), yéqil- (1), yépiş- (1), yéril- (1), yétiş- (1), yéyil- (1), yig- (1), yigil- (1), yoqla- (1), yoru- (1), yoşur- (1), yöle- (1), yölen- (1), yönel- (1), yötke- (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı sözcük yapısındaki fiillerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir.

Tablo 4. Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
10 ve üzeri	7	146
9	3	27
8	1	8
7	3	21
6	5	30
5	4	20
4	13	52
3	17	51
2	36	72
1	155	155
Toplam	244	582

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tek anlamlı sözcük yapısındaki 244 fiil, 582 sıklıkla kullanılmıştır. Tabloda sol taraf fiillerin kaç kez tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan fiillerin sayılarını, sağ taraf ise tekrarlanan fiillerin sıklık sayılarının toplamını göstermektedir.

1.2.1.2. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller:

Çok anlamlı sözcük yapısındaki fiiller en fazla 7, en az 2 anlamda kullanılmıştır. Bunlar anlamlarına ve sıklık sayılarına göre çoktan aza şu şekilde sıralanmıştır:

Yedi Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller: çiq- (15).

Altı Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller: tap- (14).

Dört Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller: bol- (54), qal- (15), öt- (15), kör- (14).

Üç Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller: sal- (4), tin- (4), yut- (3).

İki Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller: küt- (10), qoş- (10), ket- (9), yet- (9), baq- (6), qon- (6), üz- (6), tur- (5), uzat- (5), at- (4), bas- (4), qara- (4), sozul- (4), toxta- (4), yan- (4), canlan- (3), kötür- (3), öç- (3), taşla- (3), ur- (3), üzül- (3), aylan- (2), çenle- (2), körset- (2), sayra- (2), sürt- (2), yağ- (2), yaq- (2).

Aşağıda eserde yer alan çok anlamlı sözcük yapısındaki fiillerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 5. Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller

Farklı Anlam Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
7	1	15
6	1	14
4	4	98
3	3	11
2	28	122
Toplam	37	260

Yukarıdaki tablo incelendiğinde çok anlamlı sözcük yapısındaki 37 farklı fiil, 260 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf fiillerin kaç farklı anlamda kullanıldığını, orta taraf farklı anlamda kaç tane fiil olduğunu, sağ taraf ise farklı anlamlarda kullanılan fiillerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.1.3. Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller (Birleşik Fiiller)

Ergin (2013: 386) birleşik fiili şu şekilde tanımlamaktadır: “*Birleşik fiil bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir.*”

Söz öbeği yapısındaki fiiller tek anlamlı ve çok anlamlı olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Ancak çalışmamızda çok anlamlı söz öbeği yapısındaki fiiller tespit edilememiş, sadece tek anlamlı söz öbeği yapısındaki fiiller tespit edilmiştir.

1.1.3.1. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller

Tek anlamlı söz öbeği yapısındaki fiiller en fazla 4, en az 1 kez tekrarlanmıştır. Bu ögelerin çoktan aza doğru sıralanışı şu şekildedir: köz yéşi tök- (4), taqet qil- (3), aram al- (2), arzu qil- (2), bahane tap- (2), bayan qil- (2), bexş et- (2), davam qil- (2), élip kel- (2), qan aq- (2), muşt teg- (2), ötüp ket- (2), tavap qil- (2), teklip qil- (2), teñkeş qil- (2), yétip qal- (2), ağaz qil- (1), aram ber- (1), arman qil- (1), asan qil- (1), at çaptur- (1), ayrilip qal- (1), azad eyle- (1), baturane bol- (1), bayan eyle- (1), bes bol- (1), bihuş qil- (1), cahankeçti bol- (1), cari eyle- (1), cüret eyle- (1), çañ tozdur- (1), çirmişip al- (1), dad dé- (1), dad eyle- (1), dadil bol- (1), dadu peryad kötür- (1), derd çek- (1), duçar bol- (1),

emelge aş- (1), élan qil- (1), élip çiq- (1), élip qaç- (1), étiraz bildür- (1), gas bol- (1), gépige kir- (1), ğemge sal- (1), hel bol- (1), heyran bol- (1), huşidin kêt- (1), xamuş bol- (1), xapa qil- (1), xocayin bol- (1), xorek tart- (1), xuş bol- (1), xuşal bol- (1), icazet ber- (1), ilticalar qil- (1), imtiyaz ber- (1), izhar qil- (1), kar qil- (1), keç kir- (1), kélip qal- (1), késip taşla- (1), köñül böl- (1), közige yaş tol- (1), közini alaytip qara- (1), qara dehşet çulğa- (1), qarap baq- (1), qarap toxtap qal- (1), qimirlap qal- (1), qiynilip yür- (1), qizip ket- (1), qol ayağı ilin- (1), qoldaş bol- (1), qulaqni diñ tut- (1), meğrur köreñle- (1), memnun bol- (1), meptun bol- (1), mes bol- (1), méhman bol- (1), mudaxile qil- (1), muşeqqet tart- (1), münacat éyt- (1), namayan bol- (1), namayan eyle- (1), naz körset- (1), neyni çal- (1), néme qil- (1), nésip bol- (1), nur çaç- (1), oq at- (1), oqup tur- (1), ornidin des tur- (1), oynitip tur- (1), öre tur- (1), payda bol- (1), pétip ket- (1), pinhan bol- (1), pisent qil- (1), ravan bol- (1), rehim qil- (1), roşen qil- (1), saqayip qal- (1), seyle qil- (1), söhbet qil- (1), söhbet qur- (1), su yüzige çiq- (1), şam yandur- (1), şeyda eyle- (1), şeydayi bulbul bol- (1), talañ qil- (1), tamaşa eyle- (1), tapança betle- (1), tehqir qil- (1), tehlil qil- (1), tehsin qil- (1), tekit qil- (1), telep qil- (1), ten ber- (1), teselli ber- (1), teyyar bol- (1), tolup ket- (1), tonup qal- (1), turup tur- (1), tuzag qur- (1), uruşni toxtat- (1), usulğa çüş- (1), ülgürüp kel- (1), ümid qoş- (1), vapa qil- (1), visal bol- (1), yançuqini toşquz- (1), yañrap qil- (1), yaşap kel- (1), yaşni tök- (1), yéşini tök- (1), yétip kel- (1), yol yürü- (1), yutup ket- (1), yutup qal- (1), yügürüp kél- (1), zulmet bas- (1), zulmet bol- (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı söz öbeği yapısındaki fiillerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 6. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Birleşik Fiiller

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
4	1	4
3	1	3
2	14	28
1	127	127
Toplam	143	162

Yukarıdaki tablo incelendiğinde tek anlamlı söz öbeği yapısındaki 143 farklı fiil, 162 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf söz öbeği yapısındaki fiillerin kaç kez tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane söz öbeği (birleşik fiil) olduğunu, sağ taraf ise sıklık sayılarını göstermektedir.

Çalışmamızda yardımcı fiiller kelimelere zaman anlamı katarak birçok söz öbeği oluşturmuştur. Aşağıda eserde yer alan yardımcı fiiller ile birlikte bunların sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 7. Yardımcı Fiiller

Yardımcı Fiiller	Yardımcı Fiillerin Sayıları	Sıklık Sayıları
baq-	3	3
kel-	9	11
ket-	6	7
qoy-	2	2
oltur-	1	1
öt-	2	2
qal-	7	8
al-	1	1
çiq-	1	1
qaç-	1	1
taşla-	1	1
yür-	1	1
tur-	3	3
qil-	1	1
tart-	1	1
sol-	1	1
Toplam		
16	41	45

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 16 yardımcı fiil; 41 farklı yerde, 45 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sağ taraf incelediğimiz eserde bulunan yardımcı fiilleri, orta taraf yardımcı fiillerin kaç farklı yerde kullanıldığını, sağ taraf ise yardımcı fiillerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2. KALIP SÖZLER

Aksan (1996: 35) kalıp sözleri şu şekilde tanımlamıştır: “Bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan birtakım sözlerdir”.

Kalıp sözler; atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri, dualar ve beddualar başlıkları altında incelenmiştir.

1.2.1. Atasözleri

Aktaş (2004: 13) atasözünü şöyle tanımlar: “Atasözleri, bir ulusun geniş halk kitlelerinin yüzyıllar boyunca yaşadığı deneyim gözlem ve bunlardan doğan düşüncelere dayanan; genel kural ve düstur niteliği taşıyan veya bir doğruyu ortaya koyan; söyleyeni unutulduğu için halkın ortak malı olan (anonim); kısa özlü ve kalıplaşmış; içinde yargı (hüküm) bulunan bir tümce değerindeki sözlerdir.”

Boğuzlaymen désen qoymu tépirlaydu (1), su uxlar uxlımas her çağda düşmen (1), tömürni qızıqıda soqmaq (1).

Aşağıda eserde yer alan atasözlerinin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 8. Atasözleri

Tekrar sayıları	Atasözlerinin Sayıları	Sıklık Sayıları
1	3	3
Toplam	3	3

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 3 farklı atasözünün 3 sıklıkta kullanıldığı görülmektedir. Tabloda sol taraf atasözlerinin tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane atasözü olduğunu, sol taraf ise atasözlerinin sıklık sayılarını ifade etmektedir.

1.2.2. Deyimler

Elçin (1986: 642) deyimi şu şekilde tanımlar: “*Deyimler asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimeden kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.*”

Deyimler tek anlamlılar ve çok anlamlılar olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir.

1.2.2.1. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler

Tek anlamlı söz öbeği yapısındaki deyimler en fazla 3, en az 1 kez tekrarlanmıştır. Bu ögelerin sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: heddidin aş- (3), ilham al- (3), iş qil- (3), qan tök- (3), aram tap- (2), cuda bol- (2), çüş kör- (2), heyran bol- (2), işni buz- (2), purset bil- (2), purset tap- (2), zulm kör- (2), ağziğa tiq- (1), ah ur- (1), alaqlade bol- (1), amalsız qal- (1), aman bol- (1), apiride bol- (1), ar kel- (1), aramlıq bol- (1), arğamçini tart- (1), astin üstin qil- (1), başni élip ket- (1), béşığa palaket sal- (1), béşığa tayaq muşt yağ- (1), béşini ye- (1), bihuş bol- (1), bikar ket- (1), bilip bilmey (1), bir bol- (1), bir çalmıda ikki paxtek soq- (1), boş qal- (1), boyun sun- (1), bunyad bol- (1), casaret körset- (1), cénini qestle- (1), cimlıq bas- (1), çaxçaq qil- (1), çarisini tap- (1), dehşet sal- (1), devet qil- (1), eqıl huş qoş- (1), elem hesret çek- (1), emel qil- (1), epyün çek- (1), es huşini yığ- (1), ésiñdin çıq- (1), gep éçil- (1), gep işit- (1), gep toşu- (1), gepke çüş- (1), geplet bas- (1), hañ tañ bol- (1), hayatqa ériştür- (1), hesret çek- (1), höküm sür- (1), huş başidin uç- (1), huşumğa kel- (1), xiyalğa çöm- (1), xiyalğa kel- (1), xizmet qil-

(1), icazet sor- (1), intiqam al- (1), işniñ béşi (1), kari bol- (1), köñlüñni buz- (1), köñlige pük- (1), köñül aç- (1), köz uçıda qara- (1), közi çaqna- (1), közi çüş- (1), közige il- (1), közini yum- (1), közliride ot yan- (1), kül bol- (1), qelbini micicla- (1), qolni tart- (1), lebalep toldur- (1), méhnet eyle- (1), möcize körset- (1), mumkin bol- (1) muşt yé- (1), muştumini kötür- (1), namayan qil- (1), néme qilmaqni bil- (1), némiki bolsa bolsun (1), növet teg- (1), ornidin turalma- (1), öz béşiğa qoy- (1), öz işiğa qoy- (1), özi tap- (1), perman qil- (1), peryad çek- (1), peryad qil- (1), peşvani at- (1), purset ötüp ket- (1), put qolini çüş- (1), sadir bol- (1), salamet qal- (1), salamet tur- (1), savaq al- (1), savaq ber- (1), seremcan bol- (1), sirtqa tap- (1), soraqqa élip çiq- (1), sözge kirış- (1), talapet kör- (1), tapança at- (1), tatarip sol- (1), tedbir körset- (1), teqdiridin çek- (1), teliyige kül- (1), teskin tap- (1), tik qara- (1), tik tur- (1), tinim ber- (1), tosaq sal- (1), tumşuqini tiq- (1), uzaq tur- (1), ümidni üz- (1), yad et- (1), yerge yiqil- (1), yipqa tiz- (1), yol tos- (1), yolni tut- (1), yolyoruq bol- (1), yürüki güpülde- (1), yüz ber- (1), yüz ve xatir qil- (1), yüzi yoq (1), zahir bol- (1), zor kel- (1).

Aşağıda eserde yer alan tek anlamlı söz öbeği yapısındaki deyimlerin sayılarına ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 9. Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
3	4	12
2	8	16
1	120	120
Toplam	132	148

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 132 deyim, 148 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf deyimlerin tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane deyim olduğunu, sağ taraf ise deyimlerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2.2.2. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler

Çok anlamlı söz öbeği yapısındaki deyimler 2 farklı anlamda, 4 kez tekrarlanmıştır: baş eg- (2), köz aç- (2).

Aşağıda eserde yer alan çok anlamlı söz öbeği yapısındaki deyimlerin sayılarına ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 10. Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler

Farklı Anlam Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
2	2	4
Toplam	2	4

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 2 deyim, 2 farklı anlamda ve 4 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf deyimlerin kaç farklı anlamda kullanıldığını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane deyim olduğunu, sağ taraf ise deyimlerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2.3. İkilemeler:

Vardar (1998: 125) ikilemeyi şöyle tanımlıyor: “*Anlama güç katmak amacıyla bir birimi, seslemi yineleme, aralarında benzerlik bulunan birimleri art arda kullanma.*”

İncelediğimiz eserde ikilemeler en fazla 3, en az 1 kez tekrarlanmıştır. Bunların sıklıklarına göre çoktan aza sıralanışı şu şekildedir: qançe qançe (3), neççe neççe (2), ançe munçe (1), cim cim (1), çoñ çoñ (1), dir dir (1), egip egip (1), elvek elvek (1), éyta-éyta (1), xir xir (1), qat qat (1), qatre qatre (1), qayta qayta (1), qoş qoş (1), miñ miñ (1), miñçe miñçe (1), pat pat (1), sürte sürte (1), tamçe tamçe (1), téz téz (1), tiramtam tam tiramtam tam tiramtam (1), titre titre (1), yar yar (1), yigla yigla (1), yol yol (1), yum yum (1).

Aşağıda eserde yer alan ikilemelerin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 11. İkilemeler

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
3	1	3
2	1	2
1	24	24
Toplam	26	29

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 26 ikileme, 29 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf ikilemelerin kaç kez tekrarlandığını, orta taraf tekrarlanan ikilemelerin sayılarını, sağ taraf ise ikilemelerin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2.4. İlişki Sözlere:

Sözcük varlığı içinde yer alan bu ögeler, bir toplumun bireyleri arasındaki ilişki sırasında kullanılması âdet olan birtakım sözlerdir. Bir toplumda söylenmesi gerekli hâle gelmiş olan bu kalıp sözler, bir toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçası hâline gelmiştir. İnsan ilişkilerinin başka başka durumlarında doğrudan doğruya Türkçeye özgü kalıp sözler kullanmakta ve bunlar Türk kültürünün birçok yönüne ışık tutmaktadır (Aksan, 2004: 34).

İncelediğimiz eserde tespit ettiğimiz ilişki sözleri 1 tane tespit edilmiş olup 1 kez tekrarlanmıştır: aqyol saadet tile- (1).

Aşağıda eserde yer alan ilişki sözlerinin sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 12. İlişki Sözleri

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
1	1	1
Toplam	1	1

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1 ilişki sözü, 1 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf ilişki sözlerinin tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane ilişki sözü olduğunu, sağ taraf ise ilişki sözlerinin sıklık sayılarını göstermektedir.

1.2.5. Dualar ve Beddualar

Dua ve beddua terimlerinin eski ve günümüzde de yaygın şekilleri alkış ve kargıştır. Dua; bireyin kendisi ve çevresi için Allah'tan iyilikler ve esenlikler dilediği sesleniştir. Beddua ise duanın aksine Allah'tan çevresi için kötülükler dilediği sesleniştir.

İncelediğimiz eserde dualar en fazla 1 kez tekrarlanmıştır: şükür dep (1).

Aşağıda eserde yer alan duaların sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 13. Dualar

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
1	1	1
Toplam	1	1

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 1 dua, 1 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf duaların tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane dua olduğunu, sağ taraf ise duaların sıklık sayılarını göstermektedir.

İncelediğimiz eserde beddualar en fazla 2 kez tekrarlanmıştır: qargış ve lenet yağ- (2).

Aşağıda eserde yer alan bedduaların sayısal verilerine ilişkin tablo verilmiştir:

Tablo 14. Beddualar

Tekrar Sayıları	Tekrar Eden Sözcük Sayıları	Sıklık Sayıları
1	1	2
Toplam	1	2

Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplamda 1 beddua, 2 sıklıkta kullanılmıştır. Tabloda sol taraf bedduaların tekrar sayılarını, orta taraf tekrarlanan sayıda kaç tane beddua olduğunu, sağ taraf ise bedduaların sıklık sayılarını göstermektedir.

2. KAŞGAR GECESİ DESTANI'NIN BAĞLAM SÖZLÜĞÜ (5, 6, 7 VE 8. BÖLÜM)

A

Abihava: İklim.

Tümen boylineriniñ *abihavasi* / Seherde sayrığan quşlar navasi (128/5)

abruy: İtibar, itimat, saygınlık.

Cenub öz aldığa bolsa egerde / Bitimniñ *abruyi* bolmas bu yerde (115/8)

acayip: Acayip, garip, tuhaf, şaşılacak.

İşitkeç şu tonuş epsunçı neyni / *Acayip* bir casaret birle Leyli (80/12)

Lékin mañmaq qiyinlaştı *acayip* / Putığa çirmişip alğan kebi yip (80/15)

Kimiki tursa Qeşqerde birer ay / *Acayip* menzire meptuni bolğay (108/14)

Éğir cimliq bésip bağni çimenni / *Acayip* bir sézim titretti tenni (127/16)

aciz: Aciz, zayıf.

Eceb *aciz* ikenmiz biz xotun xeq / Rehim qilmaydiken bizge bu çerx (121/17)

aç-: Açmak.

Yipek romal ara bir dem yüzini / *Éçip* hem körsitip şehla közini (76/10)

aça: Abla.

Xudağa şükür dep zoremxan *açam* / Xoşallıq yaşlıridin toldurup cam (128/15)

Şu dehşettin kéyin zoremxan *açam* / Balam dep yığla yığla her seher şam (132/1)

aççiq: Acı.

Mana tiñşañ qelem éytar hékayet / Hékayettin tola *aççıq* şikayet (101/14)
Kérım öz külbeside iztiraptın / Gahi huşidin kéter *aççıq* gezeptin (104/18)

adaş-: Şaşırmak, azmak.

İtaet babidin çıqti *adaştı* / Buni añlap Beg Hacı boldı xamuş (99/15)
Démek bu Qeşqeriylar heddidin aştı / Diyanet babidin çıqti *adaştı* (106/16)

adem: İnsan.

Tayaq-toqmaq bilen beş onçe *adem* / Oğrılıqçe çüşüp tamdin bu bağqa (79/15)
Ademsiz qaldı bezi hoyla aramlar / Xalayıq étilar héytgah terepke (92/15)
Bilip bilmey bu işniñ tégi tektin / Tolup ketti *ademge* héytgah meydan (93/4)
Çoqum Ğulca tereptin xas *adem* bar / Bu yerde oynıtıp turğan qelem bar (96/19)
Ve lékin bu diyarda iş bölekçe / *Ademniñ* qedri yoqtur toñ tezekçe (103/12)
Oyuqta cinçırağ pervane şeyda / *Ademler* birle tolğan tör ve pegah (104/20)
Robirt şér kim Özi bu néme *adem* / Qılay emdi bayanin sizge birdem (108/11)
Ayal erkek qéri yaş cümlisini / Démek Qeşqer *adem* körgezmisidur (109/8)
Biraq her xil iken perzenti *adem* / Bügünmu ta uzaq ötmüş muqeddem (122/7)
Sozuldi vehime ta sübhi demge / Aramlıq bolmıdı héçbir *ademge* (131/18)

ademzat: İnsanlık, insanoğlu.

Démek Qeşqer adem körgezmisidur / *Ademzat* xilliri nemunisidur (109/9)

ağa: Ağabey.

Cuda boldı biravlar atisidin / Biravlar ya ini ya *ağisidin* (131/10)

ağaz qıl-: Başlamak.

Dédi de hesritini *qıldı ağaz* / Qavap itlarmu qoştı aña avaz (118/8)

ağzığa tiq-: Ağzına tıkmak, susturmak, konuşmasına engel olmak.

Terep tuştin bésip bağlaştı puxta / *Tiqiştı ağzığa* hettaki paxta (82/15)

ah ur-: Ah etmek, acı ile içini çekmek.

Közide bir elem yalquni çaqnap / *Ğezeptin ah urup* qılğanda peryad (82/12)

axir: Son, nihayet.

Mana kütken minutmu keldi *axir* / Birav çalmağa neyni bekmü mahir (80/1)

Özimu bilmedi bu néme *axir* / Şu halda bir amallap kirdi bağqa (81/1)

Axir bir saqçı it tapança betlep / Kérimni çenlidi atmaqni qestlep (82/4)

Mana *axir* élip çiqti soraqqa / Soraq özgerdi derhal qiynimaqqa (94/11)

Axir bir qançisi zor keldi bastı / Çüşep put qolini torusqa astı (95/1)

Soğaq sumu *axiri* qilmidi kar / Tamam huşsız idi emdi bu huşyar (95/5)

Çiqip arqa işiktin *axir* bu callat / Yétip keldi ştabqa çapturup at (95/13)

Uzun geptin kéyin u dédi *axir* / Néme boldı bu Qeşqer ehli yapır (96/1)

Qilip baqmas idi Hacini tehqir / Bügün qandaq karamet boldı *axir* (105/11)

Uzun qısqa tinip elemkarane / Dédi u *axiri* gem gusse birle (114/8)

Axiri keç kirip tapqanda purset / Xakocañ birle mexpiy qıldı söhbet (119/9)

Axiri boldı ketmeklik qararı / Yéqında eyligeş bu işni cari (130/13)

Axiri bir kümüş üzükni aldı / Élip qizniñ qoliğa asta saldı (133/1)

axşam: Akşam.

Mana ağzi aña tégeş degende / Şu *axşam* bağda héçbir kütmiğende (105/15)

Biri éytti Téxi on töt yéşimda / Cuvaz çörgilidi bir *axşam* béşimda (121/6)

aka: Ağa.

Eciliñniñ yétişi qilğan eyibiñdin / Emes Beg *akañniñ* qansirişidin (120/2)

aq-: Akmak.

Qolida téléfon titreytti dir dir / Yüzi tamdek *aqarğan* géli xir xir (95/12)

Güli ruxsarimu şamdek *aqarğan* / Qara sumbul çéçi her yan perişan (104/5)

Çaraslap şam *aqar* hem tamçe tamçe / Töküldi köz yéşimu qançe qançe (104/9)

Yene köz yaşliri qançe *aqarkin* / Zulumniñ téşini kimge atarkin (105/4)

aqıl: Akıl.

Tünügün bolğan iş boş gep emestur / Şuni oylaş özi *aqılğa* bestur (113/17)

Aqilane: Akıllıca.

Tapayli bizmu tedbir *aqilane* / Şuña derhal boşatqaysız ularni (98/1)

aqliğ: Aklık.

Özümnñ boldimu bes emdi yar yar / Saqalniñ *aqliğidin* ne ğémim bar (107/22)

aqöy çédir: Çadır.

Körüngey yapyéşil qırlar édirlar / Çimenzar içide *aqöy çédirlar* (87/8)

aqsaq: Aksak, sakat.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim bar / Kün xire ve tün tire yol tayğaqu at *aqsaq* (76/2)

Puti *aqsaq* qoliniñ yoq madari / Xazan bolğan kebi yaşlıq bahari (104/15)

aqyol saadet tile-: İyi yolculıklar dilemek.

Töküp köz yéşini éytip münacat / *Tileytti* qizğa *aqyol saadet* (80/10)

al-: Almak.

Men quşumni ğazğa salsam, kim séliptu qağığa / Alte qağa bir bolup, *aldi* quşumni ariğa (76/5)

Yutup hesret bilen derdu elemni / *Alay* qolğa yene muñluq qelemni (100/5)

Qaçankim bu qelemni qolğa *alsam* / Yanar köñlüm öyide bir yoruq şam (100/6)

Élip neyni şuan Leylige sundi / Özimu oturup ğemxane küldi (127/7)

Çüşengeç bir qarap bu sirni şu dem / *Élip* köksige yaqti neyni mehkem (127/12)

Axiri bir kümüş üzükni aldı / *Élip* qizniñ qoliğa asta saldı (133/1)

Axiri bir kümüş üzükni aldı / *Élip* qizniñ qoliğa asta saldı (133/2)

élip çiq-: Getirmek.

Élip çiqti dutarni başlıdi saz / Ğezel yañrap qılar her yanda pervaz (126/15)

élip kel-: Getirmek.

Kérım birle Obulni tutqiniçe / *Élip keldi* qamaqqa şu pétıçe (94/4)

Gülayım tapti bu iş çarisini / *Élip keldi* mana dil parisini (132/14)

élip qaç-: Almak.

Élip qaçti pütün meylimni dildar / Köñül şundaq némiken ném ilac bar (91/5)

épçiq-: Alıp çıkmak.

Kélip qizlar Leyligülge yépişti / Yürüñ dep bağ terepke *épçiqiştı* (126/6)

alaqzade bol-: Paniğe kapılmak.

Lékin sirttin xever tapqaç xa kocañ / *Alaqzade bolup* yügüreytti her yan (95/10)

alamet: Belirti, işaret, iz.

İmiş bu çare tedbir bek *alamet* / Sulayman üzükidek bir karamet (116/3)

ald: Ön, ön kısım.

Turar dadil bolup *aldi* terepte / Mana saqçı dégen égiz imaret (93/11)

aldida: Önünde.

Gülayım béşida gemkin nigahi / Çaraslar *aldida* şam gahi gahi (104/8)

aldığa: Önüne.

Cenub öz *aldığa* bolsa egerde / Bitimniñ abruyi bolmas bu yerde (115/7)

aldira-: Acele etmek.

Dédi sicañ şu çağda Téxi yaş siz / Éytışqa néme ançe *aldiraysiz* (97/8)

Démek biz *aldirap* ketmeyli kayıp / Emes hergiz bugünki işmu tasadip (97/17)

alem: Alem, dünya, cihan.

Néme isteydikin *alemde* تنها / Néme qildi uni munçe teqezza (77/5)

alim: Âlim, bilgin.

Sevep şuki kitab *alim* eceldur / Edib şair démek közge sögeldur (85/8)

aliy: Yüce.

Eger mensep dése *aliy* emeldar / Yene herbiydimu çoñ mensipi bar (106/11)

alma: Elma.

Mana *alma* anar şaptul tola bağ / Örükler sargıyıp pişay dégen çağ (117/11)

Bu bağıniñ *almisi* gerçe çüçüktür / Çişimni qamitalmas her néçüktür (117/15)

alte:Altı.

Men quşumni ğazğa salsam, kim séliptu qağığa / *Alte* qağa bir bolup, aldi quşumni arığa (76/5)

Démek *alte* şehir körmey talapet / Qalır dehşet qıyanidin salamet (113/4)

Xususen *alte* şehir bu işqa hacet / Şuni arzu qılar pütkül camaet (115/3)

altun: Altın.

Ki şerbet liq tola *altun* piyale / Yene şerbettiki reñgi xuddi lale (105/12)

amali qançe: Ne çare, çaresi yok, elden ne gelir.

Közide ot yanar *amali qançe* / Turalmas ornidin macali şunçe (82/18)

amalla-: Çare bulmak, deva bulmak.

Şu halda bir *amallap* kirdi bağqa / Kérimmu keldi şu an Leyli yaqqa (81/2)

amalsız qal-: Çaresiz kalmak.

Ki Leyli yatımıñ hazırmu halsız / Tévip doxturimu *qaptu amalsız* (119/2)

aman bol-: Esen kalmak.

Ecebmes béşini yése seperde / *Aman bolsaq* körermiz bu şehirde (125/18)

amanet: Emanet.

Turup tursun bu gep birdem *amanet* / Köreyli içkiride néme halet (94/1)

ambal: Amir.

Soraqçı *ambili* Şiencañmu qassap / Bêşida sellisi işanmu qassap (103/1)

an: An.

Yene qan üstige yene yêni qan / Çêçilsa bu gérîb dergahqa bu *an* (102/2)

ana: Anne.

Mana öyde mata belbağni yirtip / Obulniñ *anisi* qan dağni értip (101/16)

Biri éytar teselli *anisığa* / Biraq héçkim bilelmes ete ögün (105/1)

Neçen qaçtim panah istep dadamdin / Dadam qorqup lékin ögey *anamdin* (121/12)

anar: Nar.

Mana alma *anar* şaptul tola bağ / Örükler sargiyip pişay dégen çağ (117/11)

ançe munçe: Biraz.

Gumanliqni qamap baqsaqmu şunçe / Savaq almas buniñdin *ançe munçe* (96/14)

andin: Ondan.

Üzer muñlinip xamuş xiyalçan / Xiyalçan çéhrisi *andin* perişan (77/2)

Seperdin meqsiti *andinmu* mexpiy / Uni éytmas idi el yurtqa qetiy (118/16)

Pütün arzu ümidi bolğusi yel / Téxi *andin* yamanraq külgüsü el (123/16)

Bolatti köz oñi *andin* qarañgu / Ve lékin Leyligülge tik qaralmas (124/1)

aña: İşte bu.

Tépip sadir bovamdin iz nişane / *Aña* tezim bilen qoysam pişane (89/15)

Téñişqa başlıganda köñli meyüs / Kömekleştî *aña* bir neççe mehbus (94/8)

Dédi de hesritini qildi ağaz / Qavap itlarmu qoştî *aña* avaz (118/9)

añla-: Duymak.

Gülayimmu kötürdi dadu peryad / Ve bezi qoşnılar oyğandi *añlap* (83/10)
Buni *añlap* Beg Hacı boldi xamuş / Tégip muşt, uçti goya başidin huş (99/16)
Dégenler bar iken dep *añlığanlar* / Egerçe körsimu tonalmığanlar (109/4)
Kélişti qoşna qızlar buni *añlap* / Qizitti bezmini dapmu darañlap (126/17)

añlan-: Duyulmak, işitmek.

Şeherge tañ bilen *añlandi* derhal / Uniñ üstige yüz yüzlep varaqçe (92/1)

apaq~appaq: Bembeyaz, apak.

Obul yaridar idi oñ kökrikidin / Aqar qan yerge *appaq* köñlikidin (82/17)
Töker qan üstige qaynaq yéşini / Kötürmey yigidin *apaq* béşini (101/18)

apiride bol-: Dünyaya gelmek, doğmak.

Yéqin künlerde Şıncañ teqdiride / *Bolur* zor özgirişler *apiride* (112/16)

aptapperes: Ayçiçeği.

Maña lazım peqetla rohiy mesler / Lebbey dep turğuçı *aptapperesler* (85/11)

ar: Ar, utanma.

Ne idrak ne köñül ne tuyğu ne *ar* / Ne vicdan himmiti ne mestliki bar (122/15)

ar kel-: Utanmak.

Muşu oylar Beg Hacığa *kélip ar* / Égir bir ıztırıpqa boldi duçar (106/17)

ara: 1.Ara, iç.

Men quşumni ğazğa salsam kim séliptu qağığa / Alte qağa bir bolup aldi quşumni *arığa*
(76/5)

Yipek romal *ara* bir dem yüzini / Éçip hem körsitip şehla közini (76/9)

Kézey men bağ *ara* gülşende xurrem / Bolup gül bergige her tañda şebnem (88/9)

Aşu vadi *ara* esken şamallar / Kézip deştler éşip tağudavanlar (89/22)

Ene keldi nisayim birle patem / Kéziñlar bağ *ara* oynap birer dem (125/22)

2. Ara; iki olguyu, iki olayı birbirinden ayıran zaman, fasıla.

Aradin bir küni kim hepte ötti / Beg Haciniñ seper cabduqi pütti (118/10)

aram: Huzur, rahat.

Eceb özgerdi elniñ xuyi peyli / Maña hem héç *aram* yoq şu tüpeyli (96/4)

aram al-: Dinlenmek, istirahat etmek.

Alay dep tinç *aram* öz oyida / Yétip qalğanidi méhman öyide (106/21)

Yene bir çüşküçe palta yénişlap / Kötek *aram alar* teşvişni taşlap (122/4)

aram berme-: Dinlendirmek.

Güpüldep yüriki *bermeytti aram* / Közige yaş tolup hem boldi bir cam (80/17)

aram tap-: Huzur bulmak.

Şuniñ birle *tépip* köñlige *aram* / Qılışmaq boldi bu işni seremcan (98/10)

Uzat saqiy maña liq toldurup cam / *Tapay* meydin şu dem köñlümge *aram* (119/16)

aramgah: Dinlenilecek yer, dinlenme yeri.

Tapay dep bir *aramgahtin* nişane / Kézemdu kök yüzide dervişane (77/13)

aramliq bol-: Rahat olmak.

Sozuldi vehime ta sübhi demge / *Aramliq bolmidi* héçbir ademge (131/18)

aran: Zor, güç.

Aran turğan xelq taqet qılalmay / Qimirlap qaldi bu işqa çıdalmay (92/12)

arça: Akçam.

Körüngey qarğıyi hem *arça* tali / Tebiet erkisi buğa marali (87/11)

arğamçini tart-: İpini çekmek.

Eger *arğamçini* téz *tartmisaq* biz / Tinim bermes bu Qeşqer ehli hergiz (96/21)

arğimaq: Cins at.

Mana çañ tozdurar qoş *arğimaqlar* / Carañlar boynida zil qoñğuraqlar (116/17)

arilap: Ara sıra.

Yüre bağqa çiqip seyle qilip kel / Çimenzar *arilap* köñül éçip kel (125/20)

Tuyuqsız harvikeşke qildi perman / Nezerbağ *arilap* heydeşni çapsan (116/16)

arqa: 1. Arka, ön karşıtı.

Çiqip *arqa* işiktin axir bu callat / Yétip keldi ştabqa çapturup at (95/13)

Sozulsa *arqığa* arzuğa yetmek / Bıkar ketmemdu emdi şunçe emgek (106/1)

2. Arka, art, peş.

Yügürdi *arqidin* Leyli bitaqet / Zulumğa yağdurup qarğış ve lenet (83/18)

arman: Hayal, istek, dilek, arzu.

Némikin xiyaliy meqset muradi / Némikin tiliki *armani* yadi (77/4)

Şuniñğa erzise bu erzimes can / Cahanda bu cénimdin néme *arman* (90/19)

arman qil-: Arzulamk, istemek.

Şu halda bir küni yığlap zoremxan / Körey dep Leyligülni *qildi arman* (132/10)

artuq: Fazla, çok.

Buniña kim çidar kimmu démes dad / Bolurmu mundin *artuq* zulmi bunyad (102/4)

arzu: Arzu, istek.

Éziqtim qaldi qisse qaldi mavzu / Boyun sunmay maña isyançı *arzu* (91/4)

Carañlar küç ümid ilhamçı mavzu / Bovaqniñ qelbidek pak sadda *arzu* (100/11)

Sozalsa arqığa *arzuğa* yetmek / Bıkar ketmemdu emdi şunçe emgek (106/1)

Qazara bir bitim aşsa emelge / Pütün *arzuyiñiz* uçqusi yelge (113/9)

arzu-istek: İstek, dilek.

Néme u biitaet *arzu-istek* / Néme u telpünüş tağ bürkütidek (85/16)

arzu qil-: Arzu etmek, arzulamak, istemek.

Xususen alte şeher bu işqa hacet / Şuni *arzu qılar* pütkül camaet (115/4)

Biravlar bir körüşni *qilsa arzu* / Biravlar söhbitige qildi mavzu (120/10)

arzu-ümid: Arzu ve ümit.

Pütün *arzu-ümidi* bolğusi yel / Téxi andin yamanraq külgüsü el (123/15)

as-: Asmak.

Axir bir qançisi zor keldi bastı / Çüşep put qolini torusqa *asti* (95/2)

Aval işniñ beşi bu ikkisini / Késip *asmaq* kérek it kallisini (97/4)

Késip *asmaq* oñay başni yavağqa / İlindürmek qiyin lékin qarmaqqa (97/9)

Biravlar xalisa *asar* soraqsız / Ve hetta cadiğa basar soraqsız (103/15)

Béşini *asti* tamğa tenge qoşmay / Yigirminçi esirdinmu uyalmay (104/1)

asan qıl-: Kolaylaştırmak.

Gülayım der idi Köñlüñni buzma / Xuda *asan qılar* ümidni üzme (125/16)

asas: Esas.

Démek itniñmu bardur xun devasi / Hayat qanuniniñ şuldur *asasi* (103/10)

asasen: Esasen.

U çağda Haciniñ varisi şeren / Bolatti şu oğul nevre *asasen* (123/8)

asman: Gök, gökyüzü.

Üzülmestin téxi elniñ ayağı / Yéqilmay hem téxi *asman* çirağı (99/3)

Üzer ay muñlinip *asmanda* xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (77/15)

asta: Yavaşça, usulca.

Bulutlar içide *asta* üzer ay / Ne güzel dilreba menzire ayhay (76/13)

Şu xilda érinip *asta* öter tün / Küter qız bağ tereptin şepe bir ün (78/12)

Öter tün sozulup *asta* érinçek / Gülayimmu püküp köñlige bir iş (79/7)

Biri çetleştı *asta* tik turalmay / Şu xilda qaplidi düşmenni teşviş (82/1)

Biraq şuan tapançimu étildi / Obul *asta* bérıp yerge yiqildi (82/9)

Yağar kimlergidur qarğış ve lenet / Xalayıq tarqıdı şu halda *asta* (98/20)

Axiri bir kümüş üzükni aldı / Élip qızniñ qoliğa *asta* saldı (133/2)

Minut ötmey közini yumdı *asta* / Pétip ketti quyaşmu del şu vaqta (133/7)

astin üstün qıl-: Altüst etmek.

Talay yillar davami bu çerxi gerdun / Cahanni *qilsimu* köp *astin üstün* (105/9)

aş: Aş, yemek.

U hem sözler hemişe elge oxşaş / Saman yémey u hem yer nan bilen *aş* (122/12)

aş-: Aşmak.

Qilip şu naxşığa canım teñkeş / *Aşay* men telkidin bolup navakeş (89/7)

Aşay men bu davanni ğusse birle / Yene köp iptixarlıq héssi birle (89/8)

Aşay men sürte sürte köz yéşini / Tavap qilğaç uniñ herbir téşini (89/10)

Aşu vadi ara esken şamallar / Kézip deştler *éşip* tağudavanlar (90/1)

aşiqane: Âşıklar gibi.

Sabadek hör kézey her tañ ravane / Qonay gül şaxliriğa *aşiqane* (88/12)

aşina: Aşına.

Xususen dañqı bar xoten tévipi / Kérimge *aşina* pazil hebibi (129/11)

aşpez: Aşçı.

Otuñçi mepikeş *aşpez* ve epkeş / Yügürdi balıarmu tuşmutuştın (93/1)

aşu: Şu, işte şu.

Aşu zulmet bolup bir demde yuha / Yutup ketti cimi canlıqni goya (84/7)

Tola qutrap *aşu* zulmet keçice / Maña hem saldı dehşet neççe neççe (84/9)

Tola qutrap *aşu* xilda bu zulmet / Béşimğa yağdurup doq ve malamet (86/2)

Aşu vadi ara esken şamallar / Kézip deştler *éşip* tağudavanlar(89/22)

Ülüş yıl yağ qapaq sungan *aşu* kün / Kérimdin muşt yégenidi bu melun (94/15)

Aşu endişe hem teşviş bilen qız / Hemişe siqilatti ixtiyarsız (125/13)

aşur-: Arttırmak.

Cahangirğa néçük baş egse Mençiñ / Gomindañ *aşurup* tezimni miñ miñ (110/18)

Şu iz berdi savaq qoştı eqıl huş / *Aşurdi* hem gezep qehrini qoş qoş (125/2)

at: At (hayvan).

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim bar / Kün xire ve tün tire yol taygaqu *at*
aqsaq (76/2)

at çaptur-: At koşturmak.

Çiqıp arqa işiktin axir bu callat / Yétip keldi ştabqa *çapturup at* (95/14)

at-: 1. Atmak, fırlatmak.

Obul körgeç bu halini xuddi qaplan / Kebi *atti* özini yavğa şuan (82/7)

Ve hetta bezisini *atti* sicañ / Lékin çiqti yene bugünki isyan (96/15)

Yene köz yaşlırı qançe aqarkin / Zulumniñ téşini kimge *atarkin* (105/5)

2. Ateş açmak.

Axir bir saqçı it tapança betlep / Kérimni çenlidi *atmaqni* qestlep (82/5)

ata: Ata, baba.

Cuda boldi biravlar *atisidin* / Biravlar ya ini ya ağısidin (131/9)

ateş: Ateş, od, sıcak.

Küter qız bilinip bir lehze bir yıl / Köyüp *ateş* içide muntezir dil (78/19)

Kérekmes maña mundaq *ateşin* hés / Méniñ nezerimde oxşaş zer bilen mis (85/4)

atlan-: Ata binmek.

Beg Hacı *atlinip* merkezge bargay / Xalayıq ağzidin şu erzni éytqay (114/18)

aval: İlk, önce.

Aval işniñ béşi bu ikkisini / Késip asmaq kérek it kallisini (97/3)

avam: Avam, basit.

Yétişmes el eger bolsa kikeç gas / Yene bolsun téxi qariğu *avam* xas (85/13)

avaz: Ses.

Dédi de hesritini qildi ağaz / Qavap itlarmu qoştı aña *avaz* (118/9)

ay: 1. Nur.

Tatardi Leyliniñ solğan çirayı / Tumanda qaldi goya köziniñ *ayi* (127/10)

2. Ay (30 günlük süreç).

Kimiki tursa Qeşqerde birer *ay* / Acayıp menzire meptuni bolğay (108/13)

3. Ay, kamer.

Bulutlar içide asta üzer *ay* / Ne güzel dilreba menzire ayhay (76/13)

Üzer *ay* muñlinip asmanda xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (77/15)

Qiya halda oçuq dérise üzre / Çaçar *ay* nurini hem qatre qatre (77/18)

Buluttin çıqsa şuñgup *ay* ravane / Közi çaqnaytti qizniñ şadiyane (78/6)

Üzer yelken kebi *ay* kökte xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (78/10)

Körüp bu *ay* camal qizni zoremxan / Qoşulğandek céniga yine bir can (132/15)

ayağ: Ayak.

Savar düşmenni öz tayağı birle / Atar peşvani hem *ayağı* birle (81/19)

Üzülmestin téxi elniñ *ayağı* / Yéqilmay hem téxi asman çırağı (99/2)

ayal erkek: Karı-koca.

Bu yerde tapqusidur hemmisini / *Ayal erkek* qéri yaş cümlisini (109/7)

ayan: Belirgin, açık, net.

Ayanki özara soda ticaret / Veya dostluq ziyaret hem sayahet (109/10)

Ayankim hacığa teley kélip kac / Oğul perzentge u köp idi muhtac (123/1)

Ayanki bu qéri mekhar cahangir / Uzundin oyliğaç bir hiyle tedbir (110/9)

aydin: Açık.

Üzülməs közliri bir lehze *aydin* / Oqup turğan kebi qisse aydin (78/4)

Üzülməs közliri bir lehze *aydin* / Oqup turğan kebi qisse aydin (78/5)

Bulut qutrap cahanni basti zulmet / Esermu qalmidi *aydin* nahayet (84/6)

Maqalmu bar téxi menisi *aydin* / İştangä çıqarğan köñülge tayin (124/6)

aydiñ: Mehtap, ay ışığı.

Yığip éytqanda gepni bir cümle / Qétiqmu içmigen *aydiñda* bille (110/8)

aylan-: 1. Dönmek; geri gelmek.

Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür / Néçük *aylansa* goya çéki yoqtur (131/1)

2. Dönmek, dolaşmak, gezmek.

Méni hem bir yoli yutmaqçı qesten / Zamane peylidin miñ *aylinay* men (86/5)

ayrilip qal-: Ayrı düşmek, ayrılmak.

Biravniñ söygini izsiz yoqaldi / Birav can bağridin *ayrildi qaldi* (131/12)

ayropilan: Uçak.

Mana ete ravan bolmaqçı yolğa / Çüşüp sicañ bilen *ayropilanga* (118/13)

az: Az.

Uni *az* dep varaqçılar taraldi / Köñülni tügimes bir gemge saldi (96/9)

az-: Azmak, yanılmak, sapmak.

Néme bu dostlirim men néme yazdım / Xiyal sehralirida xoymu *azdim* (90/21)

azad eyle-: Azat etmek, eylemek; serbest bırakmak, salıvermek.

Némiki bolsa gemdin *eyleñ azad* / Panahiñizda bolğay köñlimiz şad (114/14)

azade: Temiz, düzgün, sakın.

Hemişe bol maña yolbaşçı hadi / Körüngey keñ upuq *azade vadi* (87/6)

azlap: Azar azar.

Körüñki qériliq sirtqa téiptu / Saqalñıñ qarisi *azlap* kéiptu (107/12)

B

bab: 1. Bölüm, kısım.

Xelqmu tarqılur körse bularnı / Şu boldı yolyoruq yaptı bu *babni* (98/4)

Démek bu ehli Qeşqer heddidin aştı / İtaet *babidin* çıqti adaştı (99/15)

Démek bu Qeşqeriyler heddidin aştı / Diyanet *babidin* çıqti adaştı (106/16)

2. Münasip.

Egerçe qoy soyuş qassapqa *babtur* / Biraq bu yurtta qassap bihésabtur (102/17)

bağ: Bağ; bahçe.

Şu xilda érinip asta öter tün / Küter qız *bağ* tereptin şepe bir ün (78/13)

Küter qız *bağ* tereptin ney sadasin / Uniñ ot yaqquçi sirliq nidasin (78/14)

Yétip qalğan idi dalanda ettey / Yatarda *bağ* işikin qesten etmey (79/11)

Lékin *bağniñ* içide ğeyriy ehval / Höküm sürmekte bir vehimlik hal (79/12)

Oğriliqçe çüşüp tamdin bu *bağqa* / İkki üçtin bolup her qaysi yaqqa (79/16)

Çüşüp dérizidin u şunçe dadil / Yönelde *bağ* terepke hemde epçil (80/14)

Şu halda bir amallap kirdi *bağqa* / Kérimmu keldi şu an Leyli yaqqa (81/2)

Kézey men *bağ* ara gülşende xurrem / Bolup gül bergige her tañda şebnem (88/9)

Kéçe *bağda* bolup ötken şu cañcal / Şeherge tañ bilen añlandi derhal (91/19)

Mana ağzi aña tégey degende / Şu axşam *bağda* héçbir kütmigende (105/15)

Mana alma anar şaptul tola *bağ* / Örukler sarğıyip pişay dégen çağ (117/11)

Sozup boynini Haci *bağqa* derhal / Tilini tamşitip yutqan kebi bal (117/13)

Bu *bağniñ* almisi gerçe çüçüktür / Çişimni qamitalmas her néçüktür (117/15)

Çiqip *bağdin* şu çağ mexsum Çolaqmu / İsit bu Beg Hacımnıñ harvisiğü (118/2)

Eger çıqsam burunraq uçrıştım / Ve belki *bağqimu* teklip qılattım (118/5)

Şu halda ötti ketti ğunçe çağım / Solaştı yaşlıqım sarğaydı *bağim* (121/16)

Tirildi qaytidin goya ümidi / Ümidi *bağida* iqbali küldi (124/13)

Yüre *bağqa* çiqip seyle qilip kel / Çimenzar arilap köñül éçip kel (125/19)

Ene keldi nisayim birle patem / Kéziñlar *bağ* ara oynap birer dem (125/22)

Kélip qizlar Leyligülge yépişti / Yürüñ dep *bağ* terepke épçiqiştı (126/6)

Qizip ketti çimende bağda seyli / Qoşuldi *bağqa* hösn seyli tüpeyli (126/7)

Qizip ketti çimende bağda seyli / Qoşuldi *bağqa* hösn seyli tüpeyli (126/8)

Éğir cimliq bésip *bağni* çimenni / Acayip bir sézim titretti tenni (127/15)

bağır: Bağır, göğüs.

Biravniñ söygini izsiz yoqaldi / Birav can *bağridin* ayrıldı qaldi (131/12)

bağla-: Bağlamak.

Terep tuştin bésip *bağlaştı* puxta / Tıqıştı ağzığa hettaki paxta (82/14)

bahane: Bahane.

Kérimni qutquzuş bu bir *bahane* / Bu işta köp hüner bar ğayıbane (96/17)

Kérim elvette bu işqa *bahane* / Tapayli bizmu tedbir aqilane (97/19)

bahane tap-: Bahane bulmak.

Ve lékin beziler bolğaç ğerezlik / *Tépip bahane* qilip köp saxtıpezlik (109/15)

Seherlik çay üçün dastıxan şahane / *Tépip* her loqmida sözige *bahane* (112/10)

bahar: Bahar.

Puti aqsaq qoliniñ yoq madari / Xazan bolğan kebi yaşlıq *bahari* (104/16)

baq-: 1. Bakmak.

Şu xilda qaplidi düşmenni teşviş / Küçep *baqqan* bilen héç bolmıdı iş (82/3)

Gumanlıqni qamap *baqsaqmu* şunçe / Savaq almas buniñdin ançe munçe (96/13)

Qilip *baqmas* idi Hacini tehqir / Bügün qandaq karamet boldi axir (105/10)

Aña *baqmay* yene bu közi yoq xeq / Ecib işlarni qıldı yüzi yoq xeq (106/13)

Eger *baqsa* kişi sériq yüzige / Közi çüşkey uniñ köküş közige (117/7)

2. Bakmak; ilgilenmek.

Öyidin qoğlıgaç zarımğa *baqmay* / Yene kirdim şu görge téxi ölmey (121/13)

bal: Bal.

Sozup boynini Hacı bağqa derhal / Tilini tamşitip yutqan kebi *bal* (117/14)

bala: 1. Çocuk.

Yügürdi *balilarmu* tuşmutuştin / Bilip bilmey bu işniñ tégi tektin (93/2)

Povuska keynidin yügüreytti *balilar* / Bu mehelle üstide qaldi tozanlar (117/21)

Eger Hacı salamet qaytsa xeyrat / Qazara bir *bala* yüz berse heyhat (123/14)

Şu dehşettin kéyin zoremxan açam / *Balam* dep yığla yığla her seher şam (132/2)

2. Bela.

Özi tapqan *baladin* u bolup şad / Küter belki Beg Hacidin mukapat (83/14)

Téxi bu gep *balaniñ* iptidasi / Bolur undin yamanraq intihasi (113/18)

bar: Var.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim *bar* / Kün xire ve tün tire yol taygaqu at aqsaq (76/1)

Élip qaçti pütün meylimni dildar / Köñül şundaq némiken ném ilac *bar* (91/6)

Kérimni qutquzuş bu bir bahane / Bu işta köp hüner *bar* ğayibane (96/18)

Çoqum Ğulca tereptin xas adem *bar* / Bu yerde oynitip turğan qelem *bar* (96/19)

Çoqum Ğulca tereptin xas adem *bar* / Bu yerde oynitip turğan qelem *bar* (96/20)

Bu işlarniñ téxi çoñraq béşi *bar* / Uniñmu keynide mexpiy kişi *bar* (97/15)

Bu işlarniñ téxi çoñraq béşi *bar* / Uniñmu keynide mexpiy kişi *bar* (97/16)

Şuni hem éytmiqim lazim méniñçe / Ki qoydın perqimu *bar* miñçe miñçe (103/6)

Démek itniñmu *bardur* xun devasi / Hayat qanuniniñ şuldur asasi (103/9)

Eger mensep dése aliy emeldar / Yene herbiydimu çoñ mensipi *bar* (106/12)

Özümniñ boldimu bes emdi yar yar / Saqalniñ aqlıgıdın ne gémim *bar* (107/22)
 Dégenler *bar* iken dep añlığanlar / Egerçe körsimu tonalmığanlar (109/4)
 Qedimdin *bar* udum bu yeryüzide / Eceblenmes kişi hem gep sözide (109/12)
 U çağda sizge dışvar bizge dışvar / Qéni éytiñ bu işqa ném ilac *bar* (113/21)
 Némerse désiñiz imkaniñiz *bar* / Eqil idrak ve küç dermaniñiz *bar* (114/10)
 Némerse désiñiz imkaniñiz *bar* / Eqil idrak ve küç dermaniñiz *bar* (114/11)
 Némişqa şunçe köp zorluqqa yol *bar* / Némişqa xelq üçün bu keñ cahan tar (125/7)
 Qarap baqsañ uniñmu put qoli *bar* / Égiz burni qulaqi oñ soli *bar* (122/9)
 Qarap baqsañ uniñmu put qoli *bar* / Égiz burni qulaqi oñ soli *bar* (122/10)
 Ne idrak ne köñül ne tuyğu ne ar / Ne vicdan himmiti ne mestliki *bar* (122/16)
 Maqalmu *bar* téxi menisi aydın / İştanga çıqargan köñülge tayın (124/6)
 Biletti Leyligülniñ hemme derdin / Kétişmeytti ilac *bar* kim bu yerdin (126/4)
 Xususen dañqi *bar* xoten tévipi / Kérimge aşına pazıl hebibi (129/10)
 Démekçi Hacı ketse kelmiki *bar* / Yene neyreñ tuzaq ve ilmiki *bar* (129/20)
 Démekçi Hacı ketse kelmiki *bar* / Yene neyreñ tuzaq ve ilmiki *bar* (129/21)
 Bu gepke gep qoşup pazıl hebibi / Dédi *bar* her kişiniñ bir nésivi (130/16)

bar-: Varmak, gitmek.

Biraq şuan tapançimu étildi / Obul asta *bérip* yerge yiqildi (82/9)
 Tépirilar çayqılar hoylığa sığmay / Ve lékin dad déyişke nege *barğay* (102/8)
 Beg Hacı atlinip merkezge *barğay* / Xalayıq ağzidin şu erzni éytqay (114/18)
 Kérimge sévet örük sunatti / Özimu nobéşiğa teñ *baratti* (129/3)

barçe: Hepsı, bütün, hem, tüm, tamamı.

Bügün Qeşqer gülistanida bir gül / U gülki *barçe* güllerge emir gül (107/20)

bas-: 1. Basmak, saldırmak.

Axir bir qançisi zor keldi *basti* / Çüşep put qolini torusqa asti (95/1)
Biravlar xalisa asar soraqsız / Ve hetta cadığa *basar* soraqsız (103/16)
Terep tuştın *bésip* bağlaştı puxta / Tiqıştı ağığa hettaki paxta (82/14)

2. Basmak; bürümek, kaplamak.

Bésiptu yüzini bir tekşi qoruq / Démek yetkenmikin ömrige harduq (107/13)

basqunçı: Yağmacı, haydut.

Bérildi imtiyazlar çetke mutleq / Xocayın boldi her *basqunçı* eblex (110/20)

baş: 1. Baş.

Şuan saqçı kélip qizniñ qéşığa / Tapança birle bir urdi *béşığa* (83/21)

Tola qutrap aşu xilda bu zulmet / *Béşimğa* yağdurup doq ve malamet (86/3)

Aval işniñ *béşi* bu ikkisini / Késip asmaq kérek it kallisini (97/3)

Késip asmaq oñay *başni* yavağqa / İlindürmek qiyin lékin qarmaqqa (97/9)

Töker qan üstige qaynaq yéşini / Kötürmey yigidin apaq *béşini* (101/18)

Soraqçı ambili Şiencañmu qassap / *Béşida* sellisi işanmu qassap (103/2)

Tökülse néme u mesume köz yaş / Késilse néme u qedemde bir *baş* (103/20)

Béşini asti tamğa tenge qoşmay / Yigirminçi esirdinmu uyalmay (104/1)

Ene Leyli *béşi* mehkem téñiqliq / Yatar xamuş közi mehkem yumuqluq (104/3)

Gülayım *béşida* gemkin nigahi / Çaraslar aldida şam gahi gahi (104/7)

Ene qamça bilen yol yol tilingan / Tayaq toqmaq bilen *béşi* yérilgan (104/14)

Béşida bolmisa Qeşqerçe doppa / Uni bir ecnebiy deysiz şu tapta (117/9)

Biri éytti Téxi on töt yéşimda / Cuvaz çörgilidi bir axşam *béşimda* (121/6)

Kötürdi *béşini* közde tola yaş / Kélip Leylimu derhal boldi qoldaş (132/17)

2. Baş; Başlangıç.

Eger *başta* bu tersa kem eqil qiz / Çolaqniñ gépige kirgende şertsiz (122/19)

3. Baş; Bir topluluğu yöneten kimse.

Bu işlarniñ téxi çoñraq *béşi* bar / Uniñmu keynide mexpiy kişi bar (97/15)

baş eg-: Baş eğmek; direnmekten vazgeçip buyruk altına girmek.

Cahangirğa néçük *baş* egse Mençiñ / Gomindañ aşurup tezimni miñ miñ (110/17)

Beg Hacı canlinip egdi *béşini* / Hayacandin töküp közdin yéşini (115/18)

Başni élip ket-: Başını alıp gitmek, savuşmak.

Çiqip bir qançisi tik tamğa pestin / *Élip ketken* imiş *başni* qepestin (99/11)

Béşini ye-: Başını yemek, güç duruma düşmesine yol açmak.

Ecebmes *béşini* yése seperde / Aman bolsaq körermiz bu şeerde (125/17)

başla-: Başlamak.

Qéni *başla* méni sayramğa tézrek / Alay ilhamni teşna elvek elvek (88/13)

Qéni *başla* méni gülşenge patraq / Bu gülşen zinniti tümenge patraq (90/6)

Téñişqa *başlıganda* köñli meyüs / Kömekleştı aña bir neççe mehbus (94/7)

Şu halda ötti bu kamérda bir tün / Némidin *başlinarkin* kelgüsi kün (94/10)

Şu boldı *başlinış* ulğaydı bu iş / Kérimniñ *béşiğa* yağdı tayaq muşt (94/21)

Biraq héçkim bilelmes ete ögün / Yene qandaq oyun *başlar* bu gerdun (105/3)

Şu kün *başlap* uluğ Cuñxua élige / Sozup çañgal cimi böre ve tülke (110/13)

Biri éytıa cudalıqtın hékayet / Biri *başlaytti* qismettin şıkayet (121/4)

Şu boldı *başlinış* canlandı heriket / Saqaydı leyligülmu emdi elvet (124/16)

Élip çıqtı dutarnı *başlıdı* saz / Gezel yañrap qılar her yanda pervaz (126/15)

Pütün yollar étik vehime teşviş / Şeerde herbiy halet *başlığanmış* (131/7)

başlıq: Başkan, lider, şef, reis.

Bu ölkə *başlıqı* bolmaq sizge xas / Qizil çaçaqqa munda cay tépilmas (115/9)

baturane bol-: Yiğit olmak, kahraman olmak, yürekli olmak.

Kirişti ceñge dadil yégane / *Bolup* Rustem misali *baturane* (81/13)

bay: Zengin.

Qolida qiliçi çérikmu qassap / Palan *bayu* pokun bay umu qassap (103/4)

Qolida qiliçi çérikmu qassap / Palan *bayu* pokun bay umu qassap (103/4)

baya: Demin.

Baya birmunçe xelq yavağ terepte / Urup saqçini qattiq gezepte (99/8)

bayan eyle-: Beyan etmek, bildirmek.

Bayan eyler yine öz tesiratin / Bu söhbettin tépipmiş can nicatin (116/1)

bayan qil-: Beyan etmek; bildirmek.

Robirt şer kim Özi bu néme adem / *Qilay* emdi *bayanin* sizge birdem (108/12)

Xususen şu küni herbiy ştabta / *Bayan qilğan* pikirni qayta qayta (114/5)

bayıqi: Deminki.

Yoqaldi *bayıqi* geyret casaret / Bedenni çulğidi bir qara dehşet (80/19)

bayqi-: Dikkat etmek, denemek, gözlemek, gözden geçirmek.

Kérimmu *bayqığaç* ehvalni derhal / Pisent qilmay holuqmay zerre misqal (81/10)

bayram: Bayram.

Nésip bolsa tümende maña *bayram* / İçey Qeşqer şarabin toldurup cam (90/8)

becayiki: Benzer, sanki, tıpkı.

Kérimge aşına pazil hebibi / Tirilgendek *becayiki* İbn Sina (129/12)

beden: Beden, gövde, vücut.

Yoqaldi bayiği geyret casaret / *Bedenni* çulğidi bir qara dehşet (80/20)

beeynen: Tamamen, aynen.

Xiyalğa keltürüpmu körmigen qız / Bügün körgeç qiyametni *beeynen* (83/4)

beg: Bey.

Bu yurtta vañmu qassap *begmu* qassap / Ve hetta böre turmaq segmu qassap (102/19)

Eciliñniñ yétişi qilğan eyibiñdin / Emes *Beg* akañniñ qansirişidin (120/2)

bexş: Bahşetme.

Dava *bexş* möcize bir dora yañlıg / Kérimge téz şipa boldi şu çağlıg (128/7)

bexş et-: Bağışlamak, ihsan etmek.

Qanatlan ey xiyal örle samağa / Ümid küç *bexş étip* men binevağa (87/4)

Yanar şam *bexş étip* ilham ve quvvet / Carañlar zevqidin külbemde méhnet (100/8)

bext: Baht, talih.

U çağda qoş kéletti *bexti* bişek / Soqup bir çalmida ikki paxtek (123/9)

bek: Pek, çok.

Mana kütken minutmu keldi axir / Birav çalmaqta neyni *bekmu* mahir (80/2)

İmiş bu çare tedbir *bek* alamet / Sulayman üzükidek bir karamet (116/3)

İmiş bu xelq vekili qolda name / Qilur işni lékin *bek* xupiyane (118/15)

bel: Bel.

Égilse evrişim *beller* xiraman / Süzük köl yüzide eks namayan (127/2)

belbağ: Kemer, kuşak.

Kérım öz *belbéğini* neççe yırtıp / Obulniñ yarisidin qanni értip (94/5)

Mana öyde mata *belbağni* yırtıp / Obulniñ anisi qan dağni értip (101/15)

beñvaş: Aptalca, saçma.

Démek tersa qaram *beñvaş* bu teqdir / Beg Hacığimu qılmay yüz ve xatir (106/3)

berdaş: Sebat, metanet, dayanık.

Etey tik olturar u yaş kişidek / Qériliq derdige *berdaş* kişidek (117/6)

berg: Yaprak.

Kézey men bağ ara gülşende xurrem / Bolup gül *bergige* her tañda şebnem (88/10)

bes: 1. Yeter, kâfi.

Şu oy birle turup u ornidin des / Dédi Teqdirge munçe ten bəriş *bes* (107/16)

2. Oldukça, çok.

Tünügün bolğan iş boş gep emestur / Şuni oylaş özi aqılğa *bestur* (113/17)

Ki Şincañ çoñ rayon keñri zémindur / Uni tizginlimek *besi* qiyindur (114/21)

bes bol-: Yeterli olmak.

Özümnüñ *boldimu bes* emdi yar yar / Saqalnuñ aqlığıdın ne gémim bar (107/21)

beş onçe: Beş on.

Buniñdin bir ikki saet muqeddem / Tayaq toqmaq bilen *beş onçe* adem (79/15)

betinke: Potin; Koncu ayak bileğini örtecek kadar uzun olan, bağcıklı veya yan tarafı lastikli ayakkabı.

Kiyip yuñ rextte kemzul birle pelte / Putida parqırar sériq *betinke* (117/4)

bezen: Bazen.

Tarap cimcit yatattı mökkinçe / Ve *bezen* tam tüvige çökkinçe (79/19)

Robirtniñ sözlirige qıldı tehsin / Qoşup *bezen* sözige yéñi telqin (114/3)

bezi: Bazı.

Ve *bezi* qoşnılar oyğandı añlap / Biravlar néme iş dep keldi marap (83/10)

Taqaldı restide nurgun dukanlar / Ademsiz qaldı *bezi* hoyla aramlar (92/15)

bezme: Ziyafet, şölen, içki meclisi.

Kélişti qoşna qızlar buni añlap / Qizitti *bezmini* dapmu darañlap (126/18)

béket-: Bağlamak.

Binaniñ qapqısı mehkem étilgen / Ve belki içidin çıñ *békitilgen* (93/15)

béliq: Balık.

Emel qilmaq kérek dana sözige / *Béliqniñ* çoñı çıqmas su yüzige (97/12)

Qoşuldi yene bir qiz buni zilva / Üzer bir cüp *béliq* deryada goya (127/1)

béliqçi: Balıkçı.

Qarmaqniñ yipliri bolsa uzunraq / Bolur payda *béliqçiğa* puzunraq (97/14)

béri: Beri, bu yana.

Xususen bu yéqindin *béri* pat pat / Qamaş yaki étiş bolğaçqa qat qat (92/10)

béşiğa palaket sal-: Başına felaket salmak, başını belaya sokmak.

Ne kün epyün uruşta tapti purset / Vetenniñ *béşiğa saldi palaket* (110/12)

béşiğa tayaq muşt yağ-: Başına dayak-tokmak yağmak, dövülmek.

Şu boldi başliniş ulğaydi bu iş / Kérimniñ *béşiğa yağdi tayaq muşt* (94/22)

biçare: Zavallı, çaresiz.

Gülayım ülgürüp kelgen tüpeyli / Yigip es huşini *biçare* Leyli (83/7)

bidadliq: Terbiyesizlik, canavarlık.

Étildi galcir ittek neççe callat / Körüñ bu zulmi *bidadliqni* heyhat (81/7)

Mana qildi yene namerdlikini / Ne namerdki tola *bidadliqini* (131/3)

bidar: Uyanık, müteyakkız.

Ve lékin eksiriniñ köñli *bidar* / Ne bidar ve belki her işqa teyyar (93/8)

Ve lékin eksiriniñ köñli *bidar* / Ne bidar ve belki her işqa teyyar (93/9)

bigiz: Biz (Delik delme işleminde kullanılmak üzere hazırlanmış tahta saplı, ince sivri uçlu bir çuvaldız türü).

Xiyanet her zaman çünkü xiyanet / *Bigiz* teşmey tağarni turmas salamet (124/5)

biğem biperva: Kaygısız, düşüncesiz, özensiz.

Peqet Mexsum Çolaq *biğem biperva* / Térékke yölinip eyler tamaşa (83/12)

bihésab: Hesapsız, sayısız.

Egerçe qoy soyuş qassapqa babtur / Biraq bu yurtta qassap *bihésabtur* (102/18)

bihuş bol-: Kendinden geçmek, şuurunu kaybetmek.

Gahi qamça gahi toqmaq gahi muşt / Kérimmu qançe növet *boldi bihuş* (95/4)

bihuş qıl-: Şuurunu kaybetmek.

Yağar qamça tayaq toqmaq téger muşt / Kérimni bir yoli *qılmaqqa bihuş* (81/9)

bihuşane: Şuursuzca, kendinden geçmişçesine.

Démek menmu éziqtim *bihuşane* / Cunun vadisidin izdep nişane (91/9)

biitaet: İtaatsiz, başına buyruk.

Néme u *biitaet* arzu istek / Néme u telpünüş tağ бүркүтidek (85/16)

bikar: Boş, işsiz.

Démek bu işta mevcut bir muhim sir / Bikarğa munçilik qilmas robirt şér (108/10)

bikar ket-: Boşa çıkmak.

Sozulsa arqığa arzuğa yetmek / *Bikar ketmemdu* emdi şunçe emgek (106/2)

bil-: Bilmek.

Küter qız *bilinip* bir lehze bir yıl / Köyüp ateş içide muntezir dil (78/18)

Tizi titrep qedemde toxtidi bir / Özimu *bilmidi* bu néme axir (81/1)

Yiqildi neççisi hoşın *bilelmey* / Biri çetleştı asta tik turalmay (81/20)

Bular çünki *bilişmey* es huşını / Kötürdi bizge qarşı muştumini (97/5)

Bırağ héçkim *bilelmes* ete ögün / Yene qandaq oyun başlar bu gerdun (105/2)

Su kelmeste tuğan tutmaq dégen şu / Ve lékin *bilmisun* bu sirni semen (115/16)

Şuni dep Hacı yeytti öz göşini / Tipirlap gahida *bilmey* huşını (119/6)

Biletti Leyligülñiñ hemme derdin / Kétişmeytti ilac bar kim bu yerdin (126/3)

bilip bilmey: Bilir bilmez; yarım bilgi ile bilip bilmediğine aldırmadan.

Yügürdi balıarmu tuşmutuştin / *Bilip bilmey* bu işniñ tégi tektin (93/3)

bille: Birlikte, beraber.

Yığip éytqanda gepni bir cümle / Qétiqmu içmigen aydiñda *bille* (110/8)

Bu qızlar idi qoşna hem qurdaş / Bu yurtta *bille* ösken hemde sırdaş (126/2)

bina: Bina.

Xalayiq étilar héytgah terepke / İdi saqçı *binasi* şu terepte (92/17)

Binaniñ qapqısı mehkem étilgen / Ve belki içidin çññ békitilgen (93/14)

binava: Beceriksiz, aciz.

Qanatlan ey xiyal örle samağa / Ümid küç bexş étip men *binevağa* (87/4)

Qanatlan ey xiyal örle samağa / Cahanni keñri qıl men *binavağa* (90/5)

bir: 1. Bir sayısı.

Dérize tüvide *bir* özi yalğuz / Quçaqlap tizini cim olturar qız (77/19)
Küter qız bilinip *bir* lehze bir yıl / Köyüp ateş içide muntezir dil (78/18)
Buniñdin *bir* ikki saet muqeddem / Tayaq toqmaq bilen beş onçe adem (79/14)
Güpüldep yürüki bermeytti aram / Közige yaş tolup hem boldi *bir* cam (80/18)
Axir *bir* saqçı it tapança betlep / Kérimni çenlidi atmaqni qestlep (82/4)
Qéni saqçı uzaqtin *bir* qedeh mey / Ne sevrin qaldi emdi yene içmey (86/6)
Qéni saqiy uzatqin *bir* qedeh mey / Meyikim méni birdem xamuş etkey (91/11)
Şu halda ötti bu kamérda *bir* tün / Némidin başlinarkin kelgüsi kün (94/9)
Qavandek çirqirap ittek ésildi / Biraq *bir* muşt tégip özi yiqildi (94/20)
Némidur der idi sicañ cudunluq / Uni *bir* tuñçisi örer udulluq (95/18)
Qaçankim bu qelemni qolğa alsam / Yanar köñlüm öyide *bir* yoruq şam (100/7)
Bügün Qeşqer gülistanida *bir* gül / U gülki barçe güllerge emir gül (107/19)
Şuña bölmek kérek bu yerni üçke / Şimalni ikkige cenub *bir* ölke (115/2)
Yene qilsam sözümgé *bir* quşumçe / Ştab bilen kéñeştüq neççe neççe (115/11)
Aradin *bir* küni kem hepte ötti / Beg Haciniñ seper cabduqi pütü (118/10)
Uniñçe toy bolup künlerde *bir* kün / Tuğulsa bir oğul kündüz veya tün (123/6)
Saqaydi qaldi lékin *bir* téren iz / Bu izki öçmigey qelbide hergiz (124/18)
Körüp bu ay camal qizni zoremxan / Qoşulğandek cénığa yene *bir* can (132/16)
Axiri *bir* kümüş üzükni aldı / Élip qizniñ qoliğa asta saldı (133/1)

2. Bir; herhangi bir varlığı belirsiz olarak gösteren sayı.

Goyaki nazinin *bir* erke canan / Qilip öz cilvisin dilber namayan (76/7)
Özige *bir* repiq muşpiqi dildar / Visalin yad étip istemdikin yar (77/9)
Tapay dep *bir* aramgahtin nişane / Kézemdu kök yüzide dervişane (77/13)
Üzülmes közliri *bir* lehze aydin / Oqup turğan kebi qisse aydin (78/4)

Şu xilda érinip asta öter tün / Küter qız bağ tereptin şepe *bir* ün (78/13)
 Küter qız bilinip *bir* lehze bir yıl / Köyüp ateş içide muntezir dil (78/18)
 Vaqit ötkenséri endişe mudhiş / Miciqlap qelbini *bir* vehşiy teşviş (78/21)
 Küter qız yaridin bir şepe *bir* ün / Lékin tilsiz sadasiz idi bu tün (79/2)
 Küter qız yaridin bir şepe *bir* ün / Lékin tilsiz sadasiz idi bu tün (79/2)
 Öter tün sozulup asta érinçek / Gülayimmu püküp köñlige *bir* iş (79/8)
 Lékin bağniñ içide geyriy ehval / Höküm sürmekte *bir* vehimlik hal (79/13)
 Ki hetta muz yürek Çolaqmu *bir* pes / Özini untuğan halda bolup mes (80/3)
 İştikeç şu tonuş epsunçı neyni / Acayip *bir* casaret birle Leyli (80/12)
 Yoqaldi bayiqi geyret casaret / Bedenni çulğidi *bir* qara dehşet (80/20)
 Şu halda *bir* amallap kirdi bağqa / Kérimmu keldi şu an Leyli yaqqa (81/2)
 Yağar qamça tayaq toqmaq téger muşt / Kérimni *bir* yoli qilmaqqa bihuş (81/9)
 Qizip ceñ boldi *bir* dastaniy meydan / Casaret körsitip bu ikki palvan (81/16)
 Kérim yügürüp kélip dostni quçaqlap / Közide *bir* elem yalquni çaqnay (82/11)
 Gezeptin ah urup qilğanda peryad / Buni purset bilip *bir* neççe callat (82/13)
 Yiqildi qız şu an *bir* gül tüvige / Aqar qan çekisidin lévige (84/1)
 Méni hem *bir* yoli yutmaqçı qesten / Zamane peylidin miñ aylinay men (86/4)
 Özüñmu toldurup qoy étirazsız / İçeyli yopyoruq *bir* tañ üçün biz (86/9)
 Körünse yapıyşıl telke davani / Ne xuş *bir* menzire yoqtur payani (89/1)
 Qilay şu ney küyige canni teñkeş / Bolup ta *bir* ömür tinmas navakeş (90/17)
 Şeherde her küni *bir* yéñi teşviş / Ki Ğulca palanmış çöçek pokunmış (96/7)
 Uni az dep varaqçılar taraldi / Köñülni tügimes *bir* gemge saldi (96/10)
 Kérimni qutquzuş bu *bir* bahane / Bu işta köp hünér bar ğayibane (96/17)
 Şuña u özgiçe *bir* hiyle oylap / Buni éytti xa kocañğa piçirlap (98/8)
 Çiqiptu bu şeherde yene *bir* iş / Köñülge siğqusiz bir yéñi teşviş (99/6)
 Çiqiptu bu şeherde yene *bir* iş / Köñülge siğqusiz bir yéñi teşviş (99/7)

Hésablar xelqni *bir* qotan qoy / Ularñiñ xahişimiş qaysini soy (102/15)

Misali igisiz *bir* qoy tépilmas / Soraqsız soyğuçı davdın qutulmas (103/7)

Tökülse néme u mesume köz yaş / Késilse néme u qedemde *bir* baş (103/20)

Yolini tosti saldı *bir* tosaq tam / Tıramtam tam tiramtam tam tiramtam (106/5)

Muşu oylar Beg Hacığa kélip ar / Éğir *bir* iztirapqa boldı duçar (106/18)

Şu çağ xadim sorap begdın icazet / Muhim mektup dédi hem sundı *bir* xet (108/2)

Démek bu işta mevcut *bir* muhim sir / Bıkarğa munçilik qılmas robirt şér (108/9)

Yığıp éytqanda gepni *bir* cümle / Qétiqmu içmigen aydıñda bille (110/7)

Ayankı bu qéri mekkar cahangir / Uzundın oyliğaç *bir* hiyle tedbir (110/10)

Bu pursetni bilip *bir* yaxşı olca / Pütüşmek meylini körsetti Ğulca (112/19)

Siyasette tutar *bir* özge yolni / Manas deryasidin ötmes qoşuni (113/1)

Qazara *bir* bitim aşsa emelge / Pütün arzuyiñiz uçqusi yelge (113/8)

İmiş bu çare tedbir bek alamet / Sulayman üzükidek *bir* karamet (116/4)

Şu geplerdin kéyin xoşlaştı méhman / Közide *bir* gurur héssi namayan (116/10)

Béşida bolmisa Qeşqerçe doppa / Uni *bir* ecnebiy deysiz şu tapta (117/10)

Dédi öz köñlide *bir* işni çenlep / Qaqaqlap küldi hem meğrur köreñlep (117/19)

Démekçi hemme iş hel boldı mexsus / Peqet *bir* işla pütmey qaldı epsus (118/19)

Démek hazırçe bolmas toy xiyali / Ve hetta *bir* kéçe bolmas visali (119/4)

Biri éytti Téxi on töt yéşimda / Cuvaz çörgilidi *bir* axşam béşimda (121/6)

Yılandek tolğınip huşumğa kelsem / Bovamdek *bir* qéri yatar qéşimda (121/8)

U boldı *bir* müşük men xuddi çaşqan / Uniñğa tamaşa maña tar cahan (121/9)

Egerçe Leyligül bolğanda *bir* set / Uniñğa belki kelmes idi bu derd (121/21)

Xalayıqqa bu gerçe sir emestur / Çolaqqa xuddi şu iş *bir* hevestur (123/4)

Eger Hacı salamet qaytsa xeyrat / Qazara *bir* bala yüz berse heyhat (123/14)

Usulğa çüştı patem kəpinektek / Çırayı éçilip *bir* gül çéçektek (126/20)

Qoşuldı yene *bir* qız buni zilva / Üzer bir cüp béliq deryada goya (126/21)

Éğir cimliq básip bağni çimenni / Acayıp *bir* sézim titretti tenni (127/16)

Dava bexş möcize *bir* dora yañlıg / Kérimge téz şipa boldi şu çağlıg (128/7)

Bu gepke gep qoşup pazil hebibi / Dédi Bar her kişiniñ *bir* nésivi (130/16)

Yiqildi *bir* küni öre turalmay / Bu qayğu tağını köp kötürelmey (132/3)

Şu halda *bir* küni yığlap zoremxan / Körey dep Leyligülni qıldı arman (132/9)

Özi sözge kırısmek boldi emma / Peqet éyaltmıdı *bir* sözmu hetta (132/20)

3. Bir; beraber.

Qoşuldi yene *bir* qız buni zilva / Üzer bir cüp béliq deryada goya (127/1)

4. Bir kez.

Tizi titrep qedemde toxtıdı *bir* / Özimu bilmıdı bu néme axır (80/21)

Şuan saqçı kélip qızniñ qéşığa / Tapança birle *bir* urdı béşığa (83/21)

Tarım bostanliqığa kelse kaşkı / Tümen boylırimu *bir* külse kaşkı (90/3)

Kişiniñ yurtığa *bir* kelse qaytmay / Xoca bolmaqni qestler héç uyalmay (109/16)

Biravlar *bir* körüşni qılsa arzu / Biravlar söhbitige qıldı mavzu (120/10)

Yene *bir* çüşküçe palta yénişlap / Kötek aram alar teşvişni taşlap (122/3)

Bügün hettaki kem söz nisayım / Qedemde *bir* külüp sözlep mülayım (126/14)

Çüşengeç *bir* qarap bu sirni şu dem / Élip köksige yaqti neyni mehkem (127/11)

5. Bir; eş, aynı, bir boyda.

Bésıptu yüzini *bir* tekşi qoruq / Démek yetkenmikin ömrige harduq (107/13)

Yene Moñgúl kebiler *bir* qatarda / Yaşap kelgendin özge bu diyarda (108/17)

6. Bir; aynı, benzer.

Ne şöhrét devride dastanimiz *bir* / Ne matem toyda dastixanimiz bir (110/5)

Ne şöhrét devride dastanimiz *bir* / Ne matem toyda dastixanimiz bir (110/6)

bir bol-: Bir olmak.

Men quşumni ğazġa salsam kim séliptu qaġıġa / Alte qaġa *bir bolup* aldi quşumni arıġa
(76/5)

bir çalmida ikki paxtek soq-: Bir taşla iki kuş vurmak.

U çağda qoş kéletti bexti bişek / *Soqup bir çalmida ikki paxtek* (123/10)

bir dem~birdem: Bir an.

Yipek romal ara *bir dem* yüzini / Éçip hem körsitip şehla közini (76/9)

Dérizem tüvide huvlaydu *birdem* / Alaytip közini qaraydu bir dem (84/11)

Dérizem tüvide huvlaydu bir dem / Alaytip közini qaraydu *bir dem* (84/12)

Qéni saqiy uzatqin bir qedeh mey / Meyikim méni *birdem* xamuş etkey (91/12)

Turup tursun bu gep *birdem* amanet / Köreyli içkiride néme halet (94/1)

Robirt şér kim Özi bu néme adem / Qılay emdi bayanin sizge *birdem* (108/12)

Untudi hemmini Leylimu *bir dem* / Xususen şox idi oyunçı patem (126/9)

Şu halda pırqırap birdinla patem / Qarap güllükke toxtap qaldi *birdem* (127/5)

Qoyup qızlarni *birdem* öz işıġa / Yanayli biz kérimlarniñ qéşıġa (127/17)

bir demde: Bir anda.

Bolup pinhan yene *bir demde* peyda / Özige eyligendek dilni şeyda (76/11)

Aşu zulmet bolup *bir demde* yuha / Yutup ketti cimi canliqni goya (84/7)

Ötüp ketken kebi *bir demde* köklem / Yene kirpiklirige qondi şebnem (127/13)

bir ikki: Birkaç.

Robirt şér veziyetni qildi tehliil / Qoşup her nuqtıġa *bir ikki* temsil (112/12)

bir qançe: Birkaç.

Axir *bir qançisi* zor keldi basti / Çüşep put qolini torusqa asti (95/1)

Çiqip *bir qançisi* tik tamğa pestin / Élip ketken imiş başni qepestin (99/10)

bir qomuş: Birtakım.

Qarap güllükke toxtap qaldi birdem / Yatatti gül tüvide *bir qomuş* ney (127/6)

bir munçe: Birçok.

Beg Hacimu dédi *bir munçe* gepni / Untumay bu orunga xas edepni (95/19)

Baya *bir munçe* xelq yavağ terepte / Urup saqçini qattiq gezepte (99/8)

bir neççe: Birkaç.

Téñişqa başlığanda köñli meyüs / Kömekleştı aña *bir neççe* mehbus (94/8)

birdinla: Ansızın, aniden.

Şu halda pırqırap *birdinla* patem / Qarap güllükke toxtap qaldi birdem (127/4)

birer: Herhangi bir.

Xiyal pervazliri toxtap *birer* dem / Davam qilsun méniñ muñluq hékayem (91/17)

Kimiki tursa Qeşqerde *birer* ay / Acayıp menzire meptuni bolğay (108/13)

Ene keldi nisayım birle patem / Kéziñlar bağ ara oynap *birer* dem (125/22)

bişek: Şüphesiz.

U çağda qoş kéletti bexti *bişek* / Soqup bir çalmıda ikki paxtek (123/9)

bit: Mektup.

Qazara bir *bitim* aşıa emelge / Pütün arzuyiñiz uçqusi yelge (113/8)

Bitim dep ililiq malxayni qirlap / Yağur Qeşqergimu yüzlep ve miñlap (113/10)

Cenub öz aldığa bolsa egerde / *Bitimniñ* abruyi bolmas bu yerde (115/8)

bitaqet: Takatsiz, yorgun, mecalsiz.

Cahankeçti bolup şunçe *bitaqet* / Tinimsiz yol yürüp tartıp muşeqqet (77/7)

Yügürdi arqıdin Leyli *bitaqet* / Zulumğa yağdurup qarğış ve lenet (83/18)

Lékin ister şuni köñlüm *bitaqet* / Ve gerçe çekti köp derdu malamet (101/7)

bitekellup: Çekinmeden.

Ésiñdin çiqtimu Lutpul Mutellip / Néçük içtim qénini *bitekellup* (85/19)

boğça: Bohça, torba.

Yénida *boğçisi* seperge teyyar / Ğubarsiz pak niyet iqbalığa hemkar (78/2)

boğul-: Boğulmak.

Qepiz içre *boğulğan* keklik kebi qız / Qimirlap olturalmas gah sevsiz (78/22)

boğuzlaymen désen qoymu tépirlaydu: Boğazlamak istesen koyun bile kıpırdanır.

Boğuzlaymen désen, qoymu tépirlaydu. / Uyğur Xelq maqali (87/1)

bol-: 1. Olmak.

Oğriliqçe çüşüp tamdin bu bağqa / İkki üçtin *bolup* her qaysi yaqqa (79/17)

Güpüldep yürüki bermeytti aram / Közige yaş tolup hem *boldi* bir cam (80/18)

Qizip ceñ *boldi* bir dastaniy meydan / Casaret körsitip bu ikki palvan (81/16)

Şu xilda qaplidi düşmenni teşviş / Küçep baqqan bilen héç *bolmidi* iş (82/3)

Yétişmes el eger *bolsa* kikeç gas / Yene bolsun téxi qariğu avam xas (85/13)

Hemişe *bol* maña yolbaşçı hadi / Körüngey keñ upuq azade vadi (87/5)

Qanatim *bolsa* uçsam gülge qonsam / İli vadisiniñ hösnige qansam (87/13)

Kézey men yañritip naxşamni erkin / *Bolup* xamançığa her tañda selkin (88/8)

Kézey men bağ ara gülşende xurrem / *Bolup* gül bergige her tañda şebnem (88/10)

Qanatim *bolsa* uçsam gülge qonsam / Gül üzer oturup xiyalğa çömsem (89/2)

Qilip şu naxşığa canım teñkeş / Aşay men telkidin *bolup* navakeş (89/7)

Qanatim *bolsa* uçsam gülge qonsam / İli vadisiniñ hösnige qansam (89/20)

Qilay şu ney küyige canni teñkeş / *Bolup* ta bir ömür tinmas navakeş (90/17)

Kéçe bağda *bolup* ötken şu cañcal / Şeherge tañ bilen añlandı derhal (91/19)

Xususen bu yéqindin béri pat pat / Qamaş yaki étiş *bolğaçqa* qat qat (92/11)

Şu *boldi* başliniş ulğaydı bu iş / Kérimniñ béşiğa yağdı tayaq muşt (94/21)

Uzun geptin kéyin u dédi axir / Nème *boldi* bu Qeşqer ehli yapir (96/2)

Kérim birle Obulmu *boldi* erkin / Xelq köñlimu gerçe tapti teskin (98/14)

Yolvastiñ çışlırını hicaytışı / Uniñ külgenliki *bolmaydu* (100/2)

Misali xarisiz *bolmas* qizilgül / Ve lékin özgini söymeydu bulbul (101/9)

Puti aqsaq qoliniñ yoq madari / Xazan *bolğan* kebi yaşliq bahari (104/16)

Qilip baqmas idi Hacini tehqir / Bügün qandaq karamet *boldi* axir (105/11)

Égir yaridar *bolup* Leyli yiqildi / Démek toy éşiğa topa sepildi (105/16)

Qarap eynekke körgeç eksini u / Xiyal téximu *boldi* qarañgu (107/8)

Oqup bu xetni Hacı dédi şuan / Qétiñlar harvini *bol* qéni çapsan (108/4)

Ve lékin beziler *bolğaç* gerezlik / Tépip bahane qilip köp saxtıpezlik (109/14)

Késip taşlandı avmén birle şyañgañ / Nicaset içide *bolğandi* Çañcyañ (110/16)

Ve lékin dep Robirt şér qildi tekit / Téxi çoñraq *bolur* şu çağda tehdit (113/7)

Tünügün *bolğan* iş boş gep emestur / Şuni oylaş özi aqılğa bestur (113/16)

Téxi bu gep balaniñ iptidasi / *Bolur* undin yamanraq intihasi (113/19)

Némiki bolsa gemdin eyleñ azad / Panahiñizda *bolğay* köñlimiz şad (114/14)

Cenub öz aldığa *bolsa* egerde / Bitimniñ abruyi bolmas bu yerde (115/7)

Cenub öz aldığa bolsa egerde / Bitimniñ abruyi *bolmas* bu yerde (115/8)
 Bêşida *bolmisa* Qeşqerçe doppa / Uni bir ecnebiy deysiz şu tapta (117/9)
 Bügünçe *bolmisa* ete ya ögün / Bolur elvette çişlep yeydiğan kün (117/17)
 Bügünçe *bolmisa* ete ya ögün / *Bolur* elvette çişlep yeydiğan kün (117/18)
 Démek hazırçe *bolmas* toy xiyali / Ve hetta bir kéçe *bolmas* visali (119/3)
 Burun hösni bilen *bolsa* yegâne / Qoşuldi emdi yüz yüzlep pesane (120/6)
 U *boldi* bir müşük men xuddi çaşqan / Uniñğa tamaşa maña tar cahan (121/9)
 Egerçe Leyligül *bolğanda* bir set / Uniñğa belki kelmes idi bu derd (121/21)
 Çolaq mexsum şuniñ del eyni *boldi* / Uniñçe işni buzğan Leyli *boldi* (122/17)
 Çolaq mexsum şuniñ del eyni *boldi* / Uniñçe işni buzğan Leyli *boldi* (122/18)
 Uniñçe toy *bolup* künlerde bir kün / Tuğulsa bir oğul kündüz veya tün (123/5)
 U çağda Haciniñ varisi şeren / *Bolatti* şu oğul nevre asasen (123/8)
 Pütün arzu ümidi *bolğusi* yel / Téxi andin yamanraq külgüsü el (123/15)
 Qaraytti yer tégidin domsiyip u / *Bolatti* köz oñi andin qarañgu (124/1)
 Ecebkim *bolsa* Hacı şunçe öktem / Töküp qan aşsa şunçe heddidin hem (125/9)
 Dava bexş möcize bir dora yañlıg / Kérimge téz şipa *boldi* şu çağlıg (128/8)
 Şipa *bolğanmikin* elniñ duasi / Ümid qoşqanmikin dostlar vapasi (129/4)
 Özi sözge kirişmek *boldi* emma / Peqet éytałmidi bir sözmu hetta (132/19)

2. Olmak, gerçekleşmek.

Axiri *boldi* ketmeklik qarari / Yéqında eylige bu işni cari (130/13)

3. Olmak, yapılmak.

Qaramaqlıñ yipliri *bolsa* uzunraq / Bolur payda béliqçığa puzunraq (97/13)

4. Olmak; görev, makam, san veya nitelik kazanmak.

Xoca *bolmaqni* qestler héç uyalmay / Şularniñ biridur bu İngilizlar (109/17)

Bu ölkə başlıq *bolmaq* sizge xas / Qizil çaçaqqa munda cay tépilmas (115/9)

bolupmu: Bilhassa, özellekle.

Bolupmu köp idi yaşlar bu septe / Turar dadil bolup aldi terepte (93/10)

bostan: Bostan, bahçe.

Kérekmes maña şair maña dastan / Kérekmes maña bulbul gül ve *bostan* (85/1)

Tarim *bostanliqığa* kelse kaşki / Tümen boyirimu bir külse kaşki (90/2)

boş gep: Boş laf.

Tünügün *bolğan* iş boş gep emestur / Şuni oylaş özi aqılğa bestur (113/16)

boş qal-: Boş kalmak.

Yigitniñ orni *boş qaldi* töşekte / Kélin yığlar idi yum yum roekte (131/13)

boşat-: Boşaltmak.

Şuña derhal *boşatqaysiz* ularni / Xelqimu tarqilur körse bularni (98/2)

bova: Dede.

Tépip sadir *bovamdin* iz nişane / Aña tezim bilen qoysam pişane (89/14)

Yilandek tolğınip huşumğa kelsem / *Bovamdek* bir qéri yatar qéşimda (121/8)

bovaq: Çocuk, yavru.

Carañlar küç ümid ilhamçı mavzu / *Bovaqniñ* qelbidek pak sadda arzu (100/11)

boy: 1. Kıyı, kenar.

Tarım bostanliqığa kelse kaşki / Tümen *boyirimu* bir külse kaşki (90/3)

Mana çañ tozdurar qoş argımaqlar / Carañlar *boynida* zil qoñğuraqlar (116/18)

Tümen *boyiriniñ* abihavasi / Seherde sayrıǵan quşlar navasi (128/5)

2. Boy, uzunluk.

Udulda parqiraytti çoñ *boy* eynek / Yatar Hacı tirep yastuqqa ceynek (107/5)

boyun: Boyun.

Sozup *boynini* Hacı baǵqa derhal / Tilini tamşitip yutqan kebi bal (117/13)

boyun sun-: Boyun eǵmek.

Éziqtım qaldı qisse qaldı mavzu / *Boyun sunmay* maña isyançı arzu (91/4)

böl-: Bölmek.

Şuña *bölmek* kérek bu yerni üçke / Şimalni ikkige cenub bir ölke (115/1)

bölek: Başka.

Bu tedbir yaqmıdı Hacıǵa elvet / Lékin yoqtur *bölekke* unda cüret (98/7)

Xususen qız cuvanlar qursa söhbet / *Bölek* geplerge tegmes idi növet (120/13)

bölekçe: Ayrıca, başka.

Ve lékin bu diyarda iş *bölekçe* / Ademniñ qedri yoqtur toñ tezekçe (103/11)

böre: Kurt.

Bu yurtta vañmu qassap begmu qassap / Ve hetta *böre* turmaq segmu qassap (102/20)

Şu kün başlap uluǵ Cuñxua élige / Sozup çañgal cimi *böre* ve tülke (110/14)

böşük: Beşik.

Povuska tevriner böşük misali / Şamalda yelpüner begniñ saqalı (117/1)

bu yer: Bura.

Ulnari kim *bu yerge* qildi devet / Ve qaysibir hoquq berdi icazet (110/1)

Şuña bölmek kérek *bu yerni* üçke / Şimalni ikkige cenub bir ölke (115/1)

bu yerde: Burada.

Çoqum Ğulca tereptin xas adem bar / *Bu yerde* oynitip turğan qelem bar (96/20)

Bu yerde tapqusidur hemmisini / Ayal erkek qéri yaş cümlisini (109/6)

Uruşta yetmigen meqsitige hem / Uruşsiz yetküsi *bu yerde* dilmem (113/13)

Cenub öz aldığa bolsa egerde / Bitimniñ abruyi bolmas *bu yerde* (115/8)

bu yerdin: Buradan.

Bilette Leyligülniñ hemme derdin / Kétişmeytti ilac bar kim *bu yerdin* (126/4)

buğa maral: Dişi geyik.

Körüngey qarğıyi hem arça tali / Tebiet erkisi *buğa maralı* (87/12)

bulaq: Şırıltı.

Kézey bu vadiniñ qırğaqlirini / *Buluqlap* qaynığan bulaqlirini (88/4)

bulbul: Bülbül.

Kérekmes maña şair maña dastan / Kérekmes maña *bulbul* gül ve bostan (85/1)

Misali xarisiz bolmas qizilgül / Ve lékin *özgini* söymeydu bulbul (101/10)

buluqla-: Şırıl şırıl akmak.

Kézey bu vadiniñ qırğaqlirini / *Buluqlap* qaynıǵan bulaqlirini (88/4)

bulut: Bulut.

Bulutlar içide asta üzer ay / Ne güzel dilreba menzire ayhay (76/13)

Buluttin çıqsa şuñgup ay ravane / Közi çaqnaytti qizniñ şadiyane (78/6)

Bulut qutrap cahanni basti zulmet / Esermu qalmidi aydin nahayet (84/5)

buniñ: Bunun.

Şu halda ötti qançe qançe saet / *Buniñ* tesvirige yoq mende taqet (95/8)

buniñdin: Bundan.

Buniñdin bir ikki saet muqeddem / Tayaq toqmaq bilen beş onçe adem (79/14)

Buniñdin pacie dehşetni hergiz / Xiyalğa keltürüpmu körmigen qiz (83/2)

Gumanliqni qamap baqsaqmu şunçe / Savaq almas *buniñdin* ançe munçe (96/14)

bunyad: Yapı, temel.

Kéçiçe tolǵinip hem çekti peryad / Aña hem qiptimiş çerx cebri *bunyad* (107/2)

bunyad bol-: Meydana gelmek, ortaya çıkmak, vuku bulmak.

Buniñğa kim çidar kimmu démes dad / Bolurmu mundin artuq zulmi *bunyad* (102/4)

burul-: Çevirmek, döndürmek.

Çiqip Haci köreñlep çinibağdin / Şeher yaqqa *burulmastin* yavağdin (116/14)

burun: 1. Burun

Qarap baqsañ uniñmu put qoli bar / Éğiz *burni* qulaqi oñ soli bar (122/10)

2. Önce, evvel.

Neçe künla *burun* tunci oğuldin / Cuda bolsa bugün emdi Obuldin (101/19)

Eger çıqsam *burunraq* uçrıışattım / Ve belki bağqımu teklip qılattım (118/4)

Burun hösni bilen bolsa yegâne / Qoşuldi emdi yüz-yüzlep pesane (120/6)

buzul-: Bozulmak.

Hélitinla *buzuldi* peyli elniñ / Maña hem sir emestur meyli elniñ (113/14)

bügün: Bugün.

Bügün körgeç qiyametni beeynen / Néçük halğa çüşer bu özi roşen (83/4)

Bügün tapsañ birini şunçe teste / Çıqar yüz neççisi yine ete (96/11)

Ve hetta bezisini attı sicañ / Lékin çıqtı yine *bügünki* isyan (96/16)

Démek biz aldirap ketmeyli kayıp / Emes hergiz *bügünki* işmu tasadıp (97/18)

Neçe künla *burun* tunci oğuldin / Cuda bolsa *bügün* emdi Obuldin (101/20)

Qilip baqmas idi Hacini tehqır / *Bügün* qandaq karamet boldı axır (105/11)

Şuña kirmey *bügün* içkirisige / Köñül bölmey xénimniñ her ikkisige (106/19)

Bügün Qeşqer gülistanida bir gül / U gülki barçe güllerge emir gül (107/19)

Bügünçe bolmisa ete ya ögün / Bolur elvette çışlep yeydiğan kün (117/17)

Özümdin ötti ketti emdi purset / *Bügün* basqaniken köñlümni geplet (118/7)

Biraq her xil iken perzenti adem / *Bügünmu* ta uzaq ötmüş muqeddem (122/8)

Bügün hettaki kem söz nisayım / Qedemde bir külüp sözlep mülayım (126/13)

bürküt: Kartal.

Néme u biitaet arzu istek / Néme u telpünüş tağ *bürkütidek* (85/17)

cabduq: Eşya.

Aradin bir küni kem hepte ötti / Beg Haciniñ seper *cabduqi* pütti (118/11)

cada: Saman kesici.

Biravlar xalisa asar soraqsız / Ve hetta *cadiğa* basar soraqsız (103/16)

cahan: Cihan, dünya.

Bulut qutrap *cahanni* basti zulmet / Esermu qalmidi aydin nahayet (84/5)

Qanatlan ey xiyal örle samağa / *Cahanni* keñri qıl men binavağa (90/5)

Şuniñğa erzise bu erzimes can / *Cahanda* bu cénimdin néme arman (90/19)

Talay yillar davami bu çerxi gerdun / *Cahanni* qilsimu köp astin üstün (105/9)

Cahan qanunida konsul öziçe / Qilalmaytti mudaxile öz bəşiçe (112/3)

U boldi bir müşük men xuddi çaşqan / Uniñğa tamaşa maña tar *cahan* (121/10)

Şu iz açti közini qildi roşen / Tonutti hem *cahanni* emdi qismen (125/4)

Nemişqa şunçe köp zorluqqa yol bar / Nemişqa xelq üçün bu keñ *cahan* tar (125/8)

Dédikim Ey qedirdan can köyer dost / *Cahanda* teñdişi kem gemguzar dost (130/8)

Séni taşlap néçük mundin kétermen / Séniñsiz men néme *cahan* körermen (130/10)

cahangir: Cihangir.

Ayanki bu qéri mekkar *cahangir* / Uzundin oyliğaç bir hiyle tedbir (110/9)

Cahangirğa néçük baş egse Mençiñ / Gomindañ aşurup tezimni miñ miñ (110/17)

cahankeçti bolup: Seyyah olmak, gezgin olmak.

Cahankeçti bolup şunçe bitaquet / Tinimsiz yol yürüp tartip muşeqqet (77/7)

callat: Cellat.

Étildi ğalcir ittek neççe *callat* / Körüñ bu zulmi bidadliqni heyhat (81/6)

Gezeptin ah urup qılğanda peryad / Buni purset bilip bir neççe *callat* (82/13)

Çiqıp arqa işiktin axir bu *callat* / Yétip keldi ştabqa çapturup at (95/13)

cam: 1. Kase, tabla, leğen.

Xudağa şükür dep zoremxan açam / Xoşallıq yaşlıridin toldurup *cam* (129/1)

Güpüldep yürüki bermeytti aram / Közige yaş tolup hem boldi bir *cam* (80/18)

2. Kadeh.

Démekçi sen téxize yandurup şam / Lebalep toldurup *camiñğa* ilham (84/14)

Nésib bolsa tümende maña bayram / İçey Qeşqer şarabin toldurup *cam* (90/9)

Uzat saqiy maña liq toldurup *cam* / Tapay meydin şu dem köñlümge aram (119/15)

camaet: Toplum.

Xususen alte şeher bu işqa hacet / Şuni arzu qılar pütkül *camaet* (115/4)

İşik yığlar tüñlük yığlar tam yığlar / Qolum qoşna *camaet* tamam yığlar (133/12)

camal: Güzellik.

Kézey bu vadini çañqaqlıqımdin / *Camali* veslige muştalıqımdin (88/2)

Körüp bu ay *camal* qızni zoremxan / Qoşulğandek cénıǵa yene bir can (132/15)

can: 1. Can, gönül.

Qilip şu naxşıǵa *canım* teñkeş / Aşay men telkidin bolup navakeş (89/6)

Tutup qolda dutarım destisini / Sélip tar ornıǵa *can* rıstisini (90/13)

Qilay şu ney küyige *canni* teñkeş / Bolup ta bir ömür tinmas navakeş (90/16)

Dédikim Ey qedirdan *can* köyer dost / Cahanda teñdişi kem ğemguzar dost (130/7)

Biravniñ söygini izsiz yoqaldi / Birav *can* bağridin ayrıldı qaldi (131/12)

2. Can; yaşama, hayat.

Şuniñğa erzise bu erzimes *can* / Cahanda bu cénimdin néme arman (90/18)

Bayan eyler yene öz tesiratin / Bu söhbettin tépipmiş *can* nicatin (116/2)

3. Can; insanın kendi varlığı, özü.

Şuniñğa erzise bu erzimes *can* / Cahanda bu cénimdin néme arman (90/19)

Körüp bu ay camal qizni zoremxan / Qoşulğandek *céniğa* yene bir *can* (132/16)

Körüp bu ay camal qizni zoremxan / Qoşulğandek *céniğa* yene bir *can* (132/16)

canan: Sevgili, dilber.

Goyaki nazinin bir erke *canan* / Qilip öz cilvisin dilber namayan (76/7)

canlan-: 1. Canlanmak; gücü artmak, diri duruma gelmek.

Şu boldi başliniş *canlandi* heriket / Saqaydi leyligülmu emdi elvet (124/16)

Yüzi tañdek yorup *canlandi* roşen / Nigahi xoşlışar hemme bilen teñ (133/5)

2. Canlanmak; etkinliği artmak, hareketlilik kazanmak.

Beg Hacı *canlinip* egdi béşini / Hayacandin töküp közdin yeşini (115/18)

canliq: Canlı.

Aşu zulmet bolup bir demde yuha / Yutup ketti cimi *canliqni* goya (84/8)

canucan: Değerli.

Tavap qilsam yene ötkeç davandin / Bayanday topisini *canucandin* (89/13)

cañcal: Kavgə.

Kéçe bağda bolup ötkən şu *cañcal* / Şeherge tañ bilen añlandı derhal (91/19)

carahet: Cerahet.

Obul hem künsayın tapattı quvvət / Ve gerçe hélimu qıynar *carahet* (129/9)

carañ: Ses, seda.

Yanar şam bexş étip ilham ve quvvət / *Carañlar* zevqıdın külbemde méhnet (100/9)

Carañlar küç ümid ilhamçı mavzu / Bovaqniñ qelbidek pak sadda arzu (100/10)

Carañlar her nepes rohimda iqbál / Köñülni oyğitar isyançı signal (100/12)

Mana çañ tozdurar qoş argımaqlar / *Carañlar* boynıda zil qoñğuraqlar (116/18)

carañlıq: Sedalı.

Şu saet oqusam men qebriside / *Carañlıq* ün bilen otluq qeside (89/19)

cari eyle-: Uygulamak.

Axırı boldı ketmeklik qararı / Yéqında *eyligey* bu işni *cari* (130/14)

casaret: Cesaret.

İşitkeç şu tonuş epsunçı neyni / Acayip bir *casaret* birle Leyli (80/12)

Yoqaldı bayıqı geyret *casaret* / Bedenni çulğıdı bir qara dehşet (80/19)

casaret körset-: Yürekli davranmak.

Qızıp ceñ boldı bir dastaniy meydan / *Casaret körsitip* bu ikki palvan (81/17)

cavaben: Cevaben.

Lékin tilsiz sadasiz idi bu tün / Yıraқта havşığan itqa *cavaben* (79/4)

cay: Yer.

Bu ölke başlıqı bolmaq sizge xas / Qizil çaçaqqa munda *cay* tépilmas (115/10)

caza: Ceza.

Yene yirtip *caza* élanimizni / Közige ilmidi permanimizni (99/12)

cebr: Zor, güç.

Kéçiçe tolğınip hem çekti peryad / Aña hem qiptimiş çerx *cebri* bunyad (107/2)

cehet: Cihet, taraf, yön.

Boluñ bu işqa teyyar her *cehette* / Mana tedbir eqil idrak dégen şu (115/13)

cennet: Cennet.

Alay ilham telke davandin / Gülistan içre bu *cennet* makandin (88/20)

cenub: Güney.

Şuña bölmek kérek bu yerni üçke / Şimalni ikkige *cenub* bir ölke (115/2)

Cenub öz aldığa bolsa egerde / Bitimniñ abruyi bolmas bu yerde (115/7)

ceñ: Cenk, savaş.

Kirişti *ceñge* dadil yégane / Bolup Rustem misali baturane (81/12)

Qizip *ceñ* boldi bir dastaniy meydan / Casaret körsitip bu ikki palvan (81/16)

cesur: Cesur.

Démek it talisa yilpizni yüz yüz / *Cesur* yilpiz hamane yene yilpiz (128/12)

ceynek: Dirsek.

Udulda parqiraytti çoñ boy eynek / Yatar Hacı tirep yastuqqa *ceynek* (107/6)

cénini qestle-: Canına kastetmek.

Étip Rustemge oq namerd royinten / *Cénini qestligende* hiyle bilen (128/2)

cilve: Parıltı, pırıltı.

Goyaki nazinin bir erke canan / Qilip öz *cilvisin* dilber namayan (76/8)

cim: Sakin, suskun, sessiz.

Dérize tüvide bir özi yalguz / Quçaqlap tizini *cim* olturar qız (78/1)

Misali tañ seher külse qizilgül / Néçükmu *cim* turar şeydayi bulbul (91/8)

cim cim: Sakin sakin, sessiz sessiz.

Xorekni toxtitip tiñşaytti *cim cim* / Çolaqniñ halini sezmey Gülayim (80/5)

cimcit: Sakin, sessiz.

Tarap *cimcit* yatatti mökkinçe / Ve bezen tam tüvige çökkinçe (79/18)

cimi: Tüm, bütün, her.

Aşu zulmet bolup bir demde yuha / Yutup ketti *cimi* canliqni goya (84/8)

Cimi xeq ağzida gep üstige gep / Samavar hem dukan mehellide gep (92/4)

Şu kün başlap uluğ Cuñxua élige / Sozup çañgal *cimi* böre ve tülke (110/14)

Cimi işqa tiqıştı tumşuqini / Qedemde toşquzup öz yañçuqini (111/3)

Uni hörmət yüzidin deytti mistir / Nemistirki *cimi* şeytan üçün pir (111/12)

cimliq bas-: Sessizliğe gömülmək.

Égir *cimliq bésip* bağıni çimenni / Acayip bir sézim titretti tenni (127/15)

cinçirag: Gaz lambası, fener.

Oyuqta *cinçirag* pervane şeyda / Ademler birle tolğan tör ve pegah (104/19)

ciriñla-: Çıngırdamak.

Külüşti ikkisila teñ qaqaqlap / Töküldi xaltidin tilla *ciriñlap* (119/14)

cuda bol-: Ayrı düşmək, ayrı kalmak.

Neçe künla burun tunci oğuldin / *Cuda bolsa* bugün emdi Obuldin (101/20)

Cuda boldi biravlar atisidin / Biravlar ya ini ya ağısidin (131/9)

cudaliq: Ayrılık.

Biri éytse *cudaliqtin* hékayət / Biri başlaytti qismettin şikayət (121/3)

cudunluq: Yağışlı.

Némidur der idi sicañ *cudunluq* / Uni bir tuñçisi örer udulluq (95/17)

cuvaz: Yayık; Yağ çıkarma tezgahı.

Biri éytti Téxi on töt yéşimda / *Cuvaz* çörgilidi bir axşam béşimda (121/6)

cümle: Hep, bütün, cümleten.

Bu yerde tapqusidur hemmisini / Ayal erkek qéri yaş *cümlisini* (109/7)

Yığip éytqanda gepni bir *cümle* / Qétiqmu içmigen aydıñda bille (110/7)

cüp: Çift, eş.

Qoşuldi yene bir qız, buni zilva / Üzer bir *cüp* béliq deryada goya (127/1)

cüret: Cüret.

Bu tedbir yaqmidi Hacığa elvet / Lékin yoqtur bölekke unda *cüret* (98/7)

cüret eyle-: Cüret etmek, yüreklilikle davranmak.

Néçiktur dastanga méhnet eylep / Tutunduñmu bu işqa *cüret eylep* (84/16)

Ç

çaç: Saç.

Quçaqlap tartti hem qizni özige / *Çéçini* neççe ret sürtti közige (133/4)

çaç-: Saçmak, serpmek.

Çaçar gahi zeher körgeñ kişige / Kületti gahida teqdir işige (119/7)

çaçaq: Çaçak (Bitkilerin kısa boylu ve seyrek büyüdüğü yer).

Bu ölke başliqi bolmaq sizge xas / Qizil *çaçaqqa* munda cay tépilmas (115/10)

çağ: Zaman, vakit.

Ve lékin qan bilen uyugan qara dağ / Yürekte qaldi öçmes emdi héç *çağ* (98/17)

Ve lékin dep Robirt şér qildi tekit / Téxi çoñraq bolur şu *çağda* tehdit (113/7)

U *çağda* sizge dişvar bizge dişvar / Qéni éytiñ bu işqa ném ilac bar (113/20)

Şu halda ötti ketti günçe *çağim* / Solaştı yaşliqim sargaydi bağim (121/15)

2. An.

Dédi sicañ şu *çağda* Téxi yaş siz / Éytişqa néme ançe aldiraysız (97/7)

Şu *çağ* xadim sorap begdin icazet / Muhim mektup dédi hem sundi bir xet (108/1)

Ular deslep bu Qeşqerde şu *çağda* / Qurup xarci vakalet çinibağda (111/7)

Şu *çağda* dédi mistir meğrurane / Nicatlıqtin tapalaysız nişane (115/5)

Mana alma anar şaptul tola bağ / Örukler sarğıyip pişay dégen *çağ* (117/12)

Çiqip bağdin şu *çağ* mexsum Çolaqmu / İsit bu Beg Hacimniñ harvisiğü (118/2)

U *çağda* Haciniñ varisi şeren / Bolatti şu oğul nevre asasen (123/7)

U *çağda* qoş kéletti bexti bişek / Soqup bir çalmida ikki paxtek (123/9)

çağlıg: Az.

Dava bexş möcize bir dora yañlıg / Kérimge téz şipa boldi şu *çağlıg* (128/8)

çaxçaq qil-: Şaka yapmak.

Gahi *çaxçaq qilip* u küldüretti / Gahi qéydaş bilen naz körsitetti (126/11)

çaqna-: Parlamak.

Közide bir elem yalquni *çaqnap* / Gezeptin ah urup qilğanda peryad (82/11)

çañ tozdur-: Toz haline getirmek.

Mana *çañ tozdurar* qoş argımaqlar / Carañlar boynida zil qoñğuraqlar (116/17)

çañgal: Pençe, tırnak.

Şu kün başlap uluğ Cuñxua élige / Sozup *çañgal* cimi böre ve tülke (110/14)

çañqaqlıq: Susuzluk.

Kézey bu vadini *çañqaqlıqımdın* / Camali veslige muştıqlıqımdın (88/1)

çap-: Koşmak.

Oqup bu xetni Hacı dēdi şuan / Qētiñlar harvini bol qēni *çapsan* (108/4)

Tuyuqsız harvikeşke qıldı perman / Nezerbağ arılap heydeşni *çapsan* (116/16)

çar: Alaca, kır.

Beg Hacimu silap *çar* saqilini / Uzun gepler bilen çaynap tilini (113/22)

çaras: Kara üzüm.

Gülayım bēşida ğemkin nigahi / *Çaraslar* aldida şam gahi gahi (104/8)

çarasla-: Çatlamak, çatırdamak.

Çaraslap şam aqar hem tamçe tamçe / Töküldi köz yēşimu qançe qançe (104/9)

çare: Çare.

Nicatlıq *çarisi* tedbirı sizdin / Yürüp xizmetni qilmaq işi bizdin (114/12)

çare-tedbir: Çare ve tedbir.

İmiş bu *çare-tedbir* bek alamet / Sulayman üzükidek bir karamet (116/3)

Bırağ qançe tépilsa *çare-tedbir* / İlac qançe eger kac kelse teqdir (130/19)

çarisini tap-: Çaresine bakmak, çaresini bulmak.

Gülayım *taptı* bu iş *çarisini* / Élip keldi mana dil parisini (132/13)

çaşqan: Fare.

U boldı bir müşük men xuddı *çaşqan* / Uniñğa tamaşa maña tar cahan (121/9)

çay: Çay.

Seherlik çayğa konsul qiptu teklip / Yene bu xette şunçe naz tekellup (108/7)

Seherlik çay üçün dastixan şahane / Tépip her loqmida sözige bahane (112/9)

çayqal-: Sallanmak, çalkalanmak.

Eceb xuştar idim şavqunğa ayhay / Xiyalim çayqilip her lehze tinmay (88/18)

çayqıla-: Yıkamak.

Tépirar çayqılar hoylığa sığmay / Ve lékin dad déyişke nege bargay (102/7)

çayna-: Isırmak.

Beg Hacimu silap çar saqilini / Uzun gepler bilen çaynap tilini (114/1)

çek: Sınır, hudut.

Ve lékin yoq idi Robért üçün çek / Qaraytti hemme işqa öz işidek (112/5)

Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür / Néçük aylansa goya çéki yoqtur (131/1)

çek-: Çekmek.

Çékip her pedige méhrimni pütkül / Bolup işqida men şeydayi bulbul (90/14)

çenle-: Kıyaslamak.

Dédi öz köñlide bir işni çenlep / Qaqaqlap küldi hem meğrur köreñlep (117/19)

2. Yerini göstermek.

Axir bir saqçı it tapança betlep / Kérimni çenlidi atmaqni qestlep (82/5)

çerx: Felek.

Ene Rozi Ependi merhum muellim / Qénini tökti şunçe *çerxi* zalim (103/22)

Lékin hacimğa qılmay vapa *çerx* / Uniñ köñlinimu qildi xapa *çerx* (105/6)

Lékin hacimğa qılmay vapa *çerx* / Uniñ köñlinimu qildi xapa *çerx* (105/7)

Kéçiçe tolğınip hem çekti peryad / Aña hem qiptimiş *çerx* cebri bunyad (107/2)

Eceb aciz ikenmiz biz xotun xeq / Rehim qılmaydiken bizge bu *çerx* (121/18)

çerxi gerdun: Döner felek.

Talay yillar davami bu *çerxi gerdun* / Cahanni qılsimu köp astin üstün (105/8)

çerx-i pelek: Talih, baht.

Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür / Néçük aylansa goya çéki yoqtur (130/21)

çet: Yabancı.

Bérildi imtiyazlar *çetke* mutleq / Xocayin boldi her basqunçı eblex (110/19)

2. Kenar, kıyı.

Yıraқта qalmidi Şıncañmu *çette* / İdi şu İngiliz hem tunci rette (111/5)

çetleş-: Uzaklaşmak.

Yiqildi neççisi hoşin bilelmey / Biri *çetleşti* asta tik turalmay (82/1)

çéçil-: Dağılmak, saçılmak.

Tizay yipqa köñül durdanisini / *Çéçilğan* mervayitlar danisini (91/16)

Yene qan üstige yene yéñi qan / *Çéçilsa* bu gérib dergahqa bu an (102/2)

çéhre: Yüz, surat.

Üzer muñlinip xamuş xiyalçan / Xiyalçan *çéhrisi* andin perişan (77/2)

çéke: Şakak.

Yiqildi qız şu an bir gül tüvige / Aqar qan *çékisidin* lévige (84/2)

çérik: Asker.

Qolida qiliçi *çérikmu* qassap / Palan bayu pokun bay umu qassap (103/3)

Ki Haci hem Çolaq hem saqçı *çérik* / Némişqa hemmisi bu işta şerik (125/5)

Şeherde herbiy halet başlığanmış / Palaqlap saqçı *çérik* her qayaqqa (131/8)

çida-: Tahammül etmek, dayanmak.

Aran turğan xelq taqet qilalmay / Qimirlap qaldi bu işqa *çidalmay* (92/13)

Buniñğa kim *çidar* kimmu démes dad / Bolurmu mundin artuq zulmi bunyad (102/3)

Çiq-: 1. Çıkmak; bir şeyin yukarısına doğru yürümek.

Çiqip bir qançisi tik tamğa pestin / Élip ketken imiş başni qepestin (99/10)

2. Çıkmak; yayılmak, duyulmak.

Bügün tapsañ birini şunçe teste / *Çiqar* yüz neççisi yene ete (96/12)

3. Çıkmak; meydana gelmek.

Ve hetta bezisini atti sicañ / Lékin *çiqti* yene бүгünkü isyan (96/16)

Çiqiptu bu şeherde yene bir iş / Köñülge sigqusiz bir yéñi teşviş (99/6)

4. Çıkmak; gitmek.

Saraylardin *çiqip* hamalmu mañdi / Qoyup sodisini dellalmu mañdi (92/18)

Çiqip arqa işiktin axir bu callat / Yétip keldi ştabqa çapturup at (95/13)

Şu halda yatti taki *çiqquçe* kün / Köñlide gem tola çirayi mehzun (107/3)
Çiqip Hacı köreñlep çinibağdin / Şeher yaqqa burulmastin yavağdin (116/13)
Çiqip bağdin şu çağ mexsum Çolaqmu / İsit bu Beg Hacimniñ harvisiğu (118/2)
Eger *çiqsam* burunraq uçrışattım / Ve belki bağqımu teklip qılattım (118/4)
Yüre bağqa *çiqip* seyle qilip kel / Çimenzar arılap köñül éçip kel (125/19)

5. Çıkmak; bir durumla ilgili niteliklerini yitirmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek.

Demek bu ehli Qeşqer heddidin aşti / İtaet babidin *çiqti*, adaştı (99/15)
Demek bu Qeşqeriyler heddidin aşti / Diyanet babidin *çiqti* adaştı (106/16)

6. Çıkmak; gerçekleşmek.

Kérımmu şu kéçe yoqaldi ızsız / Uniñdin héç qeyerde *çiqmidi* ız (131/20)

7. Çıkmak; görünmek.

Buluttin çiqsa şunğup ay ravane / Közi çaqnaytti qizniñ şadiyane (78/6)

çiqar-: Çıkarmak.

Maqalmu bar téxi menisi aydin / İştanğa *çiqarğan* köñülge tayin (124/7)

çiqış-: Anlaşmak.

Şu boldi yolyoruq yaptı bu babni / *Çiqışti* Hacılar taşlap ştabni (98/5)

çimen: Çayır, çayırılık.

Qizip ketti *çimende* bağda seyli / Qoşuldi bağqa hösn seyli tüpeyli (126/7)

Éğir cimliq bésip bağni *çimenni* / Acayip bir sézim titretti tenni (127/15)

Çimenzar: Çayırılık.

Körüngey yapyéşil qırlar édirlar / *Çimenzar* içide aqöy çédirlar (87/8)

Yüre bağqa çiqip seyle qilip kel / *Çimenzar* arilap köñül éçip kel (125/20)

çiñ: Sağlam, sıkı, berk.

Binaniñ qapqısı mehkem étilgen / Ve belki içidin *çiñ* békitilgen (93/15)

çirağ: Işık.

Üzülmeştin téxi elniñ ayağı / Yéqilmay hem téxi asman *çirağı* (99/3)

Upuqta qaldı dağ xuddi qan dağı / Vaqıtsız öçti bu öyniñ *çirağı* (133/10)

çirağpay: Mum, kandil konulan yer; lamba standı.

Davam qılsun yene muñluq hékayem / Yiqilmasta méniñmu *çirağpayem* (133/18)

çiray: Yüz, sima, çehre, surat.

Şu halda yattı takı çiqquçe kün / Köñlide ğem tola *çirayi* mehzun (107/4)

Biri éytti Xotun xeqniñ *çirayi* / Öziniñ düşminiken ezbirayi (121/19)

Usulğa çüşti patem képinektek / *Çirayi* éçilip bir gül çéçektek (126/20)

Tatardi Leyliniñ solğan *çirayi* / Tumanda qaldı goya köziniñ ayı (127/9)

çirqıra-: Haykırmak, bağkırmak, çığlık atmak.

Qavandek *çirqirap* ittek ésildi / Biraq bir muşt tégip özi yiqildi (94/19)

çirmişıp al-: Karışmak, dolamak, sarılmak, dolanmak.

Lékin mañmaq qiyinlaştı acayıp / Putığa *çirmişıp alğan* kebi yip (80/16)

çiş: Diş.

Yolvastıñ *çişlirini* hicaytışı / Uniñ külgenliki bolmaydu (100/1)

Bu bağıniñ almisi gerçe çüçüktür / *Çişimni* qamitalmas her néçüktür (117/16)

çişle-: Dişlemek.

Bügünçe bolmisa ete ya ögün / Bolur elvette *çişlep* yeydiğan kün (117/18)

çoqum: Kesin, kesinlikle.

Çoqum Ğulca tereptin xas adem bar / Bu yerde oynitip turğan qelem bar (96/19)

çoñ: 1. Büyük.

Emel qilmaq kérek dana sözige / Béliqniñ *çoñı* çıqmas su yüzige (97/12)

Udulda parqiraytti *çoñ* boy eynek / Yatar Hacı tirep yastuqqa ceynek (107/5)

Ve lékin dep Robirt şér qildi tekit / Téxi *çoñraq* bolur şu çağda tehdit (113/7)

Ki Şıncañ *çoñ* rayon keñri zémindur / Uni tizginlimek besi qiyindur (114/20)

2. Büyük; makam, rütbe, derece bakımından daha üst olan kimse.

Bu işlarniñ téxi *çoñraq* béşi bar / Uniñmu keynide mexpiy kişi bar (97/15)

Pütün yurt *çoñliriniñ* péşvası / Öziçe hem şeriet öliması (106/9)

Eger mensep dése aliy emeldar / Yene herbiydimu *çoñ* mensipi bar (106/12)

çoñ çoñ: Büyük büyük.

Qurup merkezde qançe xas saparet / Yene *çoñ çoñ* şehirlerde vakalet (111/2)

çöçek: Hikâye.

Şeherde her küni bir yéñi teşviş / Ki Ğulca palanmış *çöçek* pokunmış (96/8)

çök-: Çökmek.

Tarap cimcit yatatti mökkinçe / Ve bezen tam tüvige *çökkinçe* (79/19)

çörgile-: Döndürmek.

Biri éytti Téxi on töt yéşimda / Cuvaz *çörgilidi* bir axşam béşimda (121/6)

çuqan: Bağırıtı, bağırma, gürültü, yaygara.

Tolup ketti ademge héytgah meydan / Xalayıq varqırar her yanda *çuqan* (93/5)

çüçük: Tatlı, şekerli.

Bu bağıñ almisi gerçe *çüçüktur* / Çişimni qamitalmas her néçüktur (117/15)

çüş: Düş, rüya.

Uniñ üstige yüz yüzlep varaqçe / Taralğaç *çüşke* qalmaq qançe qançe (92/3)

çüş kör-: Düş görmek, rüya görmek.

Üzer ay muñlinip asmanda xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap *körer çüş* (77/15)

Üzer yelken kebi ay kökte xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap *körer çüş* (78/11)

çüş-: İnme, düşme.

Oğriliqçe *çüşüp* tamdin bu bağqa / İkki üçtin bolup her qaysi yaqqa (79/16)

Çüşüp dérizidin u şunçe dadıl / Yönelde bağ terepke hemde epçil (80/13)

Çüşüp tamdin Obulmu oq kebi téz / Étilde yavğa qarşı ixtiyarsız (81/14)

Bügün körgeç qiyametni beeynen / Néçük halğa *çüşer* bu özi roşen (83/5)

Manas deryasidin ötmes qoşuni / Muzattinmu töven *çüşmes* qoşuni (113/3)

Mana ete ravan bolmaqçı yolğa / *Çüşüp* sicañ bilen ayropılانğa (118/13)

Yene bir *çüşküçe* palta yénişlap / Kötek aram alar teşvişni taşlap (122/3)

çüşen-: Anlamak.

Çüşengeç bir qarap bu sirni şu dem / Élip köksige yaqti neyni mehkem (127/11)

D

dad: İmdat.

Buniña kim çidar kimmu démes *dad* / Bolurmu mundin artuq zulmi bunyad (102/3)

dad dé-: İmdat ummak, yardım beklemek.

Tépirlar çayqılar hoyliğa siğmay / Ve lékin *dad déyişke* nege bargay (102/8)

dad eyle-: Yakınmak, feryat figan etmek.

Néme qilmaqnı bilmey *eylidi dad* / Gülayimmu kötürdi dadu peryad (83/8)

dada: Baba.

Neçen qaçtim panah istep *dadamdin* / Dadam qorqup lékin ögey anamdin (121/11)

Neçen qaçtim panah istep *dadamdin* / *Dadam* qorqup lékin ögey anamdin (121/12)

dadil: Cesaretli, cesur, gözü pek.

Çüşüp dérizidin u şunçe *dadil* / Yönelde bağ terepke hemde epçil (80/13)

Kirişti ceñge *dadil yégane* / Bolup Rustem misali baturane (81/12)

dadil bol-: Gözü pek olmak, cesur olmak.

Bolupmu köp idi yaşlar bu septe / Turar *dadil bolup* aldi terepte (93/11)

dadu peryad kötür-: Yakınmak, sızlanmak, şikayet etmek.

Néme qilmaqni bilmey eylidi dad / Gülayimmu *kötürdi dadu peryad* (83/9)

dağ: Leke.

Ve lékin qan bilen uyugan qara *dağ* / Yürekte qaldi öçmes emdi héç çağ (98/16)

Mana öyde mata belbağni yirtip / Obulniñ anisi qan *dağni* értip (101/16)

Upuqta qaldi *dağ* xuddi qan daği / Vaqitsiz öçti bu öyniñ çiraği (133/9)

Upuqta qaldi dağ xuddi qan *daği* / Vaqitsiz öçti bu öyniñ çiraği (133/9)

dalan: Dış oda, bekleme odası.

Yiraqta havşığan itqa cavaben / Çolaq tartip xorek *dalanda* qesten (79/5)

Yétip qalğan idi *dalanda* ettey / Yatarda bağ işikin qesten etmey (79/10)

dana: Âlim, bilge.

Emel qilmaq kérek *dana* sözige / Béliqniñ çoñi çıqmas su yüzige (97/11)

danaliq: Bilgelik.

Teşekkürmiş Robirt *danaliqıǵa* / Keremlik İngliz pašaliqıǵa (116/7)

dane: Tane.

Tizay yipqa köñül durdanisini / Çéçilğan mervayitlar *danisini* (91/16)

dañq: Ün, şan, şöhet.

Xususen *dañqi* bar xoten tévipi / Kérimge aşına pazil hebibi (129/10)

dap: Tef.

Kélişti qoşna qızlar buni añlap / Qizitti bezmini *dapmu* darañlap (126/18)

darañla-: Tıkırdamak, çıtırdamak, gümbürdemek.

Kélişti qoşna qızlar buni añlap / Qizitti bezmini dapmu *darañlap* (126/18)

dastan: Destan.

Néçiktur *dastanga* méhnet eylep / Tutunduñmu bu işqa cüret eylep (84/15)

Kérekmes maña şair maña *dastan* / Kérekmes maña bulbul gül ve bostan (84/17)

Néme *dastan* néme icad tepekkur / Néme bu tügimes nazuk tesevvur (85/2)

Néçük qorqsam süzülgen sübhi tañdın / Şuniñdek qorqimen şéir *dastandin* (85/7)

Ne şöhet devride *dastanimiz* bir / Ne matem toyda dastixanimiz bir (110/5)

dastaniy: Destanî.

Qizip ceñ boldi bir *dastaniy* meydan / Casaret körsitip bu ikki palvan (81/16)

dastixan: Masa örtüsü.

Ne şöhet devride dastanimiz bir / Ne matem toyda *dastixanimiz* bir (110/6)

Seherlik çay üçün *dastixan* şahane / Tépip her loqmida sözige bahane (112/9)

dav: Dava.

Misali igisiz bir qoy tépilmas / Soraqsız soyğuçı *davdin* qutulmas (103/8)

dava: Deva.

Dava bexş möcize bir dora yañlıg / Kérimge téz şipa boldi şu çağlıg (128/7)

davam: Devam.

Talay yillar *davami* bu çerxi gerdun / Cahanni qilsimu köp astin üstün (105/8)

davam qıl-: Devam etmek.

Davam qilsun yine muñluq hékayem / Yiqilmasta méniñmu çırağpayem (133/17)

Xiyal pervazliri toxtap birer dem / *Davam qilsun* méniñ muñluq hékayem (91/18)

davan: Yokuş.

Alay ilham telke *davandin* / Gülistan içre bu cennet makandin (88/19)

Körünse yapyéşil telke *davani* / Ne xuş bir menzire yoqtur payani (88/21)

Aşay men bu *davanni* ğusse birle / Yene köp iptixarlıq héssi birle (89/8)

Tavap qilsam yine ötker *davandin* / Bayanday topisini canucandin (89/12)

de~dé-: Demek, söylemek.

Sevep şuki kitab alim eceldur / Edib şair *demek* közge sögeldur (85/9)

Demek menmu éziqtim bihuşane / Cunun vadisidin izdep nişane (91/9)

Uni hemme kişi *deytti* xa kocañ / Körüş birle Kérimni boldi hañ tañ (94/17)

Némidur *der* idi sicañ cudunluq / Uni bir tuñçisi örer udulluq (95/17)

Beg Hacimu *dédi* bir munçe gepni / Untumay bu orunğa xas edepni (95/19)

Uzun geptin kéyin u *dédi* axir / Nème boldi bu Qeşqer ehli yapir (96/1)

Dédi sicañ şu çağda Téxi yaş siz / Éytişqa nème ançe aldiraysız (97/7)

Demek biz aldirap ketmeyli kayıp / Emes hergiz bugünki işmu tasadip (97/17)

Demek bu ehli Qeşqer heddidin aştı / İtaet babidin çıqti adaştı (99/14)

Misali ot *dédi* pervane köydi / Şu otta kül boluşni özi söydi (101/11)

Buniñğa kim çidar kimmu *démes* dad / Bolurmu mundin artuq zulmi bunyad (102/3)

Demek itniñmu bardur xun devasi / Hayat qanuniniñ şuldur asasi (103/9)

Éğir yaridar bolup Leyli yiqildi / *Demek* toy éşiğa topa sepildi (105/17)

Demek tersa qaram beñvaş bu teqdir / Beg Hacığimu qılmay yüz ve xatir (106/3)

Eger mensep *dése* aliy emeldar / Yene herbiydimu çoñ mensipi bar (106/11)
Démek bu Qeşqeriyler heddidin aşti / Diyanet babidin çıqti adaştı (106/15)
Bésiptu yüzini bir tekşi qoruq / *Démek* yetkenmikin ömrige harduq (107/14)
Şu oy birle turup u ornidin des / *Dédi* Teqdirge munçe ten bəriş bes (107/16)
Şu çağ xadim sorap begdin icazet / Muhim mektup *dédi* hem sundi bir xet (108/2)
Eceb iş bu *dédi* u öz içide / Qarap mektupqa sirliq köz uçida (108/5)
Démek bu işta mevcut bir muhim sir / Bikarğa munçilik qilmas robirt şér (108/9)
Ayal erkek qéri yaş cümlisini / *Démek* Qeşqer adem körgezmisidur (109/8)
Uni hörmət yüzidin *deytti* mistir / Nemistirki cimi şeytan üçün pir (111/11)
Démek alte şerh körmeý talapet / Qalur dehşet qıyanidin salamet (113/4)
Uzun qısqa tinip elemkarane / *Dédi* u axiri ğem ğusse birle (114/8)
Némerse *désiñiz* imkaniñiz bar / Eqil idrak ve küç dermaniñiz bar (114/10)
Şu çağda *dédi* mistir meğrurane / Nicatlıqtın tapalaysız nişane (115/5)
Béşida bolmisa Qeşqerçe doppa / Uni bir ecnebiy *deysiz* şu tapta (117/10)
Dédi öz köñlide bir işni çenlep / Qaqaqlap küldi hem meğrur köreñlep (117/19)
Dédi de hesritini qıldı ağaz / Qavap itlarmu qoştı aña avaz (118/8)
Démek hazırçe bolmas toy xiyali / Ve hetta bir kéçe bolmas visali (119/3)
Biri *deytti* Némiki bolsa bolsun / Kétiptu bu şherdin Haci melun (122/1)
Ene şundaq xiyal ezgeç çolaqni / Qaqtı he *dése* nasval qapaqni (123/18)
Gülayim *der* idi Köñlüñni buzma / Xuda asan qılar ümidni üzme (125/15)
Démek it talisa yilpizni yüz yüz / Cesur yilpiz hamane yene yilpiz (128/11)
Dédikim Ey qedirdan can köyer dost / Cahanda teñdişi kem ğemguzar dost (130/7)
Bu gepke gep qoşup pazil hebibi / *Dédi* Bar her kişiniñ bir nésivi (130/16)
Oqup bu xetni Haci *dédi* şuan / Qétiñlar harvini bol qéni çapsan (108/3)

dehşet: Dehşet.

Buniñdin pacie *dehşetni* hergiz / Xiyalğa keltürüpmü körmigen qiz (83/2)

Démek alte şehir körmey talapet / Qalur *dehşet* qıyanidin salamet (113/5)

Şu *dehşettin* kényin zoremxan açam / Balam dep yığla yığla her seher şam (132/1)

dehşet sal-: Dehşet saçmak; ortalığa korku vermek.

Tola qutrap aşu zulmet keçice / Maña hem *saldi dehşet* neççe neççe (84/10)

del: Tam, tıpatıp.

Çolaq mexsum şuniñ *del* eyni boldi / Uniñçe işni buzğan Leyli boldi (122/17)

Minut ötmey közini yumdi asta / Pétip ketti quyaşmu *del* şu vaqta (133/8)

dellal: Tellal.

Saraylardin çıqip hamalmu mañdi / Qoyup sodisini *dellalmu* mañdi (92/19)

dem: An, lahza, esna.

Xiyal pervazliri toxtap birer *dem* / Davam qılsun méniñ muñluq hékayem (91/17)

Uzat saqiy maña liq toldurup cam / Tapay meydin şu *dem* köñlümge aram (119/16)

Ene keldi nisayim birle patem / Kéziñlar bağ ara oynap birer *dem* (125/22)

Çüşengeç bir qarap bu sirni şu *dem* / Élip köksige yaqti neyni mehkem (127/11)

dep: Diye.

Tapay *dep* bir aramgahtin nişane / Kézemdu kök yüzide dervişane (77/13)

Ve bezi qoşnılar oyğandi añlap / Biravlar néme iş *dep* keldi marap (83/11)

Maña lazim peqetla rohiy mesler / Lebbey *dep* turğuçı aptapperesler (85/11)

Uni az *dep* varaqçılar taraldi / Köñülni tügimes bir gemge saldi (96/9)

Alay *dep* tinç aram öz oyida / Yétip qalğanidi méhman öyide (106/21)

Dégenler bar iken *dep* añlığanlar / Egerçe körsimu tonalmığanlar (109/4)

Ve lékin *dep* Robirt şér qildi tekit / Téxi çoñraq bolur şu çağda tehdit (113/6)

Bitim *dep* ililiq malxayni qırlap / Yağur Qeşqergimu yüzlep ve miñlap (113/10)

Şuni *dep* Hacı yeytti öz göşini / Tipirlap gahida bilmey huşini (119/5)

Kélip qızlar Leyligülge yépişti / Yürüñ *dep* bağ terepke épçıqışti (126/6)

Şu dehşettin kéyin zoremxan açam / Balam *dep* yığla yığla her seher şam (132/2)

Şu halda bir küni yığlap zoremxan / Körey *dep* Leyligülni qildi arman (132/10)

derd~dert: Dert, keder, acı.

Etey tik olturar u yaş kişidek / Qériliq *derdige* berdaş kişidek (117/6)

Egerçe Leyligül bolğanda bir set / Uniñğa belki kelmes idi bu *derd* (121/22)

Biletti Leyligülniñ hemme *derdin* / Kétişmeytti ilac bar kim bu yerdin (126/3)

derd çek-: Acı çekmek, üzölmek.

Lékin ister şuni köñlüm bitaqet / Ve gerçe *çekti* köp *derdu* malamet (101/8)

derdu elem: İstırap, acı, çile, dert.

Yutup hesret bilen *derdu elemni* / Alay qolğa yene muñluq qelemni (100/4)

dergah: Saray.

Yene qan üstige yene yéñi qan / Çéçilsa bu gérıb *dergahqa* bu an (102/2)

derhal: Derhal, hemen.

Kérimmu bayqığaç ehvalini *derhal* / Pisent qılmay holuqmay zerre misqal (81/10)

Kéçe bağda bolup ötkén şu cañcal / Şeherge tañ bilen añlandı *derhal* (92/1)

Mana axir élip çıqtı soraqqa / Soraq özgerdi *derhal* qiynimaqqa (94/12)

Şuña *derhal* boşatqaysız ularni / Xelqimu tarqilur körse bularni (98/2)

Sozup boynini Hacı bağqa *derhal* / Tilini tamşitip yutqan kebi bal (117/13)

Kötürdi bəşini közde tola yaş / Kélip Leylimu *derhal* boldi qoldaş (132/18)

dervişane: Dervişçe, derviş gibi.

Tapay dep bir aramgahtin nişane / Kézemdu kök yüzide *dervişane* (77/14)

derya: Nehir.

Qoşuldi yene bir qız, buni zilva / Üzer bir cüp béliq *deryada* goya (127/1)

deslep: Evvel, önce, ilk.

Ular *deslep* bu Qeşqerde şu çağda / Qurup xarci vakalet çinibağda (111/7)

desse-: Çiğnemek.

Ki ötmestin téxi ikki üç kün / Yene yer *dessimekke* boldi mumkin (128/10)

deste: Deste, tutam.

İşitkeç her kéçe Qeşqer neyini / Tutup qolda dutarim *destisini* (90/12)

deşt: Çöl, bozkır.

Aşu vadi ara esken şamallar / Kézip *deştler* eşip tağudavanlar (90/1)

deva: Dava.

Néme u höriyet teñlik *devasi* / Néme u tügimes muqam navasi (85/14)

devet qil-: Davet etmek; çağırmak.

Ularni kim bu yerge *qildi devet* / Ve qaysibir hoquq berdi icazet (110/1)

devr: Devir, çağ, dönem.

Ne şöhrət *devride* dastanimiz bir / Ne matem toyda dastixanimiz bir (110/5)

dégen: 1. Dedigi.

Mana alam anar şaptol tola bağ / Örükler sarğıyip pişay *dégen* çağ (117/12)

2. Denilen.

Mana saqçı *dégen* égiz imaret / Xelq qorşavda qaldi nahayet (93/12)

Sanaqsız tépilar zindan kişenler / Xazandek sarğıyar menmen *dégenler* (103/14)

Néme qanun *dégen* gep Gomindaña / Ne hacet meripet galcir qavanğa (103/17)

Hélitin qériliq bu ném *dégen* gep / Köñül telpünse tinmay gülge hedep (107/17)

Dégenler bar iken dep añlığanlar / Egerçe körsimu tonalmığanlar (109/4)

Mana tedbir eqıl idrak *dégen* şu / Su kelmeste tuğan tutmaq *dégen* şu (115/14)

Mana tedbir eqıl idrak *dégen* şu / Su kelmeste tuğan tutmaq *dégen* şu (115/15)

dégende: Denildiğinde, anda.

Mana ağzi aña tégey *dégende* / Şu axşam bağda héçbir kütmigende (105/14)

Seveb şu ki soraqçı he *dégende* / Tonup qaldi Kérimni kütmigende (94/13)

dégüdek: Aşağı yukarı, az çok, yaklaşık olarak.

Yene gepke çüşüp şeytan Robirt şér / Piçirlap *dégüdek* körsetti tedbir (114/17)

démekçi: Demek (Fikrini daha yüksek ve açık şekilde söylemek).

Démekçi sen téxize yandurup şam / Le balep toldurup camiña ilham (84/13)

Démekçi Veziyet özgerdi hazır / Kéyinki menzire hem boldi zahir (112/13)

Démekçi hemme iş hel boldi mexsus / Peqet bir işla pütmey qaldi epsus (118/18)

Démekçi Hacı ketse kelmiki bar / Yene neyreñ tuzaq ve ilmiki bar (129/20)

démekki: Demek ki.

Démekki işni buzdi kem eqil qız / Sozuldi toy işi emdi qerelsiz (123/11)

dérize: Pencere.

Qiya halda oçuq *dérize* üzre / Çaçar ay nurini hem qatre qatre (77/17)

Dérize tüvide bir özi yalguz / Quçaqlap tizini cim olturar qız (77/19)

Çüşüp *dérizidin* u şunçe dadıl / Yöneldi bağ terepke hemde epçil (80/13)

Dérizem tüvide huvlaydu birdem / Alaytip közini qaraydu bir dem (84/11)

dil: Gönül.

Bolup pinhan yene bir demde peyda / Özige eyligendek *dilni* şeyda (76/12)

Küter qız bilinip bir lehze bir yıl / Köyüp ateş içide muntezir *dil* (78/19)

Gülayım tapti bu iş çarisini / Élip keldi mana *dil* parisini (132/14)

dilber: Dilber güzel.

Goyaki nazinin bir erke canan / Qilip öz cilvisin *dilber* namayan (76/8)

dilcem: Telaşsız, sakin, rahatça.

Uruşta yetmigen meqsitige hem / Uruşsiz yetküsi bu yerde *dilcem* (113/13)

dildar: Sevgili.

Özige bir repiq muşpiqi *dildar* / Visalin yad étip istemdikin yar (77/9)

Élip qaçti pütün meylimni *dildar* / Köñül şundaq némiken ném ilac bar (91/5)

dilreba: Sevgili, dost.

Bulutlar içide asta üzer ay / Ne güzel *dilreba* menzire ayhay (76/14)

dir dir: Yansıma ses.

Qolida téléfon titreytti *dir dir* / Yüzi tamdek aqarğan géli xir xir (95/11)

dişvar: Zor, güç.

U çağda sizge *dişvar* bizge dişvar / Qéni éytiñ bu işqa ném ilac bar (113/20)

U çağda sizge dişvar bizge *dişvar* / Qéni éytiñ bu işqa ném ilac bar (113/20)

diyanet: Diyanet.

Démek bu Qeşqeriyler heddidin aştı / *Diyanet* babidin çıqti adaştı (106/16)

diyar: Diyar, ülke, memleket.

Ve lékin bu *diyarda* iş bölekçe / Ademniñ qedri yoqtur toñ tezekçe (103/11)

Yene Moñğul kebiler bir qatarda / Yaşap kelgendin özge bu *diyarda* (109/1)

doq: Tehdit, gözdağı.

Béşimğa yağdurup *doq* ve malamet / Méni hem bir yoli yutmaqçı qesten (86/3)

dolqun: Dalga.

Alay ilham tinimsiz *dolqunidin* / Kéçe zulmette taşqan şavqunidin (88/15)

Éziqtim söygüniñ *dolqunlirida* / Yügensiz lirika quyunlirida (91/1)

domsay-: Somurtmak, suratını asmak.

Qaraytti yer tégidin *domsiyip* u / Bolatti köz oñi andin qarañgu (123/19)

doppa: Takke, şapka.

Béşida bolmisa Qeşqerçe *doppa* / Uni bir ecnebiy deysiz şu tapta (117/9)

dora: İlaç.

Dava bexş möcize bir *dora* yañlıg / Kérimgé téz şipa boldi şu çağlıg (128/7)

dorem: Fırsat.

Eger bu işta tapsaq toğra tedbir / Bu *dorem* kacmu kelmes belki teqdir (130/18)

dost: Dost.

Kérım yögürüp kélip *dostni* quçaqlap / Közide bir elem yalquni çaqnap (82/10)

Néme bu *dostlirim* men néme yazdım / Xiyal sehralırida xoymu azdım (90/20)

Mana öz vaqtida keldi Beg Hacim / Küter *dostni* robirt şér hem mülayım (112/8)

Şipa bolğanmikin elniñ duasi / Ümid qoşqanmikin *dostlar* vapasi (129/5)

Dédikim ey qedirdan can köyer *dost* / Cahanda teñdişi kem gemguzar dost (130/7)

Dédikim ey qedirdan can köyer *dost* / Cahanda teñdişi kem gemguzar *dost* (130/8)

dostluq: Dostluk.

Ayanki özara soda ticaret / Veya *dostluq* ziyaret hem sayahet (109/11)

dotey: Vali.

Vilayet hakimi *doteymu* qassaap / Yétip epyün çéker teteymu qassap (102/22)

dua: Dua.

Şivirlap her minut oqup *dualar* / Qilip perverdigargâ ilticalar (80/7)

Şipa bolğanmikin elniñ *duasi* / Ümid qoşqanmikin dostlar vapasi (129/4)

duçar bol-: Yakalanmak, tutulmak.

Muşu oylar Beg Hacığa kélip ar / Égir bir iztirapqa *boldi duçar* (106/18)

dukan: Dükkan.

Cimi xeq ağzida gep üstige gep / Samavar hem *dukan* mehellide gep (92/5)

Taqaldi restide nurgun *dukanlar* / Ademsiz qaldi bezi hoyla aramlar (92/14)

dunya: Dünya.

Kişilik heqqini tapqan xelqler / Yoruq *dunyağa* köz açqan xelqler (102/10)

durdane: İnci tanesi.

Tizay yipqa köñül *durdanisini* / Çeçilğan mervayitlar danisini (91/15)

dutar: Dutar (İki telli saz).

İşitkeç her kéçe Qeşqer neyini / Tutup qolda *dutarim* destisini (90/12)

Élip çıqti *dutarni* başlidi saz / Gezel yañrap qilar her yanda pervaz (126/15)

düşmen: Düşman.

Savar *düşmenni* öz tayağı birle / Atar peşvani hem ayağı birle (81/18)

Şu xilda qaplidi *düşmenni* teşviş / Köçep baqqan bilen héç bolmidi iş (82/2)

Biri éytti xotun xeqniñ çirayi / Öziniñ *düşminiken* ezbirayi (121/20)

E

eblex: Alçak, namert, hain.

Bérildi imtiyazlar çetke mutleq / Xocayin boldi her basqunçi *eblex* (110/20)

eceb: Acayip.

İdi bu çünki öz iqbalığa pal / *Ecebmes* teliyige külse iqbal (78/9)

Eceb xuştar idim şavqunğa ayhay / Xiyalim çayqilip her lehze tinmay (88/17)

Eceb özgerdi elniñ xuyi peyli / Maña hem héç aram yoq şu tüpeyli (96/3)

Eceb iş bu dédi u öz içide / Qarap mektupqa sirliq köz uçıda (108/5)

Eceb aciz ikenmiz biz xotun xeq / Rehim qilmaydiken bizge bu çerx (121/17)

Ecebkim bolsa Hacı şunçe öktem / Töküp qan aşsa şunçe heddidin hem (125/9)

Ecebmes béşini yése seperde / Aman bolsaq körermiz bu şeerde (125/17)

eceblen-: Şaşırmak, şaşırtıcı olmak.

Qedimdin bar udum bu yeryüzide / *Eceblenmes* kişi hem gep sözide (109/13)

ecel: Ecel.

Sevep şuki, kitab, alim *eceldur* / Edib şair demek közge sögeldur (85/8)

Eciliñniñ yétişi qılğan eyibiñdin / Emes Beg akañniñ qansirişidin (120/1)

ecib: Garip.

Aña baqmay yene bu közi yoq xeq / *Ecib* işlarni qildi yüzi yoq xeq (106/14)

ecnebiy: Yabancı.

Béşida bolmisa Qeşqerçe doppa / Uni bir *ecnebiy* deysiz şu tapta (117/10)

edep: Edep.

Beg hacimu dédi bir munçe gepni / Untumay bu orunğa xas *edepni* (95/20)

edib: Yazar.

Sevep şuki kitab alim eceldur / *Edib* şair démek közge sögeldur (85/9)

egüş-: Peşinden gitmek, takip etmek.

Biravlar qızıqip kelgendu belki / Biravlar *egişip* kelgendu belki (93/7)

egip egip: Akıp akıp, aka aka.

Kézey men keñ étiz qirlarda segip / Başegim suliridek *egip egip* (88/6)

ehl: Halk.

Uzun geptin kéyin u dédi axir / Nème boldi bu Qeşqer *ehli* yapir (96/2)

Eger argamçini téz tartmisaq biz / Tinim bermes bu Qeşqer *ehli* hergiz (96/22)

Démek bu *ehli* Qeşqer heddidin aşti / İtaet babidin çiqti adaşti (99/14)

ehval: Durum.

Lékin bağniñ içide ğeyriy *ehval* / Höküm sürmekte bir vehimlik hal (79/12)

Kérimmu bayqığaç *ehvalini* derhal / Pisent qılmay holuqmay zerre misqal (81/10)

eks: Aks, yansıma.

Qarap eynekke körgeç *eksini* u / Xiyal téximu boldi qarañğu (107/7)

Égilse evrişim beller xiraman / Süzük köl yüzide *eks* namayan (127/3)

eksiri: Çoğu.

Ve lékin *eksiriniñ* köñli bidar / Ne bidar ve belki her işqa teyyar (93/8)

eqil huş qoş-: Akıl vermek.

Şu iz berdi savaq *qoşti eqil huş* / Aşurdi hem gezep qehrini qoş qoş (125/1)

eqil-idrak: Akıl-idrak.

Némerse désiñiz imkaniñiz bar / *Eqil-idrak* ve küç dermaniñiz bar (114/11)

Mana tedbir *eqil-idrak* dégen şu / Su kelmeste tuğan tutmaq dégen şu (115/14)

el: 1. Ahali, halk, başkaları.

Yétişmes *el* eger bolsa kikeç gas / Yene bolsun téxi qariğu avam xas (85/12)

Hélitinla buzuldi peyli *elniñ* / Maña hem sir emestur meyli elniñ (113/14)

Hélitinla buzuldi peyli elniñ / Maña hem sir emestur meyli *elniñ* (113/15)

U hem sözler hemişe *elge* oxşaş / Saman yémey u hem yer nan bilen aş (122/11)

Pütün arzu ümidi bolğusi yel / Téxi andin yamanraq külgüsü *el* (123/16)

Şipa bolğanmikin *elniñ* duasi / Ümid qoşqanmikin dostlar vapasi (129/4)

2. Vatan, memleket, il, ülke.

Eceb özgerdi *elniñ* xuyi peyli / Maña hem héç aram yoq şu tüpeyli (96/3)

Şularniñ biridur bu İnglizlar / Talay *elni* talañ qilğan şu xunrizlar (109/19)

Şu kün başlap uluğ Cuñxua *élige* / Sozup çañgal cimi böre ve tülke (110/13)

3. El.

Üzülmestin téxi *elniñ* ayağı / Yéqilmay hem téxi asman çirağı (99/2)

el-camaet: Genel halk.

Yiğilğan qovm qérindaş *el-camaet* / Qılalmay emdi bu işlarga taqet (102/5)

el-yurt: Vatan, memleket, il, ülke.

Seperdin meqsiti andinmu mexpiy / Uni éytmas idi *el-yurtqa* qetiy (118/17)

Ene şundaq tasadiplar tüpeyli / Tonuldi téximu *el-yurtqa* Leyli (120/5)

elem: Izdırap, azap.

Ve yaki şum pelek yavuzluqidin / *Elem* yetkeç yene yalguzluqidin (77/12)

Kérım yügürüp kélip dostni quçaqlap / Közide bir *elem* yalquni çaqnap (82/11)

elem hesret çek-: Acı çekerek özlem duymak azap çekmek.

Egerçe bu zaman peyli sitemkeş / *Elem hesret céker* gerçe qelemkeş (101/6)

elemkarane: Elemli bir şekilde.

Yene éytti robirtqa meyüsane / Uzun qısqa tinip *elemkarane* (114/7)

elvek elvek: Bol bol.

Qéni başla méni sayramğa tézrek / Alay ilhamni teşna *elvek elvek* (88/14)

elvet: Elbet.

Bu tedbir yaqmidi Hacığa *elvet* / Lékin yoqtur bölekke unda cüret (98/6)

Şu boldi başliniş canlandi heriket / Saqaydi leyligülmu emdi *elvet* (124/17)

elvette: Elbette.

Kérım *elvette* bu işqa bahane / Tapayli bizmu tedbir aqilane (97/19)

Bügünçe bolmisa ete ya ögün / Bolur *elvette* çişlep yeydiğan kün (117/18)

Tamam yığlar éğir hesrette yığlar / İşitse her kişi *elvette* yığlar (133/14)

emdi: Şimdi.

Yéşi on yettige *emdi* ulaşqan / Körüngen er kişidin öyge qaçqan (82/20)

Qéni saqçı uzaqtin bir qedeh mey / Ne sevrin qaldi *emdi* yene içmey (86/7)

Perişan sözlimektin toxtay *emdi* / Nezerbağ gülşenige qaytay emdi (91/13)

Perişan sözlimektin toxtay emdi / Nezerbağ gülşenige qaytay *emdi* (91/14)

Soğaq sumu axiri qilmidi kar / Tamam huşsiz idi *emdi* bu huşyar (95/6)

Ve lékin qan bilen uyugan qara dağ / Yürekte qaldi öçmes *emdi* héç çağ (98/17)

Neçe künla burun tunci oğuldin / Cuda bolsa bugün *emdi* Obuldin (101/20)

Yigilğan qovm qérindaş el camaet / Qilalmay *emdi* bu işlarğa taqet (102/6)

Sozulsa arqığa arzuğa yetmek / Bikar ketmemdu *emdi* şunçe emgek (106/2)

Özümnin boldimu bes *emdi* yar yar / Saqalniñ aqlıgıdin ne gémim bar (107/21)

Robirt şér kim Özi bu néme adem / Qilay *emdi* bayanin sizge birdem (108/12)

Özümdin ötti ketti *emdi* purset / Bügün basqaniken könlümni geplet (118/6)

Burun hösni bilen bolsa yegane / Qoşuldi *emdi* yüz yüzlep pesane (120/7)

Demekki işni buzdi kem eqil qız / Sozuldi toy işi *emdi* qerelsiz (123/12)

Qoyup mexsum çolaqni öz béşiğa / Kéleyli *emdi* biz Leyli qéşiğa (124/9)

Şu boldi başliniş canlandi heriket / Saqaydi leyligülmu *emdi* elvet (124/17)

Şu iz açtı közini qildi roşen / Tonutti hem cahanni *emdi* qismen (125/4)

emel qil-: Yerine getirmek.

Emel qilmaq kérek dana sözige / Béliqniñ çoñi çıqmas su yüzige (97/11)

emeldar: Memur, bürokrat.

Eger mensep dése aliy *emeldar* / Yene herbiydimu çoñ mensipi bar (106/11)

emelge aş-: Gerçekleşmek.

Qazara bir bitim *aşsa emelge* / Pütün arzuyiñiz uçqusi yelge (113/8)

emes: Değil.

Démek biz aldirap ketmeyli kayıp / *Emes* hergiz bugünki işmu tasadip (97/18)

İşitse bolğusi bu gepke heyran / *Emes* çünkü ularniñ yurti Şıncañ (102/12)

Hélitinla buzuldi peyli elniñ / Maña hem sir *emestur* meyli elniñ (113/15)

Tünügün bolğan iş boş gep *emestur* / Şuni oylaş özi aqılğa bestur (113/16)

Eciliñniñ yétişi qılğan eyibiñdin / *Emes* Beg akañniñ qansirişidin (120/2)

Xalayıqqa bu gerçe sir *emestur* / Çolaqqa xuddi şu iş bir hevestur (123/3)

emgek: Emek.

Sozulsa arqığa arzuğa yetmek / Bicar ketmemdu emdi şunçe *emgek* (106/2)

emir: Hükümdar, emreden.

Bügün Qeşqer gülistanida bir gül / U gülki barçe güllerge *emir* gül (107/20)

emle: Tedavi etmek, iyileştirmek.

Üzülmey qoşnılar késelni yoqlar / Biri *emler* biri ğemxane yiglar (132/6)

endişe: Endişe.

Vaqit ötkenséri *endişe* mudhiş / Miciqlap qelbini bir vehşiy teşviş (78/20)

Égiz ögzide onlap saqçı hazir / Ğemu *endişisi* reñgide zahir (93/17)

Aşu *endişe* hem teşviş bilen qiz / Hemişe siqilatti ixtiyarsiz (125/13)

ene: İşte; o.

Ene Rozi Ependi merhum muellim / Qénini tökti şunçe çerxi zalim (103/21)

Ene Leyli béşi mehkem téñiqliq / Yatar xamuş közi mehkem yumuqluq (104/3)

Ene qumri bilen méhirlisalar / Yene patem bilen xeyrinisalar (104/11)

Ene qamça bilen yol yol tilingan / Tayaq toqmaq bilen béşi yérilgan (104/13)

epçil: Becerikli, mahir.

Çüşüp dérızidin u şunçe dadil / Yönelde bağ terepke hemde *epçil* (80/14)

epkeş: Su taşıma işi ile uğraşan, hamal.

Yene yüz yüzligen nimkar capakeş / Otunçı mepikeş aşpez ve *epkeş* (93/1)

epsunçi: Büyücü.

İşitkeş şu tonuş *epsunçi* neyni / Acayip bir casaret birle Leyli (80/11)

epsus: Maalesef, ne yazık ki.

Démekçi hemme iş hel boldi mexsus / Peqet bir işla pütmey qaldi *epsus* (118/19)

epyün: Afyon.

Ne kün *epyün* uruşta tapti purset / Vetenniñ béşiğa saldı palaket (110/11)

epyün çek-: Afyon çekmek.

Vilayet hakimi doteymu qassaap / Yétip *epyün* çéker teteymu qassap (102/22)

er: Adam.

Yéşi on yettigi emdi ulaşqan / Körüngen *er* kişidin öyge qaçqan (83/1)

ereb: Arap.

Yene Hindi *Ereb* yaki Afğan / Ve yaki Rus Şvét hem Englçan (109/2)

erke: Sevimli.

Goyaki nazinin bir *erke* canan / Qilip öz cilvisin dilber namayan (76/7)

Körüngey qarğıyi hem arça tali / Tebiet *erkisi* buğa marali (87/12)

erkin: Hür, özgür, serbest.

Kézey men yañritip naxşamni *erkin* / Bolup xamançığa her tañda selkin (88/7)

Şu halda keçürdi ötti bu kün / Kérim birle Obulmu boldi *erkin* (98/14)

erz: Şikayet.

Beg Hacı atlinip merkezge bargay / Xalayıq ağızidin şu *erzni* éytqay (114/19)

erzi-: Layık olmak, değmek.

Şuniñğa *erzise* bu erzimes can / Cahanda bu cénimdin néme arman (90/18)

Şuniñğa *erzise* bu *erzimes* can / Cahanda bu cénimdin néme arman (90/18)

İmiş xizmetke teyyar ten ve canı / Tökülse *erzigeymiş* hemde qanı (116/6)

es-: Esmek.

Aşu vadi ara *esken* şamallar / Kézip deştler éşip tağudavanlar (89/22)

es-huş: Hafıza, bilinç.

Bular çünki bilişmey *es-huşini* / Kötürdi bizge qarşı muştumini (97/5)

es-huşini yığ-: Aklını başına toplamak, almak.

Gülayım ülgürüp kelgen tüpeyli / *Yığip es-huşini* biçare Leyli (83/7)

eser: Etki, tesir, belirti.

Bulut qutrap cahanni basti zulmet / *Esermu* qalmidi aydin nahayet (84/6)

esir: Asır.

Bésini asti tamğa tenge qoşmay / Yigirminçi *esirdinmu* uyalmay (104/2)

esla: Asla, hiç.

Yıraq ketmes idi bu öydin *esla* / Misali şamige pervane şeyda (129/16)

esle-: Hatırlamak.

Biri qargā idi teqdır işini / Biri *esler* idi öz keçmişini (121/2)

et-: Etmek, eylemek.

Qéni saqiy uzatqin bir qedeh mey / Meyikim méni birdem xamuş *etkey* (91/12)

Yétip qalğan idi dalanda *ettey* / Yatarda bağ işikin qesten etmey (79/11)

ete: Yarın.

Bügün tapsañ birini şunçe teste / Çiqar yüz neççisi yene *ete* (96/12)

Bügünçe bolmisa *ete* ya ögün / Bolur elvette çişlep yeydigan kün (117/17)

Mana *ete* ravan bolmaqçı yolğa / Çüşüp sicañ bilen ayropılğa (118/12)

ete-ögün: Yarın-öbür gün.

Biraq héçkim bilelmes *ete-ögün* / Yene qandaq oyun başlar bu gerdun (105/2)

etey: İsteyerek.

Etey tik olturar u yaş kişidek / Qériliq derdige berdaş kişidek (117/5)

etil-: Yapılmak, edilmek.

Binaniñ qapqısı mehkem *étılgen* / Ve belki içidin çñ békıtilgen (93/14)

ettey: Kasten.

Yétip qalğan idi dalanda *ettey* / Yatarda bağ işikin qesten etmey (79/10)

evrişim: Esnek.

Égilse *evrişim* beller xıraman / Süzük köl yüzide eks namayan (127/2)

evzel: Önemli, mühim.

Bu pursetni ğeniymet tutmaq *evzel* / Tömürni qızıqıda soqmaq evzel (130/1)

Bu pursetni ğeniymet tutmaq evzel / Tömürni qızıqıda soqmaq *evzel* (130/2)

eyib: Ayıp.

Eciliñniñ yétişi qılğan *eyibiñdin* / Emes Beg akañniñ qansirişidin (120/1)

eynek: Cam.

Udulda parqıraytti çoñ boy *eynek* / Yatar Hacı tirep yastuqqa ceynek (107/5)

Qarap *eynekke* körgeç eksini u / Xiyal téximu boldı qarañgu (107/7)

eyni: Aynı.

Xalayıq tarqıdı şu halda asta / Biravlar mañdi téz téz *eyni* vaqıtta (99/1)

Ve lékin iş emel hem xuyi peyli / Saman yégen éşekniñ xuddi *eyni* (122/14)

Çolaq mexsum şuniñ del *eyni* boldi / Uniñçe işni buzğan Leyli boldi (122/17)

ez-: Ezmek.

Ene şundaq xiyal *ezgeç* çolaqni / Qaattı he dése nasval qapaqni (123/17)

ezbirayi: Muhakkak, şüphesiz, mutlaka.

Biri éytti Xotun xeqniñ çirayi / Öziniñ düşminiken *ezbirayi* (121/20)

ezel: Ezel.

İlac qançe eger kac kelse teqdir / Pelek çerxi *ezeldin* şunçe tetür (130/21)

É

éçil-: Açılmak.

Usulğa çüşti patem képinektek / Çirayi *éçilip* bir gül çéçektek (126/20)

édır: Tepe.

Körüngey yapyéşil qırlar *édirlar* / Çimenzar içide aqöy çédirlar (87/7)

égil-: Eğilmek.

Égilse evrişim beller xiraman / Süzük köl yüzide eks namayan (127/2)

éğir: Ağır; yoğun.

Éğir yarıdar bolup Leyli yiqildi / Démek toy éşığa topa sepildi (105/16)

Muşu oylar Beg Hacığa kélip ar / *Éğir* bir ıztırıpqa boldi duçar (106/18)

Égir cimliq bésip bağni çimenni / Acayip bir sézim titretti tenni (127/15)

Tamam yığlar *égir* hesrette yığlar / İşitse her kişi elvette yığlar (133/13)

égiz: Ağız.

Cimi xeq *ağzida* gep üstige gep / Samavar hem dukan mehelliide gep (92/4)

Mana saqçı dégen *égiz* imaret / Xelq qorşavda qaldi nahayet (93/12)

Égiz ögzide onlap saqçı hazir / Ğemu endişisi reñgide zahir (93/16)

Mana *ağzi* aña tégey değende / Şu axşam bağda héçbir kütmigende (105/14)

Beg Hacı atlinip merkezge bargay / Xalayıq *ağzidin* şu erzni éytqay (114/19)

Qarap baqsañ uniñmu put qoli bar / *Égiz* burni qulaqi oñ soli bar (122/10)

érin-: Üşenmek.

Şu xilda *érinip* asta öter tün / Küter qız bağ tereptin şepe bir ün (78/12)

érinçek: Erincek, üşengeç, tembel.

Qulaqni diñ tutup yatatti segek / Öter tün sozulup asta *érinçek* (79/7)

ért-: Silmek, sarmak.

Kérim öz belbéğini neççe yirtip / Obulniñ yarisidin qanni *értip* (94/6)

Mana öyde mata belbağni yirtip / Obulniñ anisi qan dağni *értip* (101/16)

ésil-: Asılmak.

Qavandek çirqirap ittek *ésildi* / Biraq bir muşt tégip özi yiqildi (94/19)

éşek: Eşek.

Ve lékin iş emel hem xuyi peyli / Saman yégen *éşekniñ* xuddi eyni (122/14)

éşig: Kapı.

Éğir yaridar bolup Leyli yiqildi / Démek toy *éşığa* topa sépildi (105/17)

élan: İlan.

Yene yirtip caza *élanımızni* / Közige ilmidi permanimizni (99/12)

élan qil-: İlan etmek; duyurmak.

Néçüktur konsulini *qildi élan* / Robirt şér idi şu mensepke qongan (111/9)

ésiñdin çiq-: Aklından çıkmak, unutmak.

Ésiñdin çiqtimu Lutpul Mutellip / Néçük içtim qénini bi tekellup (85/18)

étik: Kapalı.

Pütün yollar *étik* vehime teşviş / Şeherde herbiy halet başlığanmış (131/6)

étil-: Atılmak, saldırmak.

Étildi ğalcir ittek neççe callat / Körüñ bu zulmi bidadliqni heyhat (81/6)

Çüşüp tamdin Obulmu oq kebi téz / *Étildi* yavğa qarşı ixtiyarsız (81/15)

Xalayıq *étılar* héytgah terepke / İdi saqçı binası şu terepte (92/16)

étiraz bildür-: İtiraz etmek.

Qoşuldi bu pikirge hemmisi teñ / Kérimla *étiraz bildürdi* şexsen (130/6)

étirazsız: İtirazsız.

Özüñmu toldurup qoy *étirazsız* / İçeyli yopyoruq bir tañ üçün biz (86/8)

étiş: Atmak.

Xusussen bu yéqindin béri pat pat / Qamaş yaki *étiş* bolğaça qat qat (92/11)

étiz: Tarla, kır, ekin alanı.

Kézey men keñ *étiz* qirlarda segip / Başegim suliridek egip eğip (88/5)

éyt-: Söylemek, demek.

Beg Hacığa qoşup *éytti* xa kocañ / Eger testiqlisa bu gepni sicañ (97/1)

Dédi sicañ şu çağda Téxi yaş siz / *Éytişqa* néme ançe aldiraysiz (97/8)

Şuña u özgice bir hiyle oylap / Buni *éytti* xa kocañğa piçirlap (98/9)

Mana tiñsañ qelem *éytar* hékayet / Hé kayettin tola aççıq şikayet (101/13)

Şuni hem *éytmiqim* lazim méniñçe / Ki qoydin perqimu bar miñçe miñçe (103/5)

Qilur birsi tévipli q yarisiğa / Biri *éytar* teselli anisiğa (105/1)

Yigip *éyqtanda* gepni bir cümle / *Qétiqmu* içmigen aydiñda bille (110/7)

U çağda sizge dişvar bizge dişvar / Qéni *éytiñ* bu işqa ném ilac bar (113/21)

Yene *éytti* robirtqa meyüsane / Uzun qısqa tinip elemkarane (114/6)

Beg Hacı atlinip merkezge bargay / Xalayıq ağzidin şu erzni *éyqtay* (114/19)

Seperdin meqsiti andinmu mexpiy / Uni *éytmas* idi el yurtqa qetiy (118/17)

Biri *éytısa* cudaliqtin hékayet / Biri başlaytti qismettn şikayet (121/3)

Biri *éytti* Téxi on töt yéşimda / Cuvaz çörgilidi bir axşam béşimda (121/5)

Biri *éytti* Xotun xeqniñ çirayi / Öziniñ düşminiken ezbirayi (121/19)

Özi sözge kirişmek boldi emma / Peqet *éytmidi* bir sözmu hetta (132/20)

éyta-éyta: Söyleye söyleye.

Tügetsem kéçini tañğa ulap ta / Élaxun naxşisini *éyta-éyta* (89/5)

éziq-: Kaybolmak.

Éziqtim söyüniñ dolqunlirida / Yügensiz lirika quyunlirida (91/1)

Éziqtim qaldi qisse qaldi mavzu / Boyun sunmay maña isyançı arzu (91/3)

Démek menmu *éziqtim* bihuşane / Cunun vadisidin izdep nişane (91/9)

G

gah: Kâh, bazen.

Qepez içre boğulğan keklik kebi qız / Qimirlap olturalmas *gah* sevsiz (79/1)

Méñiştı saqçılar Kérimni heydep / Obulni *gah* yölep ve gahi sörep (83/17)

Méñiştı saqçılar Kérimni heydep / Obulni *gah* yölep ve gahi sörep (83/17)

Gahi qamça gahi toqmaq gahi muşt / Kérimmu qançe növet boldi bihuş (95/3)

Gahi qamça *gahi* toqmaq gahi muşt / Kérimmu qançe növet boldi bihuş (95/3)

Gahi qamça gahi toqmaq *gahi* muşt / Kérimmu qançe növet boldi bihuş (95/3)

Gülayım béşida gemkin nigahi / Çaraslar aldida şam *gahi* gahi (104/8)

Gülayım béşida gemkin nigahi / Çaraslar aldida şam gahi *gahi* (104/8)

Kérim öz külbeside iztiraptın / *Gahi* huşidin kéter aççıq gezeptin (104/18)

Şuni dep Hacı yeytti öz göşini / Tipirlap *gahida* bilmey huşini (119/6)

Çaçar *gahi* zeher körgeñ kişige / Kületti *gahida* teqdir işige (119/7)

Çaçar gahi zeher körgeñ kişige / Kületti *gahida* teqdir işige (119/8)

Gahi çaxçaq qilip u küldüretti / Gahi qéydaş bilen naz körsitetti (126/11)

Gahi çaxçaq qilip u küldüretti / *Gahi* qéydaş bilen naz körsitetti (126/12)

gal: Boğaz.

Qolida téléfon titreytti dir dir / Yüzi tamdek aqarğan *géli* xir xir (95/12)

gas bol-: Sağır olmak.

Yėtişmes el eger *bolsa* kikeç *gas* / Yene bolsun téxi qarıǵu avam xas (85/12)

gep: 1. Laf, konuşma.

Uzun *geptin* kéyin u dédi axır / Nème boldı bu Qeşqer ehli yapır (96/1)

2. Laf; konu, mevzu.

Xususen qız cuvanlar qursa söhbet / Bölek *geplerge* tegmes idi növet (120/13)

3. Laf, söz.

Turup tursun bu *gep* birdem amanet / Köreyli içkiride nème halet (94/1)

Beg Hacimu dédi bir munçe *gepni* / Untumay bu orunǵa xas edepni (95/19)

Beg Hacıǵa qoşup éytti xa kocañ / Eger testiqlisa bu *gepni* sicañ (97/2)

Nème qanun dégen *gep* Gomindañǵa / Ne hacet meripet ǵalcır qavangǵa (103/17)

Hélitin qériliq bu ném dégen *gep* / Köñül telpünse tinmay gülge hedep (107/17)

Yığıp éytqanda *gepni* bir cümle / Qétiqmu içmigen aydıñda bille (110/7)

Téxi bu *gep* balanıñ iptidasi / Bolur undin yamanraq intihasi (113/18)

Beg Hacimu silap çar saqilini / Uzun *gepler* bilen çaynap tilini (114/1)

Şu *geplerdin* kéyin xoşlaştı méhman / Közide bir ǵurur héssi namayan (116/9)

Bu *gepke* *gep* qoşup pazıl hebibi / Dédi Bar her kişiniñ bir nésivi (130/15)

Bu *gepke* *gep* qoşup pazıl hebibi / Dédi Bar her kişiniñ bir nésivi (130/15)

4. Laf, dedikodu.

Cimi xeq aǵzıda *gep* üstige *gep* / Samavar hem dukan mehelliide *gep* (92/4)

Cimi xeq aǵzıda *gep* üstige *gep* / Samavar hem dukan mehelliide *gep* (92/4)

Cimi xeq ağzıda gep üstige gep / Samavar hem dukan mehellide *gep* (92/5)

Mazar mesçit yene xaniqadimu *gep* / Sarayu medrise héytgahtimu *gep* (92/6)

Mazar mesçit yene xaniqadimu *gep* / Sarayu medrise héytgahtimu *gep* (92/7)

Ve hetta beşkêrem qoğandimu *gep* / Yéñişer toqquzaq semendimu *gep* (92/8)

Ve hetta beşkêrem qoğandimu *gep* / Yéñişer toqquzaq semendimu *gep* (92/9)

gep éçil-: Laf açmak.

Egerçe *gep éçilsa* Qeşqeridin / Qoşup sözleytti xasni taşqiridin (111/15)

gep işit-: Söz işitmek, laf işitmek.

İşitse bolğusi bu *gepke* heyran / Emes çünki ularniñ yurti Şıncañ (102/11)

gep-söz: Konuşma.

Qedimdin bar udum bu yeryüzide / Eceblenmes kişi hem *gep-sözide* (109/13)

gep toşu-: Laf taşımak.

Biri Ğulca tereptin *gep toşuydu* / Biravlar toplışip jurnal oquydu (96/5)

gepke çüş-: Çenesi düşmek; yerli yersiz konuşup gevezelik etmek.

Yene *gepke çüşüp* şeytan Robirt şér / Piçirlap déğüdek körsetti tedbir (114/16)

gépige kir-: Söz dinlemek.

Eger başta bu tersa kem eqil qız / Çolaqniñ *gépige kirgende* şertsiz (122/20)

gerçe: Gerçi.

Kérım birle Obulmu boldi erkin / Xelq köñlimu *gerçe* tapti teskin (98/15)

Egerçe bu zaman peyli sitemkeş / Elem hesret çéker *gerçe* qelemkeş (101/6)
Lékin ister şuni köñlüm bitaquet / Ve *gerçe* çekti köp derdu malamet (101/8)
Reqibini u *gerçe* yeñdi goya / Biraq sezdi özin şermende resva (106/7)
Bu bağniñ almisi *gerçe* çüçüktür / Çişimni qamitalmas her néçüktür (117/15)
Xalayıqqa bu *gerçe* sir emestur / Çolaqqa xuddi şu iş bir hevestur (123/3)
Obul hem künsayin tapatti quvvet / Ve *gerçe* hélimu qiynar carahet (129/9)

gerdun: Gök, felek.

Biraq héçkim bilelmes ete ögün / Yene qandaq oyun başlar bu *gerdun* (105/3)

goya: Güya, sanki.

Aşu zulmet bolup bir demde yuha / Yutup ketti cimi canliqni *goya* (84/8)
Buni añlap Beg Haci boldi xamuş / Téğip muşt uçti *goya* başidin huş (99/17)
Reqibini u *gerçe* yeñdi *goya* / Biraq sezdi özin şermende resva (106/7)
Tirildi qaytidin *goya* ümidi / Ümidi bağida iqbali küldi (124/12)
Qoşuldi yene bir qız buni zilva / Üzer bir cüp béliq deryada *goya* (127/1)
Tatardi Leyliniñ solğan çirayi / Tumanda qaldi *goya* köziniñ ayi (127/10)
Tirilgendek becaiyki İbn Sina / Hünerde möcize körsetti *goya* (129/13)
Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür / Néçük aylansa *goya* çéki yoqtur (131/1)

goyaki: Sanki.

Goyaki nazinin bir erke canan / Qilip öz cilvisin dilber namayan (76/7)

gör: Mezar.

Öyidin qoğlıgaç zarimğa baqmay / Yene kirdim şu *görge* téxi ölmey (121/14)

göş: Et.

Şuni dep Hacı yeytti öz *göşini* / Tipirlap gahida bilmey huşini (119/5)

gumanliq: Şüpheli.

Gumanliqni qamap baqsaqmu şunçe / Savaq almas buniñdin ançe munçe (96/13)

gül: Gül.

Yiqildi qız şu an bir *gül* tüvige / Aqar qan çekisidin lévige (84/1)

Kerekmes maña şair maña dastan / Kerekmes maña bulbul *gül* ve bostan (85/1)

Qanatim bolsa uçsam *gülge* qonsam / İli vadisiniñ hösnige qansam (87/13)

Kézey men bağ ara gülşende xurrem / Bolup *gül* bergige her tañda şebnem (88/10)

Sabadek hör kézey her tañ ravane / Qonay *gül* şaxlırığa aşiqane (88/12)

Qanatim bolsa uçsam *gülge* qonsam / Gül üzer oturup xiyalğa çömsem (89/2)

Qanatim bolsa uçsam *gülge* qonsam / *Gül* üzer oturup xiyalğa çömsem (89/3)

Qanatim bolsa uçsam *gülge* qonsam / İli vadisiniñ hösnige qansam (89/20)

Güli ruxsarimu şamdek aqarğan / Qara sumbul çéçi her yan perişan (104/5)

Hélitin qériliq bu ném dégen gep / Köñül telpünse tinmay *gülge* hedep (107/18)

Bügün Qeşqer gülistanida bir *gül* / U gülki barçe güllerge emir gül (107/19)

Bügün Qeşqer gülistanida bir gül / U *gülki* barçe güllerge emir gül (107/20)

Bügün Qeşqer gülistanida bir gül / U gülki barçe *güllerge* emir gül (107/20)

Bügün Qeşqer gülistanida bir gül / U gülki barçe güllerge emir *gül* (107/20)

Qarap güllükke toxtap qaldi birdem / Yatatti *gül* tüvide bir qomuş ney (127/6)

gül-çéçek: Gül ve çiçek.

Usulğa çüştü patem kèpinektek / Çirayi éçilip bir *gül-çéçektek* (126/20)

gülgün: Kızıl, kırmızı.

İçey men söygüniñ *gülgün* meyini / İşitkeç her kéçe Qeşqer neyini (90/10)

gülistan: Gül bahçesi.

Alay ilham telke davandin / *Gülistan* içre bu cennet makandin (88/20)

Bügün Qeşqer *gülistanida* bir gül / U gülki barçe güllerge emir gül (107/19)

güllük: Gül bahçesi.

Şu halda pırqırap birdinla patem / Qarap *güllükke* toxtap qaldi birdem (127/5)

gülşen: Çiçek bahçesi.

Kézey men bağ ara *gülşende* xurrem / Bolup gül bergige her tañda şebnem (88/9)

Qéni başla méni *gülşenge* patraq / Bu gülşen zinniti tümenge patraq (90/6)

Qéni başla méni *gülşenge* patraq / Bu *gülşen* zinniti tümenge patraq (90/7)

Perişan sözlimektin toxtay emdi / Nezerbağ *gülşenige* qaytay emdi (91/14)

güzel: Güzel.

Bulutlar içide asta üzer ay / Ne *güzel* dilreba menzire ayhay (76/14)

Ğ

ğalcir: Kuduz, kudurmuş.

Étildi *ğalcir* ittek neççe callat / Körüñ bu zulmi bidadliqni heyhat (81/6)

Néme qanun dégen gep Gomindaña / Ne hacet meripet *ğalcir* qavanga (103/18)

gayibane: Bilinmeyen, daha önce görülmemiş, garip.

Kérimni qutquzuş bu bir bahane / Bu işta köp hüner bar *ğayibane* (96/18)

ğaz: Kaz (Hayvan).

Men quşumni *ğazğa* salsam kim séliptu qağığa / Alte qağa bir bolup aldi quşumni arığa (76/4)

ğelyan: Ayaklanma, isyan, kargaşa.

Hemişe qozğitar köñlümde *ğelyan* / Bu *ğelyanni* qelem eyler namayan (101/3)

Hemişe qozğitar köñlümde *ğelyan* / Bu *ğelyanni* qelem eyler namayan (101/4)

ğem: Gam, dert, acı, keder.

Égiz ögzide onlap saqçı hazır / *Ğemu* endişisi reñgide zahir (93/17)

Şu halda yatti taki çıquçe kün / Köñlide *ğem* tola çirayı mehzun (107/4)

Özümnıñ boldimu bes emdi yar yar / Saqalrıñ aqlıgıdın ne *ğémim* bar (107/22)

Némiki bolsa *ğemdin* eyleñ azad / Panahıñızda bolğay köñlimiz şad (114/14)

Néteykim *ğem* bilen *ğemxanedurmen* / Zamane peylidin heyranedurmen (119/17)

ğem-ğusse: Üzüntü, keder, iç sıkıntısı.

Dédi u axiri *ğem-ğusse* birle / Bu işniñ tedbiri sizge havale (114/8)

ğemge sal-: Keder, sıkıntı vermek.

Uni az dep varaqçılar taraldı / Köñülni tügimes bir *ğemge saldı* (96/10)

ğemguzar: Teselli veren, sevindiren.

Dédikim ey qedirdan can köyer dost / Cahanda teñdişi kem *ğemguzar* dost (130/8)

ğemxane: Teselli veren, avutan.

Néteykim ğem bilen *ğemxanedurmen* / Zamane peylidin heyranedurmen (119/17)

Élip neyni şuan Leylige sundi / Özimu oturup *ğemxane* küldi (127/8)

Üzülmey qoşnılar késelni yoqlar / Biri emler biri *ğemxane* yığlar (132/6)

ğemkin: Gamlı, üzüntülü, hüznü.

Gülayim béşida *ğemkin* nigahi / Çaraslar aldida şam gahi gahi (104/7)

ğeniymet: Ganimet, değerli.

Bu pursetni *ğeniymet* tutmaq evzel / Tömürni qızıqıda soqmaq evzel (130/1)

ğeplet bas-: Gaflet basmak.

Özümdin ötti ketti emdi purset / Bugün *basqaniken* köñlümni *ğeplet* (118/7)

ğerezlik: Amaçlı, kasıtlı.

Ve lékin beziler bolğaç *ğerezlik* / Tépip bahane qilip köp saxtıpezlik (109/14)

ğeyret: Gayret.

Yoqaldi bayıqı *ğeyret* casaret / Bedenni çulğidi bir qara dehşet (80/19)

ğeyriy: Başka, değişik, ayrı, bambaşka.

Lékin bağniñ içide *ğeyriy* ehval / Höküm sürmekte bir vehimlik hal (79/12)

gezel: Türkü.

Élip çıqti dutarni başlıdi saz / *Ğezel* yañrap qılar her yanda pervaz (126/16)

ğezep: Gazap, hiddet, öfke.

Ğezeptin ah urup qılğanda peryad / Buni purset bilip bir neççe callat (82/12)

Beg Hacimu şu yerde olturatti / *Ğezeptin* közliride ot yanatti (95/16)

Baya birmunçe xelq yavağ terepte / Urup saqçını qattiq *ğezep*te (99/9)

Kérım öz külbeside iztiraptin / Gahi huşidin kéter aççiq *ğezeptin* (104/18)

ğezep-qehr: Gazap, hiddet, öfke.

Şu iz berdi savaq qoştı eqil huş / Aşurdi hem *ğezep-qehrini* qoş qoş (125/2)

ğeni: Gani, zengin, bol.

Yene merhum muellim qoyğan köçetler / *Ğeni* Qasim Muhemmed hem semetler (129/15)

ğerib: Yalnız.

Yene qan üstige yene yéñi qan / Çéçilsa bu *ğerib* dergahqa bu an (102/2)

ğubar: Toz, kül.

Yénida boğçisi seperge teyyar / *Ğubarsız* pak niyet iqbalğa hemkar (78/3)

ğunçe: Gonca.

Şu halda ötti ketti *ğunçe* çağım / Solaştı yaşlıqım sargaydı bağım (121/15)

ğurur: Gurur.

Şu geplerdin kéyin xoşlaştı méhman / Közide bir *ğurur* héssi namayan (116/10)

ğusse: Kasvet, hüzn, iç sıkıntısı.

Aşay men bu davanni *gusse* birle / Yene köp iptixarlıq *héssi* birle (89/8)

H

hacet: *Hacet*, gerek, ihtiyaç.

Xususen alte şehir bu işqa *hacet* / Şuni arzu qılar pütkül camaet (115/3)

hakim: 1. Hakim, yargıç.

Bu yurttā nēmiler bolmaydu sadır / Ki *hakim* munda hemme işta qadır (102/14)

Buni tergigüçi *hakim* tēpilmas / Ne qanun ne şeriet kari bolmas (125/11)

2. Hakim, yönetici.

Vilayet *hakimi* doteymu qassaap / Yētip epyün çeker teteymu qassap (102/22)

hal: Hâl, durum, vaziyet.

Qiya *halda* oçuq dērize üzre / Çaçar ay nurini hem qatre qatre (77/17)

Lēkin bağıñ içide ğeyriy ehval / Hōküm sürmekte bir vehimlik *hal* (79/13)

Ki hetta muz yürek Çolaqmu bir pes / Özini untuğan *halda* bolup mes (80/4)

Xorekni toxtitip tiñşaytti cim cim / Çolaqniñ *halini* sezmey Gülayım (80/6)

Şu *halda* bir amallap kirdi bağqa / Kérimmu keldi şu an Leyli yaqqa (81/2)

Obul körgeç bu *halni* xuddi qaplan / Kebi atti özini yavğa şuan (82/6)

Bügün körgeç qiyametni beeynen / Néçük *halğa* çüşer bu özi roşen (83/5)

Şu *halda* ötti bu kamérda bir tün / Nēmidin başlinarkin kelgüsi kün (94/9)

Şu *halda* ötti qançe qançe saet / Buniñ tesvirige yoq mende taqet (95/7)

Külüşni ikkisila boldi memnun / Şu *halda* keçürdi ötti bu kün (98/13)

Xalayıq tarqıdı şu *halda* asta / Biravlar mañdı tēz tēz eyni vaqıtta (98/20)

Şu *halda* yatti taki çiqquçe kün / Köñlide ğem tola çirayı mehzun (107/3)
Şu *halda* ötti ketti ğunçe çağım / Solaştı yaşlıqım sargaydı bağım (121/15)
Şu *halda* pırqırıp birdinla patem / Qarap güllükke toxtap qaldı birdem (127/4)
Şu *halda* ötkinide hepte on kün / Obul qoştı parañağa yéñi mezmun (129/18)
Şu *halda* bir küni yığlap zoremxan / Körey dep Leyligülni qıldı arman (132/9)

halet: Durum, vaziyet.

Turup tursun bu gep birdem amanet / Köreyli içkiride néme *halet* (94/2)
Şu *halette* yene mañdı ştabqa / Taraqlap restidin ötti povuska (99/18)
Pütün yollar étik vehime teşviş / Şherde herbiy *halet* başlığanmış (131/7)

halsiz: Yorgun, kuvvetsiz, zayıf.

Ki Leyli yatımış hazırmu *halsiz* / Tévip doxturimu qaptu amalsiz (119/1)

hamane: Eninde sonunda.

Démek it talisa yilpizni yüz yüz / Cesur yilpiz *hamane* yene yilpiz (128/12)

hammal: Hamal.

Saraylardin çiqıp *hammalmu* mañdı / Qoyup sodisini dellalmu mañdı (92/18)

hañ tañ bol-: Şaşakalmak; aklı durmak.

Uni hemme kişi deytti xa kocañ / Körüş birle Kérimni *boldi hañ tañ* (94/18)

harduq: Yorgunluuk, bitkinlik.

Bésiptu yüzini bir tekşi qoruq / Démek yetkenmikin ömrige *harduq* (107/14)

harva: Araba.

Oqup bu xetni Hacı dēdi şuan / Qētiñlar *harvini* bol qēni çapsan (108/4)

Çiqıp bağdın şu çağ mexsum Çolaqmu / İsit bu Beg Hacımnıñ *harvisigu* (118/3)

harvikeş: Arabacı.

Tuyuqsız *harvikeşke* qildi perman / Nezerbağ arılap heydeşni çapsan (116/15)

havale: Havale.

Dēdi u axiri ğem ğusse birle / Bu işniñ tedbiri sizge *havale* (114/9)

havşu-: Havlamak.

Lēkin tilsiz sadasız idi bu tün / Yıraқта *havşığan* itqa cavaben (79/4)

hayacan: Heyecan.

Beg Hacı canlinip egdi bēşini / *Hayacandin* tōküp közdin yēşini (115/19)

hayat: Hayat.

Dēmek itniñmu bardur xun devasi / *Hayat* qanuniniñ şuldur asasi (103/10)

hayatqa ériştür-: Hayata bağlamak.

Ana sumurğ qēni Rustemni qayta / *Ériştürgen* kebi yēñi *hayatqa* (128/4)

hazir: Şimdi.

Égiz ögzide onlap saqçı *hazir* / Ğemu endişisi reñgide zahir (93/16)

Ne bizge qoşnidur ne yaru hemdem / Ne *hazir* ne uzaq yıllar muqeddem (110/4)

Dēmekçi veziyet özgerdi *hazir* / Kéyinki menzire hem boldi zahir (112/13)

Ki Leyli yatimiş *hazirmu* halsiz / Tévip doxturimu qaptu amalsiz (119/1)

hazırçe: Şimdilik.

Démek hazırçe *bolmas* toy xiyali / Ve hetta bir kéçe bolmas visali (119/3)

he: 1. Evet.

Ene şundaq xiyal ezgeç çolaqni / Qaqatti *he* dése nasval qapaqni (123/18)

2. Hadi.

Seveb şu ki soraqçi *he* degende / Tonup qaldi Kérimni kütmigende (94/13)

heddidin aş-: Haddini aşmak; ölçüyü kaçırmak, aşırı gitmek.

Démek bu ehli Qeşqer *heddidin aştı* / İtaet babidin çıqti adaştı (99/14)

Démek bu Qeşqeriyler *heddidin aştı* / Diyanet babidin çıqti adaştı (106/15)

Ecebkim bolsa Hacı şunçe öktem / Töküp qan *aşsa* şunçe *heddidin* hem (125/10)

hedep: Aralıksız, durmadan.

Hélitin qériliq bu ném dégen gep / Köñül telpünse tinmay gülge *hedep* (107/18)

heq: Hak.

Kişilik *heqqini* tapqan xelqler / Yoruq dünyağa köz açqan xelqler (102/9)

hel bol-: Hallolmak.

Démekçi hemme iş *hel boldi* mexsus / Peqet bir işla pütmey qaldi epsus (118/18)

hemişe: Her zaman, daima, hep.

Hemişe bol maña yolbaşçı hadi / Körüngey keñ upuq azade vadi (87/5)

Hemişe qozğitar könlümde ğelyan / Bu ğelyanni qelem eyler namayan (101/3)

U hem sözler *hemişe* elge oxşaş / Saman yémey u hem yer nan bilen aş (122/11)

Aşu endişe hem teşviş bilen qız / *Hemişe* siqilatti ixtiyarsız (125/14)

hemkar: Meslektaş.

Yénida boğçisi seperge teyyar / Ğubarsız pak niyet iqbalğa *hemkar* (78/3)

hemme: Her bir, bütün, tüm.

Kérekmes *hemmisi* permayışım şu / Ya xala xalima sen xahişim şu (85/22)

Uni *hemme* kişi deytti xa kocañ / Körüş birle Kérimni boldi hañ tañ (94/17)

Bu yurtta némiler bolmaydu sadir / Ki hakim munda *hemme* işta qadir (102/14)

Bu yerde tapqusidur *hemmisini* / Ayal erkek qéri yaş cümlisini (109/6)

Ve lékin yoq idi Robért üçün çek / Qaraytti *hemme* işqa öz işidek (112/6)

Démekçi *hemme* iş hel boldi mexsus / Peqet bir işla pütmey qaldi epsus (118/18)

Ki Hacı hem Çolaq hem saqçı çerik / Nemişqa *hemmisi* bu işta şerik (125/6)

Biletti Leyligülniñ *hemme* derdin / Kétişmeytti ilac bar kim bu yerdin (126/3)

Untudi *hemmini* Leylimu bir dem / Xususen şox idi oyunçı patem (126/9)

Qoşuldi bu pikirge *hemmisi* teñ / Kérimla étiraz bildürdi şexsen (130/5)

Lékin *hemme* yene tekrar ve tekrar / Obulniñ pikirni qilğaçqa izhar (130/11)

Yüzi tañdek yorup canlandi roşen / Nigahi xoşlişar *hemme* bilen teñ (133/6)

hepte: Hafta.

Aradin bir küni kem *hepte* ötti / Beg Haciniñ seper cabduqi pütti (118/10)

Şu halda ötkinide *hepte* on kün / Obul qoştı parañğa yéñi mezmun (129/18)

her: Her.

Şivirlap *her* minut oqup dualar / Qilip perverdigarğa ilticalar (80/7)

Kézey men yañritip naxşamni erkin / Bolup xamançığa *her* tañda selkin (88/8)

Kézey men bağ ara gülşende xurrem / Bolup gül bergige *her* tañda şebnem (88/10)

Eceb xuştar idim şavqunğa ayhay / Xiyalim çayqilip *her* lehze tinmay (88/18)

İşitkeç *her* kéçe Qeşqer neyini / Tutup qolda dutarim destisini (90/11)

Çékip *her* pedige méhrimni pütkül / Bolup işqida men şeydayi bulbul (90/14)

Tolup ketti ademge héytgah meydan / Xalayıq varqırar *her* yanda çuqan (93/5)

Ve lékin eksiriniñ köñli bidar / Ne bidar ve belki *her* işqa teyyar (93/9)

Lékin sirttin xever tapqaç xa kocañ / Alaqzade bolup yügüreytti *her* yan (95/10)

Carañlar *her* nepes rohimda iqbal / Köñülni oyğitar isyançı signal (100/12)

Güli ruxsarimu şamdek aqarğan / Qara sumbul çéçi *her* yan perişan (104/6)

Şuña kirmey bugün içkirisige / Köñül bölmey xénimniñ *her* ikkisige (106/20)

Bérildi imtiyazlar çetke mutleq / Xocayin boldi *her* basqunçı eblex (110/20)

Seherlik çay üçün dastixan şahane / Tépip *her* loqmida sözige bahane (112/10)

Robirt şér veziyetni qildi tehliil / Qoşup *her* nuqtığa bir ikki temsil (112/12)

Boluñ bu işqa teyyar *her* cehette / Mana tedbir eqil idrak dégen şu (115/13)

Biraq *her* xil iken perzenti adem / Bügünmu ta uzaq ötmüş muqeddem (122/7)

Élip çıqtı dutarnı başlidi saz / Gezel yañrap qılar *her* yanda pervaz (126/16)

Bu gepke gep qoşup pazil hebibi / Dédi bar *her* kişiniñ bir nésivi (130/16)

Şu dehşettin kéyin zoremxan açam / Balam dep yığla yığla *her* seher şam (132/2)

Gülayimmu kélip *her* ikki üç kün / Qaraştı hem teselli berdi mehzun (132/7)

Tamam yıǵlar éǵır hesrette yıǵlar / İştise *her* kişi elvette yıǵlar (133/14)

her kün~ her küni: Her gün.

Şeherde *her küni* bir yéñi teşviş / Ki Gülca palanmış çöçek pokunmış (96/7)

Şuña *her kün* mañatti nobéşiğa / Zamane şapuri obul qéşiğa (128/13)

her qayaqqa: Her tarafa.

Şeherde herbiy halet başlığanmış / Palaqlap saqçı çérík *her qayaqqa* (131/8)

her qaysi: Herhangi, herhangi bir.

Oğriliqçe çüşüp tamdın bu bağqa / İkki üçtin bolup *her qaysi* yaqqa (79/17)

her néçüktur: Her nedense.

Bu bağniñ almisi gerçe çüçüktur / Çişimni qamitalmas *her néçüktur* (117/16)

her zaman: Her zaman.

Xiyanet *her zaman* çünkü xiyanet / Bigiz teşmey tağarni turmas salamet (124/4)

herbir: Her bir.

Aşay men sürte sürte köz yéşini / Tavap qılğaç uniñ *herbir* téşini (89/11)

herbiy: Askerî.

Eger mensep dése aliy emeldar / Yene *herbiydimu* çoñ mensipi bar (106/12)

Xususen şu küni *herbiy* ştabta / Bayan qılğan pikirni qayta qayta (114/4)

Pütün yollar étik vehime teşviş / Şeherde *herbiy* halet başlığanmış (131/7)

hergiz: Asla, hiçbir zaman.

Buniñdin pacie dehşetni *hergiz* / Xiyalğa keltürüpmu körmigen qız (83/2)

Eger argamçini téz tartmisaq biz / Tinim bermes bu Qeşqer ehli *hergiz* (96/22)

Démek biz aldirap ketmeyli kayıp / Emes *hergiz* bugünki işmu tasadip (97/18)

Saqaydi qaldi lékin bir téren iz / Bu izki öçmigey qelbide *hergiz* (124/19)

heriket: Hareket.

Şu boldi başliniş canlandi *heriket* / Saqaydi leyliǵülmu emdi elvet (124/16)

hesret: Hasret, özlem.

Yutup *hesret* bilen derdu elemni / Alay qolǵa yene muñluq qelemni (100/4)

Dédi de *hesritini* qildi aǵaz / Qavap itlarmu qoştı aña avaz (118/8)

Tamam yıǵlar éǵir *hesrette* yıǵlar / İştise her kişi elvette yıǵlar (133/14)

hesret çek-: Hasret çekmek; özlem duymak.

Şahane toy bilen tapatti izzet / Çolaq mexsummu *çekmes* idi *hesret* (122/22)

heves: Heves.

Xalayiqqa bu gerçe sir emestur / Çolaqqa xuddi şu iş bir *hevestur* (123/4)

heyde-: Kovmak, dışarı atmak.

Méñiştı saqǵılar Kérimni *heydep* / Obulni gah yölep ve gahi sörep (83/16)

heydeş: Sürme.

Tuyuqsız harvikeşke qildi perman / Nezerbaǵ arılap *heydeşni* çapsan (116/16)

heyhat: Yazık, ne yazık.

Étildi ǵalcir ittek neççe callat / Körüñ bu zulmi bidadliqni *heyhat* (81/7)

Eger Hacı salamet qaytsa xeyrat / Qazara bir bala yüz berse *heyhat* (123/14)

heyran bol-: Hayran olmak.

İşitse *bolğusi* bu gepke *heyran* / Emes çünki ularniñ yurti Şıncañ (102/11)

Némişqa boldikin bu yurtta méhman / Néçün *bolmas* kişi bu işqa *heyran* (109/21)

heyrane: Hayran olan, hayran eden.

Néteykim gem bilen gemxanedurmen / Zamane peylidin *heyranedurmen* (119/18)

héç: 1. Hiç.

Şu xilda qaplidi düşmenni teşviş / Küçep baqqan bilen *héç* bolmıdı iş (82/3)

Eceb özgerdi elniñ xuyi peyli / Maña hem *héç* aram yoq şu tüpeyli (96/4)

Ve lékin qan bilen uyugan qara dağ / Yürekte qaldı öçmes emdi *héç* çağ (98/17)

Xoca bolmaqni qestler *héç* uyalmay / Şularniñ biridur bu İngilizlar (109/17)

2. Hiçbir.

Kérimmu şu kéçe yoqaldı izsiz / Uniñdin *héç* qeyerde çıqmıdı iz (131/20)

héçbir: Hiçbir.

Mana ağzi aña tégey dégende / Şu axşam bağda *héçbir* kütmiğende (105/15)

Sozuldi vehime ta sübhi demge / Aramliq bolmıdı *héçbir* ademge (131/18)

héçkim: Hiç kimse, kimse.

Biraq *héçkim* bilelmes ete ögün / Yene qandaq oyun başlar bu gerdun (105/2)

hékaye: Hikâye.

Xiyal pervazliri toxtap birer dem / Davam qilsun méniñ muñluq *hékayem* (91/18)

Davam qilsun yene muñluq *hékayem* / Yiqilmasta méniñmu çırağpayem (133/17)

hékayet: Hikâye.

Mana tiñsañ qelem éytar *hékayet* / Hékayettin tola aççıq şikayet (101/13)

Mana tiñsañ qelem éytar *hékayet* / *Hékayettin* tola aççıq şikayet (101/14)

Biri éytasa cudaliqtin *hékayet* / Biri başlaytti qismetin şikayet (121/3)

héli: Daha, da, bir de, daha da, biraz önce.

Yoqalganda beg haci bu şherdin / Qutulgaç *hélice* Leyli xeterdin (124/11)

hélimu: Şimdi de.

Obul hem künsayin tapatti quvvat / Ve gerçe *hélimu* qiyar carahet (129/9)

hélitin: 1. Çoktan.

Hélitin qériliq bu ném dégen gep / Köñül telpünse tinmay gülge hedep (107/17)

2. Şuan, hemen.

Hélitinla buzuldi peyli elniñ / Maña hem sir emestur meyli elniñ (113/14)

hés: His, duygu.

Kerekmes maña mundaq ateşin *hés* / Méniñ nezerimde oxşaş zer bilen mis (85/4)

Aşay men bu davanni gusse birle / Yene köp iptixarlıq *héssi* birle (89/9)

Şu geplerdin kéyin xoşlaştı méhman / Közide bir gurur *héssi* namayan (116/10)

hésab: Hesap.

Hésablar xelqni bir qotan qoy / Ularniñ xahişimiş qaysini soy (102/15)

hicay-: Sırıtmak, gülümsemek.

Yolvastiñ çışlırını *hicaytışı* / Uniñ külgenliki bolmaydu (100/1)

himmet: Himmet, lütuf.

Ne idrak ne köñül ne tuyğu ne ar / Ne vicdan *himmiti* ne mestliki bar (122/16)

hiyle: Hile.

Şuña u özgiçe bir *hiyle* oylap / Buni éytti xa kocañğa piçirlap (98/8)

Quruldi *hiyle* ve neyreñ tuzagi / İlingeymiş reqipniñ qol ayagi (119/11)

Étip Rustemge oq namerd royinten / Cénini qestligende *hiyle* bilen (128/2)

hiyle-tedbir: Hile ve tedbir.

Ayanki bu qéri mekkar cahangir / Uzundin oyliğaç bir *hiyle-tedbir* (110/10)

hoquq: Hukuk.

Ularni kim bu yerge qildi devet / Ve qaysibir *hoquq* berdi icazet (110/2)

holuq-: Telaşlanmak, acele etmek.

Kérimmu bayqığaç ehvalini derhal / Pisent qilmay *holuqmay* zerre misqal (81/11)

hoş~huş: Şuur, bilinç, akıl.

Yiqildi neççisi *hoşin* bilelmey / Biri çetleştı asta tik turalmay (81/20)

Sogaq sumu axiri qilmidi kar / Tamam *huşsiz* idi emdi bu huşyar (95/6)

Şuni dep Hacı yeytti öz göşini / Tipirlap gahida bilmey *huşini* (119/6)

hoyla: Avlu.

Tépirlar çayqılar *hoylığa* sığmay / Ve lékin dad déyişke nege bargay (102/7)

hoyla-aram: Avlu.

Taqaldi restide nurgun dukanlar / Ademsiz qaldi bezi *hoyla-aramlar* (92/15)

höküm sür-: Hüküm sürmek, etki, hız vb. sürmek, devam etmek.

Lékin baǵniñ içide ğeyriy ehval / *Höküm sürmekte* bir vehimlik hal (79/13)

hör: Hür, özgür.

Sabadek *hör* kézey her tañ ravane / Qonay gül şaxlırıǵa aşiqane (88/11)

höriyet: Hürriyet, özgürlük.

Néme u *höriyet* teñlik devasi / Néme u tügimes muqam navasi (85/14)

hörmət: Hürmet, saygı.

Uni *hörmət* yüzidin deytti mistir / Nemistirki cimi şeytan üçün pir (111/11)

hösn: Güzellik.

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / İli vadisiniñ *hösnige* qansam (87/14)

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / İli vadisiniñ *hösnige* qansam (89/21)

Burun *hösn*i bilen bolsa yegane / Qoşuldi emdi yüz yüzlep pesane (120/6)

Qizip ketti çimende baǵda seyli / Qoşuldi baǵqa *hösn* seyli tüpeyli (126/8)

huş başidin uç-: Akı başından gitmek, korkudan ne yapacağını şaşırmak.

Buni añlap Beg Hacı boldi xamuş / Téǵip muşt *uçti* goya *başidin huş* (99/17)

huşidin két-: Bayılmak.

Kérım öz külbeside ıztırapın / Gahi *huşidin kéter* aççıq gezeptin (104/18)

huşumğa kel-: Kendine gelmek.

Yılandek tolğınip *huşumğa kelsem* / Bovamdek bir qéri yatar qéşimda (121/7)

huşyar: Uyanık, gözü açık.

Soğağ sumu axiri qilmidi kar / Tamam huşsız idi emdi bu *huşyar* (95/6)

huvla-: Bağırmaq, ulumak, havlamak.

Dérizem tüvide *huvlaydu* birdem / Alaytip közini qaraydu bir dem (84/11)

hüner: Hüner, ustalık.

Kérımni qutquzuş bu bir bahane / Bu işta köp *hüner* bar ğayıbane (96/18)

Tirilgendek becaıyıkı İbn Sina / *Hünerde* möcize körsetti goya (129/13)

X

xadım: Faaliyet adamı; militan; memur, işçi.

Şu çağ *xadım* sorap begdin icazet / Muhim mektup dédi hem sundi bir xet (108/1)

xahiş: İstek, arzu, emel.

Kérekmes hemmisi permayişim şu / Ya xala xalima sen *xahişim* şu (86/1)

Hésablar xelqni bir qotan qoy / Ularniñ *xahişimiş* qaysini soy (102/16)

xal: Hâl, durum, vaziyet.

Şu *xilda* érinip asta öter tün / Küter qız bağ tereptin şepe bir ün (78/12)

Şu *xilda* qaplidi düşmenni teşviş / Küçep baqqan bilen héç bolmidi iş (82/2)

Tola qutrap aşu *xilda* bu zulmet / Béşimğa yaǵdurup doq ve malamet (86/2)

xala-: İstemek.

Kérekmes hemmisi permayişim şu / Ya xala *xalima* sen xahişim şu (86/1)

xalayıq: Halk.

Xalayıq étilar héytgah terepke / İdi saqçı binasi şu terepte (92/16)

Tolup ketti ademge héytgah meydan / *Xalayıq* varqırar her yanda çuqan (93/5)

Xalayıq tarqıdı şu halda asta / Biravlar mañdi téz téz eyni vaqıtta (98/20)

Beg Hacı atlinip merkezge bargay / *Xalayıq* aǵzıdın şu erzni éytqay (114/19)

Omumen Hacı ketkeç bu şherdin / Xuşal boldi *xalayıq* bu xeverdin (122/6)

Xalayıqqa bu gerçe sir emestur / Çolaqqa xuddi şu iş bir hevestur (123/3)

xalisa: Bencil olmayan, dürüst, fedakar.

Biravlar *xalisa* asar soraqsız / Ve hetta cadiğa basar soraqsız (103/15)

xalta: Torba.

Külüşti ikkisila teñ qaqaqlap / Töküldi *xaltidin* tilla ciriñlap (119/14)

xamançı: Harmancı.

Kézey men yañritip naxşamni erkin / Bolup *xamançığa* her tañda selkin (88/8)

xamuş: Kederli, mahzun.

Üzer muñlinip *xamuş* xiyalçan / Xiyalçan çéhrisi andin perişan (77/1)

Üzer ay muñlinip asmanda *xamuş* / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (77/15)
Üzer yelken kebi ay kökte *xamuş* / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (78/10)
Qéni saqiy uzatqin bir qedeh mey / Meyikim méni birdem *xamuş* etkey (91/12)
Ene Leyli béşi mehkem téñiqliq / Yatar *xamuş* közi mehkem yumuqluq (104/4)

xamuş bol-: Mahzun olmak, kederli olmak.

Buni añlap Beg Hacı *boldi xamuş* / Téqip muşt uçti goya başidin huş (99/16)

xaniqa: Derviş ve sofuların barındığı yer.

Mazar mesçit yene *xaniqadimu* gep / Sarayu medrise héytgahtimu gep (92/6)

xapa qıl:- Üzmek.

Lékin hacimğa qilmay vapa çerx / Uniñ köñlinimu *qildi xapa* çerx (105/7)

xara: Hara. (Kızılgülün ortasındaki siyah beneğe verilen ad).

Misali *xarisiz* bolmas qizilgül / Ve lékin özgini söymeydu bulbul (101/9)

xarci: Dış, harici.

Ular deslep bu Qeşqerde şu çağda / Qurup *xarci* vakalet çinibağda (111/8)

xas: Has; özgü.

Yétişmes el eger bolsa kikeç gas / Yene bolsun téxi qarigu avam *xas* (85/13)

Beg Hacimu dédi bir munçe gepni / Untumay bu orunğa *xas* edepni (95/20)

Çoqum Gülca tereptin *xas* adem bar / Bu yerde oynitip turgan qelem bar (96/19)

Qurup merkezde qançe *xas* saparet / Yene çoñ çoñ şehirlerde vakalet (111/1)

Bu ölke başliqi bolmaq sizge *xas* / Qizil çaçaqqa munda cay tépilmas (115/9)

xazan: Hazan, sonbahar.

Sanaqsız tépilar zindan kişenler / *Xazandek* sarğıyar menmen dégenler (103/14)

Puti aqsaq qoliniñ yoq madari / *Xazan* bolğan kebi yaşlıq bahari (104/16)

xeq~xelq: Halk.

Uygur *Xelq* Qoşıqı / Goyaki nazinin bir erke canan (76/6)

Boğuzlaymen désen, qoymu tépirlaydu. / Uygur *Xelq* maqali (87/2)

Cimi *xeq* ağızda gep üstige gep / Samavar hem dukan mehellide gep (92/4)

Aran turğan *xelq* taqet qilalmay / Qimirlap qaldi bu işqa çidalmay (92/12)

Mana saqçı dégen éviz imaret / *Xelq* qorşavda qaldi nahayet (93/13)

Xelqmu tarqılur körse bularnı / Şu boldi yolyoruq yaptı bu babni (98/3)

Kérım birle Obulmu boldi erkin / *Xelq* köñlimu gerçe tapti teskin (98/15)

Baya birmunçe *xelq* yavağ terepte / Urup saqçını qattıq gezepte (99/8)

Kişilik heqqini tapqan *xelqler* / Yoruq dunyağa köz açqan *xelqler* (102/9)

Kişilik heqqini tapqan *xelqler* / Yoruq dunyağa köz açqan *xelqler* (102/10)

Hésablar *xelqni* bir qotan qoy / Ularnıñ xahişimiş qaysini soy (102/15)

Aña baqmay yene bu közi yoq *xeq* / Ecib işlarnı qildi yüzi yoq *xeq* (106/13)

Aña baqmay yene bu közi yoq *xeq* / Ecib işlarnı qildi yüzi yoq *xeq* (106/14)

Eceb aciz ikenmiz biz xotun *xeq* / Rehim qilmaydiken bizge bu çerx (121/17)

Biri éytti Xotun *xeqniñ* çirayı / Öziniñ düşminiken ezbirayı (121/19)

Nemişqa şunçe köp zorluqqa yol bar / Nemişqa *xelq* üçün bu keñ cahan tar (125/8)

xelq vekili: Millet vekili.

İmiş bu *xelq vekili* qolda name / Qılur işni lékin bek xupiyane (118/14)

xet: Mektup, yazı.

Şu çağ xadim sorap begdin icazet / Muhim mektup dédi hem sundi bir *xet* (108/2)

Oqup bu *xetni* Haci dédi şuan / Qétiñlar harvini bol qéni çapsan (108/3)

Seherlik çayğa konsul qiptu tekliþ / Yene bu *xette* şunçe naz tekellup (108/8)

xeter: Tehlike.

Yoqalganda beg haci bu şherdin / Qutulğaç héliçe Leyli *xeterdin* (124/11)

xever: Haber.

Lékin sirttin *xever* tapqaç xa kocañ / Alaqzade bolup yügüreytti her yan (95/9)

Omumen Haci ketkeç bu şherdin / Xuşal boldi xalayıq bu *xeverdin* (122/6)

xeyrat: Hayrat, iyilik.

Eger Haci salamet qaytsa *xeyrat* / Qazara bir bala yüz berse heyhat (123/13)

keyrinsalar: Hayrunnisa.

Ene qumri bilen méhirsalar / Yene patem bilen *keyrinsalar* (104/12)

xénim: Hanım.

Şuña kirmey bugün içkirisige / Köñül bölmey *xénimniñ* her ikkisige (106/20)

xil: Tür, çeşit.

Demek Qeşqer adem körgezmisidur / Ademzat *xilliri* nemunisidur (109/9)

Biraq her *xil* iken perzenti adem / Bügünmu ta uzaq ötmüş muqeddem (122/7)

xir xir: Donuk donuk.

Qolida téléfon titreytti dir dir / Yüzi tamdek aqarğan géli *xir xir* (95/12)

xiraman: Salına salına.

Égilse evrişim beller *xiraman* / Süzük köl yüzide eks namayan (127/2)

xire: Donuk.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim bar / Kün *xire* ve tün tire yol tayğaqu at aqsaq (76/2)

xiyal: Hayal.

Qanatlan ey *xiyal* örle samğa / Ümid küç bexş étip men binevağa (87/3)

Eceb xuştar idim şavqunğa ayhay / *Xiyelim* çayqilip her lehze tinmay (88/18)

Qanatlan ey *xiyal* örle samğa / Cahanni keñri qıl men binavağa (90/4)

Néme bu dostlirim men néme yazdım / *Xiyal* sehralirida xoymu azdim (90/21)

Xiyal pervazliri toxtap birer dem / Davam qılsun méniñ muñluq hékayem (91/17)

Qarap eynekke körgeç eksini u / *Xiyal* téximu boldi qarañgu (107/8)

Démek hazırçe bolmas toy *xiyali* / Ve hetta bir kéçe bolmas visali (119/3)

Ene şundaq *xiyal* ezgeç çolaqni / Qaqatti he dése nasval qapaqni (123/17)

xiyalçan: Hayalci.

Üzer muñlinip xamuş *xiyalçan* / *Xiyalçan* çéhrisi andin perişan (77/1)

Üzer muñlinip xamuş *xiyalçan* / *Xiyalçan* çéhrisi andin perişan (77/2)

Néme u isyankar *xiyalçan* tilek / Néme u uçqunğa meptun ot yürek (85/20)

xiyalğa çöm-: Hayale dalmak.

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / Gül üzer oturup *xiyalğa çömsem* (89/3)

xiyalğa kel-: Aklına gelmek, hatırlamak, anımsamak.

Buniñdin pacie dehşetni hergiz / *Xiyalğa keltürüpmu* körmigen qız (83/3)

xiyaliy: Hayalî.

Némikin *xiyaliy* meqset muradi / Némikin tiliki armani yadi (77/3)

xiyanet: Hıyanet, ihanet.

Xiyanet her zaman çünki *xiyanet* / Bigiz teşmey tağarni turmas salamet (124/4)

Xiyanet her zaman çünki *xiyanet* / Bigiz teşmey tağarni turmas salamet (124/4)

xizmet: Hizmet.

İmiş *xizmetke* teyyar ten ve canı / Tökülse erzigeymiş hemde qanı (116/5)

xizmet qil-: Hizmet etmek.

Nicatlıq çarisi tedbiri sizdin / Yürüp *xizmetni qilmaq* işi bizdin (114/13)

xoca: Lider.

Kişiniñ yurtığa bir kelse qaytmay / *Xoca* bolmaqni qestler héç uyalmay (109/17)

xocayin bol-: Sahip olmak.

Bérildi imtiyazlar çetke mutleq / *Xocayin boldi* her basqunçı eblex (110/20)

xorek: Horultu, horlama.

Xorekni toxtitip tiñşaytti cim cim / Çolaqniñ halini sezmay Gülayım (80/5)

xorek tart-: Horuldamak.

Yıraqta havşığan itqa cavaben / Çolaq *tartip xorek* dalanda qesten (79/5)

xoşallıq: Sevinç.

Xudağa şükür dep zoremxan açam / *Xoşallıq* yaşlıridin toldurup cam (129/1)

xoşlaş-: Vedalaşmak.

Şu geplerdin kéyin *xoşlaşti* méhman / Közide bir gurur héssi namayan (116/9)

Yüzi tañdek yorup canlandi roşen / Nigahi *xoşlışar* hemme bilen teñ (133/6)

xotun: Kadın.

Eceb aciz ikenmiz biz *xotun* xeq / Rehim qilmaydiken bizge bu çerx (121/17)

Biri éytti *xotun* xeqniñ çirayı / Öziniñ düşminiken ezbirayı (121/19)

xoymu: Pek, çok, tamamen, büsbütün.

Néme bu dostlirim men néme yazdım / Xiyal sehralirida *xoymu* azdim (90/21)

xuddi: Aynı, tıpkı.

Küter qız şu nidani qelbi muştaq / Vucudi titre titre *xuddi* yapraq (78/17)

Obul körgeç bu halini *xuddi* qaplan / Kebi atti özini yavğa şuan (82/6)

Ki şerbet liq tola altun piyale / Yene şerbettiki reñgi *xuddi* lale (105/13)

U boldi bir müşük men *xuddi* çaşqan / Uniñğa tamaşa maña tar cahan (121/9)

Ve lékin iş emel hem xuyi peyli / Saman yégen eşekniñ *xuddi* eyni (122/14)

Xalayiqqa bu gerçe sir emestur / Çolaqqa *xuddi* şu iş bir hevestur (123/4)

Upuqta qaldi dağ *xuddi* qan dağı / Vaqıtsız öçti bu öyniñ çırağı (133/9)

xun devasi: Kan davası.

Démek itniñmu bardur *xun devasi* / Hayat qanuniniñ şuldur asasi (103/9)

xunriz: Katil.

Şularniñ biridur bu İnglizlar / Talay elni talañ qılğan şu *xunrizlar* (109/19)

xupiyane: Gizli halde.

İmiş bu xelq vekili qolda name / Qılur işni lékin bek *xupiyane* (118/15)

xurrem: Sevinçli.

Kézey men bağ ara gülşende *xurrem* / Bolup gül bergige her tañda şebnem (88/9)

xususen: Bilhassa, özellikle.

Xususen bu yéqindin béri pat pat / Qamaş yaki étiş bolğaça qat qat (92/10)

Xususen şu küni herbiy şabta / Bayan qılğan pikirni qayta qayta (114/4)

Xususen alte şehir bu işqa hacet / Şuni arzu qılar pütkül camaet (115/3)

Xususen qız cuvanlar qursa söhbet / Bölek geplerge tegmes idi növet (120/12)

Untudi hemmini Leylimu bir dem / *Xususen* şox idi oyunçı patem (126/10)

Xususen dañqı bar xoten tévipi / Kérimge aşına pazil hebibi (129/10)

xuş: Hoş, iyi.

Körünse yapıyéşil telke davani / Ne *xuş* bir menzire yoqtur payani (89/1)

xuş bol-: İyi olmak.

Tarandi yötkidi hem üstvaşni / Gülayimmu *bolup xuş* tökti yaşni (124/15)

xuşal bol-: Memnun olmak.

Omumen Hacı ketkeç bu şeherdin / *Xuşal boldi* xalayıq bu xeverdin (122/6)

xuştar: Âşık, tutkun, meftun, sevdalı.

Eceb *xuştar* idim şavqunğa ayhay / Xiyalim çayqilip her lehze tinmay (88/17)

xuyi-peyli: Karakter ve niyet.

Eceb özgerdi elniñ *xuyi-peyli* / Maña hem héc aram yoq şu tüpeyli (96/3)

Ve lékin iş emel hem *xuyi-peyli* / Saman yégen eşekniñ xuddi eyni (122/13)

İ

i-: “i-” ek fiili.

İdi bu çünki öz iqbaliğa pal / Ecebmes teliyige külse iqbal (78/8)

Küter qız yaridin bir şepe bir ün / Lékin tilsiz sadasız *idi* bu tün (79/3)

Yétip qalğan *idi* dalanda ettey / Yatarda bağ işikin qesten etmey (79/10)

Obul yaridar *idi* oñ kökrikidin / Aqar qan yerge appaq köñlikidin (82/16)

Eceb xuştar *idim* şavqunğa ayhay / Xiyalim çayqilip her lehze tinmay (88/17)

Xalayıq étilar héytgah terepke / *İdi* saqçı binası şu terepte (92/17)

Bolupmu köp *idi* yaşlar bu septe / Turar dadil bolup aldi terepte (93/10)

Soğaq sumu axiri qilmidi kar / Tamam huşsız *idi* emdi bu huşyar (95/6)

Némidur der *idi* sicañ cudunluq / Uni bir tuñçisi örer udulluq (95/17)

Çiqip bir qançisi tik tamğa pestin / Élip ketken *imiş* başni qepestin (99/11)

Qilip baqmas *idi* Hacini tehqir / Bügün qandaq karamet boldi axir (105/10)

Dégenler bar *iken* dep aňlığanlar / Egerçe körsimu tonalmığanlar (109/4)

Yıraқта qalmidi Şıncañmu çette / *İdi* şu İngliz hem tunci rette (111/6)

Néçüktur konsulini qildi élan / Robirt şér *idi* şu mensepke qongan (111/10)

Ravan sözler *idi* Türkiy ve Parsiy / İmiş u İngilizniñ şerqşunasi (111/13)

Ravan sözler *idi* Türkiy ve Parsiy / İmiş u İngilizniñ şerqşunasi (111/14)

Uzaq turğaç bu yurtta qış ve yazı / Aña roşen *idi* Uyğur micezi (112/2)

Ve lékin yoq *idi* Robért üçün çek / Qaraytti hemme işqa öz işidek (112/5)

İmiş bu çare tedbir bek alamet / Sulayman üzükidék bir karamet (116/3)

İmiş xizmetke teyyar ten ve canı / Tökülse erzigeymiş hemde qanı (116/5)

İmiş bu xelq vekili qolda name / Qılur işni lékin bek xupiyane (118/14)

Seperdin meqsiti andinmu mexpiy / Uni éytmas *idi* el yurtqa qetiy (118/17)

Xususen qız cuvanlar qursa söhbet / Bölek geplerge tegmes *idi* növet (120/13)

Biri qarğa *idi* teqdir işini / Biri esler *idi* öz keçmişini (121/1)

Biri qarğa *idi* teqdir işini / Biri esler *idi* öz keçmişini (121/2)

Eceb aciz *ikenmiz* biz xotun xeq / Rehim qılmaydiken bizge bu çerx (121/17)

Egerçe Leyligül bolğanda bir set / Uniñğa belki kelmes *idi* bu derd (121/22)

Biraq her xil *iken* perzenti adem / Bügünmu ta uzaq ötmüş muqeddem (122/7)

Şahane toy bilen tapatti izzet / Çolaq mexsummu çekmes *idi* hesret (122/22)

Ayankim haciğa teley kélip kac / Oğul perzentge u köp *idi* muhtac (123/2)

Gülayım der *idi* Köñlüñni buzma / Xuda asan qılar ümidni üzme (125/15)

Bu qızlar *idi* qoşna hem qurdaş / Bu yurtta bille ösken hemde sırdaş (126/1)

Untudi hemmini Leylimu bir dem / Xususen şox *idi* oyunçı patem (126/10)

Yıraq ketmes *idi* bu öydin esla / Misali şamige pervane şeyda (129/16)

Kérım qaytar *iken* öyge zavalda / Terep tuştın şaher qaldi qamalda (131/4)

Yigitniñ orni boş qaldi töşekte / Kélin yığlar *idi* yum yum rocekte (131/14)

icad: Yeni.

Néme dastan néme *icad* tepekkur / Néme bu tügimes nazuk tesevvur (85/2)

icazet ber-: İzin vermek.

Uları kim bu yerge qıldı devet / Ve qaysibir hoquq *berdi icazet* (110/2)

icazet sora-: İcazet almak; izin almak (sormak).

Şu çağ xadim *sorap* begdin *icazet* / Muhim mektup *dédi* hem *sundi* bir xet (108/1)

iç: İç, dâhil.

Qepez *içre* boğulğan keklik kebi qız / Qimirlap olturalmas gah sevsiz (78/22)

Alay ilham telke davandin / Gülistan *içre* bu cennet makandin (88/20)

Binaniñ qapqısı mehkem étilgen / Ve belki *içidin* çñ békıtilgen (93/15)

iç-: İçmek.

Ésiñdin çıqtımu Lutpul Mutellip / Néçük *içtim* qénini bitekellup (85/19)

Qéni saqçı uzaqtın bir qedeh mey / Ne sevrım qaldı emdi yene *içmey* (86/7)

Özüñmu toldurup qoy étirazsız / *İçeyli* yopyoruq bir tañ üçün biz (86/9)

Nésib bolsa tümende maña bayram / *İçey* Qeşqer şarabın toldurup cam (90/9)

İçey men söygüniñ gülgün meyini / İştkeç her kéçe Qeşqer neyini (90/10)

Yığip éytqanda gepni bir cümle / Qétıqmu *içmigen* aydıñda bille (110/8)

içide: İçinde.

Bulutlar *içide* asta üzer ay / Ne güzel dilreba menzire ayhay (76/13)

Küter qız bilinip bir lehze bir yıl / Köyüp ateş *içide* muntezir dil (78/19)

Lékin bağıñ *içide* geyriy ehval / Höküm sürmekte bir vehimlik hal (79/12)

Körüngey yapyéşil qırlar édirlar / Çimenzar *içide* aqöy çédirlar (87/8)

Késip taşlandı avmén birle şyañgañ / Nicaset *içide* bolğandı Çañcyañ (110/16)

ıçkeri: İçeri.

Turup tursun bu gep birdem amanet / Köreyli *ıçkiride* néme halet (94/2)

Şuňa kirmey bugün *ıçkirisige* / Köñül bölmey xénimniñ her ikkisige (106/19)

ıdrak: İdrak.

Ne *ıdrak* ne köñül ne tuyǵu ne ar / Ne vicdan himmiti ne mestliki bar (122/15)

ige: Sahip.

Misali *igisiz* bir qoy tépilmas / Soraqsız soyǵuçı davdin qutulmas (103/7)

ıxtiyarsız: İstemsizce, istemeyerek.

Çüşüp tamdin Obulmu oq kebi téz / Étildi yavǵa qarşı *ıxtiyarsız* (81/15)

Aşu endişe hem teşviş bilen qız / Hemişe sıqılatti *ıxtiyarsız* (125/14)

ikki: İki sayısı.

Buniñdin bir *ikki* saet muqeddem / Tayaq toqmaq bilen beş onçe adem (79/14)

Qızıp ceñ boldi bir dastaniy meydan / Casaret körsitip bu *ikki* palvan (81/17)

Aval işniñ béşi bu *ikkisini* / Késip asmaq kérek it kallisini (97/3)

Külüşni *ikkisila* boldi memnun / Şu halda keçürdi ötti bu kün (98/12)

Biravǵa nepritim biravǵa söygü / Birige biri zit bu *ikki* tuyǵu (101/2)

Şuňa kirmey bugün *ıçkirisige* / Köñül bölmey xénimniñ her *ikkisige* (106/20)

Şuňa bölmek kérek bu yerni üçke / Şimalni *ikkige* cenub bir ölke (115/2)

Külüşti *ikkisila* teñ qaqaqlap / Töküldi xaltidin tilla ciriñlap (119/13)

ikki-üç: İki üç.

Oğriliqçe çüşüp tamdin bu bağqa / *İkki-üçtin* bolup her qaysi yaqqa (79/17)

Ki ötmestin téxi *ikki-üç* kün / Yene yer dessimekke boldi mumkin (128/9)

Gülayimmu kélip her *ikki-üç* kün / Qaraştı hem teselli berdi mehzun (132/7)

iqbal: Mutluluk, saadet, sevinç, gelecek.

Yénida boğçisi seperge teyyar / Ğubarsız pak niyet *iqbalğa* hemkar (78/3)

İdi bu çünki öz *iqbalğa* pal / Ecebmes teliyige külse iqbal (78/8)

İdi bu çünki öz *iqbalğa* pal / Ecebmes teliyige külse *iqbal* (78/9)

Carañlar her nepes rohimda *iqbal* / Köñülni oyğitar isyançı signal (100/12)

Tirildi qaytidin goya ümidi / Ümidi bağıda *iqbali* küldi (124/13)

ilac: İlaç, deva, çare.

Élip qaçtı pütün meylimni dildar / Köñül şundaq némiken ném *ilac* bar (91/6)

U çağda sizge dişvar bizge dişvar / Qéni éytiñ bu işqa ném *ilac* bar (113/21)

Biletti Leyligülñiñ hemme derdin / Kétişmeytti *ilac* bar kim bu yerdin (126/4)

İlac qançe eger kac kelse teqdır / Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür (130/20)

ilham: İlham.

Démekçi sen téxize yandurup şam / Lebalep toldurup camiñğa *ilham* (84/14)

Yanar şam bexş étip *ilham* ve quvvet / Carañlar zevqidin külbemde méhnet (100/8)

ilham al-: İlham almak, esinlenmek.

Alay ilham tinimsiz dolqunidin / Kéçe zulmette taşqan şavqunidin (88/15)

Alay ilham telke davandin / Gülistan içre bu cennet makandin (88/19)

Qéni başla méni sayramğa tézrek / *Alay ilhamni* teşna elvek elvek (88/14)

ilhamçı: İlham veren.

Carañlar küç ümid *ilhamçı* mavzu / Bovaqniñ qelbidek pak sadda arzu (100/10)

ililiq: Ilıklık, sıcaklık.

Bitim dep *ililiq* malxayni qırlap / Yağur Qeşqergimu yüzlep ve miñlap (113/10)

ilindür-: Takmak, kancalamak.

Késip asmaq oñay başni yavağqa / *İlindürmek* qiyin lékin qarmaqqa (97/10)

ilmek: İlmek, düğüm.

Démekçi Hacı ketse kelmiki bar / Yene neyreñ tuzaq ve *ilmiki* bar (129/21)

ilticalar qil-: Sığınmak, rica etmek.

Şivirlap her minut oqup dualar / *Qilip* perverdigarga *ilticalar* (80/8)

imaret: İmaret.

Mana saqçı dégen égiz *imaret* / Xelq qorşavda qaldi nahayet (93/12)

imkan: İmkan.

Némerse désiñiz *imkaniñiz* bar / Eqil idrak ve küç dermaniñiz bar (114/10)

imtiyaz ber-: İmtiyaz vermek.

Bérildi imtiyazlar çetke mutleq / Xocayin boldi her basqunçı eblex (110/19)

ini: Küçük erkek kardeş.

Cuda boldi biravlar atisidin / Biravlar ya *ini* ya ağısidin (131/10)

intiha: Son.

Téxi bu gep balaniñ iptidasi / Bolur undin yamanraq *intihasi* (113/19)

intiqam al-: İntikam almak.

Zamane peylige nepret öçimu / Ve yaki *intiqam almaq* küçimu (129/7)

iptida: Başlangıç, başlama.

Téxi bu gep balaniñ *iptidasi* / Bolur undin yamanraq intihasi (113/18)

iptixarlıq: İftihar, övünç.

Aşay men bu davanni gusse birle / Yene köp *iptixarlıq* héssi birle (89/9)

irür: -dır, -dir, -dur, -dür bildirme eki.

Yetmeklik *irur* müşkül meqsetke yéter kim bar / Kün xire ve tün tire yol tayğaqu at aqsaq (76/1)

isit: Yazık.

Çiqıp bağdin şu çağ mexsum Çolaqmu / *İsit* bu Beg Hacimniñ harvisigu (118/3)

iste-: İstemek.

Néme *isteydikin* alemde تنها / Néme qildi uni munçe teqezza (77/5)

Özige bir repiq muşpiqi dildar / Visalin yad étip *istemdikin* yar (77/10)

Neçen qaçtim panah *istep* dadamdin / Dadam qorqup lékin ögey anamdin (121/11)

Lékin *ister* şuni köñlüm bitaquet / Ve gerçe çekti köp derdu malamet (101/7)

isyan: İsyen, ayaklanma.

Ve hetta bezisini atti sicañ / Lékin çiqti yene бүгүнкi *isyan* (96/16)

isyançı: İsyancı.

Éziqtım qaldı qisse qaldı mavzu / Boyun sunmay maña *isyançı* arzu (91/4)

Carañlar her nepes rohimda iqbal / Köñülni oyğıtar *isyançı* signal (100/13)

isyankar: İsyankâr; başkaldırıcı.

Néme u *isyankar* xiyalçan tilek / Néme u uçqunğa meptun ot yürek (85/20)

iş: 1. İş.

Öter tün sozulup asta érinçek / Gülayımmu püküp köñlige bir *iş* (79/8)

Şu xilda qaplidi düşmenni teşviş / Küçep baqqan bilen héç bolmıdı *iş* (82/3)

Néçiktur dastanga méhnet eylep / Tutunduñmu bu *işqa* cüret eylep (84/16)

Kérımni qutquzuş bu bir bahane / Bu *işta* köp hünér bar ğayıbane (96/18)

Nicatlıq çarisi tedbiri sizdin / Yürüp xızmetni qılmaq *işi* bizdin (114/13)

Çaçar gahi zeher körgen kişige / Kületti gahida teqdir *işiğe* (119/8)

Biri qarğa idi teqdir *işini* / Biri esler idi öz keçmişini (121/2)

2. İş, hâl, durum, vaziyet.

Ve bezi qoşnılar oyğandı añlap / Biravlar néme *iş* dep keldi marap (83/11)

Ve lékin bu diyarda *iş* bölekçe / Ademniñ qedri yoqtur toñ tezekçe (103/11)

Gülayım taptı bu *iş* çarisini / Élip keldi mana dil parisini (132/13)

3. İş; sorun, konu, mesele.

Şu boldı başlıniş ulğaydı bu *iş* / Kérımniñ béşiğa yağdı tayaq muşt (94/21)

Çıqıptu bu şeerde yene bir *iş* / Köñülge siğqusız bir yéñi teşviş (99/6)

Bu yurttā nēmiler bolmaydu sadir / Ki hakim munda hemme *išta* qadir (102/14)

Ve lékin yoq idi Robért üçün çek / Qaraytti hemme *işqa* öz işidek (112/6)

Ve lékin yoq idi Robért üçün çek / Qaraytti hemme *işqa* öz *işidek* (112/6)

U çağda sizge dişvar bizge dişvar / Qéni éytiñ bu *işqa* nēm ilac bar (113/21)

Dédi u axiri ğem ğusse birle / Bu *işniñ* tedbiri sizge havale (114/9)

Xususen alte şeher bu *işqa* hacet / Şuni arzu qılar pütkül camaet (115/3)

Dédi öz köñlide bir *işni* çenlep / Qaqaqlap küldi hem meğrur köreñlep (117/19)

Démekçi hemme *iş* hel boldi mexsus / Peqet bir işla pütmey qaldi epsus (118/18)

Démekçi hemme *iş* hel boldi mexsus / Peqet bir *işla* pütmey qaldi epsus (118/19)

Ki Haci hem Çolaq hem saqçı çerik / Nemişqa hemmisi bu *išta* şerik (125/6)

Axiri boldi ketmeklik qarari / Yéqinda eylige y bu *işni* cari (130/14)

Eger bu *išta* tapsaq toğra tedbir / Bu dorem kacmu kelmes belki teqdir (130/17)

4. İş; olay, hadise, hareket.

Aran turğan xelq taqet qılalmay / Qimirlap qaldi bu *işqa* çıdalmay (92/13)

Yügürdi balıarmu tuşmutuştin / Bilip bilmey bu *işniñ* tégi tektin (93/3)

Ve lékin eksiriniñ köñli bidar / Ne bidar ve belki her *işqa* teyyar (93/9)

Bu *işlarniñ* téxi çoñraq béşi bar / Uniñmu keynide mexpiy kişi bar (97/15)

Démek biz aldirap ketmeyli kayıp / Emes hergiz bugünki *işmu* tasadip (97/18)

Kérım elvette bu *işqa* bahane / Tapayli bizmu tedbir aqilane (97/19)

Yıgilğan qovm qérındaş el camaet / Qılalmay emdi bu *işlarğa* taqet (102/6)

Eceb *iş* bu dédi u öz içide / Qarap mektupqa sirliq köz uçida (108/5)

Démek bu *išta* mevcut bir muhim sir / Bıkarğa munçilik qılmas robirt şér (108/9)

Nemişqa boldikin bu yurttā méhman / Néçün bolmas kişi bu *işqa* heyran (109/21)

Cimi *işqa* tiqışti tumşuqini / Qedemde toşquzup öz yançuqini (111/3)

Tünügün bolğan *iş* boş gep emestur / Şuni oylaş özi aqılğa bestur (113/16)

Boluñ bu *işqa* teyyar her cehette / Mana tedbir eqil idrak dégen şu (115/13)

Xalayıqqa bu gerçe sir emestur / Çolaqqa xuddi şu *iş* bir hevestur (123/3)

Kéçiçe tinmidi öy öyde tintiş / Kişi körmes muniñdek vehimilik *iş* (131/16)

5. İş; hazırlık.

Démekki işni buzdi kem eqil qız / Sozuldi toy *işi* emdi qerelsiz (123/12)

iş-emel: İş, meşgale, görev.

Ve lékin *iş* emel hem xuyi peyli / Saman yégen eşekniñ xuddi eyni (122/13)

iş qil-: İş yapmak; çalışmak.

Aña baqmay yene bu közi yoq xeq / Ecib *işlarni qildi* yüzi yoq xeq (106/14)

İmiş bu xelq vekili qolda name / *Qilur işni* lékin bek xupiyane (118/15)

Şuniñ birle tépip köñlige aram / *Qilişmaq* boldi bu *işni* seremcan (98/11)

işni buz-: İş bozmak.

Çolaq mexsum şuniñ del eyni boldi / Uniñçe *işni buzğan* Leyli boldi (122/18)

Démekki *işni buzdi* kem eqil qız / Sozuldi toy iş emdi qerelsiz (123/11)

işniñ béşi: İşin başı; bir işin en önemli noktası.

Aval işniñ béşi bu ikkisini / Késip asmaq kérek it kallisini (97/3)

işan: İşan (Bir sufi lider).

Soraqçı ambili Şiencañmu qassap / Béşida sellisi *işanmu* qassap (103/2)

işik: Kapı.

Yétip qalğan idi dalanda ettey / Yatarda bağ *işikin* qesten etmey (79/11)

Çiqip arqa *işıktin* axir bu callat / Yétip keldi ştabqa çapturup at (95/13)

İşik yığlar tüñlük yığlar tam yığlar / Qolum qoşna camaet tamam yığlar (133/11)

işit: İşitmek, duymak.

İşitkeç şu tonuş epsunçı neyni / Acayip bir casaret birle Leyli (80/11)

İşitkeç her kéçe Qeşqer neyni / Tutup qolda dutarim destisini (90/11)

Tamam yığlar éğir hesrette yığlar / *İşitse* her kişi elvette yığlar (133/14)

işq: Aşk, sevgi.

Çékip her pedige méhrimni pütkül / Bolup *işqida* men şeydayi bulbul (90/15)

iştan: Pantolon.

Maqalmu bar téxi menisi aydin / *İştanğa* çiqarğan köñülge tayin (124/7)

it: İt, köpek.

Lékin tilsiz sadasiz idi bu tün / Yıraqta havşığan *itqa* cavaben (79/4)

Étildi ğalcir *ittek* neççe callat / Körüñ bu zulmi bidadliqni heyhat (81/6)

Axir bir saqçı *it* tapança betlep / Kérimni çenlidi atmaqni qestlep (82/4)

Qavandek çirqirap *ittek* ésildi / Biraq bir muşt tégip özi yiqildi (94/19)

Aval işniñ béşi bu *ikkisini* / Késip asmaq kérek it kallisini (97/4)

Démek *itniñmu* bardur xun devasi / Hayat qanuniniñ şuldur asasi (103/9)

Dédi de hesritini qildi ağaz / Qavap *itlarmu* qoştı aña avaz (118/9)

Démek *it* talisa yilpizni yüz yüz / Cesur yilpiz hamane yene yilpiz (128/11)

İtaet: İtaat.

Démek bu ehli Qeşqer heddidin aşti / *İtaet* babidin çıqti adaşti (99/15)

iz: İz.

Saqaydi qaldi lékin bir téren *iz* / Bu izki öçmigey qelbide hergiz (124/18)

Saqaydi qaldi lékin bir téren *iz* / Bu *izki* öçmigey qelbide hergiz (124/19)

Şu *iz* berdi savaq qoştı eqil huş / Aşurdi hem gezep qehrini qoş qoş (125/1)

Şu *iz* açtı közini qildi roşen / Tonutti hem cahanni emdi qismen (125/3)

Biravniñ söygini *izsiz* yoqaldi / Birav can bağridin ayrıldı qaldi (131/11)

Kérimmu şu kéçe yoqaldi *izsiz* / Uniñdin héç qeyerde çıqmıdı *iz* (131/19)

Kérimmu şu kéçe yoqaldi *izsiz* / Uniñdin héç qeyerde çıqmıdı *iz* (131/20)

iz-nişane: İz, belirti, işaret.

Tépip sadir bovamdin *iz-nişane* / Aña tezim bilen qoysam pişane (89/14)

izde: Aramak.

Démek menmu éziqtim bihuşane / Cunun vadisidin *izdep* nişane (91/10)

izhar qil-: İzhar etmek; belirtmek.

Lékin hemme yene tekrar ve tekrar / Obulniñ pikirni *qılğaçqa izhar* (130/12)

iztirap: Izdırap, acı, sıkıntı, keder.

Kérim öz külbeside *iztiraptin* / Gahi huşidin kéter aççıq gezeptin (104/17)

Muşu oylar Beg Hacığa kélip ar / Éğir bir *iztirapqa* boldi duçar (106/18)

izzet: Saygı, hürmet.

Şahane toy bilen tapatti *izzet* / Çolaq mexsummu çekmes idi hesret (122/21)

J

jurnal: Dergi.

Biri Ğulca tereptin gep toşuydu / Biravlar toplışip *jurnal* oquydu (96/6)

K

kac: Kötü.

Ayankim hacığa teley kélip *kac* / Oğul perzentge u köp idi muhtac (123/1)

Eger bu işta tapsaq toğra tedbir / Bu dorem *kacmu* kelmes belki teqdir (130/18)

İlac qançe eger *kac* kelse teqdir / Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür (130/20)

kalla: Baş, kafa.

Aval işniñ béşi bu ikkisini / Késip asmaq kérek it *kallisini* (97/4)

kamér: Ay, kamer.

Şu halda ötti bu *kamérda* bir tün / Némidin başlinarkin kelgüsi kün (94/9)

kar qil-: İşlemek.

Soğaq sumu axiri *qilmidi kar* / Tamam huşsız idi emdi bu huşyar (95/5)

karamet: Önceden haber verme; kehanet.

Qilip baqmas idi Hacini tehqir / Bugün qandaq *karamet* boldi axir (105/11)

İmiş bu çare tedbir bek alamet / Sulayman üzükidek bir *karamet* (116/4)

kari bol-: İşi olmak.

Buni terigigüçi hakim tépilmas / Ne qanun ne şeriet *kari bolmas* (125/12)

kay-: Sitem etmek.

Démek biz aldirap ketmeyli *kayip* / Emes hergiz bugünki işmu tasadip (97/17)

keç kir-: Gecenin olması; geceleyin.

Axiri *keç kirip* tapqanda purset / Xakocañ birle mexpiy qildi söhbet (119/9)

keçmiş: Geçmiş.

Biri qarğa idi teqdir işini / Biri esler idi öz *keçmişini* (121/2)

keçür-: Affetmek.

Külüşni ikkisila boldi memnun / Şu halda *keçürdi* ötti bu kün (98/13)

keklik: Keklik.

Qepéz içre boğulğan *keklik* kebi qız / Qimirlap olturalmas gah sevsiz (78/22)

kel-: Gelmek.

Mana kütken minutmu *keldi* axir / Birav çalmağa neyni bekmu mahir (80/1)

Şu halda bir amallap kirdi bağqa / Kérimmu *keldi* şu an Leyli yaqqa (81/3)

Ve bezi qoşnılar oyğandi añlap / Biravlar néme iş dep *keldi* marap (83/11)

Şuan saqçı *kélip* qizniñ qéşiğa / Tapança birle bir urdi béşiğa (83/20)

Tarim bostanliqığa *kelse* kaşki / Tümen boylirimu bir külse kaşki (90/2)

Biravlar qiziqip *kelgendu* belki / Biravlar egişip *kelgendu* belki (93/6)

Biravlar qiziqip *kelgendu* belki / Biravlar egişip *kelgendu* belki (93/7)

Beg Hacıniñ öyige *keldi* Kocañ / Özidinmu sözi köprek perişan (99/4)

Kişiniñ yurtığa bir *kelse* qaytmay / Xoca bolmaqni qestler héç uyalmay (109/16)

Mana öz vaqtida *keldi* Beg Hacim / Küter dostni robirt şér hem mülayim (112/7)

Su *kelmeste* tuğan tutmaq dégen şu / Ve lékin bilmisun bu sirni semen (115/15)

Robirt qaldi yutup sigarisini / Uzatqaç *kelgüsiniñ* reisini (116/12)

Egerçe Leyligül bolğanda bir set / Uniñğa belki *kelmes* idi bu derd (121/22)

Ayankim hacığa teley *kélip* kac / Oğul perzentge u köp idi muhtac (123/1)

U çağda qoş *kéletti* bexti bişek / Soqup bir çalmida ikki paxtek (123/9)

Qoyup mexsum çolaqni öz béşığa / *Kéleyli* emdi biz Leyli qéşığa (124/9)

Yüre bağqa çıqıp seyle qilip *kel* / Çimenzar arılap köñül éçip *kel* (125/19)

Yüre bağqa çıqıp seyle qilip *kel* / Çimenzar arılap köñül éçip *kel* (125/20)

Ene *keldi* nisayim birle patem / Kéziñlar bağ ara oynap birer dem (125/21)

Kélip qızlar Leyligülge yépişti / Yürüñ dep bağ terepke épçiqiştı (126/5)

Démekçi Hacı ketse *kelmiki* bar / Yene neyreñ tuzaq ve ilmiki bar (129/20)

Eger bu işta tapsaq toğra tedbir / Bu dorem kacmu *kelmes* belki teqdir (130/18)

İlac qançe eger kac *kelse* teqdir / Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür (130/20)

Gülayimmu *kélip* her ikki üç kün / Qaraştı hem teselli berdi mehzun (132/7)

Neççe kündin Çolaq mexsum tüpeyli / *Kélelmey* qiynilip yürgende Leyli (132/12)

Kötürdi béşini közde tola yaş / *Kélip* Leylimu derhal boldi qoldaş (132/18)

kélip qal-: Kalmak, kalıvermek.

Kélip qalğunçe u melun seperdin / Kérimler ketmiki lazim şeherdin (130/3)

kelgüsi: Gelecek.

Şu halda ötti bu kamerda bir tün / Némidin başlinarkin *kelgüsi* kün (94/10)

kem: 1. Kötü.

Aradin bir küni *kem* hepte ötti / Beg Haciniñ seper cabduqi pütü (118/10)

2. Az.

Bügün hettaki *kem* söz nisayim / Qedemde bir külüp sözlep mülayim (126/13)

Dédikim Ey qedirdan can köyer dost / Cahanda teñdişi *kem* gemguzar dost (130/8)

kem eqil: Aklı kıt.

Eger başta bu tersa *kem eqil* qız / Çolaqniñ gépige kirgende şertsiz (122/19)

Démekki işni buzdi *kem eqil* qız / Sozuldi toy işi emdi qerelsiz (123/11)

kemzul: Ceket.

Kiyip yuñ rextte *kemzul* birle pelte / Putida parqırar sériq betinke (117/3)

keñ: Geniş.

Hemişe bol maña yolbaşçı hadi / Körüngey *keñ* upuq azade vadi (87/6)

Kézey men *keñ* étiz qirlarda segip / Başegim suliridek egip eğıp (88/5)

Némişqa şunçe köp zorluqqa yol bar / Némişqa xelq üçün bu *keñ* cahan tar (125/8)

keñri: Geniş.

Qanatlan ey xiyal örle samağa / Cahanni *keñri* qıl men binavağa (90/5)

Ki Şıncañ çoñ rayon *keñri* zémindur / Uni tizginlimek besi qiyindur (114/20)

keremlik: Merhametli, şefkatli.

Teşekkürmiş Robirt danalıqığa / *Keremlik* İngiliz paşalıqığa (116/8)

kes-: Keskme.

Aval işniñ bėşi bu ikkisini / *Kėsip* asmaq kérek it kallisini (97/4)

Kėsip asmaq oñay başni yavağqa / İlindürmek qiyin lékin qarmaqqa (97/9)

ket-: 1. Gitmek.

Démek biz aldirap *ketmeyli* kayıp / Emes hergiz bugünki işmu tasadip (97/17)

Biri deytti Némiki bolsa bolsun / *Kétiptu* bu şherdin Hacı melun (122/2)

Omumen Hacı *ketkeç* bu şherdin / Xuşal boldi xalayiq bu xeverdin (122/5)

Yıraq *ketmes* idi bu öydin esla / Misali şamige pervane şeyda (129/16)

Démekçi Hacı *ketse* kelmiki bar / Yene neyreñ tuzaq ve ilmiki bar (129/20)

Kélip qalğunçe u melun seperdin / Kérimler *ketmiki* lazim şherdin (130/4)

Séni taşlap néçük mundin *kétermen* / Séniñsiz men néme cahan körermen (130/9)

Axiri boldi *ketmeklik* qarari / Yéqında eylige bu işni cari (130/13)

2. Gitmek; sürmek, devam etmek.

Körüñki qériliq sirtqa téiptu / Saqalñiñ qarisi azlap *kétiptu* (107/12)

keyni: Arkası.

Bu işlarniñ téxi çoñraq bėşi bar / Uniñmu *keynide* mexpiy kişi bar (97/16)

keynidin: Arkasından.

Povuska *keynidin* yügüreytti balılar / Bu mehelle üstide qaldi tozanlar (117/21)

kez-: Gezmek.

Tapay dep bir aramgahtin nişane / *Kézemdu* kök yüzide dervişane (77/14)

Kézey bu vadini çañqaqlıqımdin / Camali veslige muştıqlıqımdin (88/1)

Kézey bu vadiniñ qırğaqlirini / Buluqlap qaynıgan bulaqlirini (88/3)

Kézey men keñ étiz qirlarda segip / Başegim suliridek egip eğip (88/5)
Kézey men yañritip naxşamni erkin / Bolup xamançığa her tañda selkin (88/7)
Kézey men bağ ara gülşende xurrem / Bolup gül bergige her tañda şebnem (88/9)
Sabadek hör *kézey* her tañ ravane / Qonay gül şaxliriğa aşiqane (88/11)
Aşu vadi ara esken şamallar / *Kézip* deştler eşip tağudavanlar (90/1)
Ene keldi nisayim birle patem / *Kéziñlar* bağ ara oynap birer dem (125/22)

kéçe: Gece.

Alay ilham tinimsiz dolqunidin / *Kéçe* zulmette taşqan şavqunidin (88/16)
Tügetsem *kéçini* tañğa ulap ta / Élaxun naxşisini éyta-éyta (89/4)
İşitkeç her *kéçe* Qeşqer neyini / Tutup qolda dutarim destisini (90/11)
Kéçe bağda bolup ötken şu cañcal / Şeherge tañ bilen añlandı derhal (91/19)
Démek hazırçe bolmas toy xiyali / Ve hetta bir *kéçe* bolmas visali (119/4)
Kérimmu şu *kéçe* yoqaldi izsiz / Uniñdin héç qeyerde çıqmidi iz (131/19)

kéçiçe: Sabaha kadar.

Tola qutrap aşu zulmet *kéçiçe* / Maña hem saldı dehşet neççe neççe (84/9)
Kéçiçe tolğınip hem çekti peryad / Aña hem qiptimiş çerx cebri bunyad (107/1)
Kéçiçe tinmidi öy öyde tintiş / Kişi körmes muniñdek vehimilik iş (131/15)

kélin: Gelin.

Yigitniñ orni boş qaldı töşekte / *Kélin* yığlar idi yum yum roekte (131/14)

kéliş-: Gelmek; beraber gelmek.

Kélişti qoşna qızlar buni añlap / Qizitti bezmini dapmu darañlap (126/17)

kéñeş-: Görüşmek, danışmak.

Yene qılsam sözümge bir quşumçe / Ştab bilen *kéñeştuq* neççe neççe (115/12)

képinek: Kelebek.

Uşulğa çüşti patem *képinektek* / Çirayi éçilip bir gül çéçektek (126/19)

kérek: Gerek, lazım.

Kérekmes maña şair maña dastan / *Kérekmes* maña bulbul gül ve bostan (84/17)

Kérekmes maña şair maña dastan / *Kérekmes* maña bulbul gül ve bostan (85/1)

Kérekmes maña mundaq ateşin hés / Méniñ nezerimde oxşas zer bilen mis (85/4)

Kérekmes hemmisi permayışım şu / Ya xala xalima sen xahişim şu (85/22)

Aval işniñ beşi bu ikkisini / Késip asmaq *kérek* it kallisini (97/4)

Emel qilmaq *kérek* dana sözige / Béliqniñ çoñi çıqmas su yüzige (97/11)

Şuña bölmek *kérek* bu yerni üçke / Şimalni ikkige cenub bir ölke (115/1)

késel: Hasta.

Üzülmey qoşnılar *késelni* yoqlar / Biri emler biri gemxane yığlar (132/5)

késil-: Kesilmek.

Tökülse néme u mesume köz yaş / *Késilse* néme u qedemde bir baş (103/20)

késip taşla-: Kesivermek.

Késip taşlandi avmén birle şyañgañ / Nicaset içide bolğandi Çañcyañ (110/15)

kétiş-: Beraber gitmek.

Biletti Leyligülniñ hemme derdin / *Kétişmeytti* ilac bar kim bu yerdin (126/4)

kéyin: Sonra.

Uzun geptin *kéyin* u dédi axir / Néme boldi bu Qeşqer ehli yapir (96/1)

Démekçi Veziyet özgerdi hazir / *Kéyinki* menzire hem boldi zahir (112/14)

Şu geplerdin *kéyin* xoşlaştı méhman / Közide bir ğurur héssi namayan (116/9)

Şu dehşettin *kéyin* zoremxan açam / Balam dep yığla yığla her seher şam (132/1)

kikeç: Kekeme.

Yétişmes el eger bolsa *kikeç* gas / Yene bolsun téxi qarıǵu avam xas (85/12)

kir-: Girmek.

Şu halda bir amallap *kirdi* baǵqa / Kérimmu keldi şu an Leyli yaqqa (81/2)

Şuña *kirmey* bugün içkirisige / Köñül bölmey xénimniñ her ikkisige (106/19)

Öyidin qoǵlıǵaç zarımǵa baqmay / Yene *kirdim* şu görge téxi ölmey (121/14)

kiriş-: Girişmek, başlamak.

Kirişti ceñge dadil yégane / Bolup Rustem misali baturane (81/12)

kirpik: Kirpik.

Ötüp ketken kebi bir demde köklem / Yene *kirpiklirige* qondi şebnem (127/14)

kişen: Pranga.

Sanaqsız tépilar zindan *kişenler* / Xazandek sarǵıyar menmen dégenler (103/13)

kişi: Kişi.

Yéşi on yettigel emdi ulaşqan / Körünge er *kişidin* öyge qaçqan (83/1)

Uni hemme *kişi* deytti xa *kocañ* / Körüş birle Kérimni boldi hañ tañ (94/17)
 Bu işlarniñ téxi çoñraq béşi bar / Uniñmu keynide mexpiy *kişi* bar (97/16)
 Qedimdin bar udum bu yeryüzide / Eceblenmes *kişi* hem gep sözide (109/13)
Kişiniñ yurtiga bir kelse qaytmay / Xoca bolmaqni qestler héç uyalmay (109/16)
 Némişqa boldikin bu yurtta méhman / Néçün bolmas *kişi* bu işqa heyran (109/21)
 Etey tik olturar u yaş *kişidek* / Qériliq derdige berdaş *kişidek* (117/5)
 Etey tik olturar u yaş *kişidek* / Qériliq derdige berdaş *kişidek* (117/6)
 Eger baqsa *kişi* sériq yüzige / Közi çüşkey uniñ köküş közige (117/7)
 Çaçar gahi zeher körgeñ *kişige* / Kületti gahida teqdir işige (119/7)
 Bu gepke gep qoşup pazil hebibi / Dédi bar her *kişiniñ* bir nésivi (130/16)
 Kéçiçe tinmidi öy öyde tintiş / Kişi körmes muniñdek vehimilik iş (131/16)
 Tamam yığlar égir hesrette yığlar / *İşitse* her kişi elvette yığlar (133/14)

kişilik: Kişisel, bireysel, özel, şahsi.

Kişilik heqqini tapqan xelqler / Yoruq dunyağa köz açqan xelqler (102/9)

kitab: Kitap.

Sevep şuki *kitab* alim eceldur / Edib şair démek közge sögeldur (85/8)

kiy-: Giymek.

Kiyip yuñ rextte kemzul birle pelte / Putida parqırar sériq betinke (117/3)

kocañ: Bölüm başkanı.

Uni hemme kişi deytti xa *kocañ* / Körüş birle Kérimni boldi hañ tañ (94/17)

Lékin sirttin xever tapqaç xa *kocañ* / Alaqzade bolup yügüreytti her yan (95/9)

Beg Hacığa qoşup éytti xa *kocañ* / Eger testiqlisa bu gepni sicañ (97/1)

Şuña u özgiçe bir hiyle oylap / Buni éytti xa *kocañğa* piçirlap (98/9)

Beg Haciniñ öyige keldi *kocañ* / Özidinmu sözi köprek perişan (99/4)

Axiri keç kirip tapqanda purset / *Xakocañ* birle mexpiy qildi söhbet (119/10)

konsul: Konsolos.

Seherlik çayğa *konsul* qiptu teklip / Yene bu xette şunçe naz tekellup (108/7)

Néçüktur *konsulini* qildi élan / Robirt şér idi şu mensepke qonğan (111/9)

Cahan qanunida *konsul* öziçe / Qilalmaytti mudaxile öz béşiçe (112/3)

köçet: Fidan.

Yene merhum muellim qoyğan *köçetler* / Ğeni Qasim Muhemmed hem semetler (129/14)

kök: Gök, gökyüzü.

Üzer yelken kebi ay *kökte* xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (78/10)

kök yüzi: Gökyüzü.

Tapay dep bir aramgahtin nişane / Kézemdu *kök yüzide* dervişane (77/14)

köklem: Bahar.

Ötüp ketken kebi bir demde *köklem* / Yene kirpiklirige qondi şebnem (127/13)

kökrek: Göğüs.

Tiqiştı ağziğa hettaki paxta / Obul yaridar idi oñ *kökrikidin* (82/16)

kökse: Göğüs.

Çüşengeç bir qarap bu sirni şu dem / Élip *köksige* yaqti neyni mehkem (127/12)

köküş: Mavi.

Eger baqsa kişi sériq yüzige / Közi çüşkey uniñ *köküş* közige (117/8)

köl: Göl.

Égilse evrişim beller xiraman / Süzük *köl* yüzide eks namayan (127/3)

kömekleş-: Yardımlaşmak.

Téñişqa başlıganda köñli meyüs / *Kömekleşti* aña bir neççe mehbus (94/8)

köñül: Gönül.

Élip qaçtı pütün meylimni dildar / *Köñül* şundaq némiken ném ilac bar (91/6)

Tizay yipqa *köñül* durdanisini / Çéçilğan mervayitlar danisini (91/15)

Ve lékin eksiriniñ *köñli* bidar / Ne bidar ve belki her işqa teyyar (93/8)

Téñişqa başlıganda *köñli* meyüs / Kömekleşti aña bir neççe mehbus (94/7)

Uni az dep varaqçılar taraldi / *Köñül*ni tügimes bir gemge saldi (96/10)

Şuniñ birle tépip *köñlige* aram / Qılışmaq boldi bu işni seremcan (98/10)

Kérim birle Obulmu boldi erkin / Xelq *köñlimu* gerçe tapti teskin (98/15)

Çiqıptu bu şeherde yene bir iş / *Köñülge* sigqusiz bir yéñi teşviş (99/7)

Qaçankim bu qelemni qolğa alsam / Yanar *köñlüm* öyide bir yoruq şam (100/7)

Carañlar her nepes rohimda iqbal / *Köñül*ni oyğitar isyançı signal (100/13)

Hemişe qozğitar *köñlümde* gelyan / Bu gelyanni qelem eyler namayan (101/3)

Lékin ister şuni *köñlüm* bitaquet / Ve gerçe çekti köp derdu malamet (101/7)

Lékin hacimğa qilmay vapa çerx / Uniñ *köñlinimu* qildi xapa çerx (105/7)

Şu halda yatti taki çiquçe kün / *Köñlide* gem tola çirayi mehzun (107/4)

Hélitin qériliq bu ném dégen gep / *Köñül* telpünse tinmay gülge hedep (107/18)
Némiki bolsa gëmdin eyleñ azad / Panahiñizda bolğay *köñlimiz* şad (114/15)
Dédi öz *köñlide* bir işni çenlep / Qaqaqlap küldi hem meğrur köreñlep (117/19)
Özümdin ötti ketti emdi purset / Bügün basqaniken *köñlümni* geplet (118/7)
Uzat saqıy maña liq toldurup cam / Tapay meydin şu dem *köñlümge* aram (119/16)
Ne idrak ne *köñül* ne tuyğu ne ar / Ne vicdan himmiti ne mestliki bar (122/15)
Maqalmu bar téxi menisi aydin / İştangä çıqargan *köñülge* tayin (124/7)

köñül aç-: Gönül açmak, iç açmak.

Yüre bağqa çıqıp seyle qılıp kel / Çimenzar arılap *köñül* éçip kel (125/20)

köñül böl-: Dikkat etmek.

Şuña kirmey bugün içkirisige / *Köñül bölmey* xénimniñ her ikkisige (106/20)

köñlüñni buz-: Kötü düşünmek, art niyetli düşünmek.

Gülayim der idi *köñlüñni buzma* / Xuda asan qılar ümidni üzme (125/15)

köñlige pük-: Aklına koymak.

Öter tün sozulup asta érinçek / Gülayimmu *püküp köñlige* bir iş (79/8)

köñlek: Gömlek.

Obul yaridar idi oñ kökrikidin / Aqar qan yerge appaq *köñlikidin* (82/17)

köp: Çok.

Aşay men bu davanni ğusse birle / Yene *köp* iptixarlıq héssi birle (89/9)

Bolupmu *köp* idi yaşlar bu septe / Turar dadil bolup aldi terepte (93/10)

Kérimni qutquzuş bu bir bahane / Bu işta *köp* hünér bar ğayibane (96/18)
Beg Haciniñ öyige keldi Kocañ / Özidinmu sözi *köprek* perişan (99/5)
Lékin ister şuni köñlüm bitaqet / Ve gerçe çekti *köp* derdu malamet (101/8)
Talay yillar davami bu çerxi gerdun / Cahanni qilsimu *köp* astin üstün (105/9)
Ve lékin beziler bolğaç ğerezlik / Tépip bahane qilip *köp* saxtipezlik (109/15)
Ayankim hacığa teley kélip kac / Oğul perzentge u *köp* idi muhtac (123/2)
Némişqa şunçe *köp* zorluqqa yol bar / Némişqa xelq üçün bu keñ cahan tar (125/7)
Yiqildi bir küni öre turalmay / Bu qayğu tağini *köp* kötürelmey (132/4)

kör-: 1. Görmek.

Turup tursun bu gep birdem amanet / *Köreyli* içkiride néme halet (94/2)
Qarap eynekke *körgeç* eksini u / Xiyal téximu boldi qarañğu (107/7)
Körüñki qériliq sirtqa téptu / Saqalniñ qarisi azlap kétiptu (107/11)
Dégenler bar iken dep añlığanlar / Egerçe *körsimu* tonalmığanlar (109/5)
Çaçar gahi zeher *körgeç* kişige / Kületti gahida teqdir işige (119/7)
Şu halda bir küni yığlap zoremxan / *Körey* dep Leyligülni qildi arman (132/10)
Körüp bu ay camal qizni zoremxan / Qoşulğandek cénığa yene bir can (132/15)

2. Görmek, yaşamak.

Séni taşlap néçük mundin kétermen / Séniñsiz men néme cahan *körermen* (130/10)

3. Görmek, tanık olmak.

Obul *körgeç* bu halni xuddi qaplan / Kebi atti özini yavğa şuan (82/6)
Xiyalğa keltürüpmu *körmigen* qız / Bügün *körgeç* qiyametni beeynen (83/3)
Xelqmu tarqılur *körse* bularni / Şu boldi yolyoruq yaptı bu babni (98/3)
Kéçiçe tinmidi öy öyde tintiş / Kişi *körmes* muniñdek vehimilik iş (131/16)

4. Görmek, yaşamak.

Xiyalğa keltürüpmu körmigen qız / Bügün *körgeç* qiyametni beeynen (83/4)

Ecebmes béşini yése seperde / Aman bolsaq *körermiz* bu şehirde (125/18)

köreñle-: Kibirlenmek.

Çiqip Hacı *köreñlep* çinibağdın / Şeher yaqqa burulmastin yavağdın (116/13)

körgezme: Sergi.

Ayal erkek qéri yaş cümlisini / Démek Qeşqer adem *körgezmisidur* (109/8)

körset-: Göstermek.

Yipek romal ara bir dem yüzini / Éçip hem *körsitip* şehla közini (76/10)

2. Göstermek; belirtmek, anlatmak.

Bu pursetni bilip bir yaxşı olca / Pütüşmek meylini *körsetti* Ğulca (112/20)

körün-: Görünmek.

Yéşi on yettigel emdi ulaşqan / *Körüngen* er kişidin öyge qaçqan (83/1)

Hemişe bol maña yolbaşçı hadi / *Körüñgey* keñ upuq azade vadi (87/6)

Körüñgey yapyéşil qirlar édirlar / Çimenzar içide aqöy çédirlar (87/7)

Körüñgey mal tola yaylaqliri hem / Yéyilğan yilqisi taylaqliri hem (87/9)

Körüñgey qarğıyi hem arça tali / Tebiet erkisi buğa marali (87/11)

Körüñse yapyéşil telke davani / Ne xuş bir menzire yoqtur payani (88/21)

körüş: Görme.

Uni hemme kişi deytti xa kocañ / *Körüş* birle Kérimni boldi hañ tañ (94/18)

Biravlar bir *körüşni* qılsa arzu / Biravlar söhbitige qıldı mavzu (120/10)

kötek: Kötek.

Yene bir çüşküçe palta yénişlap / *Kötek* aram alar teşvişni taşlap (122/4)

kötür-: 1. Kaldırmak; çekmek, taşımak.

Yıqıldı bir küni öre turalmay / Bu qayğu tağını köp *kötürelmey* (132/4)

2. Kaldırmak, yukarı doğru hareket ettirmek.

Töker qan üstige qaynaq yéşini / *Kötürmey* yığidin apaq béşini (101/18)

Kötürdi béşini közde tola yaş / Kélip Leylimu derhal boldi qoldaş (132/17)

köy-: Yanmak.

Küter qız bilinip bir lehze bir yıl / *Köyüp* ateş içide muntezir dil (78/19)

Misali ot dédi pervane *köydi* / Şu otta kül boluşni özi söydi (101/11)

Dédikim Ey qedirdan can *köyer* dost / Cahanda teñdişi kem gemguzar dost (130/7)

köz: Göz.

Üzülmes *közliri* bir lehze aydin / Oqup turğan kebi qisse aydin (78/4)

Kérim yögürüp kélip dostni quçaqlap / *Közide* bir elem yalquni çaqnap (82/11)

Közide ot yanar amali qançe / Turalmas ornidin macali şunçe (82/18)

Sevep şuki kitab alim eceldur / Edib şair démek *közge* sögeldur (85/9)

Ene Leyli béşi mehkem téñiqliq / Yatar xamuş *közi* mehkem yumuqluq (104/4)

Aña baqmay yene bu *közi* yoq xeq / Ecib işlarni qıldı yüzi yoq xeq (106/13)

Qéni yüzlerdiki parlaq qizilliq / Qéni *közlerdiki* oynaqi zilliq (107/10)

Şu geplerdin kéyin xoşlaşti méhman / *Közide* bir gurur héssi namayan (116/10)

Eger baqsa kişi sériq yüzige / *Közi* çüşkey uniñ köküş közige (117/7)

Bolatti köz oñi andin qarañgu / Ve lékin Leyligülge tik qaralmas (124/1)

Tatardi Leyliniñ solğan çirayi / Tumanda qaldi goya *köziniñ* ayi (127/10)

Kötürdi béşini *közde* tola yaş / Kélip Leylimu derhal boldi qoldaş (132/17)

Quçaqlap tartti hem qizni özige / Çéçini neççe ret sürtti *közige* (133/4)

köz aç-: 1. Gözünü açmak; o yerde olduğunun farkına varmak.

Kişilik heqqini tapqan xelqler / Yoruq dunyağa *köz açqan* xelqler (102/10)

2. Göz açmak; görüşünü değıştiren bilgiler vermek, uyarmak.

Şu iz açti *közini* qildi roşen / Tonutti hem cahanni emdi qismen (125/3)

köz uçıda qara-: Göz ucuyla bakmak.

Eceb iş bu dédi u öz içide / *Qarap* mektupqa sirliq *köz uçıda* (108/6)

köz yéşi: Gözyaşı.

Aşay men sürte sürte *köz yéşini* / Tavap qilgaç uniñ herbir téşini (89/10)

Yene *köz yaşliri* qançe aqarkin / Zulumniñ téşini kimge atarkin (105/4)

köz yéşi tök-: Gözyaşı dökmek, ağlamak.

Töküp köz yéşini éytip münacat / Tileytti qizğa aqyol saadet (80/9)

Tökülse néme u mesume *köz yaş* / Késilse néme u qedemde bir baş (103/19)

Çaraslap şam aqar hem tamçe tamçe / *Töküldi köz yéşimu* qançe qançe (104/9)

Beg Hacı canlinip egdi béşini / Hayacandin *töküp közdin yéşini* (115/19)

közi çaqna-: Gözü parlamak; gözlerinde sevinç ve istek belirlemek.

Buluttin çıqsa şunğup ay ravane / *Közi çaqnaytti qizniñ şadiyane* (78/7)

közi çüş-: Gözü kalmak.

Eger baqsa kişi sériq yüzige / *Közi çüşkey uniñ köküş közige* (117/8)

közige il-: Gözüne ilişmek, gözüne çarpmak.

Yene yirtip caza élanimizni / *Közige ilmidi permanimizni* (99/13)

közige yaş tol-: Gözleri dolu dolu olmak, gözleri dolmak.

Güpüldep yüriki bermeytti aram / *Közige yaş tolup* hem boldi bir cam (80/18)

közini alaytip qara-: Sert bakmak.

Dérizem tüvide huvlaydu birdem / *Alaytip közini qaraydu* bir dem (84/12)

közini yum-: Gözünü yummak.

Minut ötmey *közini yumdi* asta / Pétip ketti quyaşmu del şu vaqta (133/7)

közliride ot yan-: Gözlerinde ateş yanmak; çok sinirlenmek, öfkelenmek.

Beg Hacimu şu yerde olturatti / *Ğezeptin közliride ot yanatti* (95/16)

küç: Güç; kuvvet.

Qanatlan ey xiyal örle samağa / *Ümid küç bexş étip* men binevağa (87/4)

Carañlar *küç* ümid ilhamçı mavzu / Bovaqniñ qelbidek pak sadda arzu (100/10)

Zamane peylige nepret öçimu / *Ve yaki intiqam almaq küçimu* (129/7)

küç-derman: Güç-kuvvet.

Némerse désiñiz imkaniñiz bar / Eqil idrak ve *küç-dermaniñiz* bar (114/11)

kücep: Zorla, güclükle; bütün gücü ile.

Şu xilda qaplidi düşmenni teşviş / *Kücep* baqqan bilen héç bolmidi iş (82/3)

kül bol-: Kül olmak; bütünüyle yanmak.

Misali ot dédi pervane köydi / Şu otta *kül boluşni* özi söydi (101/12)

kül-: Gülmek.

Tarim bostanliqığa kelse kaşki / Tümen boylirimu bir *külse* kaşki (90/3)

Misali tañ seher *külse* qizilgül / Néçükmu cim turar şeydayi bulbul (91/7)

Külüşni ikkisila boldi memnun / Şu halda keçürdi ötti bu kün (98/12)

Yolvastiñ çişlirini hicaytişi / Uniñ *külgenliki* bolmaydu (100/2)

Dédi öz köñlide bir işni çenlep / Qaqaqlap *küldi* hem meğrur köreñlep (117/20)

Çaçar gahi zeher körgeñ kişige / *Kületti* gahida teqdir işige (119/8)

Pütün arzu ümidi bolğusi yel / Téxi andin yamanraq *külgüsi* el (123/16)

Tirildi qaytidin goya ümidi / Ümidi bağida iqbali *küldi* (124/13)

Bügün hettaki kem söz nisayim / Qedemde bir *külüp* sözlep mülayim (126/14)

Élip neyni şuan Leylige sundi / Özimu oturup ğemxane *küldi* (127/8)

külbe: Kulübe.

Yanar şam bexş étip ilham ve quvvet / Carañlar zevqidin *külbemde* méhnet (100/9)

Kérim öz *külbeside* iztiraptin / Gahi huşidin kéter aççiq ğezeptin (104/17)

küldür-: Güldürmek.

Gahi çaxçaq qilip u *küldüretti* / Gahi qéydaş bilen naz körsitetti (126/11)

külüş-: Gülüşmek.

Külüşti ikkisila teñ qaqaqlap / Töküldi xaltidin tilla ciriñlap (119/13)

kümüş: Gümüş.

Axiri bir *kümüş* üzükni aldı / Élip qizniñ qoliğa asta saldı (133/1)

kün: Gün.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim bar / *Kün* xire ve tün tire yol tayğaqu at aqsaq (76/2)

Şu halda ötti bu kamérda bir tün / Némidin başlinarkin kelgüsi *kün* (94/10)

Ülüş yil yağ qapaq sungan aşu *kün* / Kérimdin muşt yégenidi bu melun (94/15)

Külüşni ikkisila boldi memnun / Şu halda keçürdi ötti bu *kün* (98/13)

Neçe *künla* burun tunci oğuldin / Cuda bolsa bugün emdi Obuldin (101/19)

Şu halda yatti taki çıqquçe *kün* / Köñlide gem tola çirayi mehzun (107/3)

Ne *kün* epyün uruşta tapti purset / Vetenniñ béşiğa saldı palaket (110/11)

Şu *kün* başlap uluğ Cuñxua élige / Sozup çañgal cimi böre ve tülke (110/13)

Yéqin *künlerde* Şıncañ teqdiride / Bolur zor özgirişler apiride (112/15)

Xususen şu *küni* herbiy ştabta / Bayan qılğan pikirni qayta qayta (114/4)

Bügünçe bolmisa ete ya ögün / Bolur elvette çişlep yeydiğan *kün* (117/18)

Aradin bir *küni* kem hepte ötti / Beg Haciniñ seper cabduqi pütü (118/10)

Ki ötmestin téxi ikki üç *kün* / Yene yer dessimekke boldi mumkin (128/9)

Şu halda ötkinide hepte on *kün* / Obul qoştı parañğa yéñi mezmun (129/18)

Yiqildi bir *küni* öre turalmay / Bu qayğu tağini köp kötürelmey (132/3)

Gülayimmu kélip her ikki üç *kün* / Qaraştı hem teselli berdi mehzun (132/7)

Şu halda bir *küni* yığlap zoremxan / Körey dep Leyligülünü qildi arman (132/9)

Neççe *kündin* Çolaq mexsum tüpeyli / Kélelmey qiynilip yürənde Leyli (132/11)

kündüz: Gündüz.

Uniñçe toy bolup künlerde bir kün / Tuğulsa bir oğul *kündüz* veya tün (123/6)

künlerde bir kün: Günlerden bir gün.

Uniñçe toy bolup *künlerde bir kün* / Tuğulsa bir oğul *kündüz* veya tün (123/5)

künsayin: Günden güne.

Obul hem *künsayin* tapatti quvvət / Ve gerçe hélimu qiynar carahet (129/8)

küt-: 1. Beklemek.

Küter qız bilinip bir lehze bir yıl / Köyüp atəş içide muntezir dil (78/18)

Küter qız yaridin bir şepe bir ün / Lékin tilsiz sadasız idi bu tün (79/2)

Mana *kütken* minutmu keldi axir / Birav çalmaқта neyni bekmu mahir (80/1)

Özi tapqan baladin u bolup şad / *Küter* belki Beg Hacidin mukapat (83/15)

Seveb şu ki soraqçı he degende / Tonup qaldı Kérimni *kütmigende* (94/14)

Mana ağzi aña tégey degende / Şu axşam bağda héçbir *kütmigende* (105/15)

Mana öz vaqtida keldi Beg Hacim / *Küter* dostni robirt şér hem mülayim (112/8)

2. Beklemek, ummak.

Şu xilda érinip asta öter tün / *Küter* qız bağ tereptin şepe bir ün (78/13)

Küter qız bağ tereptin ney sadasin / Uniñ ot yaqquçi sirliq nidasin (78/14)

Küter qız şu nidani qelbi muştaq / Vucudi titre titre xuddi yapraq (78/16)

küy: Melodi, ahenk.

Qilay şu ney *küyige* canni teñkeş / Bolup ta bir ömür tinmas navakeş (90/16)

Q

qaç-: Kaçmak.

Yéşi on yettige emdi ulaşqan / Körüngen er kişidin öyge *qaçqan* (83/1)

Neçen *qaçtim* panah istep dadamdin / Dadam qorqup lékin ögey anamdin (121/11)

qaçan: Ne zaman.

Qaçankim bu qelemni qolğa alsam / Yanar köñlüm öyide bir yoruq şam (100/6)

qadir: Kudretli, güçlü.

Bu yurtta némiler bolmaydu sadır / Ki hakim munda hemme işta *qadir* (102/14)

qağa: Karga.

Men quşumni ğazğa salsam kim séliptu qağığa / Alte *qağa* bir bolup aldi quşumni arığa (76/4)

Men quşumni ğazğa salsam kim séliptu qağığa / Alte *qağa* bir bolup aldi quşumni arığa (76/5)

qaq-: Kakmak.

Ene şundaq xiyal ezgeç çolaqni / *Qaqatti* he dése nasval qapaqni (123/18)

qaqaqla-: Kahkaha atmak.

Dédi öz köñlide bir işni çenlep / *Qaqaqlap* küldi hem meğrur köreñlep (117/20)

Külüşti ikkisila teñ *qaqaqlap* / Töküldi xaltidin tilla ciriñlap (119/13)

qal-: 1. Kalmak; bir şeyle kaplanmak, bir şeye bulanmak.

Povuska keynidin yügüreytti balılar / Bu mehelle üstide *qaldi* tozanlar (118/1)

Tatardi Leyliniñ solğan çirayı / Tumanda *qaldi* goya köziniñ ayı (127/10)

2. Kalmak; olmak, herhangi bir durumda bulunmak.

Taqaldi restide nurgun dukanlar / Ademsiz *qaldi* bezi hoyla aramlar (92/15)

Mana saqçı dégen égiz imaret / Xelq qorşavda *qaldi* nahayet (93/13)

Yiraqta *qalmidi* Şıncañmu çette / İdi şu İngliz hem tunci rette (111/5)

Kérım qaytar iken öyge zavalda / Terep tuştın şehr *qaldi* qamalda (131/5)

3. Kalmak.

Bulut qutrap cahanni bastı zulmet / Esermu *qalmidi* aydin nahayet (84/6)

Qéni saqçı uzaqtın bir qedeh mey / Ne sevrım *qaldi* emdi yene içmey (86/7)

Éziqtım *qaldi* qisse qaldi mavzu / Boyun sunmay maña isyançı arzu (91/3)

Éziqtım qaldi qisse *qaldi* mavzu / Boyun sunmay maña isyançı arzu (91/3)

Uniñ üstige yüz yüzlep varaqçe / Taralğaç çüşke *qalmay* qançe qançe (92/3)

Ve lékin qan bilen uyğan qara dağ / Yürekte *qaldi* öçmes emdi héç çağ (98/17)

Yürekte *qaldi* meñgü öç adavet / Yağar kimlergidur qarğış ve lenet (98/18)

Upuqta *qaldi* dağ xuddı qan dağı / Vaqitsiz öçti bu öyniñ çırağı (133/9)

4. Kalmak; yapamamak.

Démekçi hemme iş hel boldı mexsus / Peqet bir işla pütmey *qaldi* epsus (118/19)

qama-: Hapsetmek.

Gumanlıqni *qamap* baqsaqmu şunçe / Savaq almas buniñdin ançe munçe (96/13)

qamaq: Hapis.

Kérım birle Obulni tutqiniçe / Élip keldi *qamaqqa* şu pétıçe (94/4)

qamal: Kuşatma.

Kérım qaytar iken öyge zavalda / Terep tuştın şehir qaldi *qamalda* (131/5)

qamaş: Hapsetme.

Xususen bu yéqindın béri pat pat / *Qamaş* yaki étış bolğaça qat qat (92/11)

qamça: Kamçı.

Yağar *qamça* tayaq toqmaq téger muşt / Kérımni bir yoli qılmaqa bihuş (81/8)

Gahi *qamça* gahi toqmaq gahi muşt / Kérımmu qançe növet boldi bihuş (95/3)

Ene *qamça* bilen yol yol tilingan / Tayaq toqmaq bilen béşi yérilgan (104/13)

qamıt-: Kamaştırmak.

Bu bağniñ almisi gerçe çüçüktür / Çişimni *qamıtalmı*s her néçüktür (117/16)

qan: Kan.

Ésiñdin çıqtımu Lutpul Mutellip / Néçük içtim *qénini* bitekellup (85/19)

Kérım öz belbéğini neççe yırtıp / Obulniñ yarisidin *qanni* értip (94/6)

Ve lékin *qan* bilen uyugan qara dağ / Yürekte qaldi öçmes emdi héç çağ (98/16)

Mana öyde mata belbağni yırtıp / Obulniñ anisi *qan* dağni értip (101/16)

Töker *qan* üstige qaynaq yéşini / Kötürmey yigidin apaq béşini (101/17)

Yene *qan* üstige yine yéñi qan / Çéçilsa bu gérib dergahqa bu an (102/1)

Yene qan üstige yine yéñi *qan* / Çéçilsa bu gérib dergahqa bu an (102/1)

Upuqta qaldi dağ xuddi *qan* daği / Vaqitsiz öçti bu öyniñ çiraği (133/9)

qan aq-: Kan akmak.

Obul yaridar idi oñ kökrikidin / *Aqar qan* yerge appaq köñlikidin (82/17)

Yiqildi qız şu an bir gül tüvige / *Aqar qan* çekisidin lévige (84/2)

qan tök-: Kan dökmek; öldürmek.

Ene Rozi Ependi merhum muellim / *Qénini tökti* şunçe çerxi zalim (103/22)

İmiş xizmetke teyyar ten ve canı / *Tökülse* erzigeymiş hemde *qanı* (116/6)

Ecebkim bolsa Hacı şunçe öktem / *Töküp qan* aşsa şunçe heddidin hem (125/10)

qan-: Kanmak.

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / İli vadisiniñ hösnige *qansam* (87/14)

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / İli vadisiniñ hösnige *qansam* (89/21)

qanat: Kanat.

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / İli vadisiniñ hösnige *qansam* (87/13)

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / Gül üzer oturup xiyalğa çömsem (89/2)

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / İli vadisiniñ hösnige *qansam* (89/20)

qanatlan-: Kanatlanmak.

Qanatlan ey xiyal örle samğa / Ümid küç bexş étip men binevağa (87/3)

qançe: 1. Ne kadar.

Yene köz yaşlırı *qançe* aqarkin / Zulumniñ teşini kimge atarkin (105/4)

Qurup merkezde *qançe* xas saparet / Yene çoñ çoñ şehirlerde vakalet (111/1)

Biraq *qançe* tépilsa çare tedbir / İlac *qançe* eger kac kelse teqdir (130/19)

Biraq *qançe* tépilsa çare tedbir / İlac *qançe* eger kac kelse teqdir (130/20)

2. Kaç.

Gahi qamça gahi toqmaq gahi muşt / Kérimmu *qançe* növet boldi bihuş (95/4)

qançe qançe: Çok çok.

Uniñ üstige yüz yüzlep varaqçe / Taralğaç çüşke qalmaq *qançe qançe* (92/3)

Şu halda ötti *qançe qançe* saet / Buniñ tesvirige yoq mende taqet (95/7)

Çaraslap şam aqar hem tamçe tamçe / Töküldi köz yéşimu *qançe qançe* (104/10)

qandaq: Nasıl.

Biraq héçkim bilelmes ete ögün / Yene *qandaq* oyun başlar bu gerdun (105/3)

Qilip baqmas idi Hacini tehqir / Bügün *qandaq* karamet boldi axir (105/11)

qansir-. Kana susamak.

Eciliñniñ yétişi qilğan eyibiñdin / Emes Beg akañniñ *qansirişidin* (120/2)

qanun: Kanun.

Démek itniñmu bardur xun devasi / Hayat *qanuniniñ* şuldur asasi (103/10)

Néme *qanun* dégen gep Gomindañğa / Ne hacet meripet ğalcir qavanğa (103/17)

Cahan *qanunida* konsul öziçe / Qilalmaytti mudaxile öz béşiçe (112/3)

Buni terigigüçi hakim tépilmas / Ne *qanun* ne şeriet kari bolmas (125/12)

qapaq: Kabak.

Ülüş yil yağ *qapaq* sungan aşu kün / Kérimdin muşt yégenidi bu melun (94/15)

Ene şundaq xiyal ezgeç çolaqni / Qaattı he dèse nasval *qapaqni* (123/18)

qapqa: Kapı.

Binaniñ *qapqisi* mehkem étilgen / Ve belki içidin çıñ békıtilgen (93/14)

qapla-: Kaplamak.

Şu xilda *qaplidi* düşmenni teşviş / Küçep baqqan bilen héç bolmıdı iş (82/2)

qaplan: Kaplan.

Obul körgeç bu halni xuddi *qaplan* / Kebi attı özini yavğa şuan (82/6)

qara: Kara, siyah.

Ve lékin qan bilen uyugan *qara* dağ / Yürekte qaldı öçmes emdi héç çağ (98/16)

Gülü ruxsarımu şamdek aqarğan / *Qara* sumbul çéçi her yan perişan (104/6)

Körüñki qériliq sirtqa téptu / Saqalniñ *qarisi* azlap képtu (107/12)

qara dehşet çulğa-: Kara dehşet sarmak, korku sarmak.

Yoqaldı bayıqı geyret casaret / Bedenni *çulğidi* bir *qara dehşet* (80/20)

qara-: 1. Bakmak.

Qarap eynekke körgeç eksini u / Xiyal téximu boldı qarañgu (107/7)

Qaraytti yer tégidin domsiyip u / Bolatti köz oñi andin qarañgu (123/19)

Çüşengeç bir *qarap* bu sirni şu dem / Élip köksige yaqtı neyni mehkem (127/11)

2. Bakmak; ilgilenmek.

Ve lékin yoq idi Robért üçün çek / *Qaraytti* hemme işqa öz işidek (112/6)

qarap baq-: Bakmak.

Qarap baqsañ uniñmu put qoli bar / Égiz burni qulaqi oñ soli bar (122/9)

qarap toxtap qal-: Bakakalmak.

Şu halda pırqırap birdinla patem / *Qarap* güllükke *toxtap qaldi* birdem (127/5)

qaram: Kaba, kibirli, mağrur, cüretli.

Démek tersa *qaram* beñvaş bu teqdir / Beg Hacıgımu qilmay yüz ve xatir (106/3)

qarañgu: Karanlık.

Qarap eynekke körgeç eksini u / Xiyal téximu boldi *qarañgu* (107/8)

Qaraytti yer tégidin domsiyip u / Bolatti köz oñi andin *qarañgu* (124/1)

qarar: Karar.

Axiri boldi ketmeklik *qarari* / Yéqında eyligey bu işni cari (130/13)

qaraş-: Bakışmak.

Gülayımmu kélip her ikki üç kün / *Qaraştı* hem teselli berdi mehzun (132/8)

qarğa: Karga.

Biri *qarğa* idi teqdir işini / Biri esler idi öz keçmişini (121/1)

qarğay: Aladoğan.

Körüngey *qarğiyi* hem arça tali / Tebiet erkisi buğa marali (87/11)

qarğış ve lenet yağ-: Beddua etmək, lanet etmək.

Yügürdi arqidin Leyli bitaqet / Zulumğa *yağdurup qarğış* ve lenet (83/19)

Yürekte qaldi meñgü öç adavet / *Yağar* kimlergidur *qarğış ve lenet* (98/19)

qarığu: Kör.

Yétişmes el eger bolsa kikeç gas / Yene bolsun téxi *qarığu* avam xas (85/13)

qarmaq: Olta.

Késip asmaq oñay başni yavağqa / İlindürmek qiyin lékin *qarmaqqa* (97/10)

Qarmaqniñ yipliri bolsa uzunraq / Bolur payda béliqçığa puzunraq (97/13)

qarşı: Karşı.

Çüşüp tamdin Obulmu oq kebi téz / Étildi yavğa *qarşı* ixtiyarsız (81/15)

Bular çünki bilişmey es huşını / Kötürdi bizge *qarşı* muştumini (97/6)

qassap: Kasap.

Egerçe qoy soyuş *qassapqa* babtur / Biraq bu yurtta qassap bihésabtur (102/17)

Egerçe qoy soyuş *qassapqa* babtur / Biraq bu yurtta *qassap* bihésabtur (102/18)

Bu yurtta vañmu *qassap* begmu qassap / Ve hetta böre turmaq segmu qassap (102/19)

Bu yurtta vañmu qassap begmu *qassap* / Ve hetta böre turmaq segmu qassap (102/19)

Bu yurtta vañmu qassap begmu qassap / Ve hetta böre turmaq segmu *qassap* (102/20)

Vilayet hakimi doteymu *qassaap* / Yétip epyün çéker teteymu qassap (102/22)

Vilayet hakimi doteymu qassaap / Yétip epyün çéker teteymu *qassap* (102/23)

Soraqçı ambili Şiencañmu *qassap* / Béşida sellisi işanmu qassap (103/1)

Soraqçı ambili Şiencañmu qassap / Béşida sellisi işanmu *qassap* (103/2)

Qolida qiliçi çérikmu *qassap* / Palan bayu pokun bay umu qassap (103/3)

Qolida qiliçi çérikmu qassap / Palan bayu pokun bay umu *qassap* (103/4)

qat qat: Kat kat.

Xususen bu yéqindin béri pat pat / Qamaş yaki étiş bolğaçaqa *qat qat* (92/11)

qatar: Sıra, dizi.

Yene Moñğul kebiler bir *qatarda* / Yaşap kelgendin özge bu diyarda (108/17)

qatre qatre: Damla damla.

Qiya halda oçuq dérize üzre / Çaçar ay nurini hem *qatre qatre* (77/18)

qattiq: Katı, sert.

Baya birmunçe xelq yavağ terepte / Urup saqçini *qattiq* gezepte (99/9)

qava-: Havlamak, ürümek.

Dédi de hesritini qildi ağaz / *Qavap* itlarmu qoştı aña avaz (118/9)

qavan: Erkek domuz, yaban domuzu.

Qavandek çırqırap ittek ésildi / Biraq bir muşt tégip özi yiqildi (94/19)

Néme qanun dégen gep Gomindañğa / Ne hacet meripet ğalcir *qavanga* (103/18)

qayğu: Kaygı, dert, endişe.

Yiqildi bir küni öre turalmay / Bu *qayğu* tağını köp kötürelmey (132/4)

qayna-: Kaynamak.

Kézey bu vadiniñ qırğaqlirini / Buluqlap *qayniğan* bulaqlirini (88/4)

qaynaq: Sıcak.

Töker qan üstige *qaynaq* yéşini / Kötürmey yigidin apaq béşini (101/17)

qaysi: Hangisi.

Hésablar xelqni bir qotan qoy / Ularñ xahişimiş *qaysini* soy (102/16)

qaysibir: Herhangi bir.

Ularñ kim bu yerge qildi devet / Ve *qaysibir* hoquq berdi icazet (110/2)

qayt-: Dönmek, geri gelmek.

Perişan sözlimektin toxtay emdi / Nezerbağ gülşenige *qaytay* emdi (91/14)

Kişiniñ yurtığa bir kelse *qaytmay* / Xoca bolmaqni qestler héç uyalmay (109/16)

Eger Hacı salamat *qaytsa* xeyrat / Qazara bir bala yüz berse heyhat (123/13)

Kérim *qaytar* iken öyge zavalda / Terep tuştin şaher qaldi qamalda (131/4)

qayta: Tekrar, yine.

Tirildi *qaytidin* goya ümidi / Ümidi bağida iqbali küldi (124/12)

Ana sumurğ qéni Rustemni *qayta* / Ériştürgen kebi yéñi hayatqa (128/3)

qayta qayta: Tekrar tekrar.

Xususen şu küni herbiy ştabta / Bayan qilğan pikirni *qayta qayta* (114/5)

qazara: Kazara; tesadüfen.

Qazara bir bitim aşsa emelge / Pütün arzuyiñiz uçqusi yelge (113/8)

Eger Hacı salamat *qaytsa* xeyrat / *Qazara* bir bala yüz berse heyhat (123/14)

qebre: Kabir, mezar.

Şu saet oqusam men *qebreside* / Carañliq ün bilen otluq qeside (89/18)

qedeh: Kadeh.

Qéni saqçı uzaqtin bir *qedeh* mey / Ne sevrime qaldi emdi yene içmey (86/6)

Qéni saqıy uzatqin bir *qedeh* mey / Meyikim méni birdem xamuş etkey (91/11)

qedem: Kadem, adım.

Tizi titrep *qedemde* toxtidi bir / Özümü bilmidi bu néme axır (80/21)

Tökülse néme u mesume köz yaş / Késilse néme u *qedemde* bir baş (103/20)

Cimi işqa tiqışti tumşuqını / *Qedemde* toşquzup öz yañcuqını (111/4)

Bügün hettaki kem söz nisayım / *Qedemde* bir külüp sözlep mülayım (126/14)

qedim: Kadim, eski.

Qedimdin bar udum bu yeryüzide / Eceblenmes kişi hem gep sözide (109/12)

qedir: Kadir, değer.

Ve lékin bu diyarda iş bölékçe / Ademniñ *qedri* yoqtur toñ tezekçe (103/12)

qedirdan: Kadirşinas; değerbilir.

Dédikim ey *qedirdan* can köyer dost / Cahanda teñdişi kem gemguzar dost (130/7)

qelb: Kalp.

Küter qız şu nidani *qelbi* muştıq / Vucudi titre titre xuddi yapraq (78/16)

Carañlar küç ümid ilhamçı mavzu / Bovaqniñ *qelbidek* pak sadda arzu (100/11)

Saqaydi qaldi lékin bir téren iz / Bu izki öçmigey *qelbide* hergiz (124/19)

qelbini miciqla-: Kalbini kırmak.

Vaqit ötkenséri endişe mudhiş / *Miciqlap qelbini* bir vehşiy teşviş (78/21)

qelem: Kalem.

Çoqum Ğulca tereptin xas adem bar / Bu yerde oynitip turğan *qelem* bar (96/20)

Yutup hesret bilen derdu elemni / Alay qolğa yene muñluq *qelemni* (100/5)

Qaçankim bu *qelemni* qolğa alsam / Yanar köñlüm öyide bir yoruq şam (100/6)

Hemişe qozğitar köñlümde ğelyan / Bu ğelyanni *qelem* eyler namayan (101/4)

Mana tiñşañ *qelem* éytar hékayet / Hékayettin tola aççiq şikayet (101/13)

qelemkeş: Yazan, yazıcı, yazar, müellif.

Egerçe bu zaman peyli sitemkeş / Elem hesret çéker gerçe *qelemkeş* (101/6)

qepes~qepez: Kafes.

Qepez içre *bogulğan* keklik kebi qız / Qimirlap olturalmas gah sevriz (78/22)

Çiqip bir qançisi tik tamğa pestin / Élip ketken imiş başni *qepestin* (99/11)

qerel: Süre.

Démekki işni buzdi kem eqil qız / Sozuldi toy işi emdi *qerelsiz* (123/12)

qeside: Kaside.

Şu saet oqusam men qebriside / Carañliq ün bilen otluq *qeside* (89/19)

qest: Kasıt, amaç.

Xoca bolmaqni *qestler* héç uyalmay / Şularnıñ biridur bu İnglizlar (109/17)

qesten: Kasıtlı olaraq.

Yıraqta havşığan itqa cavaben / Çolaq tartıp xorek dalanda *qesten* (79/5)

Yétip qalğan idi dalanda ettey / Yatarda bağ işikin *qesten* etmey (79/11)

Méni hem bir yoli yutmaqçı *qesten* / Zamane peylidin miñ aylinay men (86/5)

qestle-: Kastetmek.

Axir bir saqçı it tapança betlep / Kérimni çenlidi atmaqni *qestlep* (82/5)

qeşqeriy: Kaşgar şehrine mensup olan kişiler.

Démek bu *Qeşqeriyler* heddidin aştı / Diyanet babidin çıqti adaştı (106/15)

qetiy: Kesin.

Seperdin meqsiti andinmu mexpiy / Uni éytmas idi el yurtqa *qetiy* (118/17)

qeyer: Yer.

Kérimmu şu kéçe yoqaldi izsiz / Uniñdin héç *qeyerde* çıqmidi iz (131/20)

qéni: Hadi.

Qéni saqçı uzaqtin bir qedeh mey / Ne sevrin qaldi emdi yene içmey (86/6)

Qéni başla méni sayramğa tézrek / Alay ilhamni teşna elvek elvek (88/13)

Qéni başla méni gülşenge patraq / Bu gülşen zinniti tümenge patraq (90/6)

Qéni saqiy uzatqin bir qedeh mey / Meyikim méni birdem xamuş etkey (91/11)

Qéni yüzlerdiki parlaq qizilliq / *Qéni* közlerdiki oynaqi zilliq (107/9)

Qéni yüzlerdiki parlaq qizilliq / *Qéni* közlerdiki oynaqi zilliq (107/10)

Oqup bu xetni Haci dédi şuan / *Qétiñlar* harvini bol qéni çapsan (108/4)

U çağda sizge dişvar bizge dişvar / *Qéni* éytiñ bu işqa ném ilac bar (113/21)

Ana sumurğ *qéni* Rustemni qayta / Ériştürgen kebi yéñi hayatqa (128/3)

qéri: Yaşlı.

Ayanki bu *qéri* mekkar cahangir / Uzundin oyliğaç bir hiyle tedbir (110/9)

Yilandek tolğınip huşumğa kelsem / Bovamdek bir *qéri* yatar qéşimda (121/8)

qéri-yaş: Yaşlı-genç.

Ayal erkek *qéri-yaş* cümlisini / Démek Qeşqer adem körgezmisidur (109/7)

qériliq: Yaşlılık.

Körüñki *qériliq* sirtqa téptu / Saqalniñ qarisi azlap képtu (107/11)

Hélitin *qériliq* bu ném dégen gep / Köñül telpünse tinmay gülge hedep (107/17)

Etey tik oturur u yaş kişidek / *Qériliq* derdige berdaş kişidek (117/6)

qéşida: Yanında.

Ve lékin Leyligülge tik qaralmas / Gulayimniñ *qéşida* hem turalmas (124/3)

qéşiğa: Yanına.

Şuan saqçı kélip qizniñ *qéşiğa* / Tapança birle bir urdi béşiğa (83/20)

Qoyup mexsum çolaqni öz béşiğa / Kéleyli emdi biz Leyli *qéşiğa* (124/9)

Qoyup qizlarni birdem öz işğa / Yanayli biz kérimlarniñ *qéşiğa* (127/18)

Şuña her kün mañatti nobéşiğa / Zamane şapuri obul *qéşiğa* (128/14)

qéşimda: Yanımda.

Yilandek tolğınip huşumğa kelsem / Bovamdek bir qéri yatar *qéşimda* (121/8)

qét-: Gitmek.

Oqup bu xetni Haci dédi şuan / *Qétiñlar* harvini bol qéni çapsan (108/4)

qétiq: Ayrılan.

Yığıp éytqanda gepni bir cümle / *Qétiqmu* içmigen aydıñda bille (110/8)

qéydaş: Kızma, öfkelenme, darılma.

Gahi çaxçaq qilip u küldüretti / Gahi *qéydaş* bilen naz körsitetti (126/11)

qıl-: Yapmak, etmek, kılmak.

Qanatlan ey xiyal örle samağa / Cahanni keñri *qıl* men binavağa (90/5)

Qilur birsi tévipliq yarisığa / Biri éytar teselli anisığa (104/21)

Kéçiçe tolğınip hem çekti peryad / Aña hem *qiptimiş* çerx cebri bunyad (107/2)

Demek bu işta mevcut bir muhim sir / Bıkargı munçilik *qilmas* robirt şér (108/10)

Ve lékin beziler bolğaç gerezlik / Tépip bahane *qilip* köp saxtıpezlik (109/15)

Yene *qilsam* sözümge bir quşumçe / Ştab bilen kéñeştıq neççe neççe (115/11)

Eciliñniñ yétişi *qılğan* eyibiñdin / Emes Beg akañniñ qansirişidin (120/1)

Biravlar bir körüşni *qilsa* arzu / Biravlar söhbitige qildi mavzu (120/11)

Mana *qildi* yene namerdlikini / Ne namerdki tola bidadliqini (131/2)

qiliç: Kılıç.

Qolida *qiliçi* çerikmu qassap / Palan bayu pokun bay umu qassap (103/3)

qimirla-: Kımıldamak.

Qepez içre boğulğan keklik kebi qız / *Qimirlap* olturalmas gah sevsiz (79/1)

qimirlap qal-: Kımıldamak.

Aran turğan xelq taqet qılalmay / *Qimirlap qaldi* bu işqa çidalmay (92/13)

qır: Kır, dağ, bayır.

Kézey men keñ étiz *qirlarda* segip / Başegim suliridek egip eğip (88/5)

Körüngey yapyéşil *qirlar* édirlar / Çimenzar içide aqöy çédirlar (87/7)

qırğaq: Kenar, kıyı.

Kézey bu vadiniñ *qırğaqlirini* / Buluqlap qayniğan bulaqlirini (88/3)

qirla-: Biçimlendirmek, düzeltmek.

Bitim dep ililiq malxayni *qirlap* / Yağur Qeşqergimu yüzlep ve miñlap (113/10)

qismen: Kısmen.

Şu iz açtı közini qildi roşen / Tonutti hem cahanni emdi *qismen* (125/4)

qismet: Kısmet, kader.

Biri éytısa cudalıqtın hékayet / Biri başlayttı *qismetin* şikayet (121/4)

qisse: Kıssa, hikâye.

Üzülmes közliri bir lehze aydin / Oqup turğan kebi *qisse* aydin (78/5)

Éziqtım qaldi *qisse* qaldi mavzu / Boyun sunmay maña isyançı arzu (91/3)

qış: Kış.

Uzaq turğaç bu yurtta *qış* ve yazı / Aña roşen idi Uyğur micezi (112/1)

qiya: Kaya, yalı yar.

Qiya halda oçuq dérise üzre / Çaçar ay nurini hem qatre qatre (77/17)

qiyamet: Kıyamet.

Bügün körgeç *qiyametni* beeynen / Néçük halğa çüşer bu özi roşen (83/4)

qıyan: Taşkın, sel.

Démek alte şehir körmey talapet / Qalır dehşet *qıyanidin* salamet (113/5)

qiyin: Zor, güç, karmaşık.

Késip asmaq oñay başni yavağqa / İlindürmek *qiyin* lékin qarmaqqa (97/10)

Ki Şıncañ çoñ rayon keñri zémindur / Uni tizginlimek besi *qiyindur* (114/21)

qiyinlaş-: Zorlaşmak, güçleşmek.

Lékin mañmaq *qiyinlaştı* acayıp / Putığa çirmişip alğan kebi yıp (80/15)

qiyina-: Azap vermek.

Mana axir élip çıqtı soraqqa / Soraq özgerdi derhal *qiynimaqqa* (94/12)

Obul hem künsayın tapattı quvvet / Ve gerçe hélimu *qiynar* carahet (129/9)

qiynilip yür-: Izdırap çekmek, işkence görmek.

Neççe künden Çolaq mexsum tüpeyli / Kélelmey *qiynilip yürgende* Leyli (132/12)

qiz: Kız.

Dérize tüvide bir özi yalguz / Quçaqlap tizini cim olturar *qiz* (78/1)

Buluttin çıqsa şuñgup ay ravane / Közi çaqnaytti *qizniñ* şadiyane (78/7)

Şu xilda érinip asta öter tün / Küter *qiz* bağ tereptin şepe bir ün (78/13)

Küter *qiz* bağ tereptin ney sadasin / Uniñ ot yaqquçi sirliq nidasin (78/14)

Küter *qiz* şu nidani qelbi muştay / Vucudi titre titre xuddi yapraq (78/16)

Küter *qiz* bilinip bir lehze bir yıl / Köyüp ateş içide muntezir dil (78/18)

Qepiz içre boğulğan keklik kebi *qiz* / Qimirlap olturalmas gah sevsiz (78/22)

Küter *qiz* yaridin bir şepe bir ün / Lékin tilsiz sadasiz idi bu tün (79/2)

Gülayimmu püküp köñlige bir iş / Çékip *qiz* teqdiridin tola teşviş (79/9)

Töküp köz yéşini éytip münacat / Tileytti *qizğa* aqyol saadet (80/10)

Biraq tutmay téxi *qizniñ* qolini / Tuyuqsizdin tosap öter yolini (81/4)

Xiyalğa keltürüpmü körmigen *qiz* / Bügün körgeç qiyametni beeynen (83/3)

Şuan saqçı kélip *qizniñ* qéşiga / Tapança birle bir urdi béşiga (83/20)

Yiqildi *qiz* şu an bir gül tüvige / Aqar qan çekisidin lévige (84/1)

Eger başta bu tersa kem eqil *qiz* / Çolaqniñ gépige kirgende şertsiz (122/19)

Démekki işni buzdi kem eqil *qiz* / Sozuldi toy işi emdi qerelsiz (123/11)

Aşu endişe hem teşviş bilen *qiz* / Hemişe siqilatti ixtiyarsiz (125/13)

Bu *qizlar* idi qoşna hem qurdaş / Bu yurtta bille ösken hemde sırdaş (126/1)

Kélip *qizlar* Leyligülge yépişti / Yürüñ dep bağ terepke épçiqiştı (126/5)

Kéliştı qoşna *qizlar* buni añlap / Qizitti bezmini dapmu darañlap (126/17)

Qoşuldi yene bir *qiz* buni zilva / Üzer bir cüp béliq deryada goya (126/21)

Qoyup *qizlarni* birdem öz işiga / Yanayli biz kérimlarniñ qéşiga (127/17)

Körüp bu ay camal *qizni* zoremxan / Qoşulğandek céniga yene bir can (132/15)

Axiri bir kümüş üzükni aldı / Élip *qizniñ* qoliğa asta saldı (133/2)

Quçaqlap tarttı hem *qizni* özige / Çéçini neççe ret sürtti közige (133/3)

qiz-cuvan: Kız ve hanım.

Xusussen *qiz-cuvanlar* qursa söhbət / Bölek geplerge tegmes idi növet (120/12)

qiz-: Ateşlenmek.

Qizip ceñ boldi bir dastaniy meydan / Casaret körsitip bu ikki palvan (81/16)

qiziq-: İlgilenmek, dikkat etmek, zevklenmek.

Biravlar *qiziqip* kelgendu belki / Biravlar eğişip kelgendu belki (93/6)

qizil: Kızıl, kırmızı.

Bu ölke başliqi bolmaq sizge xas / *Qizil* çaçaqqa munda cay tépilmas (115/10)

qizilgül: Kızıl gül (çiçek türü).

Misali tañ seher külse *qizilgül* / Néçükmu cim turar şeydayi bulbul (91/7)

Misali xarisiz bolmas *qizilgül* / Ve lékin özgini söymeydu bulbul (101/9)

qizilliq: Kızılık.

Qéni yüzlerdiki parlaq *qizilliq* / Qéni közlerdiki oynaqi zilliq (107/9)

qizip ket-: Coşmak, heyecanlanmak.

Qizip ketti çimende bağda seyli / Qoşuldi bağqa hösn seyli tüpeyli (126/7)

qizit-: Coşmak.

Kélişti qoşna qizlar buni añlap / *Qizitti* bezmini dapmu darañlap (126/18)

qoğla-: Kovalamak, sürmek.

Öyidin *qoğlıgaç* zarımğa baqmay / Yene kirdim şu görge téxi ölmey (121/13)

qol: El.

Biraq tutmay téxi qizniñ *qolini* / Tuyuqsızdin tosap öter yolini (81/4)

İşitkeç her kéçe Qeşqer neyini / Tutup *qolda* dutarim destisini (90/12)

Qolida téléfon titreytti dir dir / Yüzi tamdek aqargan géli xir xir (95/11)

Alay *qolğa* yine muñluq qelemni / Qaçankim bu qelemni qolğa alsam (100/5)

Alay qolğa yine muñluq qelemni / Qaçankim bu qelemni *qolğa* alsam (100/6)

Qolida qiliçi çerikmu qassap / Palan bayu pokun bay umu qassap (103/3)

Puti aqsaq *qoliniñ* yoq madari / Xazan bolğan kebi yaşliq bahari (104/15)

İmiş bu xelq vekili *qolda* name / Qilur işni lékin bek xupiyane (118/14)

Axiri bir kümüş üzükni aldı / Élip qizniñ *qoliğa* asta saldı (133/2)

qol ayağı ilin-: Eli ayağı dolaşmak.

Quruldi hiyle ve neyreñ tuzagi / İlingeymiş reqipniñ *qol ayağı* (119/12)

qoldaş bol-: Yardımcı olmak.

Kötürdi beşini közde tola yaş / Kélip Leylimu derhal *boldi qoldaş* (132/18)

qolni tart-: El çekmek; vazgeçmek.

Eger Ğulca uruştin *tartsa qolni* / Siyasette tutar bir özge yolni (112/21)

qolum qoşna: Konu komşu.

İşik yığlar tüñlük yığlar tam yığlar / *Qolum qoşna* camaet tamam yığlar (133/12)

qon-: 1. Konmak; bir şeyi emeksiz edinmek.

Néçüktur konsulini qildi élan / Robirt şér idi şu mensepke *qonğan* (111/10)

2. Konmak; kuş, kelebek, uçak, toz vb. bir yere inmek.

Qanatim bolsa uçsam gülge *qonsam* / İli vadisiniñ hösnige *qansam* (87/13)

Sabadek hör kézey her tañ ravane / *Qonay* gül şaxlırığa aşiqane (88/12)

Qanatim bolsa uçsam gülge *qonsam* / Gül üzer oturup xiyalğa çömsem (89/2)

Qanatim bolsa uçsam gülge *qonsam* / İli vadisiniñ hösnige *qansam* (89/20)

Ötüp ketken kebi bir demde köklem / Yene kirpiklirige *qondi* şebnem (127/14)

qorq-: Korkmak.

Néçük *qorqsam* süzülgen sübhi tañdin / Şuniñdek qorqimen şéir dastandin (85/6)

Néçük *qorqsam* süzülgen sübhi tañdin / Şuniñdek *qorqimen* şéir dastandin (85/7)

Neçen qaçtim panah istep dadamdin / Dadam *qorqup* lékin ögey anamdin (121/12)

qorşav: Kuşatma.

Mana saqçı dégen égiz imaret / Xelq *qorşavda* qaldi nahayet (93/13)

qoruq: Kıvrım.

Bésiptu yüzini bir tekşi *qoruq* / Démek yetkenmikin ömrige harduq (107/13)

qoş: Çift, eş.

Mana çañ tozdurar *qoş* argımaqlar / Carañlar boynida zil qoñğuraqlar (116/17)

U çağda *qoş* kéletti bexti bişek / Soqup bir çalmida ikki paxtek (123/9)

qoş qoş: Çift, eş.

Şu iz berdi savaq qoştı eqil huş / Aşurdi hem gezep qehrini *qoş qoş* (125/2)

qoş-: 1. Koşmak.

Beg Hacığa *qoşup* éytti xa kocañ / Eger testiqlisa bu gepni sicañ (97/1)

Egerçe gep éçilsa Qeşqeridin / *Qoşup* sözleytti xasni taşqiridin (111/16)

Dédi de hesritini qildi ağaz / Qavap itlarmu *qoştı* aña avaz (118/9)

2. Eklemek, katmak.

Béşini asti tamğa tenge *qoşmay* / Yigirminçi esirdinmu uyalmay (104/1)

Robirt şer veziyetni qildi tehli / *Qoşup* her nuqtığa bir ikki temsil (112/12)

Robirtniñ sözlirige qildi tehsin / *Qoşup* bezen sözige yéñi telqin (114/3)

Biravlar namini *qoştı* qoşaqqa / Biravlar naxşını yaydı ravabta (120/8)

Şu halda ötkinide hepte on kün / Obul *qoştı* parañğa yéñi mezmun (129/19)

Bu gepke gep *qoşup* pazil hebibi / Dédi Bar her kişiniñ bir nésivi (130/15)

Körüp bu ay camal qızni zoremxan / *Qoşulğandek* cénığa yene bir can (132/15)

qoşaq: Koşuk, şarkı.

Uygur Xelq *Qoşıqi* / Goyaki nazinin bir erke canan (76/6)

Biravlar namini *qoştı* qoşaqqa / Biravlar naxşını yaydı ravabta (120/8)

qoşna: Komşu.

Ve bezi *qoşnılar* oyğandı añlap / Biravlar néme iş dep keldi marap (83/10)

Ne bizge *qoşnidur* ne yaru hemdem / Ne hazır ne uzaq yıllar muqeddem (110/3)

Bu qızlar idi *qoşna* hem qurdaş / Bu yurtta bille ösken hemde sırdaş (126/1)

Kélişti *qoşna* qızlar buni añlap / Qizitti bezmini dapmu darañlap (126/17)

Üzülmey *qoşnılar* késelni yoqlar / Biri emler biri ğemxane yığlar (132/5)

qoşul-: Katılmak.

Burun hösnü bilen bolsa yegane / *Qoşuldi* emdi yüz yüzlep pesane (120/7)

Qizip ketti çimende bağda seyli / *Qoşuldi* bağqa hösn seyli tüpeyli (126/8)

Qoşuldi yene bir qız buni zilva / Üzer bir cüp béliq deryada goya (126/21)

Qoşuldi bu pikirge hemmisi teñ / Kérimla étiraz bildürdi şexsen (130/5)

qoşun: Ordu.

Manas deryasidin ötmes *qoşuni* / Muzattinmu töven çüşmes *qoşuni* (113/2)

Manas deryasidin ötmes *qoşuni* / Muzattinmu töven çüşmes *qoşuni* (113/3)

qotan: Ağıl.

Hésablar xelqni bir *qotan* qoy / Ularnıñ xahişimiş qaysini soy (102/15)

qovm-qérindaş: Bir topluluğa mensup olanlar, kardeşler.

Yigilğan *qovm-qérindaş* el camaet / Qılalmay emdi bu işlarga taqet (102/5)

qoy: Koyun.

Hésablar xelqni bir qotan *qoy* / Ularnıñ xahişimiş qaysini soy (102/15)

Egerçe *qoy* soyuş qassapqa babtur / Biraq bu yurtta qassap bihésabtur (102/17)

Şuni hem éytmiqim lazim méniñçe / Ki *qoydin* perqimu bar miñçe miñçe (103/6)

Misali igisiz bir *qoy* tépilmas / Soraqsız soyğuçı davdin qutulmas (103/7)

qoy-: Koymak, bırakmak.

Özüñmu toldurup *qoy* étirazsız / İçeyli yopyoruq bir tañ üçün biz (86/8)

Tépip sadır bovamdın iz nişane / Aña tezım bilen *qoyşam* pişane (89/15)

Saraylardin çiqip hamalmu mañdi / *Qoyup* sodisini dellalmu mañdi (92/19)

Gomindañ utquzup *qoyğaç* uruşni / Telep qildi uruşni toxtitişni (112/17)

Yene merhum muellim *qoyğan* köçetler / Ğeni Qasim Muhemmed hem semetler (129/14)

qozğat-: Hareket ettirmek, oynattırmak, kımıldattırmak.

Hemişe *qozğitar* köñlümde ğelyan / Bu ğelyanni qelem eyler namayan (101/3)

quçaqla-: Kucaklamak.

Dérize tüvide bir özi yalğuz / *Quçaqlap* tizini cim olturar qiz (78/1)

Kérım yügürüp kélip dostni *quçaqlap* / Közide bir elem yalquni çaqnap (82/10)

Quçaqlap tartti hem qizni özige / Çéçini neççe ret sürtti közige (133/3)

qulaq: Kulak.

Qarap baqsañ uniñmu put qoli bar / Éğiz burni *qulaqi* oñ soli bar (122/10)

qulaqni diñ tut-: Kulağını duymaya hazır bir hale getirmek.

Qulaqni diñ tutup yatatti segek / Öter tün sozulup asta érinçek (79/6)

qumri: Kumru.

Ene *qumri* bilen méhirnisalar / Yene patem bilen xeyrinisalar (104/11)

qur-: Kurmak; etkisi ve önemi geniş şeyler meydana getirmek, tesis etmek.

Qurup merkezde qançe xas saparet / Yene çoñ çoñ şeherlerde vakalet (111/1)

Ular deslep bu Qeşqerde şu çağda / *Qurup* xarci vakalet çinibağda (111/8)

qurdaş: Yaşıt.

Bu qizlar idi qoşna hem *qurdaş* / Bu yurtta bille ösken hemde sırdaş (126/1)

quş: Kuş.

Men *quşumni* ğazğa salsam kim séliptu qağığa / Alte qağa bir bolup aldi quşumni arığa (76/4)

Men quşumni ğazğa salsam kim séliptu qağığa / Alte qağa bir bolup aldi *quşumni* arığa (76/5)

Yene qilsam sözümgə bir *quşumçe* / Ştab bilen kéñeştüq neççe neççe (115/11)

Tümen boylırınıñ abihavasi / Seherde sayrığan *quşlar* navasi (128/6)

qutquzuş: Kurtarma.

Kérimni *qutquzuş* bu bir bahane / Bu işta köp hünər bar ğayibane (96/17)

qutra-: Dağılmak.

Bulut *qutrap* cahanni basti zulmet / Esermu qalmidi aydin nahayet (84/5)

Tola *qutrap* aşu zulmet keçice / Maña hem saldi dehşet neççe neççe (84/9)

Tola *qutrap* aşu xilda bu zulmet / Béşimğa yağıdurup doq ve malamet (86/2)

qutul-: Kurtulmak.

Misali igisiz bir qoy tépilmas / Soraqsız soyğuçi davdin *qutulmas* (103/8)

Yoqalganda beg haci bu şherdin / *Qutulğaç* hélice Leyli xeterdin (124/11)

quvvət: Kuvvet, güç.

Yanar şam bexş étip ilham ve *quvvət* / Carañlar zevqidin külbemde méhnet (100/8)

Obul hem künsayın tapatti *quvvət* / Ve gerçe hélimu qiynar carahet (129/8)

quyaş: Güneş.

Minut ötmey közini yumdi asta / Pétip ketti *quyaşmu* del şu vaqta (133/8)

quyun: Kasırğa.

Éziqtim söygüniñ dolqunlirida / Yügensiz lirika *quyunlirida* (91/2)

L

lale: Lale; kırmızı.

Ki şerbet liq tola altun piyale / Yene şerbettiki reñgi xuddi *lale* (105/13)

lazim: Lazım, gerekli.

Maña *lazim* peqetla rohiy mesler / Lebbey dep turğuçı aptapperesler (85/10)

Şuni hem éytmiqim *lazim* méniñçe / Ki qoydin perqimu bar miñçe miñçe (103/5)

Kélip qalğunçe u melun seperdin / Kérimlar ketmiki *lazim* şherdin (130/4)

lebalep toldur-: Tıka basa doldurmak, ağzına kadar doldurmak.

Démekçi sen téxize yandurup şam / *Lebalep toldurup* camiñğa ilham (84/14)

lebbey: Emredersiniz!, Buyurun!

Maña *lazim* peqetla rohiy mesler / *Lebbey* dep turğuçı aptapperesler (85/11)

lehze: An, en kısa an, çok kısa bir vakit.

Üzülmes közliri bir *lehze* aydın / Oqup turğan kebi qisse aydın (78/4)

Küter qız bilinip bir *lehze* bir yıl / Köyüp ateş içide muntezir dil (78/18)

Eceb xuştar idim şavqunğa ayhay / Xiyalim çayqilip her *lehze* tinmay (88/18)

lev: Dudak.

Yiqildi qız şu an bir gül tüvige / Aqar qan çekisidin *lévige* (84/2)

liq: Çok.

Ki şerbet *liq* tola altun piyale / Yene şerbettiki reñgi xuddi lale (105/12)

Uzat saqiý maña *liq* toldurup cam / Tapay meydin şu dem köñlümge aram (119/15)

lirika: Lirik şiirler.

Éziqtim söygüniñ dolqunlirida / Yügensiz *lirika* quyunlirida (91/2)

loqma: Ağız dolusu.

Seherlik çay üçün dastixan şahane / Tépip her *loqmida* sözige bahane (112/10)

M

macal: Güç, kuvvet, derman, takat.

Közide ot yanar amali qançe / Turalmas ornidin *macali* şunçe (82/19)

madar: Kuvvet, güç, kudret, takat, mecal, derman.

Puti aqsaq qoliniñ yoq *madari* / Xazan bolğan kebi yaşliq bahari (104/15)

mahir: Becerikli, yetenekli.

Mana kütken minutmu keldi axir / Birav çalmaқта neyni bekmu *mahir* (80/2)

makan: Mekân.

Alay ilham telke davandin / Gülistan içre bu cennet *makandin* (88/20)

maqal: Atasözü.

Boğuzlaymen désen qoymu tépirlaydu. / Uyğur Xelq *maqali* (87/2)

Maqalmu bar téxi menisi aydin / İştangä çıqargan köñülge tayin (124/6)

mal: Mal, servet, hayvan(lar).

Körüngey *mal* tola yaylaqliri hem / Yéyılğan yılqisi taylaqliri hem (87/9)

malamet: Tekdir, ayıplama, kötöleme.

Béşimğa yağdurup doq ve *malamet* / Méni hem bir yoli yutmaççı qesten (86/3)

Lékin ister şuni köñlüm bitaqet / Ve gerçe çekti köp derdu *malamet* (101/8)

malxay: Şapka.

Bitim dep ililiq *malxayni* qırlap / Yağur Qeşqergimu yüzlep ve miñlap (113/10)

mañ-: Yürümek, gitmek.

Lékin *mañmaq* qiyinlaştı acayıp / Putığa çirmişip alğan kebi yıp (80/15)

Méñiştı saqçılar Kérimni heydep / Obulni gah yölep ve gahi sörep (83/16)

Saraylardin çıqip hamalmu *mañdi* / Qoyup sodisini dellalmu *mañdi* (92/18)

Saraylardin çıqip hamalmu *mañdi* / Qoyup sodisini dellalmu *mañdi* (92/19)

Xalayıq tarqıdı şu halda asta / Biravlar *mañdi* téz téz eyni vaqıtta (99/1)

Şu halette yene *mañdi* ştabqa / Taraqlap restidin ötti povuska (99/18)

Şuña her kün *mañatti* nobéşiğa / Zamane şapuri obul qéşiğa (128/13)

mara-: Gizlice bakmak, dikizlemek, gözetlemek.

Ve bezi qoşnılar oyğandi añlap / Biravlar néme iş dep keldi *marap* (83/11)

mata: Pamuk kumaş.

Mana öyde *mata* belbağni yırtıp / Obulniñ anisi qan dağni értip (101/15)

matem: Matem, yas.

Ne şöhrət devride dastanimiz bir / Ne *matem* toyda dastixanimiz bir (110/6)

mavzu: Konu, başlık.

Éziqtim qaldı qisse qaldı *mavzu* / Boyun sunmay maña isyançı arzu (91/3)

Carañlar küç ümid ilhamçı *mavzu* / Bovaqniñ qelbidek pak sadda arzu (100/10)

Biravlar bir körüşni qılsa arzu / Biravlar söhbitige qıldı *mavzu* (120/11)

mazar: Mezar.

Tépilsa hem şéhitlarniñ *mazari* / Namayan bolsa rizvangül uzari (89/16)

Mazar mesçit yene xaniqadimu gep / Sarayu *medrise* héytgahtimu gep (92/6)

medrise: Medrese.

Mazar mesçit yene xaniqadimu gep / Sarayu *medrise* héytgahtimu gep (92/7)

meğrur köreñle-: Kibirlenmek.

Dédi öz köñlide bir işni çenlep / Qaqaqlap küldi hem *meğrur köreñlep* (117/20)

meğrurane: Mağrurane.

Şu çağda dédi mistir *meğrurane* / Nicatliqtin tapalaysız nişane (115/5)

mehbus: Mahpus, tutuklu.

Téñişqa başlıganda köñli meyüs / Kömekleşti aña bir neççe *mehbus* (94/8)

mehelle: Mahalle.

Cimi xeq ağzıda gep üstige gep / Samavar hem dukan *mehellide* gep (92/5)

Povuska keynidin yügüreytti balılar / Bu *mehelle* üstide qaldı tozanlar (118/1)

mehkem: 1. Sımsıkı.

Ene Leyli béşi *mehkem* téñiqliq / Yatar xamuş közi mehkem yumuqluq (104/3)

Ene Leyli béşi mehkem téñiqliq / Yatar xamuş közi *mehkem* yumuqluq (104/4)

Çüşengeç bir qarap bu sirni şu dem / Élip köksige yaqti neyni *mehkem* (127/12)

2. Sağlam, sayanıklı.

Binaniñ qapqısı *mehkem* étilgen / Ve belki içidin çïñ békitilgen (93/14)

mehzun: Üzgün, kederli.

Şu halda yatti taki çiqquçe kün / Köñlide ğem tola çirayi *mehzun* (107/4)

Gülayimmu kélip her ikki üç kün / Qaraştı hem teselli berdi *mehzun* (132/7)

mexpiy: Gizli, saklı.

Bu işlarniñ téxi çoñraq béşi bar / Uniñmu keynide *mexpiy* kişi bar (97/16)

Seperdin meqsiti andinmu *mexpiy* / Uni éytmas idi el yurtqa qetiy (118/16)

Axiri keç kirip tapqanda purset / Xakocañ birle *mexpiy* qildi söhbet (119/10)

mexsus: Mahsus, özel.

Démekçi hemme iş hel boldı *mexsus* / Peqet bir işla pütmey qaldı epsus (118/18)

mekkar: Hilekâr, kurnaz.

Ayanki bu qéri *mekkar* cahangir / Uzundin oyliğaç bir hiyle tedbir (110/9)

mektup: Mektup.

Şu çağ xadim sorap begdin icazet / Muhim *mektup* dédi hem sundi bir xet (108/2)

Eceb iş bu dédi u öz içide / Qarap *mektupqa* sirliq köz uçida (108/6)

meqset: Amaç, maksat.

Yetmeklik irur müşkül *meqsetke* yéter kim bar / Kün xire ve tün tire yol tayğaqu at aqsaq (76/1)

Némikin xiyaliy *meqset* muradi / Némikin tiliki armani yadi (77/3)

Urušta yetmigen *meqsitige* hem / Uruşsiz yetküsi bu yerde dildem (113/12)

Seperdin *meqsiti* andinmu mexpiy / Uni éytmas idi el yurtqa qetiy (118/16)

melun: Melun, lanetli, günahlı.

Ülüş yıl yağ qapaq sungan aşu kün / Kérimdin muşt yégenidi bu *melun* (94/16)

Biri deytti némiki bolsa bolsun / Kétiptu bu şherdin Hacı *melun* (122/2)

Kélip qalğunçe u *melun* seperdin / Kérimler ketmiki lazim şherdin (130/3)

memnun bol-: Memnun olmak.

Külüşni ikkisila *boldi memnun* / Şu halda keçürdi ötti bu kün (98/12)

mena: Mana, anlam.

Maqalmu bar téxi *menisi* aydin / İştanga çıqargan köñülge tayin (124/6)

menmen: Kibirli, mağrur.

Sanaqsız tépilar zindan kişenler / Xazandek sarğıyar *menmen* dégenler (103/14)

mensep: Mansıb, rütbe, makam, mevki.

Eger *mensep* dése aliy emeldar / Yene herbiydimu çoñ mensipi bar (106/11)

Eger mensep dése aliy emeldar / Yene herbiydimu çoñ *mensipi* bar (106/12)

Néçüktur konsulini qıldı élan / Robirt şér idi şu *mensepke* qongan (111/10)

menzire: Manzara, görüntü.

Bulutlar içide asta üzer ay / Ne güzel dilreba *menzire* ayhay (76/14)

Körünse yapıyéşil telke davani / Ne xuş bir *menzire* yoqtur payani (89/1)

Kimiki tursa Qeşqerde birer ay / Acayip *menzire* meptuni bolğay (108/14)

Démekçi Veziyet özgerdi hazir / Kéyinki *menzire* hem boldi zahir (112/14)

meñgü: Ebedî, sonsuz.

Yürekte qaldi *meñgü* öç adavet / Yağar kimlergidur qarğış ve lenet (98/18)

mepikeş: Arabacı.

Yene yüz yüzligen nimkar capakeş / Otunçı *mepikeş* aşpez ve epkeş (93/1)

meptun: Meftun, hayran.

Néme u isyankar xiyalçan tilek / Néme u uçqunğa *meptun* ot yürek (85/21)

meptun bol-: Hayran olmak.

Kimiki tursa Qeşqerde birer ay / Acayip *menzire meptuni* bolğay (108/14)

merhum: Merhum, rahmetli.

Ene Rozi Ependi *merhum* muellim / Qénini tökti şunçe çerxi zalim (103/21)

Yene *merhum* muellim qoyğan köçetler / Ğeni Qasim Muhemmed hem semetler
(129/14)

meripet: Marifet.

Néme qanun dégen gep Gomindaña / Ne hacet *meripet* ğalcir qavanga (103/18)

merkez: Merkez.

Qurup *merkezde* qançe xas saparet / Yene çoñ çoñ şeherlerde vakalet (111/1)

Beg Hacı atlinip *merkezge* bargay / Xalayıq ağızidin şu erzni éytqay (114/18)

mervayit: İnci.

Tizay yipqa köñül durdanisini / Çéçilğan *mervayitlar* danisini (91/16)

mes: Sarhoş.

Maña lazim peqetla rohiy *mesler* / Lebbey dep turğuçı aptapperesler (85/10)

mes bol-: Sarhoş olmak.

Ki hetta muz yürek Çolaqmu bir pes / Özini untuğan halda *bolup mes* (80/4)

mesçit: Cami, mescit.

Mazar *mesçit* yene xaniqadimu gep / Sarayu medrise héytgahtimu gep (92/6)

mestlik: Sarhoşluk.

Ne idrak ne köñül ne tuyğu ne ar / Ne vicdan himmiti ne *mestliki* bar (122/16)

mesume: Masum, temiz.

Tökülse néme u *mesume* köz yaş / Késilse néme u qedemde bir baş (103/19)

mevcut: Mevcut.

Démek bu işta *mevcut* bir muhim sir / Bıkargá munçilik qilmas robirt şér (108/9)

mey: Şarap.

Qéni saqçı uzaqtin bir qedeh *mey* / Ne sevrin qaldi emdi yene içmey (86/6)

İçey men söygüniñ gülgün *meyini* / İştikeç her kéçe Qeşqer neyini (90/10)

Qéni saqıy uzatqin bir qedeh *mey* / Meyikim méni birdem xamuş etkey (91/11)

Qéni saqıy uzatqin bir qedeh *mey* / *Meyikim* méni birdem xamuş etkey (91/12)

Uzat saqıy maña liq toldurup cam / Tapay *meydin* şu dem köñlümge aram (119/16)

Uzat saqçı piyale toldurup *mey* / Şuniñ neşi bilen *yéşimni* sürtey (133/15)

meydan: Meydan, alan.

Qizip ceñ boldi bir dastaniy *meydan* / Casaret körsitip bu ikki palvan (81/16)

Tolup ketti ademge héytgah *meydan* / Xalayıq varqırar her yanda çuqan (93/4)

meyl: Meyil, ilgi.

Élip qaçtı pütün *meylimni* dildar / Köñül şundaq némiken ném ilac bar (91/5)

Bu pursetni bilip bir yaxşı olca / Pütüşmek *meylini* körsetti Ğulca (112/20)

Hélitinla buzuldi peyli elniñ / Maña hem sir emestur *meyli* elniñ (113/15)

meyüs: Umutsuz, karamsar.

Téñişqa başlıganda köñli *meyüs* / Kömekleştı aña bir neççe mehbus (94/7)

meyüsane: Meyus halde, umutsuz, karamsar.

Yene éytti robirtqa *meyüsane* / Uzun qısqa tinip elemkarane (114/6)

mezmun: Konu.

Şu halda ötkinide hepte on kün / Obul qoştı parañğa yéñi *mezmun* (129/19)

méhman: Konuk, misafir.

Alay dep tinç aram öz oyıda / Yétip qalğanıdı *méhman* öyide (106/22)

Şu geplerdin kéyin xoşlaştı *méhman* / Közide bir ğurur héssi namayan (116/9)

méhman bol-: Misafir olmak, konuk olmak.

Némişqa *boldikin* bu yurtta *méhman* / Néçün bolmas kişi bu işqa heyran (109/20)

méhnet: Emek, iş.

Yanar şam bexş étip ilham ve quvvet / Carañlar zevqıdın külbemde *méhnet* (100/9)

méhnet eyle-: Mihnet eylemek, emek vermek, çalışmak.

Néçiktur dastanğa *méhnet eylep* / Tutunduñmu bu işqa cüret eylep (84/15)

méhr: Sevgi.

Çékip her pedige *méhrimni* pütkül / Bolup işqıda men şeydayi bulbul (90/14)

méniñçe: Bence, bana göre.

Şuni hem éytmiqim lazim *méniñçe* / Ki qoydin perqimu bar miñçe miñçe (103/5)

micez: Mizaç, karakter.

Uzaq turğaç bu yurtta qış ve yazı / Aña roşen idi Uyğur *micezi* (112/2)

minut: Dakika.

Mana kütken *minutmu* keldi axir / Birav çalmağa neyni bekmu mahir (80/1)

Şivirlap her *minut* oqup dualar / Qilip perverdigağa ilticalar (80/7)

Minut ötmey közini yumdi asta / Pétip ketti quyaşmu del şu vaqta (133/7)

miñ: Bin sayısı.

Méni hem bir yoli yutmaqçı qesten / Zamane peylidin *miñ* aylinay men (86/5)

miñ miñ: Binlerce.

Çahangirğa néçük baş egse Mençiñ / Gomindañ aşurup tezimni *miñ miñ* (110/18)

miñçe miñçe: Binlerce.

Şuni hem éytmiqim lazim méniñçe / Ki qoydin perqimu bar *miñçe miñçe* (103/6)

miñlap: Binlerce.

Bitim dep ililiq malxayni qirlap / Yağur Qeşqergimu yüzlep ve *miñlap* (113/11)

mis: Bakır.

Kérekmes maña mundaq ateşin hés / Méniñ nezerimde oxşaş zer bilen *mis* (85/5)

misqal: Zolotnik. (Ölçü birimi; özellikle altın için. 4,26 gram ağırlığında bir tartı birimi).

Kérimmu bayqığaç ehvalini derhal / Pisent qilmay holuqmay zerre *misqal* (81/10)

mistir: Mister, cenap; saygı, onur ve büyüklük anlamında kullanılan bir söz.

Uni hörmət yüzidin deytti *mistir* / Nemistirki cimi şeytan üçün pir (111/11)

Şu çağda dédi *mistir* meğrurane / Nicatlıqtın tapalaysız nişane (115/5)

möcize: Mucize.

Dava bexş *möcize* bir dora yañlıg / Kérimge téz şipa boldi şu çağlıg (128/7)

möcize körset-: Mucize göstermek.

Tirilgendek becaııki İbn Sina / Hünerde *möcize körsetti* goya (129/13)

mök-: Gizlenmek, saklanmak.

Tarap cimcit yatatti *mökkinçe* / Ve bezen tam tüvige çökkinçe (79/18)

mudaxile qil-: Müdahale etmek.

Cahan qanunida konsul öziçe / *Qılalmaytti mudaxile* öz béşıçe (112/4)

mudhiş: Müthiş.

Vaqit ötkenséri endişe *mudhiş* / Miciqlap qelbini bir vehşiy teşviş (78/20)

muellim: Öğretmen.

Ene Rozi Ependi merhum *muellim* / Qénini tökti şunçe çerxi zalim (103/21)

Yene merhum *muellim* qoyğan köçetler / Ğeni Qasim Muhemmed hem semetler (129/14)

muhim: Mühim, önemli.

Şu çağ xadim sorap begdin icazet / *Muhim* mektup dédi hem sundi bir xet (108/2)

Démek bu işta mevcut bir *muhim* sir / Bıkargá munçilik qilmas robirt şér (108/9)

muhtac: Muhtaç.

Ayankim hacıga teley kélip kac / Oğul perzentge u köp idi *muhtac* (123/2)

mukapat: Mükafat, ödül.

Özi tapqan baladin u bolup şad / Küter belki Beg Hacidin *mukapat* (83/15)

muqam: Makam, motif.

Néme u höriyet teñlik devasi / Néme u tügimes *muqam* navasi (85/15)

muqeddem: Önceki, daha önce.

Buniñdin bir ikki saet *muqeddem* / Tayaq toqmaq bilen beş onçe adem (79/14)

Ne bizge qoşnidur ne yaru hemdem / Ne hazır ne uzaq yillar *muqeddem* (110/4)

Biraq her xil iken perzenti adem / Bügünmu ta uzaq ötmüş *muqeddem* (122/8)

mulayim: Mülâyim, devecen.

Mana öz vaqtida keldi Beg Hacim / Küter dostni robirt şér hem *mulayim* (112/8)

Bügün hettaki kem söz nisayim / Qedemde bir külüp sözlep *mulayim* (126/14)

mumkin bol-: Mümkün olmak.

Ki ötmestin téxi ikki üç kün / Yene yer dessimekke *boldi mumkin* (128/10)

munçe: Bu kadar.

Néme isteydikin alemde تنها / Néme qildi uni *munçe* teqezza (77/6)

Şu oy birle turup u ornidin des / Dédi Teqdirge *munçe* ten bériş bes (107/16)

munçilik: Bu kadar.

Démek bu işta mevcut bir muhim sir / Bıkargá *munçilik* qılmas robirt şér (108/10)

munda: Burada.

Bu yurtta némiler bolmaydu sadır / Ki hakim *munda* hemme işta qadır (102/14)

Bu ölke başlıqı bolmaq sizge xas / Qızıl çaçaqqa *munda* cay tépilmas (115/10)

mundaq: Böyle.

Kérekmes maña *mundaq* ateşin hés / Méniñ nezerimde oxşaş zer bilen mis (85/4)

mundin: Bundan.

Buniña kim çıdar kimmu démes dad / Bolurmu *mundin* artuq zulmi bunyad (102/4)

Séni taşlap néçük *mundin* kétermen / Séniñsiz men néme cahan körermen (130/9)

muniñdek: Bunun gibi, böyle.

Kéçiçe tinmidi öy öyde tintiş / Kişi körmes *muniñdek* vehimilik iş (131/16)

muntezir: Bekleyen, gözleyen.

Küter qız bilinip bir lehze bir yıl / Köyüp ateş içide *muntezir* dil (78/19)

muñlan-: Hüzünlenmek, duygulanmak, kederlenmek.

Üzer *muñlinip* xamuş xıyalçan / Xıyalçan çéhrisi andin perişan (77/1)

Üzer ay *muñlinip* asmanda xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (77/15)

muñluq: Hüzünlü, duygulu, kederli.

Xiyal pervazliri toxtap birer dem / Davam qilsun méniñ *muñluq* hékayem (91/18)

Alay qolğa yene *muñluq* qelemni / Qaçankim bu qelemni qolğa alsam (100/5)

Davam qilsun yene *muñluq* hékayem / Yiqilmasta méniñmu çirağpayem (133/17)

murad: Murat, istek, dilek.

Némikin xiyaliy meqset *muradi* / Némikin tiliki armani yadi (77/3)

muşeqqet tart-: Zorluk yaşamak.

Cahankeçti bolup şunçe bitaqet / Tinimsiz yol yürüp *tartip muşeqqet* (77/8)

muşpiq: Şefkatli, acıyan.

Özige bir repiq *muşpiqi* dildar / Visalin yad étip istemdikin yar (77/9)

muşt: Yumruk.

Yağar qamça tayaq toqmaq téger *muşt* / Kérimni bir yoli qilmaqqa bihuş (81/8)

Gahi qamça gahi toqmaq gahi *muşt* / Kérimmu qançe növet boldi bihuş (95/3)

muşt teg-: Yumruk atmak.

Qavandek çirqirap ittek ésildi / Biraq bir *muşt tégip* özi yiqildi (94/20)

Buni añlap Beg Haci boldi xamuş / *Tégip mußt* uçti goya başidin huş (99/17)

muşt yé-: Yumruk yemek, dayak yemek.

Ülüş yil yağ qapaq sungan aşu kün / Kérimdin *muşt yégenidi* bu melun (94/16)

muşttaq: 1. Özlem, hasret.

Kézey bu vadini çañqaqlıqımdın / Camali veslige *muştıqlıqımdın* (88/2)

2. Özlem dolu.

Küter qız şu nidani qelbi *muştıq* / Vucudi titre titre xuddi yapraq (78/16)

muştumini kötür-: El kaldırmak; birine, bir şeye vurmaya kalkışmak.

Bular çünkü bilişmey es huşını / *Kötürdi* bizge qarşı *muştumini* (97/6)

muşu: İşte bu.

Muşu oylar Beg Hacığa kélip ar / Égir bir ıztırıpqa boldi duçar (106/17)

mutleq: Mutlak, kayıtsız, şartsız.

Bérildi imtiyazlar çetke *mutleq* / Xocayın boldi her basquñı eblex (110/19)

muz: Buz.

Ki hetta *muz* yürek Çolaqmu bir pes / Özini untuğan halda bolup mes (80/3)

münacat éyt-: Yakarmak, dilekte bulunmak.

Töküp köz yéşini *éytip münacat* / Tileytti qızğa aqyol saadet (80/9)

müşkül: Zor, güç.

Yetmeklik irur *müşkül* meqsetke yéter kim bar / Kün xire ve tün tire yol taygaqu at aqsaq (76/1)

müşük: Kedi.

U boldi bir *müşük* men xuddi çaşqan / Uniñğa tamaşa maña tar cahan (121/9)

N

nahayet: Pek, aşırı.

Bulut qutrap cahanni basti zulmet / Esermu qalmidi aydin *nahayet* (84/6)

Mana saqçı dégen égiz imaret / Xelq qorşavda qaldi *nahayet* (93/13)

naxşa: Şarkı.

Kézey men yañritip *naxşamni* erkin / Bolup xamançığa her tañda selkin (88/7)

Tügetsem kéçini tañğa ulap ta / Élaxun *naxşisini* éyta-éyta (89/5)

Qilip şu *naxşığa* canım teñkeş / Aşay men telkidin bolup navakeş (89/6)

Biravlar namini qoştı qoşaqqa / Biravlar *naxşini* yaydi ravabta (120/9)

namayan: Görülür, açık, aşikar.

Şu geplerdin kéyin xoşlaştı méhman / Közide bir gurur héssi *namayan* (116/10)

Égilse evrişim beller xiraman / Süzük köl yüzide eks *namayan* (127/3)

namayan bol-: Aşikâr olmak; görülmek.

Tépilsa hem şehitlarniñ mazari / *Namayan bolsa* rizvangül uzari (89/17)

namayan eyle-: Aşikâr etmek, görünür kılmak, ortaya çıkarmak.

Hemişe qozgıtar köñlümde ğelyan / Bu ğelyanni qelem *eyler namayan* (101/4)

namayan qıl-: Görünür kılmak.

Goyaki nazinin bir erke canan / *Qilip* öz cilvisin dilber *namayan* (76/8)

name: Name, mektup.

İmiş bu xelq vekili qolda *name* / Qilur işni ləkin bek xupiyane (118/14)

Biravlar *namini* qoştı qoşaqqə / Biravlar naxşını yaydı ravabta (120/8)

namerd: Namert, alçak.

Étip Rustemge oq *namerd* royinten / Cénini qestligende hiyle bilen (128/1)

Mana qildi yene *namerdlikini* / Ne *namerdki* tola bidadliqini (131/2)

Mana qildi yene *namerdlikini* / Ne *namerdki* tola bidadliqini (131/3)

nan: Ekmek.

U hem sözlər hemişə elgə oxşas / Saman yémey u hem yer *nan* bilen aş (122/12)

nasval: Bir tütün çeşidi.

Ene şundəq xiyal ezgeç çolaqni / Qaqtı he dése *nasval* qapaqni (123/18)

nava: Melodi, ahenk.

Néme u höriyet teñlik devasi / Néme u tügimes muqam *navasi* (85/15)

Tümen boyırınıñ abihavasi / Seherde sayrıǵan quşlar *navasi* (128/6)

navakeş: Şarkı söyleyen; şarkıcı.

Qilip şu naxşıǵa canım teñkeş / Aşay men telkidin bolup *navakeş* (89/7)

Qilay şu ney küyige canni teñkeş / Bolup ta bir ömür tinmas *navakeş* (90/17)

naz körset-: Nazlanmak.

Gahi çaxçaq qilip u küldüretti / Gahi qéydaş bilen *naz körsetetti* (126/12)

naz-tekellup: Naz, zahmet, özenç.

Seherlik çayğa konsul qiptu tekliþ / Yene bu xette şunçe *naz-tekellup* (108/8)

nazinin: Güzel, cilveli.

Goyaki *nazinin* bir erke canan / Qilip öz cilvisin dilber namayan (76/7)

nazuk: Nazik, ince.

Néme dastan néme icad tepekkur / Néme bu tügimes *nazuk* tesevvur (85/3)

ne~néme: 1. Ne; aşırılık, çok, oldukça fazla anlamı katmıştır.

Bulutlar içide asta üzer ay / *Ne* güzel dilreba menzire ayhay (76/14)

Körünse yapıyéşil telke davani / *Ne* xuş bir menzire yoqtur payani (89/1)

Bu yurtta *némiler* bolmaydu sadir / Ki hakim munda hemme işta qadir (102/13)

2. Ne; nasıl.

Tizi titrep qedemde toxtidi bir / Özimu bilmidi bu *néme* axir (81/1)

Ve bezi qoşnılar oyğandi añlap / Biravlar *néme* iş dep keldi marap (83/11)

Turup tursun bu gep birdem amanet / Köreyli içkiride *néme* halet (94/2)

Hélitin qériliq bu *ném* dégen gep / Köñül telpünse tinmay gülge hedep (107/17)

Robirt şér kim Özi bu *néme* adem / Qılay emdi bayanin sizge birdem (108/11)

U çağda sizge dişvar bizge dişvar / Qéni éytiñ bu işqa *ném* ilac bar (113/21)

Séni taşlap néçük mundin kétermen / Séniñsiz men *néme* cahan körermen (130/10)

3. Ne; soru ifadesi.

Néme isteydikin alemde تنها / Néme qildi uni munçe teqezza (77/5)

Şuniñğa erzise bu erzimes can / Cahanda bu cénimdin *néme* arman (90/19)

Néme bu dostlirim men néme yazdım / Xiyal sehralirida xoymu azdim (90/20)

Néme bu dostlirim men *néme* yazdım / Xiyal sehrilirida xoymu azdim (90/20)

Şu halda ötti bu kamérda bir tün / *Némidin* başlinarkin kelgüsi kün (94/10)

Némidur der idi sicañ cudunluq / Uni bir tuñçisi örer udulluq (95/17)

Uzun geptin kéyin u dédi axir / *Néme* boldi bu Qeşqer ehli yapir (96/2)

Özümnñ boldimu bes emdi yar yar / Saqalniñ aqlıgıdın *ne* gémim bar (107/22)

4. Ne; çok fazla anlamına gelen ve şaşkınlık ifade eden bir söz.

Ve lékin eksiriniñ köñli bidar / *Ne* bidar ve belki her işqa teyyar (93/9)

Mana qildi yine namerdlikini / *Ne* namerdki tola bidadliqini (131/3)

5. Ne; olumsuzluk ifade eden bir söz.

Qéni saqçı uzaqtin bir qedeh mey / *Ne* sevrım qaldi emdi yine içmey (86/7)

Élip qaçtı pütün meylimni dildar / Köñül şundaq *némiken* *ném* ilac bar (91/6)

6. Ne; hangi.

Ne kün epyün uruşta tapti purset / Vetenniñ béşığa saldi palaket (110/11)

7. Ne; gerek yok, ne gerek var anlamlarına gelen ifade.

Néme qanun dégen gep Gomindañğa / *Ne* hacet meripet galcir qavangá (103/17)

ne hacet: Gereksiz, gerek yok.

Néme qanun dégen gep Gomindañğa / *Ne* hacet meripet galcir qavangá (103/18)

neçe~neççe: 1. Kaç.

Ğezeptin ah urup qilğanda peryad / Buni purset bilip bir *neççe* callat (82/13)

Neçe künla burun tunci oğuldin / Cuda bolsa bugün emdi Obuldin (101/19)

Neççe künden Çolaq mexsum tüpeyli / Kélelmey qiynilip yürgende Leyli (132/11)

Quçaqlap tartti hem qizni özige / Çéçini *neççe* ret sürtti közige (133/4)

2. Tane.

Bügün tapsañ birini şunçe teste / Çiqar yüz neççisi yene ete (96/12)

3. Birkaç.

Étildi galcir ittek *neççe* callat / Körüñ bu zulmi bidadliqni heyhat (81/6)

Yiqildi *neççisi* hoşin bilelmey / Biri çetleştı asta tik turalmay (81/20)

4. Biraz.

Kérım öz belbéğini *neççe* yırtıp / Obulniñ yarisidin qanni értip (94/5)

neççe neççe: Defalarca, birçok kez.

Tola qutrap aşu zulmet keçice / Maña hem saldı dehşet *neççe neççe* (84/10)

Yene qılsam sözümge bir quşumçe / Ştab bilen kéñeştıq *neççe neççe* (115/12)

neçen: Birçok, pek çok.

Neçen qaçtim panah istep dadamdın / Dadam qorqıp lékin ögey anamdın (121/11)

nege: Nereye.

Tépirlar çayqılar hoylığa sığmay / Ve lékin dad déyişke *nege* bargay (102/8)

nemistirki: Ne içindir ki.

Uni hörmət yüzidın deytti mistir / *Nemistirki* cimi şeytan üçün pir (111/12)

nemune: Örnek, misal.

Démek Qeşqer adem körgezmisidur / Ademzat xilliri *nemunisidur* (109/9)

nepes: Nefes.

Carañlar her *nepes* rohimda iqbāl / Köñülni oyğitar isyançı signal (100/12)

nepret: Nefret.

Biravğa *nepretim* biravğa söygü / Birige biri zit bu ikki tuyğu (101/1)

nepret-öç: Nefret ve öç.

Zamane peylige *nepret-öçimu* / Ve yaki intiqam almaq küçimu (129/6)

neşi: Esrar, haşış.

Uzat saqçı piyale toldurup mey / Şuniñ *neşi* bilen yéşimni sürtey (133/16)

nevre: Torun.

U çağda Haciniñ varisi şeren / Bolatti şu oğul *nevre* asasen (123/8)

ney: Ney (Üflemeli bir çalgı).

Küter qız bağ tereptin *ney* sadasin / Uniñ ot yaqquçı sirliq nidasin (78/14)

İşitkeç şu tonuş epsunçı *neyni* / Acayip bir casaret birle Leyli (80/11)

İşitkeç her kéçe Qeşqer *neyini* / Tutup qolda dutarım destisini (90/11)

Qılay şu *ney* küyige canni teñkeş / Bolup ta bir ömür tinmas navakeş (90/16)

Qarap güllükke toxtap qaldı birdem / Yatattı gül tüvide bir qomuş *ney* (127/6)

Élip *neyni* şuan Leylige sundı / Özimu oturup ğemxane küldi (127/7)

Çüşengeç bir qarap bu sirni şu dem / Élip köksige yaqtı *neyni* mehkem (127/12)

neyni çal-: Ney çalmak.

Mana kütken minutmu keldi axır / Birav *çalmaqta neyni* bekmü mahir (80/2)

neyreñ: Dalavere, oyun.

Quruldi hiyle ve *neyreñ* tuzaqı / İlingeymiş reqipniñ qol ayağı (119/11)

neyreñ-tuzaq: Hile, dalavere, tuzak.

Demekçi Hacı ketse kelmiki bar / Yene *neyreñ-tuzaq* ve ilmiki bar (129/21)

nezer: Nazar, bakış.

Kerekmes maña mundaq ateşin hés / Méniñ *nezerimde* oxşas zer bilen mis (85/5)

néçük: 1. Nasıl.

Bügün körgeç qiyametni beeynen / *Néçük* halğa çüşer bu özi roşen (83/5)

Néçiktur dastanğa méhnet eylep / Tutunduñmu bu işqa cüret eylep (84/15)

Ésiñdin çıqtımu Lutpul Mutellip / *Néçük* içtim qénini bitekellup (85/19)

Misali tañ seher külse qızilgül / *Néçükmu* cim turar şeydayı bulbul (91/8)

Néçüktur konsulini qıldı élan / Robirt şér idi şu mensepke qonğan (111/9)

Cahangirğa *néçük* baş egse Mençiñ / Gomindañ aşurup tezimni miñ miñ (110/17)

Séni taşlap *néçük* mundin kétermen / Séniñsiz men néme cahan körermen (130/9)

Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür / *Néçük* aylansa goya çéki yoqtur (131/1)

2. Ne zaman.

Néçük qorqsam süzülgen sübhi tañdin / Şuniñdek qorqimen şéir dastandin (85/6)

néçün: Niçin, neden.

Némişqa boldikin bu yurtta méhman / *Néçün* bolmas kişi bu işqa heyran (109/21)

néme ançe: Ne kadar.

Dédi sicañ şu çağda Téxi yaş siz / *Éytişqa néme ançe* aldiraysız (97/8)

néme qıl-: Ne yapmak.

Néme isteydikin alemde تنها / *Néme qildi* uni munçe teqezza (77/6)

néme qılmaqnı bil-: Ne yaptığını bilmemek, akli başında olmadığından bilinçsizce davranmak.

Néme qılmaqnı bilmey eyliği dad / Gülayimmu kötürđi dadı peryad (83/8)

némerse: Herhangi bir şey.

Némerse désiñiz imkaniñiz bar / Eqil idrak ve küç dermaniñiz bar (114/10)

némiki: Herhangi bir şey.

Némiki bolsa ğemdin eyleñ azad / Panahiñizda bolğay köñlimiz şad (114/14)

némiki bolsa bolsun: Ne olursa olsun.

Biri deytti *némiki bolsa bolsun* / Kéiptu bu şeherdin Hacı melun (122/1)

némişqa: Neden, niçin.

Némişqa boldikin bu yurtta méhman / *Néçün* bolmas kişi bu işqa heyran (109/20)

Ki Hacı hem Çolaq hem saqçı çerik / *Némişqa* hemmisi bu işta şerik (125/6)

Némişqa şunçe köp zorluqqa yol bar / *Némişqa* xelq üçün bu keñ cahan tar (125/7)

Némişqa şunçe köp zorluqqa yol bar / *Némişqa* xelq üçün bu keñ cahan tar (125/8)

nésip bol-: Nasip olmak.

Nésip bolsa tümende maña bayram / İçey Qeşqer şarabin toldurup cam (90/8)

nésiv: Nasip.

Bu gepke gep qoşup pazil hebibi / Dédi bar her kişiniñ bir *nésivi* (130/16)

nétey: Ne yapayım, ne çare.

Néteykim gem bilen gemxanedurmen / Zamane peylidin heyranedurmen (119/17)

nicaset: Necaset, pislik, dışkı, gübre, tezek.

Késip taşlandı avmén birle şyañgañ / *Nicaset* içide bolğandı Çañcyañ (110/16)

nicat: Kurtulma, kurtuluş.

Bayan eyler yene öz tesiratin / Bu söhbettin tépipmiş can *nicatin* (116/2)

nicatliq: Kurtuluş, kurtulma.

Nicatliq çarisi tedbiri sizdin / Yürüp xizmetni qılmaq işi bizdin (114/12)

Şu çağda dédi mistir meğrurane / *Nicatliqtin* tapalaysız nişane (115/6)

nida: Çağırış, ses, celp.

Küter qız bağ tereptin ney sadasin / Uniñ ot yaququçi sirliq *nidasin* (78/15)

Küter qız şu *nidani* qelbi muştaq / Vucudi titre titre xuddi yapraq (78/16)

nigah: Bakış, nazar.

Gülayim béşida gemkin *nigahi* / Çaraslar aldida şam gahi gahi (104/7)

Yüzi tañdek yorup canlandi roşen / *Nigahi* xoşlışar hemme bilen teñ (133/6)

nimkar capakeş: Cefakeş işçi.

Yene yüz yüzligen *nimkar capakeş* / Otunçi mepikeş aşpez ve epkeş (92/20)

nişane: İşaret, alamet, belirti, iz.

Tapay dep bir aramgahtin *nişane* / Kézemdu kök yüzide dervişane (77/13)

Demek menmu éziqtim bihuşane / Cunun vadisidin izdep *nişane* (91/10)

Şu çağda dédi mistir meğrurane / Nicatlıqtin tapalaysiz *nişane* (115/6)

niyet: Niyet, maksat.

Yénida boğçisi seperge teyyar / Ğubarsiz pak *niyet* iqbalğa hemkar (78/3)

nobaş: Su başı.

Şuña her kün mañatti *nobéşiğa* / Zamane şapuri obul qéşiğa (128/13)

Kérimge sévet örük sunatti / Özimu *nobéşiğa* teñ baratti (129/3)

növet: Defa, kez.

Gahi qamça gahi toqmaq gahi muşt / Kérimmu qançe *növet* boldi bihuş (95/4)

növet teg-: Sırası gelmek.

Xususen qiz cuvanlar qursa söhbet / Bölek geplerge *tegmes* idi *növet* (120/13)

nuqta: Nokta.

Robirt şer veziyetni qildi tehlil / Qoşup her *nuqtığa* bir ikki temsil (112/12)

nur çaç-: Nur saçmak.

Qiya halda oçuq dérise üzre / Çaçar ay *nurini* hem qatre qatre (77/18)

nurğun: Çok.

Taqaldi restide *nurğun* dukanlar / Ademsiz qaldi bezi hoyla aramlar (92/14)

O

oçuq: Açık.

Qiya halda *oçuq* dérise üzre / Çaçar ay *nurini* hem qatre qatre (77/17)

oğriliqçe: Gizlice, sinsice.

Oğriliqçe çüşüp tamdin bu bağqa / İkki üçtin bolup her qaysi yaqqa (79/16)

oğul: Erkek evlat.

Neçe künla burun tunci *oğuldin* / Cuda bolsa bugün emdi Obuldin (101/19)

Ayankim hacığa teley kélip kac / *Oğul* perzentge u köp idi muhtac (123/2)

Uniñçe toy bolup künlerde bir kün / Tuğulsa bir *oğul* kündüz veya tün (123/6)

U çağda Haciniñ varisi şeren / Bolatti şu *oğul* nevre asasen (123/8)

oxşas: Aynı, benzer.

Kérekmes maña mundaq ateşin hés / Méniñ nezerimde *oxşas* zer bilen mis (85/5)

U hem sözler hemişe elge *oxşas* / Saman yémey u hem yer nan bilen aş (122/11)

oq: Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk.

Çüşüp tamdin Obulmu *oq* kebi téz / Étildi yavğa qarşı ixtiyarsız (81/14)

oq at-: Ok atmak.

Étip Rustemge *oq* namerd royinten / Cénini qestligende hiyle bilen (128/1)

oqu-: Okumak.

Şivirlap her minut *oqup* dualar / Qilip perverdigargä ilticalar (80/7)

Şu saet *oqusam* men qebriside / Carañliq ün bilen otluq qeside (89/18)

Biri Ğulca tereptin gep toşuydu / Biravlar toplışip jurnal *oquydu* (96/6)

Oqup bu xetni Hacı dédi şuan / Qétiñlar harvini bol qéni çapsan (108/3)

oqup tur-: Okumak.

Üzülmes közliri bir lehze aydin / *Oqup turğan* kebi qisse aydin (78/5)

olca: Ganimet, kazanç.

Bu pursetni bilip bir yaxşı *olca* / Pütüşmek meylini körsetti Ğulca (112/19)

oltur-: Oturmak.

Dérize tüvide bir özi yalguz / Quçaqlap tizini cim *olturar* qız (78/1)

Qepéz içre boğulğan keklik kebi qız / Qimirlap *olturalmas* gah sevsiz (79/1)

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / Gül üzer *olturup* xiyalğa çömsem (89/3)

Beg Hacimu şu yerde *olturatti* / Ğezeptin közliride ot yanatti (95/15)

Etey tik *olturar* u yaş kişidek / Qériliq derdige berdaş kişidek (117/5)

Élip neyni şuan Leylige sundi / Özimu *olturup* gemxane küldi (127/8)

omumen: Genellikle.

Omumen Haci ketkeç bu şeherdin / Xuşal boldi xalayıq bu xeverdin (122/5)

on: On sayısı.

Şu halda ötkinide hepte *on* kün / Obul qoştı parañğa yéñi mezmun (129/18)

on töt: On dört sayısı.

Biri éytti Téxi *on töt* yéşimda / Cuvaz çörgilidi bir axşam béşimda (121/5)

on yette: On yedi sayısı.

Yéşi *on yettigi* emdi ulaşqan / Körüngen er kişidin öyge qaçqan (82/20)

onlap: Onlarca.

Égiz ögzide *onlap* saqçı hazır / Ğemu endişisi reñgide zahir (93/16)

oñ: Sağ.

Obul yarıdar idi *oñ* kökrikidin / Aqar qan yerge appaq köñlikidin (82/16)

Bolatti köz *oñi* andin qarañğu / Ve lékin Leyligülge tik qaralması (124/1)

oñ-sol: Sağ ve sol.

Qarap baqsañ uniñmu put qoli bar / Égiz burni qulaqi *oñ-soli* bar (122/10)

oñay: Kolay.

Késip asmaq *oñay* başni yavağqa / İlindürmek qiyin lékin qarmaqqa (97/9)

orun: Yer.

Tutup qolda dutarım destisini / Sélip tar *ornığa* can rıstisini (90/13)

Beg Hacimu dédi bir munçe gepni / Untumay bu *orunğa* xas edepni (95/20)

Yigitniñ *orni* boş qaldi töşekte / Kélin yığlar idi yum yum roekte (131/13)

ornidin des tur-: Yerinden ayağa kalkmak.

Şu oy birle *turup* u *ornidin des* / Dédi teqdirge munçe ten bériş bes (107/15)

ornidin turalmas: Yerinde duramamak.

Közide ot yanar amali qançe / *Turalmas ornidin* macali şunçe (82/19)

ot: Ateş.

Küter qız bağ tereptin ney sadasin / Uniñ *ot* yaqquçi sirliq nidasin (78/15)

Közide *ot* yanar amali qançe / *Turalmas ornidin* macali şunçe (82/18)

Misali *ot* dédi pervane köydi / Şu otta kül boluşni özi söydi (101/11)

Misali *ot* dédi pervane köydi / Şu *otta* kül boluşni özi söydi (101/12)

ot-yürek: Yürekli, cesur.

Néme u isyankar xiyalçan tilek / Néme u uçqunğa meptun *ot-yürek* (85/21)

otluq: Ateşli.

Şu saet oqusam men qebriside / Carañliq ün bilen *otluq* qeside (89/19)

otunçi: Oduncu.

Yene yüz yüzligen nimkar capakeş / *Otunçi* mepikeş aşpez ve epkeş (93/1)

oy: Düşünce, fikir.

Muşu *oylar* Beg Hacığa kélip ar / Éğir bir iztirapqa boldi duçar (106/17)

Alay dep tinç aram öz *oyida* / Yétip qalğanidi méhman öyide (106/21)

Şu *oy* birle turup u ornidin des / Dédi Teqdirge munçe ten bériş bes (107/15)

oyğan-: Uyanmak.

Ve bezi qoşnılar *oyğandi* añlap / Biravlar néme iş dep keldi marap (83/10)

oyğat-: Uyandırmak.

Carañlar her nepes rohimda iqbal / Köñülni *oyğitar* isyançı signal (100/13)

oyla-: Düşünmek.

Şuña u özgıçe bir hiyle *oylap* / Buni éytti xa kocañğa piçirlap (98/8)

Ayanki bu qéri mekkar cahangir / Uzundin *oyliğaç* bir hiyle tedbir (110/10)

oylaş: Düşünme.

Tünügün bolğan iş boş gep emestur / Şuni *oylaş* özi aqılğa bestur (113/17)

oyna-: Oynamak.

Ene keldi nisayim birle patem / Kéziñlar bağ ara *oynap* birer dem (125/22)

oynaq: Oynak.

Qéni yüzlerdiki parlaq qizilliq / Qéni közlerdiki *oynaqi* zilliq (107/10)

oynitip tur: Oynatmak.

Çoqum Ğulca tereptin xas adem bar / Bu yerde *oynitip turgan* qelem bar (96/20)

oyuq: Çukur, oyuk.

Oyuqta cinçırağ pervane şeyda / Ademler birle tolğan tör ve pegah (104/19)

oyun: Oyun.

Biraq héçkim bilelmes ete ögün / Yene qandaq *oyun* başlar bu gerdun (105/3)

oyunçı: Oyuncu.

Untudi hemmini Leylimu bir dem / Xususen şox idi *oyunçı* patem (126/10)

Ö

öç-adavet: Öç, kin, nefret.

Yürekte qaldi meñgü *öç adavet* / Yağar kimlergidur qarğış ve lenet (98/18)

öç-: 1. Sönmek.

Upuqta qaldi dağ xuddi qan dağı / Vaqitsiz *öçti* bu öyniñ çırağı (133/10)

2. Silinmek.

Ve lékin qan bilen uyugan qara dağ / Yürekte qaldi *öçmes* emdi héç çağ (98/17)

Saqaydi qaldi lékin bir téren iz / Bu izki *öçmigey* qelbide hergiz (124/19)

ögey: Üvey.

Neçen qaçtim panah istep dadamdin / Dadam qorqup lékin *ögey* anamdin (121/12)

ögün: Öbür gün.

Bügünçe bolmisa ete ya *ögün* / Bolur elvette çışlep yeydiğan kün (117/17)

ögze: Çatı.

Égiz ögzide onlap saqçi hazir / Ğemu endişisi reñgide zahir (93/16)

öktem: Çevik.

Ecebkim bolsa Hacı şunçe öktem / Töküp qan aşısa şunçe heddidin hem (125/9)

öl-: Ölmek.

Öyidin qoğlıgaç zarımğa baqmay / Yene kirdim şu görge téxi ölmey (121/14)

ölima: Ulema.

Pütün yurt çoñlırınıñ péşvası / Öziçe hem şeriet öliması (106/10)

ölke: Ülke, vatan.

Şuña bölmek kérek bu yerni üçke / Şimalni ikkige cenub bir ölke (115/2)

Bu ölke başlıqı bolmaq sizge xas / Qizil çaçaqqa munda cay tépilmas (115/9)

ömür: Ömür.

Bésıptu yüzini bir tekşi qorıq / Démek yetkenmikin ömrige hardıq (107/14)

Qılay şu ney küyige canni teñkeş / Bolup ta bir ömür tinmas navakeş (90/17)

ör-: Çevirmek.

Némidur der idi sicañ cudunluq / Uni bir tuñçısı örer udulluq (95/18)

öre tur-: Kalkmak, ayakta durmak.

Yıqildi bir küni öre turalmay / Bu qayğı tağını köp kötürelmey (132/3)

örle: Yükselmek.

Qanatlan ey xiyal *örle* samağa / Ümid küç bexş étip men binevağa (87/3)

Qanatlan ey xiyal *örle* samağa / Cahanni keñri qıl men binavağa (90/4)

örük: Erik.

Mana alma anar şaptul tola bağ / *Örükler* sargiyip pişay dégen çağ (117/12)

Kérimge sévet *örük* sunatti / Özimu nobéşığa teñ baratti (129/2)

ös-: Büyüme.

Bu qızlar idi qoşna hem qurdaş / Bu yurtta bille *ösken* hemde sırdaş (126/2)

öt-: 1. Geçmek; zamanı aşmak, geride bırakmak.

Şu xilda érinip asta *öter* tün / Küter qız bağ tereptin şepe bir ün (78/12)

Vaquit *ötkenséri* endişe mudhiş / Miciqlap qelbini bir vehşiy teşviş (78/20)

Öter tün sozulup asta érinçek / Gülayimmu püküp köñlige bir iş (79/7)

Şu halda *ötti* bu kamérda bir tün / Némidin başlinarkin kelgüsi kün (94/9)

Şu halda *ötti* qançe qançe saet / Buniñ tesvirige yoq mende taqet (95/7)

Şu halda keçürdi *ötti* bu kün / Kérim birle Obulmu boldi erkin (98/13)

Aradin bir küni kem hepte *ötti* / Beg Haciniñ seper cabduqi pütü (118/10)

Biraq her xil iken perzenti adem / Bügünmu ta uzaq *ötmüş* muqeddem (122/8)

Ki *ötmestin* téxi ikki üç kün / Yene yer dessimekke boldi mumkin (128/9)

Minut *ötmey* közini yumdi asta / Pétip ketti quyaşmu del şu vaqta (133/7)

2. Geçmek.

Biraq tutmay téxi qizniñ qolini / Tuyuqsızdin tosap *öter* yolini (81/5)

Tavap qilsam yene *ötkeç* davandin / Bayanday topisini canucandin (89/12)

Siyasette tutar bir özge yolni / Manas deryasidin *ötmes* qoşuni (113/2)

3. Geçmek; vuku bulmak, cereyan etmek.

Kéçe bağda bolup *ötken* şu cañcal / Şeherge tañ bilen añlandı derhal (91/19)

4. Geçmek; bir yerin yakınından veya içinden gitmek.

Şu halette yine mañdı ştabqa / Taraqlap restidin *ötti* povuska (99/19)

ötken: Geçen.

Şu halda *ötkinide* hepte on kün / Obul qoştı parañğa yéñi mezmun (129/18)

ötüp ket-: Geçivermek.

Şu halda *ötti ketti* günçe çağım / Solaştı yaşlıqım sargaydı bağım (121/15)

Ötüp ketken kebi bir demde köklem / Yene kirpiklirige qondi şebnem (127/13)

öy: Ev.

Yéşi on yettigel emdi ulaşqan / Körüngen er kişidin *öyge* qaçqan (83/1)

Beg Haciniñ *öyige* keldi Kocañ / Özidinmu sözi köprek perişan (99/4)

Qaçankim bu qelemni qolğa alsam / Yanar köñlüm *öyide* bir yoruq şam (100/7)

Mana *öyde* mata belbağni yırtıp / Obulniñ anisi qan dağni értip (101/15)

Alay dep tinç aram öz oyida / Yétip qalğanidi méhman *öyide* (106/22)

Öyidin qoğlıgaç zarımğa baqmay / Yene kirdim şu görge téxi ölmey (121/13)

Yıraq ketmes idi bu *öydin* esla / Misali şamige pervane şeyda (129/16)

Kérım qaytar iken *öyge* zavalda / Terep tuştın şaher qaldi qamalda (131/4)

Upuqta qaldi dağ xuddi qan dağı / Vaqıtsız *öçti* bu öyniñ çırağı (133/10)

öy-öyde: Ev, mesken.

Kéçiçe tinmidi öy-öyde tintiş / Kişi körmes muniñdek vehimilik iş (131/15)

öz béşiçe: Kendi bildiğince.

Cahan qanunida konsul öziçe / Qılalmaytti mudaxile *öz béşiçe* (112/4)

öz béşiğa qoy-: Kendi hâline bırakmak.

Qoyup mexsum çolaqni *öz béşiğa* / Kéleyli emdi biz Leyli qéşiğa (124/8)

öz içide: Kendi kendine.

Eceb iş bu dédi u *öz içide* / Qarap mektupqa sirliq köz uçıda (108/5)

öz işiğa qoy-: Kendi hâline bırakmak.

Qoyup qizlarni birdem *öz işiğa* / Yanayli biz kérimlarniñ qéşiğa (127/17)

öz vaqtida: Zamanında.

Mana *öz vaqtida* keldi Beg Hacim / Küter dostni robirt şér hem mülayim (112/7)

özara: Kendi aralarında, kendi içlerinde.

Ayanki *özara* soda ticaret / Veya dostluq ziyaret hem sayahet (109/10)

özge: Başka.

Misali xarisiz bolmas qizilgül / Ve lékin *özgini* söymeydu bulbul (101/10)

Yene Moñğul kebiler bir qatarda / Yaşap kelgendin *özge* bu diyarda (109/1)

Siyasette tutar bir *özge* yolni / Manas deryasidin ötnes qoşuni (113/1)

özger-: Değişmek

Mana axir élip çıqti soraqqa / Soraq *özgerdi* derhal qiynimaqqa (94/12).

Eceb *özgerdi* elniñ xuyi peyli / Maña hem héç aram yoq şu tüpeyli (96/3)

Démekçi Veziyet *özgerdi* hazır / Kéyinki menzire hem boldi zahir (112/13)

özgiçe: Başka, bambaşka.

Şuña u *özgiçe* bir hiyle oylap / Buni éytti xa kocañğa piçirlap (98/8)

Pütün yurt çoñliriniñ péşvası / *Öziçe* hem şeriet öliması (106/10)

Cahan qanunida konsul *öziçe* / Qılalmaytti mudaxile öz bēşice (112/3)

özgiriş: Değişim, değişiklik, dönüşüm.

Yéqin künlerde Şıncañ teqdiride / Bolur zor *özgirişler* apiride (112/16)

özi tap-: Kendini bulmak, kendine gelmek.

Özi tapqan baladin u bolup şad / Küter belki Beg Hacidin mukapat (83/14)

öziçe: Başka, bambaşka.

Şuña u *özgiçe* bir hiyle oylap / Buni éytti xa kocañğa piçirlap (98/8)

özümdin: Kendiliğinden.

Özümdin ötti ketti emdi purset / Būğün basqaniken köñlümni geplet (118/6)

P

pacie: Facia.

Buniñdin *pacie* dehşetni hergiz / Xiyałğa keltürüpmu körmigen qız (83/2)

paxta: Pamuk.

Tiqiştı ağızğa hettaki *paxta* / Obul yaridar idi oñ kökrikidin (82/15)

pak: Temiz, saf.

Yénida boğçisi seperge teyyar / Ğubarsız *pak* niyet iqbalğa hemkar (78/3)

pak-sadda: Saf, sade, içten.

Carañlar küç ümid ilhamçı mavzu / Bovaqniñ qelbidek *pak-sadda* arzu (100/11)

pal: Fal.

İdi bu çünki öz iqbalğa *pal* / Ecebmes teliyige külse iqbal (78/8)

palaqla-: Çabalamak.

Şherde herbiy halet başlığanmış / *Palaqlap* saqçı çérık her qayaqqa (131/8)

palan: Falan.

Şherde her küni bir yéñi teşviş / Ki Ğulca *palanmış* çöçek pokunmış (96/8)

Qolida qılıçı çérıkmı qassap / Palan bayu pokun bay umu qassap (103/4)

palta: Balta.

Yene bir çüşküçe *palta* yénişlap / Kötek aram alar teşvişni taşlap (122/3)

palvan: Pehlivan, savaşçı, bahadır.

Qizip ceñ boldi bir dastaniy meydan / Casaret körsitip bu ikki *palvan* (81/17)

panah: Sığınak, barınak.

Némiki bolsa gëmdin eyleñ azad / *Panahiñizda* bolğay köñlimiz şad (114/15)

Neçen qaçtim *panah* istep dadamdin / Dadam qorqup lékin ögey anamdin (121/11)

para: Parça.

Gülayim tapti bu iş çarisini / Élip keldi mana dil *parisini* (132/14)

parañ: Sohbet, söz.

Şu halda ötkinide hepte on kün / Obul qoştı *parañğa* yéñi mezmun (129/19)

parqira-: Parıldamak.

Udulda *parqiraytti* çoñ boy eynek / Yatar Hacı tirep yastuqqa ceynek (107/5)

Kiyip yuñ rextte kemzul birle pelte / Putida *parqirar* sériq betinke (117/4)

parlaq: Parlak.

Qéni yüzlerdiki *parlaq* qizilliq / Qéni közlerdiki oynaqi zilliq (107/9)

paşa: Paşa.

Teşekkürmiş Robirt danaliqığa / Keremlik İngiliz *paşaliqığa* (116/8)

pat: Çabuk, hızlı.

Qéni başla méni gülşenge *patraq* / Bu gülşen zinniti tümenge patraq (90/6)

Qéni başla méni gülşenge patraq / Bu gülşen zinniti tümenge *patraq* (90/7)

pat pat: Sık sık.

Xususen bu yéqindin béri *pat pat* / Qamaş yaki étiş bolğaçqa qat qat (92/10)

payan: Sınır, bucak, kıyı.

Körünse yapıyêşil telke davani / Ne xuş bir menzire yoqtur *payani* (89/1)

payda bol-: Faydası olmak.

Qaramağniñ yipliri bolsa uzunraq / *Bolur payda* béliqçığa puzunraq (97/14)

pede: Melodi, ahenk.

Çékip her *pedige* méhrimni pütkül / Bolup işqida men şeydayi bulbul (90/14)

pegah: Evin kapıya yakın yeri, misafire ait olan yerin karşısı.

Oyuqta cinçırağ pervane şeyda / Ademler birle tolğan tör ve *pegah* (104/20)

peqetla: Tamamıyla, büsbütün.

Maña lazım *peqetla* rohiy mesler / Lebbey dep turğuçi aptapperesler (85/10)

pelek: Felek.

Ve yaki şum *pelek* yavuzluqidin / Elem yetkeç yene yalguzluqidin (77/11)

İlac qançe eger kac kelse teqdir / *Pelek* çerxi ezeldin şunçe tetür (130/21)

pelte: Palto.

Kiyip yuñ rextte kemzul birle *pelte* / Putida parqırar sériq betinke (117/3)

perişan: 1. Perişan, zavallı.

Üzer muñlinip xamuş xiyalçan / Xiyalçan çéhrisi andin *perişan* (77/2)

Perişan sözlimektin toxtay emdi / Nezerbağ gülşenige qaytay emdi (91/13)

Beg Hacıniñ öyige keldi Kocañ / Özidinmu sözi köprek *perişan* (99/5)

2. *Perişan*, dağınık.

Güli ruxsarimu şamdek aqarğan / Qara sumbul çéçi her yan *perişan* (104/6)

perq: Fark.

Şuni hem éytmiqim lazim méniñçe / Ki qoydin *perqimu* bar miñçe miñçe (103/6)

perman: Ferman, buyruk.

Yene yirtip caza élanimizni / Közige ilmidi *permanimizni* (99/13)

perman qil-: Ferman çıkarmak, emretmek, buyurmak.

Tuyuqsız harvikeşke *qildi perman* / Nezerbağ arılap heydeşni çapsan (116/15)

permayış: Ferman, buyruk.

Kérekmes hemmisi *permayışım* şu / Ya xala xalima sen xahişim şu (85/22)

pervane: Pervane.

Misali ot dédi *pervane* köydi / Şu otta kül boluşni özi söydi (101/11)

Oyuqta cinçırağ *pervane* şeyda / Ademler birle tolğan tör ve pegah (104/19)

Yıraq ketmes idi bu öydin esla / Misali şamige *pervane* şeyda (129/17)

pervaz: Pervaz, uçuş, süzülme.

Xiyal *pervazliri* toxtap birer dem / Davam qilsun méniñ muñluq hékayem (91/17)

Élip çiqti dutarni başlıdi saz / Ğezel yañrap qılar her yanda *pervaz* (126/16)

perverdigar: Allah.

Şivirlap her minut oqup dualar / Qilip *perverdigargä* ilticalar (80/8)

peryad çek-: Feryat etmək, haykırmak.

Kéçiçe tolğınip hem *çekti peryad* / Aña hem qiptimiş çerx cebri bunyad (107/1)

peryad qil-: Feryat etmək, yüksek sesle haykırmak.

Gezeptin ah urup *qilğanda peryad* / Buni purset bilip bir neççe callat (82/12)

perzent: Çocuk, evlat.

Biraq her xil iken *perzenti* adem / Bügünmu ta uzaq ötmüş muqeddem (122/7)

Ayankim hacığa teley kélip kac / Oğul *perzentge* u köp idi muhtac (123/2)

pes: An, lahza.

Ki hetta muz yürek Çolaqmu bir *pes* / Özini untuğan halda bolup mes (80/3)

pesane: Efsane; özlü söz.

Burun hösni bilen bolsa yegane / Qoşuldi emdi yüz yüzlep *pesane* (120/7)

pest: Alçak, ahlaksız.

Çiqip birqañçisi tik tamğa *pestin* / Élip ketken imiş başni qepestin (99/10)

peşva: Darbe, püskürtme.

Pütün yurt çoñliriniñ *péşvası* / Öziçe hem şeriet öliması (106/9)

peşvani at-: Dayak atmak, dövmek.

Savar düşmenni öz tayağı birle / *Atar peşvani* hem ayağı birle (81/19)

peyda: Zuhur, ortaya çıkma, peyda olma.

Bolup pinhan yine bir demde *peyda* / Özige eyligendek dilni şeyda (76/11)

peyl: Mizaç, ruh hali.

Méni hem bir yoli yutmaççı qesten / *Zamane peylidin* miñ aylinay men (86/5)

Egerçe bu zaman *peyli* sitemkeş / Elem hesret çéker gerçe qelemkeş (101/5)

Hélitinla buzuldi *peyli* elniñ / Maña hem sir emestur meyli elniñ (113/14)

Néteykim ğem bilen ğemxanedurmen / *Zamane peylidin* heyranedurmen (119/18)

Zamane peylige nepret öçimu / Ve yaki intiqam almaq küçimu (129/6)

pétiçe: Halde.

Kérim birle Obulni tutqiniçe / Élip keldi qamaqqa şu *pétiçe* (94/4)

pétip ket-: Batmak, batıvermek.

Minut ötmey közini yumdi asta / *Pétip ketti* quyaşmu del şu vaqta (133/8)

piçirla-: Fısıldamak.

Şuña u özgiçe bir hiyle oylap / Buni éytti xa kocañğa *piçirlap* (98/9)

Yene gepke çüşüp şeytan Robirt şér / *Piçirlap* déğüdek körsetti tedbir (114/17)

pikir: Fikir.

Xususen şu küni herbiy ştabta / Bayan qilğan *pikirni* qayta qayta (114/5)

Qoşuldi bu *pikirge* hemmisi teñ / Kérimla étiraz bildürdi şexsen (130/5)

Lékin hemme yine tekrar ve tekrar / Obulniñ *pikirni* qilğaçaqqa izhar (130/12)

pinhan bol-: Gizli olmak, gözden uzak olmak.

Bolup pinhan yine bir demde peyda / Özige eyligendek dilni şeyda (76/11)

pir: Pir.

Uni hörmət yüzidin deytti mistir / Nemistirki cimi şeytan üçün *pir* (111/12)

pirqira-: Dönmek.

Şu halda *pirqirap* birdinla patem / Qarap güllükke toxtap qaldi birdem (127/4)

pisent qil-: Yok saymak, görmezlikten gelmek, önemsememek.

Kérimmu bayqığaç ehvalini derhal / *Pisent qilmay* holuqmay zerre misqal (81/11)

piş-: Olgunlaşmak, ermek.

Mana alam anar şaptol tola bağ / Örükler sargiyip *pişay* dégen çağ (117/12)

pişane: Alın.

Tépip sadir bovamdin iz nişane / Aña tezim bilen qoysam *pişane* (89/15)

piyale: Kadeh.

Ki şerbet liq tola altun *piyale* / Yene şerbettiki reñgi xuddi lale (105/12)

Uzat saqçı *piyale* toldurup mey / Şuniñ neşi bilen yéşimni sürtey (133/15)

pokun: Belirsiz, meçhul, müphem.

Şherde her küni bir yéñi teşviş / Ki Ğulca palanmış çöçek *pokunmış* (96/8)

Qolida qiliçi çerikmu qassap / Palan bayu *pokun* bay umu qassap (103/4)

povuska: Araba çeşidi (Bir veya iki atın olduğu kapalı at arabası şeklindeki araba).

Şu halette yine mañdi ştabqa / Taraqlap restidin ötti *povuska* (99/19)

Povuska tevriner böşük misali / Şamalda yelpüner begniñ saqalı (117/1)

Povuska keynidin yügüreytti balılar / Bu mehelle üstide qaldı tozanlar (117/21)

puxta: Sağlam.

Terep tuştin bésip bağlaştı *puxta* / Tiqıştı ağzığa hettaki paxta (82/14)

purset: Fırsat.

Bu *pursetni* ğeniymet tutmaq evzel / Tömürni qızıqıda soqmaq evzel (130/1)

purset bil-: Fırsat bilmek; bir şeyden belli bir amaçla hemen yararlanmak.

Ğezeptin ah urup qılğanda peryad / Buni *purset bilip* bir neççe callat (82/13)

Bu *pursetni bilip* bir yaxşı olca / Pütüşmek meylini körsetti Ğulca (112/19)

purset ötüp ket-: Fırsatı kaçırmak.

Özümdin *ötti ketti* emdi *purset* / Bügün basqaniken köñlümni ğeplet (118/6)

purset tap-: Fırsat bulmak.

Ne kün epyün uruşta *tapti purset* / Vetenniñ bėşığa saldı palaket (110/11)

Axiri keç kirip *tapqanda purset* / Xakocañ birle mexpiy qıldı söhbet (119/9)

put: Bacak, ayak.

Lėkin mañmaq qiyinlaştı acayıp / *Putiğa* çirmişip alğan kebi yip (80/16)

Puti aqsaq qoliniñ yoq madari / Xazan bolğan kebi yaşlıq bahari (104/15)

Kiyip yuñ rextte kemzul birle pelte / *Putida* parqirar sériq betinke (117/4)

put-qol: El ve ayak.

Qarap baqsañ uniñmu *put-qoli* bar / Égiz burni qulaqi oñ soli bar (122/9)

put qolini çüş-: Ele geçirmek, yakalamak.

Axir bir qançisi zor keldi basti / *Çüşep put qolini* torusqa asti (95/2)

puzun: Fazla, çok.

Qaramaqlıñ yipliri bolsa uzunraq / Bolur payda béliqçığa *puzunraq* (97/14)

püt-: Bitmek, tükenmek.

Aradin bir küni kim hepte ötti / Beg Haciniñ seper cabduqi *pütti* (118/11)

Démekçi hemme iş hel boldi mexsus / Peqet bir işla *pütmey* qaldi epsus (118/19)

pütkül: Bütün, tüm, hepsi.

Çékip her pedige méhrimni *pütkül* / Bolup işqida men şeydayi bulbul (90/14)

Xususen alte şehir bu işqa hacet / Şuni arzu qılar *pütkül* camaet (115/4)

pütün: Bütün.

Élip qaçti *pütün* meylimni dildar / Köñül şundaq némiken ném ilac bar (91/5)

Pütün yurt çoñliriniñ péşvası / Öziçe hem şeriet öliması (106/9)

Qazara bir bitim aşsa emelge / *Pütün* arzuyiñiz uçqusi yelge (113/9)

Pütün arzu ümidi bolğusi yel / Téxi andin yamanraq külgüsü el (123/15)

Pütün yollar étik vehime teşviş / Şherde herbiy halet başlığanmış (131/6)

pütüş-: Atmak.

Bu pursetni bilip bir yaxşı olca / *Pütüşmek* meylini körsetti Ğulca (112/20)

R

ravab: Ravap (Bir tür çalgı aleti).

Biravlar namini qoştı qoşaqqa / Biravlar naxşını yaydı *ravabta* (120/9)

ravan: Revan; yürürlükte olan, güncel.

Ravan sözler idi Türkiy ve Parsiy / İmiş u İnglizniñ şerqşunasi (111/13)

ravan bol-: Yürürlükte olmak.

Mana ete *ravan bolmaqçı* yolğa / Çüşüp sicañ bilen ayropilanga (118/12)

ravane: Akıcı, pürüzsüz.

Buluttin çıqsa şunğup ay *ravane* / Közi çaqnaytti qizniñ şadiyane (78/6)

Sabadek hör kézey her tañ *ravane* / Qonay gül şaxliriğa aşiqane (88/11)

rayon: Bölge.

Ki Şıncañ çoñ *rayon* keñri zémindur / Uni tizginlimek besi qiyindur (114/20)

rehim qil-: Acımak, şefkat göstermek.

Eceb aciz ikenmiz biz xotun xeq / *Rehim qilmaydiken* bizge bu çerx (121/18)

rext: Kumaş.

Kiyip yuñ *rextte* kemzul birle pelte / Putida parqırar sériq betinke (117/3)

reis: Reis, başkan.

Robirt qaldi yutup sigarisini / Uzatqaç kelgüsiniñ *reisini* (116/12)

reqib~reqip: Rakip.

Reqibini u gerçe yeñdi goya / Biraq sezdi özin şermende resva (106/7)

Quruldi hiyle ve neyreñ tuzağı / İlingeymiş *reqipniñ* qol ayağı (119/12)

reñg: Renk.

Égiz ögzide onlap saqçı hazır / Ğemu endişisi *reñgide* zahir (93/17)

Ki şerbet liq tola altun piyale / Yene şerbettiki *reñgi* xuddi lale (105/13)

repiq: Arkadaş, yoldaş.

Özige bir *repiq* muşpiqi dildar / Visalın yad étip istemdikin yar (77/9)

reste: Pazar.

Taqaldi *restide* nurgun dukanlar / Ademsiz qaldi bezi hoyla aramlar (92/14)

Şu halette yine mañdi ştabqa / Taraqlap *restidin* ötti povuska (99/19)

ret: 1. Kere, kez.

Quçaqlap tartti hem qizni özige / Çéçini neççe *ret* sürtti közige (133/4)

2. Sıra.

Yıraqta qalmidi Şıncañmu çette / İdi şu İngliz hem tunci *rette* (111/6)

rişte: Bağ.

Tutup qolda dutarim destisini / Sélip tar ornıǵa can *riştisini* (90/13)

rocek: Perde; pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü.

Yigitniñ orni boş qaldi töşekte / Kélin yığlar idi yum yum *roekte* (131/14)

roh: Ruh.

Carañlar her nepes *rohimda* iqbal / Köñülni oyǵıtar isyançı signal (100/12)

rohiy: Ruhî.

Maña lazım peqetla *rohiy* mesler / Lebbey dep turǵuçı aptapperesler (85/10)

romal: Başörtüsü.

Yipek *romal* ara bir dem yüzini / Éçip hem körsitip şehla közini (76/9)

roşen: Parlak, açık.

Bügün körgeç qiyametni beeynen / Néçük halǵa çüşer bu özi *roşen* (83/5)

Uzaq turǵaç bu yurtta qış ve yazı / Aña *roşen* idi Uyǵur micezi (112/2)

Yüzi tañdek yorup canlandi *roşen* / Nigahi xoşlışar hemme bilen teñ (133/5)

roşen qıl-: Aşıkâr olmak.

Şu iz açtı közini *qildi roşen* / Tonutti hem cahanni emdi qismen (125/3)

ruxsar: Yüz, sima, çehre.

Güli *ruxsarimu* şamdek aqargan / Qara sumbul çéçi her yan perişan (104/5)

saba: Şafak esintisi.

Sabadek hör kézey her tañ ravane / Qonay gül şaxliriğa aşiqane (88/11)

sada: Ses, yankı.

Küter qız bağ tereptin ney *sadasin* / Uniñ ot yaqquçi sirliq nidasin (78/14)

sadir: Vuku, meydana gelmek.

Tépip *sadir* bovamdin iz nişane / Aña tezim bilen qoysam pişane (89/14)

sadir bol-: Ortaya çıkmak, vuku bulmak.

Bu yurtta némiler *bolmaydu sadir* / Ki hakim munda hemme işta qadir (102/13)

saet: Saat.

Buniñdin bir ikki *saet* muqeddem / Tayaq toqmaq bilen beş onçe adem (79/14)

Şu *saet* oqusam men qebriside / Carañliq ün bilen otluq qeside (89/18)

Şu halda ötti qançe qançe *saet* / Buniñ tesvirige yoq mende taqet (95/7)

saxtipezlik: Sahtekarlık.

Ve lékin beziler bolğaç gerezlik / Tépip bahane qilip köp *saxtipezlik* (109/15)

saqal: Sakal.

Körüñki qériliq sirtqa tépiptu / *Saqalniñ* qarisi azlap kétiptu (107/12)

Özümnñ boldimu bes emdi yar yar / *Saqalniñ* aqligidin ne gémim bar (107/22)

Beg Hacimu silap çar *saqilini* / Uzun gepler bilen çaynap tilini (113/22)

Povuska tevriner böşük misali / Şamalda yelpüner begniñ *saqali* (117/2)

saqay-: İyileşmek.

Şu boldi başliniş canlandi heriket / *Saqaydi* leyligülmu emdi elvet (124/17)

saqayip qal-: İyileşmek.

Saqaydi qaldi lékin bir téren iz / Bu izki öçmigey qelbide hergiz (124/18)

saqçi: Bekçi.

Axir bir *saqçi* it tapança betlep / Kérimni çenlidi atmaqni qestlep (82/4)

Ménişti *saqçılar* Kérimni heydep / Obulni gah yölep ve gahi sörep (83/16)

Şuan *saqçi* kélip qizniñ qéşiğa / Tapança birle bir urdi béşiğa (83/20)

Qéni *saqçi* uzaqtin bir qedeh mey / Ne sevrin qaldi emdi yene içmey (86/6)

Xalayiq étilar héytgah terepke / İdi *saqçi* binasi şu terepte (92/17)

Mana *saqçi* dégen égiz imaret / Xelq qorşavda qaldi nahayet (93/12)

Égiz ögzide onlap *saqçi* hazır / Ğemu endişisi reñgide zahir (93/16)

Baya birmunçe xelq yavağ terepte / Urup *saqçini* qattiq gezepte (99/9)

Ki Hacı hem Çolaq hem *saqçi* çerik / Nemişqa hemmisi bu işta şerik (125/5)

Uzat *saqçi* piyale toldurup mey / Şuniñ neşi bilen yéşimni sürtey (133/15)

2. Nöbetçi.

Şeherde herbiy halet başlığanmış / Palaqlap *saqçi* çerik her qayaqqa (131/8)

saqiy: Saki; İçkili toplantılarda içki sunan kimse.

Qéni *saqiy* uzatqin bir qedeh mey / Meyikim méni birdem xamuş etkey (91/11)

Uzat *saqiy* maña liq toldurup cam / Tapay meydin şu dem köñlümge aram (119/15)

saray: Saray.

Mazar mesçit yene xaniqadimu gep / *Sarayu* medrise héytgahtimu gep (92/7)

Saraylardin çiqip hamalmu mañdi / Qoyup sodisini dellalmu mañdi (92/18)

sal-: 1. Koymak.

Tutup qolda dutarim destisini / *Sélip* tar ornığa can riştisini (90/13)

2. Takmak.

Axiri bir kümüş üzükni aldı / *Élip* qizniñ qoliğa asta *saldi* (133/2)

3. Salmak, yollamak, göndermek.

Men quşumni ğazğa *salsam* kim *séliptu* qağığa / Alte qağa bir bolup aldı quşumni arığa (76/4)

Men quşumni ğazğa *salsam* kim *séliptu* qağığa / Alte qağa bir bolup aldı quşumni arığa (76/4)

salamet: Selamet, esen.

Eger Hacı *salamet* qaytsa xeyrat / Qazara bir bala yüz berse heyhat (123/13)

salamet qal-: Esen kalmak.

Démek alte şehir körmey talapet / *Qalur* dehşet qıyanidin *salamet* (113/5)

salamet tur-: Esen kalmak.

Xiyanet her zaman çünkü xıyanet / Bigiz teşmey tağarnı *turmas salamet* (124/5)

sama: Gökyüzü.

Qanatlan ey xıyal örle *samağa* / Ümid küç bexş étip men binevağa (87/3)

Qanatlan ey xiyal örle *samağa* / Cahanni keñri qıl men binavağa (90/4)

saman: Saman.

U hem sözler hemişe elge oxşaş / *Saman* yémey u hem yer nan bilen aş (122/12)

Ve lékin iş emel hem xuyi peyli / *Saman* yégen eşekniñ xuddi eyni (122/14)

samavar: Semaver.

Cimi xeq ağzıda gep üstige gep / *Samavar* hem dukan mehellide gep (92/5)

sanaq: Hesap, sayı.

Sanaqsız tépilar zindan kişenler / Xazandek *sargıyar* menmen dégenler (103/13)

saparet: Büyükelçilik.

Qurup merkezde qançe xas *saparet* / Yene çoñ çoñ şerherlerde vakalet (111/1)

sargay-: Sararmak.

Sanaqsız tépilar zindan kişenler / Xazandek *sargıyar* menmen dégenler (103/14)

Mana alma anar şaptul tola bağ / Örükler *sargıyıp* pişay dégen çağ (117/12)

Şu halda ötti ketti günçe çağım / Solaştı yaşlıqım *sargaydı* bağım (121/16)

sav-: Atlatmak, savuşturmak, defetmek, istenmeyen birini yanından uzaklaştırmak.

Savar düşmenni öz tayağı birle / Atar peşvani hem ayağı birle (81/18)

savaq al-: Ders almak.

Gumanlıqni qamap baqsaqmu şunçe / *Savaq almas* buniñdin ançe munçe (96/14)

savaq ber-: Ders vermek.

Şu iz *berdi savaq* qoştı eqil huş / Aşurdi hem gezep qehrini qoş qoş (125/1)

sayahet: Seyahat.

Ayanki özara soda ticaret / Veya dostluq ziyaret hem *sayahet* (109/11)

sayra-: 1. Şarkı söylemek.

Qéni başla méni *sayramğa* tézrek / Alay ilhamni teşna elvek elvek (88/13)

2. Ötmek.

Tümen boykiriniñ abihavasi / Seherde *sayrığan* quşlar navasi (128/6)

saz: Saz.

Élip çiqti dutarni başlıdi *saz* / Gezel yañrap qılar her yanda pervaz (126/15)

seg: Köpek.

Bu yurtta vañmu qassap begmu qassap / Ve hetta böre turmaq *segmu* qassap (102/20)

sege-: Rahatlamak, kendini iyi hissetmek.

Kézey men keñ étiz qirlarda *segip* / Başegim suliridek egip eğıp (88/5)

segek: Gözü açık, uyanık.

Qulaqni diñ tutup yatatti *segek* / Öter tün sozulup asta érinçek (79/6)

seher: Sabah.

Misali tañ *seher* külse qizilgül / Néçükmu cim turar şeydayi bulbul (91/7)

Tümen boylırınıñ abihavasi / *Seherde* sayrıǵan quşlar navasi (128/6)

Şu dehşettin kéyin zoremxan açam / Balam dep yığla yığla her *seher* şam (132/2)

seherlik: Sahurluk.

Seherlik çayǵa konsul qıptu tekliip / Yene bu xette şunçe naz tekellup (108/7)

Seherlik çay üçün dastixan şahane / Tépip her loqmida sözige bahane (112/9)

sehra: Sahra, bozkır.

Néme bu dostlırim men néme yazdım / Xiyal *sehralirida* xoymu azdım (90/21)

selkin: Rüzgar.

Kézey men yañritip naxşamni erkin / Bolup xamançıǵa her tañda *selkin* (88/8)

selle: Sarık.

Soraqçı ambili Şiencañmu qassap / Béşida *sellisi* işanmu qassap (103/2)

sep: Saf, cephe, dizi, sıra.

Bolupmu köp idi yaşlar bu *septe* / Turar dadil bolup aldi terepte (93/10)

seper: Sefer, yolculuk.

Yénida boǵçisi *seperge* teyyar / Ğubarsız pak niyet iqbalıǵa hemkar (78/2)

Aradin bir küni kem hepte ötti / Beg Haciniñ *seper* cabduqi pütü (118/11)

Seperdin meqsiti andinmu mexpiy / Uni éytmas idi el yurtqa qetiy (118/16)

Ecebmes béşini yése *seperde* / Aman bolsaq körmiz bu şehirde (125/17)

Kélip qalǵunçe u melun *seperdin* / Kérimlar ketmiki lazim şehirde (130/3)

seremcan bol-: Emin olmak.

Şuniñ birle tépip köñlige aram / Qılışmaq *boldi* bu işni *seremcan* (98/11)

set: Çirkin.

Egerçe Leyligül bolğanda bir *set* / Uniñğa belki kelmes idi bu derd (121/21)

seveb: Sebep.

Sevep şuki kitab alim eceldur / Edib şair démek közge sögeldur (85/8)

Seveb şu ki soraqçı he degende / Tonup qaldi Kérimni kütmiğende (94/13)

sevr: Sabır.

Qepéz içre boğulğan keklik kebi qız / Qimirlap olturalmas gah *sevrsiz* (79/1)

Qéni saqçı uzaqtin bir qedeh mey / Ne *sevrin* qaldi emdi yene içmey (86/7)

seyle qil-: Dolaşmak, gezmek.

Yüre bağqa çıqıp *seyle qilip* kel / Çimenzar arılap köñül éçip kel (125/19)

seyli: Gezme, gezinti.

Qızıp ketti çimende bağda *seyli* / Qoşuldi bağqa hösn *seyli* tüpeyli (126/7)

Qızıp ketti çimende bağda *seyli* / Qoşuldi bağqa hösn *seyli* tüpeyli (126/8)

sez-: Sezmek.

Xorekni toxtitip tiñşaytti cim cim / Çolaqniñ halini *sezme*y Gülayım (80/6)

Reqibini u gerçe yeñdi goya / Biraq *sezdi* özin şermende resva (106/8)

sépil-: Serpilmek.

Éğir yaridar bolup Leyli yiqildi / Démek toy éşığa topa *sépildi* (105/17)

sériq: Sarı.

Kiyip yuñ rextte kemzul birle pelte / Putida parqırar *sériq* betinke (117/4)

Eger baqsa kişi *sériq* yüzige / Közi çüşkey uniñ köküş közige (117/7)

sévet: Sepet.

Kérimge *sévet* örük sunatti / Özimu nobéşığa teñ baratti (129/2)

sézim: Sezgi.

Éğir cimliq bésip bağni çimenni / Acayip bir *sézim* titretti tenni (127/16)

sicañ: Belediye başkanı.

Némidur der idi *sicañ* cudunluq / Uni bir tuñçisi örer udulluq (95/17)

Ve hetta bezisini atti *sicañ* / Lékin çiqti yene bugünki isyan (96/15)

Beg Hacığa qoşup éytti xa kocañ / Eger testiqlisa bu gepni *sicañ* (97/2)

Dédi *sicañ* şu çağda Téxi yaş siz / Éytişqa néme ançe aldiraysız (97/7)

Mana ete ravan bolmaqçı yolğa / Çüşüp *sicañ* bilen ayropilanga (118/13)

sigar: Sigara.

Robirt qaldi yutup *sigarisini* / Uzatqaç kelgüsiniñ reisini (116/11)

signal: Sinyal.

Carañlar her nepes rohimda iqbal / Köñülni oyğitar isyançı *signal* (100/13)

siğ-: Sığmak.

Çıqıptu bu şeherde yene bir iş / Köñülge *sigqusiz* bir yéñi teşviş (99/7)

Tépirlar çayqılar hoylığa *sigmay* / Ve lékin dad déyişke nege bargay (102/7)

siqil-: Sıkılmak.

Aşu endişe hem teşviş bilen qız / Hemişe *siqilatti* ixtiyarsız (125/14)

sila-: Sıvamak, okşamak.

Beg Hacimu *silap* çar saqilini / Uzun gepler bilen çaynap tilini (113/22)

sir: Sır.

Démek bu işta mevcut bir muhim *sir* / Bikarğa munçilik qılmas robirt şér (108/9)

Hélitinla buzuldi peyli elniñ / Maña hem *sir* emestur meyli elniñ (113/15)

Su kelmeste tuğan tutmaq dégen şu / Ve lékin bilmisun bu *sirni* semen (115/16)

Xalayıqqa bu gerçe *sir* emestur / Çolaqqa xuddi şu iş bir hevestur (123/3)

Çüşengeç bir qarap bu *sirni* şu dem / Élip köksige yaqti neyni mehkem (127/11)

sirdaş: Samimi, içli dışlı dost.

Bu qızlar idi qoşna hem qurdaş / Bu yurtta bille ösken hemde *sirdaş* (126/2)

sirliq: Sırlı, gizli.

Küter qız bağ tereptin ney sadasin / Uniñ ot yaquçı *sirliq* nidasin (78/15)

Eceb iş bu dédi u öz içide / Qarap mektupqa *sirliq* köz uçıda (108/6)

sirt: Dış.

Lékin *sirttin* xever tapqaç xa kocañ / Alaqzade bolup yügüreytti her yan (95/9)

sirtqa tap-: Dışarı vurmak; belli etmek.

Körüñki qériliq *sirtqa tépiptu* / Saqalniñ qarisi azlap kétiptu (107/11)

sitemkeş: Zalim.

Egerçe bu zaman peyli *sitemkeş* / Elem hesret çéker gerçe qelemkeş (101/5)

siyaset: Siyaset.

Siyasette tutar bir özge yolni / Manas deryasidin ötmes qoşuni (113/1)

soda: Ticaret.

Saraylardin çıqip hamalmu mañdi / Qoyup *sodisini* dellalmu mañdi (92/19)

soda-ticaret: Ticaret.

Ayanki özara *soda-ticaret* / Veya dostluq ziyaret hem sayahet (109/10)

soğaq: Soğuk.

Soğaq sumu axiri qilmidi kar / Tamam huşsiz idi emdi bu huşyar (95/5)

solaş-: Solmak.

Şu halda ötti ketti günçe çağim / *Solaştı* yaşliqim sargaydı bağim (121/16)

soraq: Sorgu.

Mana axir élip çıqtı *soraqqa* / Soraq özgerdi derhal qiynimaqqa (94/12).

Misali igisiz bir qoy tépilmas / *Soraqsız* soyğuçı davdin qutulmas (103/8)

Biravlar xalisa asar *soraqsız* / Ve hetta cadiğa basar soraqsız (103/15)

Biravlar xalisa asar soraqsız / Ve hetta cadiğa basar *soraqsız* (103/16)

soraqçi: Sorgulayıcı, yargıç.

Seveb şu ki *soraqçi* he degende / Tonup qaldi Kérimni kütmiğende (94/13)

Soraqçi ambili Şiencañmu qassap / Béşida sellisi işanmu qassap (103/1)

soraqqa élip çıq-: Sorguya çekmek, sorgulamak.

Mana axir *élip çıqti soraqqa* / Soraq özgerdi derhal qiynimaqqa (94/11)

soy-: Kesmek.

Hésablar xelqni bir qotan qoy / Ularñiñ xahişimiş qaysini *soy* (102/16)

Egerçe qoy *soyuş* qassapqa babtur / Biraq bu yurtta qassap bihésabtur (102/17)

Misali igisiz bir qoy tépilmas / Soraqsiz *soyğuçi* davdin qutulmas (103/8)

soz-: Uzatmak, çekmek.

Şu kün başlap uluğ Cuñxua élige / *Sozup* çañgal cimi böre ve tülke (110/14)

Sozup boynini Hacı bağqa derhal / Tilini tamşitip yutqan kebi bal (117/13)

sozul-: Uzakmak.

Démekki işni buzdi kem eqıl qız / *Sozuldi* toy işi emdi qerelsiz (123/12)

Sozuldi vehime ta sübhi demge / Aramliq bolmidi héçbir ademge (131/17)

2. Uzakmak; uzanmak.

Öter tün *sozulup* asta érinçek / Gülayimmu püküp köñlige bir iş (79/7)

Sozulsa arqığa arzuğa yetmek / Bikar ketmemdu emdi şunçe emgek (106/1)

sögel: Siğil.

Sevep şuki kitab alim eceldur / Edib şair démek közge *sögeldur* (85/9)

söhbət: Sohbet.

Bayan eyler yene öz tesiratin / Bu *söhbettin* tépipmiş can nicatin (116/2)

Biravlar bir körüşni qılsa arzu / Biravlar *söhbətige* qildi mavzu (120/11)

söhbət qıl-: Sohbet etmek.

Axiri keç kirip tapqanda purset / Xakocañ birle mexpiy *qildi söhbət* (119/10)

söhbət qur-: Sohbet etmek, sohbet kurmak.

Xususen qız cuvanlar *qursa söhbət* / Bölek geplerge tegmes idi növet (120/12)

söre-: Sürüklemek.

Méñişti saqçılar Kérimni heydep / Obulni gah yölep ve gahi *sörep* (83/17)

söy-: Sevmek.

Misali xarisiz bolmas qızilgül / Ve lékin özgini *söymeydu* bulbul (101/10)

Misali ot dédi pervane köydi / Şu otta kül boluşni özi *söydi* (101/12)

söygü: Sevgi.

İçey men *söygüniñ* gülgün meyini / İştikeç her kéçe Qeşqer neyini (90/10)

Éziqtım *söygüniñ* dolqunlirida / Yügensiz lirika quyunlirida (91/1)

Biravğa nepritim biravğa *söygü* / Birige biri zit bu ikki tuyğu (101/1)

Biravniñ *söygini* izsiz yoqaldi / Birav can bağridin ayrıldı qaldi (131/11)

söz: Söz, laf.

Emel qilmaq kérek dana *sözige* / Béliqniñ çoñi çıqmas su yüzige (97/11)
 Beg Haciniñ öyige keldi Kocañ / Özidinmu *sözi* köprek perişan (99/5)
 Ravan *sözler* idi Türkiy ve Parsiy / İmiş u İnglizniñ şerqşunasi (111/13)
 Seherlik çay üçün dastixan şahane / Tépip her loqmida *sözige* bahane (112/10)
 Robirtniñ *sözlirige* qildi tehsin / Qoşup bezen *sözige* yéñi telqin (114/2)
 Robirtniñ *sözlirige* qildi tehsin / Qoşup bezen *sözige* yéñi telqin (114/3)
 Yene qilsam *sözümge* bir quşumçe / Ştab bilen kéñeştüq neççe neççe (115/11)
 Bugün hettaki kem *söz* nisayim / Qedemde bir külüp sözlep mülayim (126/13)
 Özi *sözge* kirişmek boldi emma / Peqet éyaltmidi bir *sözmu* hetta (132/20)

sözge kiriş-: Söze atılmak, söze girmek.

Özi *sözge kirişmek* boldi emma / Peqet éyaltmidi bir *sözmu* hetta (132/19)

sözle-: Söylemek.

Perişan *sözlimektin* toxtay emdi / Nezerbağ gülşenige qaytay emdi (91/13)
 Egerçe gep éçilsa Qeşqeridin / Qoşup *sözleytti* xasni taşqiridin (111/16)
 U hem *sözler* hemişe elge oxşaş / Saman yémey u hem yer nan bilen aş (122/11)
 Bugün hettaki kem *söz* nisayim / Qedemde bir külüp sözlep mülayim (126/14)

su: Su.

Kézey men keñ étiz qirlarda segip / Başegim *suliridek* egip egip (88/6)
 Soğağ *sumu* axiri qilmidi kar / Tamam huşsiz idi emdi bu huşyar (95/5)
Su kelmeste tuğan tutmaq dégen şu / Ve lékin bilmisun bu sirni semen (115/15)

su uklar uxlımas her çağda düşmen: Su uyur, düşman uyumaz.

Ve lékin bilmisun bu sirni semen / *Su uklar uxlımas her çağda düşmen* (115/17)

su yüzige çiq-: Su yüzüne çıkmak; görünür olmak.

Emel qilmaq kérek dana sözige / Béliqniñ çoñi *çiqmas su yüzige* (97/12)

sumbul-çaç: Kıvrıcık saç.

Güli ruxsarimu şamdek aqargan / Qara *sumbul-çéçi* her yan perişan (104/6)

sumurğ: Simurg (Kaf dağında yaşadığına inanılan efsanevî kuş).

Ana *sumurğ* qéni Rustemni qayta / Ériştürge kebi yéñi hayatqa (128/3)

sun-: Uzatmak.

Ülüş yil yağ qapaq *sunğan* aşu kün / Kérimdin muşt yégenidi bu melun (94/15)

Şu çağ xadim sorap begdin icazet / Muhim mektup dédi hem sundi bir xet (108/2)

Élip neyni şuan Leylige *sundi* / Özimu olturup ğemxane küldi (127/7)

Kérimge sévet örük *sunatti* / Özimu nobéşiğa teñ baratti (129/2)

sübhi-dem: Sabah vakti.

Sozuldi vehime ta *sübhi-demge* / Aramliq bolmidi héçbir ademge (131/17)

sübhi-taň: Şafak vakti, sabah.

Nécük qorqsam süzülgen *sübhi-tañdin* / Şuniñdek qorqimen şéir dastandin (85/6)

sürt-: 1. Sürtmek.

Quçaqlap tartti hem qizni özige / Çéçini neççe ret *sürtti* közige (133/4)

2. Silmek.

Uzat saqçı piyale toldurup mey / Şuniñ neşi bilen yéşimni *sürtey* (133/16)

sürte sürte: Sile sile.

Aşay men *sürte sürte* köz yéşini / Tavap qilğaç uniñ herbir téşini (89/10)

süzük: Duru, temiz.

Égilse evrişim beller xiraman / *Süzük* köl yüzide eks namayan (127/3)

süzül-: Süzülmek.

Nécük qorqsam *süzülgen* sübhi tañdin / Şuniñdek qorqimen şéir dastandin (85/6)

Ş

şad bol-: Şad olmak, sevinmek.

Özi tapqan baladin u *bolup şad* / Küter belki Beg Hacidin mukapat (83/14)

Némiki bolsa gemdin eyleñ azad / Panahiñizda *bolğay* köñlimiz *şad* (114/15)

şadiyane: Neşeli, sevinçli, memnun.

Bulutın çıqsa şuñgup ay ravane / Közi çaqnaytti qizniñ *şadiyane* (78/7)

şahane: Şahane.

Seherlik çay üçün dastixan *şahane* / Tépip her loqmida sözige bahane (112/9)

Şahane toy bilen tapatti izzet / Çolaq mexsummu çekmes idi hesret (122/21)

şax: Dal, budak, salkım, kol.

Sabadek hör kézey her tañ ravane / Qonay gül *şaxliriğa* aşiqane (88/12)

şair: Şair.

Kérekmes maña *şair* maña dastan / Kérekmes maña bulbul gül ve bostan (84/17)

Sevep şuki kitab alim eceldur / Edib *şair* demek közge sögeldur (85/9)

şam: Mum.

Qaçankim bu qelemni qolğa alsam / Yanar könlüm öyide bir yoruq şam (100/7)

Yanar *şam* bexş étip ilham ve quvvet / Carañlar zevqidin külbemde méhnet (100/8)

Güli ruxsarimu *şamdek* aqarğan / Qara sumbul çéçi her yan perişan (104/5)

Gülayim béşida gemkin nigahi / Çaraslar aldida *şam* gahi gahi (104/8)

Çaraslap *şam* aqar hem tamçe tamçe / Töküldi köz yéşimu qançe qançe (104/9)

Yıraq ketmes idi bu öydin esla / Misali *şamige* pervane şeyda (129/17)

2. Akşam.

Şu dehşettin kéyin zoremxan açam / Balam dep yığla yığla her seher *şam* (132/2)

şam yandur-: Mum yakmak.

Demekçi sen téxize *yandurup şam* / Lebalep toldurup camiña ilham (84/13)

şamal: Rüzgâr, yel, esinti.

Aşu vadi ara esken *şamallar* / Kézip deştler eşip tağudavanlar (89/22)

Povuska tevriner böşük misali / *Şamalda* yelpüner begniñ saqali (117/2)

şaptul: Şeftali.

Mana alma anar *şaptul* tola bağ / Örükler sarğıyip pişay dégen çağ (117/11)

şarab: Şarap.

Nésip bolsa tümende maña bayram / İçey Qeşqer *şarabin* toldurup cam (90/9)

şavqun: Gürültü, yaygara.

Alay ilham tinimsiz dolqunidin / Kéçe zulmette taşqan *şavqunidin* (88/16)

Eceb xuştar idim *şavqunğa* ayhay / Xiyalim çayqilip her lehze tinmay (88/17)

şebnem: Çiy.

Kézey men bağ ara gülşende xurrem / Bolup gül bergige her tañda *şebnem* (88/10)

Ötüp ketken kebi bir demde köklem / Yene kirpiklirige qondi *şebnem* (127/14)

şehir: Şehir.

Şeherge tañ bilen añlandı derhal / Uniñ üstige yüz yüzlep varaqçe (92/1)

Şeherde her küni bir yéñi teşviş / Ki Ğulca palanmış çöçek pokunmış (96/7)

Çiqiptu bu *şeherde* yene bir iş / Köñülge siğqusiz bir yéñi teşviş (99/6)

Qurup merkezde qançe xas saparet / Yene çoñ çoñ *şeherlerde* vakalet (111/2)

Démek alte *şeher* körmey talapet / Qalur dehşet qıyanidin salamet (113/4)

Xususen alte *şeher* bu işqa hacet / Şuni arzu qılar pütkül camaet (115/3)

Çiqip Haci köreñlep çinibağdin / *Şeher* yaqqa burulmastin yavağdin (116/14)

Biri deytti Némiki bolsa bolsun / Kétiptu bu *şeherdin* Haci melun (122/2)

Omumen Haci ketkeç bu *sherdin* / Xuşal boldi xalayıq bu xeverdin (122/5)

Yoqalganda beg haci bu *sherdin* / Qutulğaç héliçe Leyli xeterdin (124/10)

Ecebmes béşini yése seperde / Aman bolsaq körermiz bu *şeherde* (125/18)

Kélip qalgunçe u melun seperdin / Kérimler ketmiki lazim *sherdin* (130/4)

Kérim qaytar iken öyge zavalda / Terep tuştin *şeher* qaldi qamalda (131/5)

Pütün yollar étik vehime teşviş / *Şeherde* herbiy halet başlığanmış (131/7)

şehla köz: Büyük güzel göz; ceylan göz.

Yipek romal ara bir dem yüzini / Éçip hem körsitip *şehla közini* (76/10)

şexsen: Şahsen.

Qoşuldi bu pikirge hemmisi teñ / Kérimla étiraz bildürdi *şexsen* (130/6)

şepe: Belge, işaret.

Şu xilda érinip asta öter tün / Küter qız bağ tereptin *şepe* bir ün (78/13)

Küter qız yaridin bir *şepe* bir ün / Lékin tilsiz sadasız idi bu tün (79/2)

şerbet: Şerbet.

Ki şerbet liq tola altun piyale / Yene *şerbettiki* reñgi xuddi lale (105/12)

Ki şerbet liq tola altun piyale / Yene *şerbettiki* reñgi xuddi lale (105/13)

şeren: Şeriat hükmü boyunca.

U çağda Haciniñ varisi *şeren* / Bolatti şu oğul nevre asasen (123/7)

şeriet: Şeriat.

Pütün yurt çoñliriniñ péşvası / Öziçe hem *şeriet* öliması (106/10)

Buni terigüçi hakim tépilmas / Ne qanun ne *şeriet* kari bolmas (125/12)

şerqşunas: Şarkiyatçı, müsteşrik.

Ravan sözler idi Türkiy ve Parsiy / İmiş u İnglizniñ *şerqşunası* (111/14)

şermende resva: Rezil, kepaze, maskara.

Reqibini u gerçe yeñdi goya / Biraq sezdi özin *şermende resva* (106/8)

şert: Şart.

Eger başta bu tersa kem eqil qiz / Çolaqniñ gépige kirgende *şertsiz* (122/20)

şeyda: Âşık, tutkun.

Oyuqta cinçirağ pervane *şeyda* / Ademler birle tolğan tör ve pegah (104/19)

Yıraq ketmes idi bu öydin esla / Misali şamige pervane *şeyda* (129/17)

şeyda eyle-: Tutkun olmak, sevdalanmak.

Bolup pinhan yene bir demde peyda / Özige *eyligendek* dilni *şeyda* (76/12)

şeydayi bulbul: Çok öten bülbül.

Misali tañ seher külse qizilgül / Nécükmu cim turar *şeydayi bulbul* (91/8)

şeydayi bulbul bol-: Aşkından deli divane olmak, meftun olmak.

Çékip her pedige méhrimni pütkül / Bolup işqida men *şeydayi bulbul* (90/15)

şeytan: Şeytan.

Uni hörmət yüzidin deytti mistir / Nemistirki cimi *şeytan* üçün pir (111/12)

Yene gepke çüşüp *şeytan* Robirt şér / Piçirlap déğüdek körsetti tedbir (114/16)

şéhit: Şehit.

Tépilsa hem *şéhitlarniñ* mazari / Namayan bolsa rizvangül uzari (89/16)

şéir: Şiir.

Nécük qorqsam süzülgen sübhi tañdin / Şuniñdek qorqimen *şéir* dastandin (85/7)

şerik: Ortak.

Ki Haci hem Çolaq hem saqçı çérík / Némişqa hemmisi bu işta *şérik* (125/6)

şikayet: Şikayet.

Mana tiñşañ qelem éytar hékayet / Hékayettin tola aççıq *şikayet* (101/14)

Biri éytasa cudaliqtin hékayet / Biri başlaytti qismettin *şikayet* (121/4)

şimal: Kuzey.

Şuña bölmek kérek bu yerni üçke / *Şimalni* ikkige cenub bir ölke (115/2)

şıpa: Şifa.

Dava bexş möcize bir dora yañlıg / Kérimge téz *şıpa* boldi şu çağlıg (128/8)

Şipa bolğanmikin elniñ duasi / Ümid qoşqanmikin dostlar vapasi (129/4)

şivirla-: Fısıldamak.

Şivirlap her minut oqup dualar / Qilip perverdigargâ ilticalar (80/7)

şox: Yaramaz, haylaz.

Untudi hemmini Leylimu bir dem / Xususen *şox* idi oyunçı patem (126/10)

şöhret: Şöhret, ün.

Ne *şöhret* devride dastanimiz bir / Ne matem toyda dastixanimiz bir (110/5)

ştab: Karargâh.

Çiqip arqa işiktin axir bu callat / Yétip keldi *ştabqa* çapturup at (95/14)

Şu boldi yolyoruq yapti bu babni / Çiqiştı Hacılar taşlap *ştabni* (98/5)

Şu halette yene mañdi *ştabqa* / Taraqlap restidin ötti povuska (99/18)

Xususen şu küni herbiy *ştabta* / Bayan qilğan pikirni qayta qayta (114/4)

Yene qilsam sözümge bir quşumçe / *Ştab* bilen kēñeştuq neççe neççe (115/12)

şuan: Şu an, şimdi.

Şu halda bir amallap kirdi bağqa / Kérimmu keldi *şu an* Leyli yaqqa (81/3)

Obul körgeç bu halini xuddi qaplan / Kebi atti özini yavğa *şuan* (82/7)

Biraq *şuan* tapançimu étildi / Obul asta bérıp yerge yiqildi (82/9)

Şuan saqçı kélip qizniñ qéşığa / Tapança birle bir urdi béşığa (83/20)

Yiqildi qiz *şu an* bir gül tüvige / Aqar qan çekisidin lévige (84/1)

Oqup bu xetni Haci dédi şuan / Qétiñlar harvini bol qéni çapsan (108/3)

Élip neyni *şuan* Leylige sundi / Özimu olturup ğemxane küldi (127/7)

şu boldi: Böylelikle.

Şu boldi başlıniş canlandı heriket / Saqaydı leyligülmu emdi elvet (124/16)

şu tüpeyli: Bu gibi, benzeri.

Eceb özgerdi elniñ xuyi peyli / Maña hem héç aram yoq *şu tüpeyli* (96/4)

şu yerde: Şurada, burada.

Beg Hacimu *şu yerde* olturatti / Ğezeptin közliride ot yanatti (95/15)

şum: İç karartıcı, uğursuz.

Ve yaki *şum* pelek yavuzluqidin / Elem yetkeç yene yalguzluqidin (77/11)

şunçe: O kadar, şu kadar.

Cahankeçti bolup *şunçe* bitaqet / Tinimsiz yol yürüp tartıp muşeqqet (77/7)

Çüşüp dérızidin u *şunçe* dadil / Yönelde bağ terepke hemde epçil (80/13)
Közide ot yanar amali qançe / Turalmas ornidin macali *şunçe* (82/19)
Bügün tapsañ birini *şunçe* teste / Çiqar yüz neççisi yene ete (96/11)
Gumanliqni qamap baqsaqmu *şunçe* / Savaq almas buniñdin ançe munçe (96/13)
Ene Rozi Ependi merhum muellim / Qénini tökti *şunçe* çerxi zalim (103/22)
Sozulsa arqığa arzuğa yetmek / Bikar ketmemdu emdi *şunçe* emgek (106/2)
Seherlik çayğa konsul qiptu tekliq / Yene bu xette *şunçe* naz tekellup (108/8)
Nemişqa *şunçe* köp zorluqqa yol bar / Nemişqa xelq üçün bu keñ cahan tar (125/7)
Ecebkim bolsa Haci *şunçe* öktek / Töküp qan aşsa *şunçe* heddidin hem (125/9)
Ecebkim bolsa Haci *şunçe* öktek / Töküp qan aşsa *şunçe* heddidin hem (125/10)
İlac qançe eger kac kelse teqdir / Pelek çerxi ezeldin *şunçe* tetür (130/21)

şundaq: Böyle.

Élip qaçtı pütün meylimni dildar / Köñül *şundaq* némiken ném ilac bar (91/6)
Ene *şundaq* tasadiplar tüpeyli / Tonuldi téximu el yurtqa Leyli (120/4)
Ene *şundaq* xiyal ezgeç çolaqni / Qaqatti he dése nasval qapaqni (123/17)

şuniñ birle: Bununla birlikte, bununla beraber.

Şuniñ birle tépip köñlige aram / Qılışmaq boldi bu işni seremcan (98/10)

şuña: Onun içindir ki, ondan dolayıdır ki.

Tapayli bizmu tedbir aqilane / *Şuña* derhal boşatqaysiz ularni (98/2)
Şuña u özgiçe bir hiyle oylap / Buni éytti xa kocañağı piçirlap (98/8)
Şuña kirmey bugün içkirisige / Köñül bölmey xénimniñ her ikkisige (106/19)
Şuña bölmek kérek bu yerni üçke / Şimalni ikkige cenub bir ölke (115/1)
Şuña her kün mañatti nobéşiğa / Zamane şapuri obul qéşiğa (128/13)

şuñgu-: Dalmak.

Buluttin çıqsa *şuñgup* ay ravane / Közi çaqnaytti qizniñ şadiyane (78/6)

şükür de-: Şükretmek.

Xudağa *şükür dep* zoremxan açam / Xoşallıq yaşliridin toldurup cam (128/15)

T

ta: Ta; bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz.

Tügetsem kéçini tañğa ulap *ta* / Élaxun naxşisini éyta-éyta (89/4)

Qilay şu ney küyige canni teñkeş / Bolup *ta* bir ömür tinmas navakeş (90/17)

Biraq her xil iken perzenti adem / Bügünmu *ta* uzaq ötmüş muqeddem (122/8)

Sozuldi vehime *ta* sübhi demge / Aramliq bolmidi héçbir ademge (131/17)

tag: Dağ.

Néme u biitaet arzu istek / Néme u telpünüş *tag* bürkütidek (85/17)

Yiqildi bir küni öre turalmay / Bu qayğu *tagini* köp kötürelmey (132/4)

tagar: Çuval.

Xiyanet her zaman çünki xiyanet / Bigiz teşmey *tagarni* turmas salamet (124/5)

tagudavan: Dağ ve yokuş.

Aşu vadi ara esken şamallar / Kézip deştler eşip *tagudavanlar* (90/1)

taqal-: Kapatmak.

Taqaldi restide nurgun dukanlar / Ademsiz qaldi bezi hoyla aramlar (92/14)

taqet: Takat.

Şu halda ötti qançe qançe saet / Buniñ tesvirige yoq mende *taqet* (95/8)

taqet qil-: Dayanmak, katlanmak.

Körüp bu zulmu zorluqni tolun ay / Yoşurdi yüzini *taqet qilalmay* (84/4)

Aran turğan xelq *taqet qilalmay* / Qimirlap qaldi bu işqa çidalmay (92/12)

Yigilğan qovm qérindaş el camaet / *Qilalmay* emdi bu işlarğa *taqet* (102/6)

tal: Dal.

Körüngey qarğıyi hem arça *tali* / Tebiet erkisi buğa maralı (87/11)

tala-: Dalamak.

Démek it *talisa* yilpizni yüz yüz / Cesur yilpiz hamane yene yilpiz (128/11)

talañ qil-: Talan etmek; yağmalamak.

Şularniñ biridur bu İngilizlar / Talay elni *talañ qilğan* şu xunrizlar (109/19)

talapet kör-: Zarar görmek, hasara uğramak.

Démek alte şehir *körmey talapet* / Qalur dehşet qıyanidin salamet (113/4)

talay: Çok, epey.

Talay yıllar davami bu çerxi gerdun / Cahanni qılsimu köp astin üstün (105/8)

Şularniñ biridur bu İngilizlar / *Talay* elni *talañ qilğan* şu xunrizlar (109/19)

tam: Duvar.

Oğriliqçe çüşüp *tamdin* bu bağqa / İkki üçtin bolup her qaysi yaqqa (79/16)

Tarap cimcit yatatti mökkinçe / Ve bezen *tam* tüvige çökkinçe (79/19)

Çüşüp *tamdin* Obulmu oq kebi téz / Étildi yavğa qarşı ixtiyarsız (81/14)

Qolida téléfon titreytti dir dir / Yüzi *tamdek* aqarğan géli xir xir (95/12)

Çiqip birqañçisi tik *tamğa* pestin / Élip ketken imiş başni qepestin (99/10)

Béşini asti *tamğa* tenge qoşmay / Yigirminçi esirdinmu uyalmay (104/1)

Yolini tosti saldi bir tosaq *tam* / Tiramtam tam tiramtam tam tiramtam (106/5)

İşik yığlar tüñlük yığlar *tam* yığlar / Qolum qoşna camaet tamam yığlar (133/11)

tamam: 1. Tamamı, hepsi.

İşik yığlar tüñlük yığlar tam yığlar / Qolum qoşna camaet *tamam* yığlar (133/12)

Tamam yığlar égir hesrette yığlar / İştise her kişi elvette yığlar (133/13)

2. Tam olarak, tamamen.

Soğaq sumu axiri qilmidi kar / *Tamam* huşsız idi emdi bu huşyar (95/6)

tamaşa: Eğlence.

U boldi bir müşük men xuddi çaşqan / Uniñğa *tamaşa* maña tar cahan (121/10)

tamaşa eyle-: Seyretmek.

Peqet Mexsum Çolaq bigem biperva / Térekke yölinip *eyler tamaşa* (83/13)

tamçe tamçe: Damla damla.

Çaraslap şam aqar hem *tamçe tamçe* / Töküldi köz yéşimu qançe qançe (104/9)

taşsat-: Şapırdatmak.

Sozup boynini Hacı bağqa derhal / Tilini *taşşitip* yutqan kebi bal (117/14)

tañ: Sabah, şafak vakti.

Özüñmu toldurup qoy étirazsız / İçeyli yopyoruq bir *tañ* üçün biz (86/9)

Kézey men yañritip naxşamni erkin / Bolup xamançığa her *tañda* selkin (88/7)

Kézey men bağ ara gülşende xurrem / Bolup gül bergige her *tañda* şebnem (88/10)

Sabadek hör kézey her *tañ* ravane / Qonay gül şaxliriğa aşiqane (88/11)

Tügetsem kéçini *tañğa* ulap ta / Élaxun naxşisini éyta-éyta (89/4)

Misali *tañ* seher külse qızilgül / Néçükmu cim turar şeydayi bulbul (91/7)

Kéçe bağda bolup ötken şu cañcal / Şeherge *tañ* bilen añlandi derhal (92/1)

2. Nur.

Yüzi *tañdek* yorup canlandi roşen / Nigahi xoşlışar hemme bilen teñ (133/5)

tañ-: İnkâr etmek, reddetmek.

Téñişqa başlıganda köñli meyüs / Kömekleştı aña bir neççe mehbıs (94/7)

tap: Zaman, an.

Béşida bolmisa Qeşqerçe doppa / Uni bir ecnebiy deysiz şu *tapta* (117/10)

tap-: 1. Bulmak; herhangi bir görüşe, bir yargıya varmak.

Tapaylı bizmu tedbir aqılane / Şuña derhal boşatqaysız ularni (98/1)

Eger bu işta *tapsaq* toğra tedbir / Bu dorem kacmu kelmes belki teqdir (130/17)

Biraq qançe *tépilsa* çare tedbir / İlac qançe eger kac kelse teqdir (130/19)

2. Bulmak; sağlamak, temin etmek.

Lékin sirttin xever *tapqaç* xa kocañ / Alaqzade bolup yügüreytti her yan (95/9)

Bügün *tapsaň* birini şunçe teste / Çıqar yüz neççisi yene ete (96/11)

3. Bulmak; kaybedilen bir şeyi yeniden ele geçirmek.

Tépip sadir bovamdin iz nişane / Aña tezim bilen qoysam pişane (89/14)

Tépilsa hem şéhitlarniñ mazari / Namayan bolsa rizvangül uzari (89/16)

4. Bulmak; istenilen şeye kavuşmak, nail olmak.

Tapay dep bir aramgahtin nişane / Kézemdu kök yüzide dervişane (77/13)

Şu çağda dédi mistir meğrurane / Nicatliqtin *tapalaysiz* nişane (115/6)

Bayan eyler yene öz tesiratin / Bu söhbettin *tépipmiş* can nicatin (116/2)

Şahane toy bilen *tapatti* izzet / Çolaq mexsummu çekmes idi hesret (122/21)

Obul hem künsayin *tapatti* quvvet / Ve gerçe hélimu qiynar carahet (129/8)

5. Bulmak; bir şeyi elde etmek.

Kişilik heqqini *tapqan* xelqler / Yoruq dunyağa köz açqan xelqler (102/9)

6. Bulmak; arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak.

Bu yerde *tapqusidur* hemmisini / Ayal erkek qéri yaş cümlisini (109/6)

tapança: Tabanca.

Şuan saqçı kélip qizniñ qéşiğa / *Tapança* birle bir urdi béşiğa (83/21)

tapança at-: Silah atmak, silahtan mermileri boşaltmak.

Biraq şuan *tapançimu étildi* / Obul asta béríp yerge yiqildi (82/8)

tapança betle-: Tabanca kurmak, ateşe hazır hale getirmek.

Axir bir saqçı it *tapança betlep* / Kérimni çenlidi atmaqni qestlep (82/4)

tar: 1. Dar.

U boldi bir müşük men xuddi çaşqan / Uniñğa tamaşa maña *tar* cahan (121/10)

Némişqa şunçe köp zorluqqa yol bar / Némişqa xelq üçün bu keñ cahan *tar* (125/8)

2. Tel.

Tutup qolda dutarim destisini / Sélip *tar* ornıǵa can rıstisini (90/13)

turaqla-: Gürültü olmak.

Şu halette yene mañdı ştabqa / *Taraqlap* restidin ötti povuska (99/19)

taral-: Dağılmak.

Uniñ üstige yüz yüzlep varaqçe / *Taralǵaç* çüşke qalmaq qançe qançe (92/3)

Uni az dep varaqçılar *taraldi* / Köñülni tügimes bir ğemge saldı (96/9)

taran-: Taranmak.

Tarandi yötkidi hem üstvaşni / Gülayimmu bolup xuş tökti yaşni (124/14)

tarap: Taraf.

Tarap cimcit yatatti mökkinçe / Ve bezen tam tüvige çökkinçe (79/18)

tarim: Tarım.

Tarim bostanliqığa kelse kaşki / Tümen boylirimu bir külse kaşki (90/2)

tarqa-: Dağılmak, yıkılmak.

Xelqmu *tarqilur* körse bularni / Şu boldi yolyoruq yaptı bu babni (98/3)

Xalayıq *tarqidi* şu halda asta / Biravlar mañdi téz téz eyni vaqıtta (98/20)

tart-: Çekmek.

Quçaqlap *tartti* hem qizni özige / Çeçini neççe ret sürtti közige (133/3)

tasadip: Tesadüf.

Demek biz aldirap ketmeyli kayıp / Emes hergiz bugünki işmu *tasadip* (97/18)

Ene şundaq *tasadip*lar tüpeyli / Tonuldi téximu el yurtqa Leyli (120/4)

taş: Taş.

Aşay men sürte sürte köz yeşini / Tavap qilgaç uniñ herbir *téşini* (89/11)

Yene köz yaşliri qançe aqarkin / Zulumniñ *téşini* kimge atarkin (105/5)

taş-: Taşmak.

Alay ilham tinimsiz dolqunidin / Kéçe zulmette *taşqan* şavqunidin (88/16)

taşqiri: Dışarı.

Egerçe gep éçilsa Qeşqeridin / Qoşup sözleytti xasni *taşqiridin* (111/16)

taşla-: 1. Atmak, bırakmak.

Yene bir çüşküçe palta yénişlap / Kötek aram alar teşvişni *taşlap* (122/4)

Séni *taşlap* néçük mundin kétermen / Séniñsiz men néme cahan körermen (130/9)

2. Atmak, fırlatmak.

Şu boldi yolyoruq yapti bu babni / Çiqıştı Hacılar *taşlap* ştabni (98/5)

tatarip sol-: Sararıp solmak.

Tatardi Leyliniñ *solğan* çirayi / Tumanda qaldi goya köziniñ ayi (127/9)

tavap qil-: Tavafe etmek.

Aşay men sürte sürte köz yéşini / *Tavap qilğaç* uniñ herbir téşini (89/11)

Tavap qilsam yene ötker davandin / Bayanday topisini canucandin (89/12)

tayağ: Dayak; dövme işi.

Savar düşmenni öz *tayağı* birle / Atar peşvani hem ayağı birle (81/18)

tayaq-toqmaq: Dayak ve tokmak.

Buniñdin bir ikki saet muqeddem / *Tayaq-toqmaq* bilen beş onçe adem (79/15)

Yağar qamça *tayaq-toqmaq* téger muşt / Kérimni bir yoli qilmaqqa bihuş (81/8)

Ene qamça bilen yol yol tilingan / *Tayaq-toqmaq* bilen béşi yérilğan (104/14)

tayğaq: Kaygan, kaypak.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim bar / Kün xire ve tün tire yol *tayğaqu* at aqsaq (76/2)

tayin: Belli.

Maqalmu bar téxi menisi aydin / İştanga çiqarğan köñülge *tayin* (124/7)

taylaq: At veya deve yavrusu.

Körüngey mal tola yaylaqliri hem / Yéyilğan yılqisi *taylaqliri* hem (87/10)

tebiet: Tabiat, doğa.

Körüngey qarğıyi hem arça tali / *Tebiet* erkisi buğa marali (87/12)

tedbir: Tedbir.

Tapayli bizmu *tedbir* aqilane / Şuña derhal boşatqaysiz ularni (98/1)

Bu *tedbir* yaqmidi Hacığa elvet / Lékin yoqtur bölekke unda cüret (98/6)

Dédi u axiri gem gusse birle / Bu işniñ *tedbiri* sizge havale (114/9)

Nicatliq çarisi *tedbiri* sizdin / Yürüp xizmetni qılmaq işi bizdin (114/12)

Boluñ bu işqa teyyar her cehette / Mana *tedbir* eqil idrak dégen şu (115/14)

Eger bu işta tapsaq toğra *tedbir* / Bu dorem kacmu kelmes belki teqdir (130/17)

tedbir körset-: Tedbir almak, önlem almak.

Yene gepke çüşüp şeytan Robirt şér / Piçirlap déğüdek *körsetti tedbir* (114/17)

teg-: Değmek, dokunmak.

Yağar qamça tayaq toqmaq *téger* muşt / Kérimni bir yoli qılmaqqa bihuş (81/8)

Mana ağzi aña *tégey* degende / Şu axşam bağda héçbir kütmiğende (105/14)

tehdit: Tehdit.

Ve lékin dep Robirt şér qildi tekit / Téxi çoñraq bolur şu çağda *tehdit* (113/7)

tehqir qil-: Aşağılamak, hor görmek.

Qilip baqmas idi Hacini *tehqir* / Bügün qandaq karamet boldi axir (105/10)

tehlil qil-: İncelemek.

Robirt şér veziyetni *qildi tehlil* / Qoşup her nuqtığa bir ikki temsil (112/12)

tehsin qil-: Tebrik etmek, övmek.

Robirtniñ sözlirige *qildi tehsin* / Qoşup bezen sözige yéñi telqin (114/2)

tekit qil-: Tekit etmek; üstelemek.

Ve lékin dep Robirt şér *qildi tekit* / Téxi çoñraq bolur şu çağda tehdit (113/6)

teklip qil-: Teklif etmek.

Seherlik çayğa konsul *qiptu teklip* / Yene bu xette şunçe naz tekellup (108/7)

Eger çıqsam burunraq uçrıştattım / Ve belki bağqımu *teklip qilattım* (118/5)

tekrar: Tekrar.

Lékin hemme yene *tekrar* ve tekrar / Obulniñ pikirni qilğaçqa izhar (130/11)

Lékin hemme yene tekrar ve *tekrar* / Obulniñ pikirni qilğaçqa izhar (130/11)

tekşi: Eşit.

Bésiptu yüzini bir *tekşi* qoruq / Démek yetkenmikin ömrige harduq (107/13)

teqdir: Kader.

Démek tersa qaram beñvaş bu *teqdir* / Beg Hacıgımu qilmay yüz ve xatir (106/3)

Şu oy birle turup u ornidin des / Dédi *teqdirge* munçe ten bériş bes (107/16)

Yéqin künlerde Şıncañ *teqdiride* / Bolur zor özgirişler apiride (112/15)

Çaçar gahi zeher körgen kişige / Kületti gahida *teqdir* işige (119/8)

Biri qarğa idi *teqdir* işini / Biri esler idi öz keçmişini (121/1)

Eger bu işta tapsaq toğra tedbir / Bu dorem kacmu kelmes belki *teqdir* (130/18)

İlac qançe eger kac kelse *teqdir* / Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür (130/20)

teqdiridin çek-: Kaderinden çekmek, sıkıntı çekmek.

Gülayimmu püküp könlige bir iş / *Çékip* qız *teqdiridin* tola teşviş (79/9)

teqezza: Kontrol, hakimiyet.

Néme isteydikin alemde تنها / Néme qildi uni munçe *teqezza* (77/6)

telep qil-: Talep etmek; istemek.

Gomindañ utquzup qoyğaç uruşni / *Telep qildi* uruşni toxtitişni (112/18)

teley: Talih, şans, baht, kader.

Ayankim hacığa *teley* kélip kac / Oğul perzentge u köp idi muhtac (123/1)

teliyige kül-: Şansı gülmek, bahtı gülmek, kaderi gülmek.

İdi bu çünkü öz iqbalığa pal / Ecebmes *teliyige külse* iqbal (78/9)

telqin: İzah, anlatma.

Robirtniñ sözlirige qildi tehsin / Qoşup bezen sözige yéñi *telqin* (124/3)

telpün-: Çırpınmak.

Hélitin qériliq bu ném dégen gep / Köñül *telpünse* tinmay gülge hedep (107/18)

telpünüş: Çırpınmak.

Néme u biitaet arzu istek / Néme u *telpünüş* tağ bürkütidek (85/17)

temsil: Atasözü, darbimesel, özlü söz.

Robirt şér veziyetni qildi tehlil / Qoşup her nuqtığa bir ikki *temsil* (112/12)

ten: Vücut.

Bésini asti tamğa *tenge* qoşmay / Yigirminçi esirdinmu uyalmay (104/1)

Éğir cimliq bésip bağni çimenni / Acayip bir sézim titretti *tenni* (127/16)

ten ber-: Razi olmak (gelmek).

Şu oy birle turup u ornidin des / Dédi Teqdirge munçe *ten bériş* bes (107/16)

ten ve cani: Canla başla; var gücüyle, canını dişine takmak.

İmiş xizmetke teyyar *ten ve cani* / Tökülse erzigeymiş hemde qani (116/5)

tenha: Yalnız, tek.

Néme isteydikin alemde *tenha* / Néme qildi uni munçe teqezza (77/5)

teñ: Aynı, denk.

Külüşti ikkisila *teñ* qaqaqlap / Töküldi xaltidin tilla ciriñlap (119/13)

Kérimge sévet örük sunatti / Özimu nobésığa *teñ* baratti (129/3)

Qoşuldi bu pikirge hemmisi *teñ* / Kérimla étiraz bildürdi şexsen (130/5)

Yüzi tañdek yorup canlandi roşen / Nigahi xoşlışar hemme bilen *teñ* (133/6)

teñdaş: Eşit, denk.

Dédikim Ey qedirdan can köyer dost / Cahanda *teñdişi* kem gemguzar dost (130/8)

teñkeş qıl-: Akort etmək, kurmaq, düzənləmək.

Qilip şu naxşığa canım *teñkeş* / Aşay men telkidin bolup navakeş (89/6)

Qilay şu ney küyige canni *teñkeş* / Bolup ta bir ömür tinmas navakeş (90/16)

teñlik: Eşitlik.

Néme u höriyet *teñlik* devasi / Néme u tügimes muqam navasi (85/14)

tepekkur: Tefekkür; düşünme.

Néme dastan néme icad *tepekkur* / Néme bu tügimes nazuk tesevvur (85/2)

terep: Taraf.

Şu xilda érinip asta öter tün / Küter qız bağ *tereptin* şepe bir ün (78/13)

Küter qız bağ *tereptin* ney sadasin / Uniñ ot yaqquçi sirliq nidasin (78/14)

Çüşüp dérizidin u şunçe dadil / Yönelidi bağ *terepke* hemde epçil (80/14)

Xalayıq étilar héytgah *terepke* / İdi saqçı binasi şu terepte (92/16)

Xalayıq étilar héytgah *terepke* / İdi saqçı binasi şu *terepke* (92/17)

Bolupmu köp idi yaşlar bu septe / Turar dadil bolup aldi *terepke* (93/11)

Biri Ğulca *tereptin* gep toşuydu / Biravlar toplışip jurnal oquydu (96/5)

Çoqum Ğulca *tereptin* xas adem bar / Bu yerde oynitip turğan qelem bar (96/19)

Baya birmunçe xelq yavağ *terepke* / Urup saqçini qattiq gezepte (99/8)

Kélip qızlar Leyligülge yépişti / Yürüñ dep bağ *terepke* épçiqiştı (126/6)

terep tuştin: Dört bir yan, her yan, bütün çevre.

Terep tuştin bésip bağlaştı puxta / Tıqıştı ağızığa hettaki paxta (82/14)

Kérım qaytar iken öyge zavalda / *Terep tuştin* şehir qaldı qamalda (131/5)

terge-: Sorguya çekmek.

Buni *tergigüçi* hakim tépilmas / Ne qanun ne şeriet kari bolmas (125/11)

tersa: Harın, dikbaşı.

Démek *tersa* qaram beñvaş bu teqdir / Beg Hacıgımu qilmay yüz ve xatir (106/3)

Eger başta bu *tersa* kem eqil qız / Çolaqniñ gépige kirgende şertsiz (122/19)

tes: Zorluk, güçlük.

Bügün tapsañ birini şunçe *teste* / Çıqar yüz neççisi yene ete (96/11)

teselli: Teselli.

Qilur birsi tévpliğ yarisığa / Biri éytar *teselli* anisığa (105/1)

teselli ber-: Teselli vermek.

Gülayımmu kélip her ikki üç kün / Qaraştı hem *teselli berdi* mehzun (132/8)

tesevvur: Tasavvur; düşünce, niyet, maksat.

Néme dastan néme icad tepekkur / Néme bu tügimes nazuk *tesevvur* (85/3)

tesirat: İntiba, izlenim.

Bayan eyler yene öz *tesiratin* / Bu söhbettin tépipmiş can nicatin (116/1)

teskin tap-: Teselli bulmak.

Kérım birle Obulmu boldi erkin / Xelq köñlimu gerçe *tapti teskin* (98/15)

testiqle-: Onaylamak.

Beg Hacığa qoşup éytti xa kocañ / Eger *testiqlisa* bu gepni sicañ (97/2)

tesvir: Tasvir.

Şu halda ötti qançe qançe saet / Buniñ *tesvirige* yoq mende taqet (95/8)

teş-: Deşmek, delmek.

Xiyanet her zaman çünki xiyanet / Bigiz *teşmey* tağarni turmas salamet (124/5)

teşekkur: Minnettar.

Teşekkurmiş Robirt danaliqığa / Keremlik İngliz paşaliqığa (116/7)

teşna: Teşne, pek hevesli ve arzulu.

Qéni başla méni sayramğa tézrek / Alay ilhamni *teşna* elvek elvek (88/14)

teşviş: Endişe, tereddüt.

Vaqit ötkenséri endişe mudhiş / Miciqlap qelbini bir vehşiy *teşviş* (78/21)

Gülayimmu püküp köñlige bir iş / Çékip qız teqdiridin tola *teşviş* (79/9)

Şu xilda qaplidi düşmenni *teşviş* / Küçep baqqan bilen héç bolmıdı iş (82/2)

Şeherde her küni bir yéñi *teşviş* / Ki Ğulca palanmış çöçek pokunmış (96/7)

Çiqıptu bu şeherde yene bir iş / Köñülge siğqusız bir yéñi *teşviş* (99/7)

Yene bir çüşküçe palta yénişlap / Kötek aram alar *teşvişni* taşlap (122/4)

Aşu endişe hem *teşviş* bilen qız / Hemişe siqilatti ixtiyarsız (125/13)

tetey: Çinli memurların hanımı, madam.

Vilayet hakimi doteymu qassaap / Yétip epyün çéker *teteymu* qassap (102/23)

tetür: Ters, zıt, karşıt.

İlac qançe eger kac kelse teqdir / Pelek çerxi ezeldin şunçe *tetür* (130/21)

tevrin-: Sallanmak.

Povuska *tevriner* boşük misali / Şamalda yelpüner begniñ saqali (117/1)

teyyar: Hazır.

Yénida boğçisi seperge *teyyar* / Ğubarsız pak niyet iqbalığa hemkar (78/2)

Ve lékin eksiriniñ köñli bidar / Ne bidar ve belki her işqa *teyyar* (93/9)

İmiş xizmetke *teyyar* ten ve canı / Tökülse erzigeymiş hemde qanı (116/5)

teyyar bol-: Hazır olmak.

Boluñ bu işqa *teyyar* her cehette / Mana tedbir eqil idrak dégen şu (115/13)

tezim: Saygı.

Tépip sadir bovamdin iz nişane / Aña *tezim* bilen qoysam pişane (89/15)

Cahangirğa néçük baş egse Mençiñ / Gomindañ aşurup *tezimni* miñ miñ (110/18)

tégi tekti: Temel.

Bilip bilmey bu işniñ *tégi tektin* / Tolup ketti ademge héytgah meydan (93/3)

téxi: Daha, da, bir de, halen, şimdi.

Biraq tutmay *téxi* qizniñ qolini / Tuyuqsızdin tosap öter yolini (81/4)

Démekçi sen *téxize* yandurup şam / Lebalep toldurup camiñğa ilham (84/14)

Yétişmes el eger bolsa kikeç gas / Yene bolsun *téxi* qariğu avam xas (85/13)

Dédi sicañ şu çağda *Téxi* yaş siz / Éytişqa néme ançe aldiraysız (97/7)

Bu işlarniñ *téxi* çoñraq béşi bar / Uniñmu keynide mexpiy kişi bar (97/15)

Üzülmestin *téxi* elniñ ayağı / Yéqilmay hem *téxi* asman çirağı (99/2)

Üzülmestin *téxi* elniñ ayağı / Yéqilmay hem *téxi* asman çirağı (99/3)

Qarap eynekke körgeç eksini u / Xiyal *téximu* boldi qarañgu (107/8)

Ve lékin dep Robirt şér qildi tekit / *Téxi* çoñraq bolur şu çağda tehdit (113/7)

Téxi bu gep balaniñ iptidasi / Bolur undin yamanraq intihasi (113/18)

Ene şundaq tasadiplar tüpeyli / Tonuldi *téximu* el yurtqa Leyli (120/5)

Biri éytti *Téxi* on töt yéşimda / Cuvaz çörgilidi bir axşam béşimda (121/5)

Öyidin qoğlıgaç zarimğa baqmay / Yene kirdim şu görge *téxi* ölmey (121/14)

Pütün arzu ümidi bolğusi yel / *Téxi* andin yamanraq külgüsi el (123/16)

Maqalmu bar *téxi* menisi aydin / İştanga çiqarğan köñülge tayin (124/6)

Ki ötmestin *téxi* ikki üç kün / Yene yer dessimekke boldi mumkin (128/9)

téxize: Hâlen.

Démekçi sen *téxize* yandurup şam / Lebalep toldurup camiñğa ilham (84/13)

téléfon: Telefon.

Qolida *téléfon* titreytti dir dir / Yüzi tamdek aqarğan géli xir xir (95/11)

téñiqliq: Sarılmış, sarılı.

Ene Leyli béşi mehkem *téñiqliq* / Yatar xamuş közi mehkem yumuqluq (104/3)

tépil:- Bulunmak.

Misali igisiz bir qoy *tépilmas* / Soraqsız soyğuçi davdin qutulmas (103/7)

Sanaqsız *tépilar* zindan kişenler / Xazandek sargiyar menmen dégenler (103/13)

Bu ölke başliqi bolmaq sizge xas / Qizil çaçaqqa munda cay *tépilmas* (115/10)

Buni tergigüçi hakim *tépilmas* / Ne qanun ne şeriet kari bolmas (125/11)

tépirla-: Çırpınmak, çabalamak.

Tépirlar çayqılar hoylığa sigmay / Ve lékin dad déyişke nege bargay (102/7)

térek: Kavak ağacı.

Peqet Mexsum Çolaq bigem biperva / *Térekke* yölinip eyler tamaşa (83/13)

téren: Derin.

Saqaydi qaldi lékin bir *téren* iz / Bu izki öçmigey qelbide hergiz (124/18)

tévip: Tabip, doktor.

Xususen dañqi bar xoten *tévipi* / Kérimge aşına pazil hebibi (129/10)

tévip-doxtur: Tabip, doktor.

Ki Leyli yatımış hazırmu halsiz / *Tévip-doxturimu* qaptu amalsiz (119/2)

tévipliğ: Tabiplik, doktorluk.

Qilur birsi *tévipliğ* yarisığa / Biri éytar teselli anisığa (104/21)

téz: Çabuk, hızlı.

Çüşüp tamdin Obulmu oq kebi *téz* / Étildi yavğa qarşı ixtiyarsiz (81/14)

Qéni başla méni sayramğa *tézrek* / Alay ilhamni teşna elvek elvek (88/13)

Eger argamçini *téz* tartmisaq biz / Tinim bermes bu Qeşqer ehli hergiz (96/21)

Dava bexş möcize bir dora yañlığ / Kérimge *téz* şipa boldi şu çağlığ (128/8)

téz téz: Hızlı hızlı.

Xalayıq tarqidi şu halda asta / Biravlar mañdi *téz téz* eyni vaqıtta (99/1)

tézek: Tezek.

Ve lékin bu diyarda iş bölekçe / Ademniñ qedri yoqtur toñ *tézekçe* (103/12)

tik: Dik.

Çiqıp birqañcisi *tik* tamğa pestin / Élip ketken imiş başni qepestin (99/10)

Etey tik olturar u yaş kişidek / Qériliq derdige berdaş *kişidek* (117/5)

tik qara-: Dik dik bakmak.

Bolatti köz oñi andin qarañğu / Ve lékin Leyligülge *tik qaralmas* (124/2)

tik tur-: Dik durumda olmak, tutumunu değıştirmemek, yılmamak.

Yiqildi neççisi hoşin bilelmey / Biri çetleştı asta *tik turalmay* (82/1)

til: Dil.

Beg Hacimu silap çar saqilini / Uzun gepler bilen çaynap *tilini* (114/1)

Sozup boynini Hacı bağqa derhal / *Tilini* tamşitip yutqan kebi bal (117/14)

tilek: Dilek, istek.

Némikin xiyaliy meqset muradi / Némikin *tiliki* armani yadi (77/4)

Néme u isyankar xiyalçan *tilek* / Néme u uçqunğa meptun ot yürek (85/20)

tilin-: Dilimlenmek, kesilmek.

Ene qamça bilen yol yol *tilingan* / Tayaq toqmaq bilen béşi yérilğan (104/13)

tilla: Altın.

Külüşti ikkisila teñ qaqaqlap / Töküldi xaltidin *tilla* ciriñlap (119/14)

tilsiz sadasız: Sessiz sedasız.

Lékin *tilsiz sadasız* idi bu tün / Yıraқта havşığan itqa cavaben (79/3)

tin-: 1. Dinmek.

Kéçiçe *tinmidi* öy öyde tintiş / Kişi körmes muniñdek vehimilik iş (131/15)

2. Avunmak, teskin olmak, rahat etmek.

Eceb xuştar idim şavqunğa ayhay / Xiyalim çayqılıp her lehze *tinmay* (88/18)

Hélitin qériliq bu ném dégen gep / Köñül telpünse *tinmay* gülge hedep (107/18)

3. Dolmak.

Yene éytti robirtqa meyüsane / Uzun qısqa *tinip* elemkarane (114/7)

tinç: Sakin.

Alay dep *tinç* aram öz oyida / Yétip qalğanidi méhman öyide (106/21)

tinim: Rahat, huzur, durgunluk.

Alay ilham *tinimsiz* dolqunidin / Kéçe zulmette taşqan şavqunidin (88/15)

tinim ber-: Rahat bırakmak, rahat vermek.

Eger argamçıni téz tartmisaq biz / *Tinim bermes* bu Qeşqer ehli hergiz (96/22)

tinimsiz: Aralıksız, duraksız.

Cahankeçti bolup şunçe bitaqet / *Tinimsiz* yol yürüp tartip muşeqqet (77/8)

tinmas: Yorulmaz, dinlenmez, hareketli.

Qılay şu ney küyige canni teñkeş / Bolup ta bir ömür *tinmas* navakeş (90/17)

tintiş: Arama, araştırma.

Kéçiçe tinmidi öy öyde *tintiş* / Kişi körmes muniñdek vehimilik iş (131/15)

tiñşa-: Dinlemek, kulak vermek.

Xorekni toxtitip *tiñşaytti* cim cim / Çolaqniñ halini sezmeý Gülayım (80/5)

Mana *tiñşañ* qelem éytar hékayet / Hékayettin tola aççıq şikayet (101/13)

tipirla-: Çırpınmak, çabalamak.

Şuni dep Hacı yeytti öz göşini / *Tipirlap* gahida bilmey huşini (119/6)

tiptinç: Sessiz, sakin, huzurlu.

Üzer ay muñlinip asmanda xamuş / Nezerbağ *tiptinç* uxlap körer çüş (77/16)

Üzer yelken kebi ay kökte xamuş / Nezerbağ *tiptinç* uxlap körer çüş (78/11)

tiramtam tam tiramtam tam tiramtam: Kafiye uyması adına yapılan bir ikileme.

Yolini tosti saldı bir tosaq tam / *Tiramtam tam tiramtam tam tiramtam* (106/6)

tire: Karanlık.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim bar / Kün xire ve tün *tire* yol taygaqu at aqsaq (76/2)

tire-: Dayamak, diremek.

Udulda parqiraytti çoñ boy eynek / Yatar Hacı *tirep* yastuqqa ceynek (107/6)

tiril-: Dirilmek, canlanmak.

Tirildi qaytidin goya ümidi / Ümidi bağida iqbali küldi (124/12)

Tirilgendek becaiyki İbn Sina / Hünlerde möcize körsetti goya (129/12)

titre-titre: Titreye titreye, titremek.

Küter qız şu nidani qelbi muştay / Vucudi *titre-titre* xuddi yapraq (78/17)

titre-: Titretmek.

Tizi *titrep* qedemde toxtidi bir / Özimu bilmidi bu néme axir (80/21)

Qolida téléfon *titreytti* dir dir / Yüzi tamdek aqarğan géli xir xir (95/11)

titret-: Titretmek.

Éğir cimlik bésip bağni çimenni / Acayip bir sézim *titretti* tenni (127/16)

tiz: Diz.

Dérize tüvide bir özi yalguz / Quçaqlap *tizini* cim olturar qız (78/1)

Tizi titrep qedemde toxtidi bir / Özimu bilmidi bu néme axir (80/21)

tizay yipqa: İpe dizmek.

Tizay yipqa köñül durdanisini / Çéçilğan mervayitlar danisini (91/15)

tizginle-: Dizginlemek.

Ki Şıncañ çoñ rayon keñri zémindur / Uni *tizginlimek* besi qiyindur (114/21)

toğra: Doğru.

Eger bu işta tapsaq *toğra* tedbir / Bu dorem kacmu kelmes belki teqdir (130/17)

toxta-: 1. Durmak; ara vermek.

Perişan sözlimektin *toxtay* emdi / Nezerbağ gülşenige qaytay emdi (91/13)

2. Durmak; dinmek, kesilmek.

Xorekni *toxtitip* tiñşaytti cim cim / Çolaqniñ halini sezmeý Gülayım (80/5)

Tizi titrep qedemde *toxtidi* bir / Özimu bilmidi bu néme axir (80/21)

Xiyal pervazliri *toxtap* birer dem / Davam qilsun méniñ muñluq hékayem (91/17)

toqmaq: Tokmak.

Gahi qamça gahi *toqmaq* gahi muşt / Kérimmu qançe növet boldi bihuş (95/3)

tol-: Dolmak.

Oyuqta cinçırağ pervane şeyda / Ademler birle *tolğan* tör ve pegah (104/20)

tola: 1. Dolu.

Ki şerbet liq *tola* altun piyale / Yene şerbettiki reñgi xuddi lale (105/12)

Kötürdi béşini közde *tola* yaş / Kélip Leylimu derhal boldi qoldaş (132/17)

2. Çok.

Gülayimmu püküp köñlige bir iş / Çékip qız teqdiridin *tola* teşviş (79/9)

Tola qutrap aşu zulmet keçice / Maña hem saldi dehşet neççe neççe (84/9)

Tola qutrap aşu xilda bu zulmet / Bêşimğa yağıdurup doq ve malamet (86/2)

Körüngey mal *tola* yaylaqliri hem / Yéyilğan yılqisi taylaqliri hem (87/9)

Mana tiñsañ qelem éytar hékayet / Hékayettin *tola* aççıq şikayet (101/14)

Şu halda yatti taki çıqquçe kün / Köñlide gem *tola* çirayi mehzun (107/4)

Mana alma anar şaptul *tola* bağ / Örükler sarğıyip pişay dégen çağ (117/11)

Mana qildi yene namerdlikini / Ne namerdki *tola* bidadliqini (131/3)

toldur-: Doldurmak.

Özüñmu *toldurup* qoy étirazsız / İçeyli yopyoruq bir tañ üçün biz (86/8)

Nésip bolsa tümende maña bayram / İçey Qeşqer şarabin *toldurup* cam (90/9)

Uzat saqiy maña liq *toldurup* cam / Tapay meydin şu dem köñlümge aram (119/15)

Xudağa şükür dep zoremxan açam / Xoşallıq yaşlıridin *toldurup* cam (129/1)

Uzat saqçı piyale *toldurup* mey / Şuniñ neşi bilen yéşimni sürtey (133/15)

tolğan-: Çevrilmek, döndürülmek.

Kéçiçe *tolğınip* hem çekti peryad / Aña hem qiptimiş çerx cebri bunyad (107/1)

Yilandek *tolğınip* huşumğa kelsem / Bovamdek bir qéri yatar qéşimde (121/7)

tolun ay: Dolunay.

Körüp bu zulmu zorluqni *tolun ay* / Yoşurdi yüzini taqet qılalmay (84/3)

tolup ket-: Doluvermek.

Tolup ketti ademge héytgah meydan / Xalayıq varqırar her yanda çuqan (93/4)

tonal-: Tanınmak, bilinmek.

Dégenler bar iken dep aňlığanlar / Egerçe körsimu *tonalmığanlar* (109/5)

Ene şundaq tasadıplar tüpeyli / *Tonuldi téximu* el yurtqa Leyli (120/5)

tonup qal-: Donakalmak.

Seveb şu ki soraqçı he degende / *Tonup qaldi* Kérimni kütmiğende (94/14)

tonuş: Tanış, tanıdık, tanıma, itiraf, bilgi, fikir, bilinç.

İşitkeç şu *tonuş* epsunçı neyni / Acayip bir casaret birle Leyli (80/11)

tonut-: Tanıtmak.

Şu iz açtı közini qildi roşen / *Tonutti* hem cahanni emdi qismen (125/4)

toñ: Ham.

Ve lékin bu diyarda iş bölekçe / Ademniñ qedri yoqtur *toñ* tezekçe (103/12)

topa: Toprak.

Tavap qilsam yene ötkaç davandin / Bayanday *topisini* canucandin (89/13)

Éğir yaridar bolup Leyli yiqildi / Démek toy éşiğa *topa* sépildi (105/17)

toplaş-: Toplaşmak.

Biri Ğulca tereptin gep toşuydu / Biravlar *toplişip* jurnal oquydu (96/6)

torus: Tavan.

Axir bir qançisi zor keldi basti / Çüşep put qolini *torusqa* asti (95/2)

tos-: Engellemek.

Biraq tutmay téxi qizniñ qolini / Tuyuqsizdin *tosap* öter yolini (81/5)

tosaq sal-: Engel çıkarmak.

Yolini tosti *saldi* bir *tosaq* tam / Tiramtam tam tiramtam tam tiramtam (106/5)

toy: Düğün.

Égir yaridar bolup Leyli yiqildi / Démek *toy* éşığa topa sépildi (105/17)

Ne şöhret devride dastanimiz bir / Ne matem *toyda* dastixanimiz bir (110/6)

Démek hazırçe bolmas *toy* xiyali / Ve hetta bir kéçe bolmas visali (119/3)

Şahane *toy* bilen tapatti izzet / Çolaq mexsummu çekmes idi hesret (122/21)

Uniñçe *toy* bolup künlerde bir kün / Tuğulsa bir oğul kündüz veya tün (123/5)

Démekki işni buzdi kem eqıl qız / Sozuldi *toy* işi emdi qerelsiz (123/12)

tozan: Toz, duman.

Povuska keynidin yügüreytti balılar / Bu mehelle üstide qaldi *tozanlar* (118/1)

tökül: Dökülmek.

Külüşti ikkisila teñ qaqaqlap / *Töküldi* xaltidin tilla ciriñlap (119/14)

tömürni qızıqıda soqmaq: Demir tavında dövülür.

Bu pursetni ğeniymet tutmaq evzel / *Tömürni* qızıqıda soqmaq evzel (130/2)

tör: Evin köşesi; misafire ait yer.

Oyuqta cinçırağ pervane şeyda / Ademler birle tolğan *tör* ve pegah (104/20)

töşek: Döşek.

Yigitniñ orni boş qaldi *töşekte* / Kélin yığlar idi yum yum roekte (131/13)

töven: Aşağı.

Manas deryasidin ötmes qoşuni / Muzattinmu *töven* çüşmes qoşuni (113/3)

tuğ-: Doğmak.

Uniñçe toy bolup künlerde bir kün / *Tuğulsa* bir oğul kündüz veya tün (123/6)

tuğan: Bent, sel.

Su kelmeste *tuğan* tutmaq dégen şu / Ve lékin bilmisun bu sirni semen (115/15)

tuman: Sis, duman.

Tatardi Leyliniñ solğan çirayi / *Tumanda* qaldi goya köziniñ ayi (127/10)

tumşuqini tiq-: Burnunu sokmak; gerekmeden her işe karışmak.

Cimi işqa *tiqişti tumşuqini* / Qedemde toşquzup öz yançuqini (111/3)

tunci: İlk.

Neçe künla burun *tunci* oğuldin / Cuda bolsa bugün emdi Obuldin (101/19)

Yıraqta qalmidi Şıncañmu çette / İdi şu İngiliz hem *tunci* rette (111/6)

tuñçi: Tercüman.

Némidur der idi sicañ cudunluq / Uni bir *tuñçisi* örer udulluq (95/18)

tur-: 1. Durmak.

Misali tañ seher külse qizilgül / Néçükmu cim *turar* şeydayi bulbul (91/8)

Aran *turğan* xelq taqet qilalmay / Qimirlap qaldi bu işqa çidalmay (92/12)

Bolupmu köp idi yaşlar bu septe / *Turar* dadil bolup aldi terepte (93/11)

Ve lékin Leyligülge tik qaralmas / Gulayimniñ qéşida hem *turalmas* (124/3)

2. Durmak, yaşamak.

Kimiki *tursa* Qeşqerde birer ay / Acayip menzire meptuni bolğay (108/13)

turğuçı: Sakince duran.

Maña lazim peqetla rohiy mesler / Lebbey dep *turğuçı* aptapperesler (85/11)

turmaq: Değil.

Bu yurtta vañmu qassap begmu qassap / Ve hetta böre *turmaq* segmu qassap (102/20)

turup tur-: Durmak.

Turup tursun bu gep birdem amanet / Köreyli içkiride néme halet (94/1)

tuşmutuştin: Her taraftan.

Yügürdi balıarmu *tuşmutuştin* / Bilip bilmey bu işniñ tégi tektin (93/2)

tut-: Tutmak.

Biraq *tutmay* téxi qizniñ qolini / Tuyuqsizdin tosap öter yolini (81/4)

İşitkeç her kéçe Qeşqer neyini / *Tutup* qolda dutarim destisini (90/12)

Kérim birle Obulni *tutqiniçe* / Élip keldi qamaqqa şu pétice (94/3)

Su kelmeste tuğan *tutmaq* dégen şu / Ve lékin bilmisun bu sirni semen (115/15)

Bu pursetni geniymet *tutmaq* evzel / Tömürni qiziqida soqmaq evzel (130/1)

tutun-: Tutunmak.

Néçiktur dastanga méhnet eylep / *Tutunduñmu* bu işqa cüret eylep (84/16)

tuyğu: Duygu.

Biravğa nepritim biravğa söygü / Birige biri zit bu ikki *tuyğu* (101/2)

Ne idrak ne köñül ne *tuyğu* ne ar / Ne vicdan himmiti ne mestliki bar (122/15)

tuyuqsız: Aniden, ani, ansızın.

Tuyuqsız harvikeşke qildi perman / Nezerbağ arılap heydeşni çapsan (116/15)

tuyuqsızdın: Aniden, ani, ansızın.

Biraq tutmay téxi qizniñ qolini / *Tuyuqsızdın* tosap öter yolini (81/5)

tuzaq qur-: Tuzak kurmak.

Quruldi hiyle ve neyreñ *tuzagi* / İlingeymiş reqipniñ qol ayağı (119/11)

tüget-: Bitirmek, tüketmek.

Tügetsem kéçini tañga ulap ta / Élaxun naxşisini éyta-éyta (89/4)

tügü-: Tükenmek, bitmek.

Néme dastan néme icad tepekkur / Néme bu *tügimes* nazuk tesevvur (85/3)

Néme u höriyet teñlik devasi / Néme u *tügimes* muqam navasi (85/15)

Uni az dep varaqçılar taraldi / Köñülni *tügimes* bir gemge saldi (96/10)

tülke: Tilki.

Şu kün başlap uluğ Cuñxua élige / Sozup çañgal cimi böre ve *tülke* (110/14)

tün: Gece.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim bar / Kün xire ve *tün* tire yol tayğaqu at aqsaq (76/2)

Şu xilda érinip asta öter *tün* / Küter qız bağ tereptin şepe bir ün (78/12)

Küter qız yaridin bir şepe bir ün / Lékin tilsiz sadasiz idi bu *tün* (79/3)

Qulaqni diñ tutup yatatti segek / Öter *tün* sozulup asta érinçek (79/7)

Şu halda ötti bu kamérda bir *tün* / Némidin başlinarkin kelgüsi kün (94/9)

Uniñçe toy bolup künlerde bir kün / Tuğulsa bir oğul kündüz veya *tün* (123/6)

tünügün: Dün.

Tünügün bolğan iş boş gep emestur / Şuni oylaş özi aqılğa bestur (113/16)

tüñlük: Çatı penceresi.

İşik yığlar *tüñlük* yığlar tam yığlar / Qolum qoşna camaet tamam yığlar (133/11)

tüpeyli: Bu gibi, benzeri, müşabih.

Gülayim ülgürüp kelgen *tüpeyli* / Yığip es huşini biçare Leyli (83/6)

Ene şundaq tasadiplar *tüpeyli* / Tonuldi téximu el yurtqa Leyli (120/4)

Qızıp ketti çimende bağda seyli / Qoşuldi bağqa hösn seyli *tüpeyli* (126/8)

Neççe kündin Çolaq mexsum *tüpeyli* / Kéelmey qiynilip yürgende Leyli (132/11)

tüv: Dip.

Dérize *tüvide* bir özi yalguz / Quçaqlap tizini cim olturar qız (77/19)

Tarap cimcit yatatti mökkinçe / Ve bezen tam *tüvige* çökkinçe (79/19)

Yiqildi qız şu an bir gül *tüvige* / Aqar qan çekisidin lévige (84/1)

Dérizem *tüvide* huvlaydu birdem / Alaytip közini qaraydu bir dem (84/11)

Qarap güllükke toxtap qaldi birdem / Yatatti gül *tüvide* bir qomuş ney (127/6)

U

uç-: Uçmak.

Qanatim bolsa *uçsam* gülge qonsam / İli vadisiniñ hösnige qansam (87/13)

Qanatim bolsa *uçsam* gülge qonsam / Gül üzer olturup xiyalğa çömsem (89/2)

Qanatim bolsa *uçsam* gülge qonsam / İli vadisiniñ hösnige qansam (89/20)

uçqu: Uçak.

Qazara bir bitim aşı emelge / Pütün arzuyiñiz *uçqusi* yelge (113/9)

uçqun: Kıvılcım.

Néme u isyankar xiyalçan tilek / Néme u *uçqunğa* meptun ot yürek (85/21)

uçraş-: Karşılaşmak.

Eger çıqsam burunraq *uçrişattım* / Ve belki bağqimu teklip qilattım (118/4)

udulda: Karşısında.

Udulda parqıraytti çoñ boy eynek / Yatar Hacı tirep yastuqqa ceynek (107/5)

udulluq: Devamlı.

Némidur der idi sicañ cudunluq / Uni bir tuñçisi örer *udulluq* (95/18)

udum: Gizli, gizemli, kalıtsal.

Qedimdin bar *udum* bu yeryüzide / Eceblenmes kişi hem gep sözide (109/12)

uxla-: Uyumak.

Üzer ay muñlinip asmanda xamuş / Nezerbağ tiptinç *uxlap* körer çüş (77/16)

Üzer yelken kebi ay kökte xamuş / Nezerbağ tiptinç *uxlap* körer çüş (78/11)

ula-: Bağlamak, birleştirmek, eklemek.

Tügetsem kéçini tañğa *ulap* ta / Élaxun naxşisini éyta-éyta (89/4)

ulaş-: Ulaşmak.

Yéşi on yettigel emdi *ulaşqan* / Körüngen er kişidin öyge qaçqan (82/20)

ulğay-: Büyümek.

Şu boldi başliniş *ulğaydi* bu iş / Kérimniñ béşiğa yağdi tayaq muşt (94/21)

uluğ: Ulu, yüce.

Şu kün başlap *uluğ* Cuñxua élige / Sozup çañgal cimi böre ve tülke (110/13)

untu-: Unutmak.

Ki hetta muz yürek Çolaqmu bir pes / Özini *untuğan* halda bolup mes (80/4)

Beg Hacimu dédi bir munçe gepni / *Untumay* bu orunğa xas edepni (95/20)

Untudi hemmini Leylimu bir dem / Xususen şox idi oyunçı patem (126/9)

upuq: Ufuk.

Hemişe bol maña yolbaşçı hadi / Körüngey keñ *upuq* azade vadi (87/6)

Upuqta qaldi dağ xuddi qan dağı / Vaqitsiz öçti bu öyniñ çirağı (133/9)

ur-: 1. Vurmak.

Şuan saqçı kélip qizniñ qéşığa / Tapança birle bir *urdi* béşığa (83/21)

Baya birmunçe xelq yavağ terepte / *Urup* saqçini qattiq gezepte (99/9)

2. Vurmak; içki içmek.

Ne kün epyün *uruşta* tapti purset / Vetenniñ béşığa saldi palaket (110/11)

uruş: Savaş.

Gomindañ utquzup qoyğaç *uruşni* / Telep qildi uruşni toxtitişni (112/17)

Eger Ğulca *uruştin* tartsa qolni / Siyasette tutar bir özge yolni (112/21)

Uruşta yetmigen meqsitige hem / Uruşsiz yetküsi bu yerde dildem (113/12)

Uruşta yetmigen meqsitige hem / *Uruşsiz* yetküsi bu yerde dildem (113/13)

uruşni toxtat-: Ateşkes, mütareke.

Gomindañ utquzup qoyğaç uruşni / Telep qildi *uruşni toxtitişni* (112/18)

usulğa çüş-: Dansa başlamak, dans etmek.

Usulğa çüştü patem képinektek / Çirayi éçilip bir gül çéçektek (126/19)

utquz-: Kaybetmek, yenilmek.

Gomindañ *utquzup* qoyğaç uruşni / Telep qildi uruşni toxtitişni (112/17)

uyal-: Utanmak.

Béşini asti tamğa tenge qoşmay / Yigirminçi esirdinmu *uyalmay* (104/2)

Kişiniñ yurtığa bir kelse qaytmay / Xoca bolmaqnı qestler héç *uyalmay* (109/17)

uyu-: Mayalanmak.

Ve lékin qan bilen *uyuğan* qara dağ / Yürekte qaldı öçmes emdi héç çağ (98/16)

uzaq: Uzak.

Ne bizge qoşnidur ne yaru hemdem / Ne hazır ne *uzaq* yillar muqeddem (110/4)

Biraq her xil iken perzenti adem / Bügünmu ta *uzaq* ötmüş muqeddem (122/8)

uzaq tur-: Uzak durmak.

Uzaq turğaç bu yurtta qış ve yazı / Aña roşen idi Uyğur micezi (112/1)

uzar: Yüz, sima, surat.

Tépilsa hem şéhitlarniñ mazari / Namayan bolsa rizvangül *uzari* (89/17)

uzat-: 1. Uzatmak.

Qéni saqçı *uzaqtin* bir qedeh mey / Ne sevrım qaldı emdi yene içmey (86/6)

Qéni saqıy *uzatqin* bir qedeh mey / Meyikim méni birdem xamuş etkey (91/11)

Uzat saqıy maña liq toldurup cam / Tapay meydin şu dem köñlümge aram (119/15)

Uzat saqçı piyale toldurup mey / Şuniñ neşi bilen yéşimni sürtey (133/15)

2. Uğurlamak.

Robirt qaldı yutup sigarisini / *Uzatqaç* kelgüsiniñ reisini (116/12)

uzun: Uzun.

Uzun geptin kéyin u dédi axır / Nème boldı bu Qeşqer ehli yapır (96/1)

Qarmaqniñ yipliri bolsa *uzunraq* / Bolur payda béliqçığa puzunraq (97/13)

Ayanki bu qéri mekkar cahangir / *Uzundin* oyliğaç bir hiyle tedbir (110/10)

Beg Hacimu silap çar saqilini / *Uzun* gepler bilen çaynap tilini (114/1)

uzun-qisqa: Uzunca.

Yene éytti robirtqa meyüsane / *Uzun-qisqa* tinip elemkarane (114/7)

Ü

üç: Üç sayısı.

Şuña bölmek kérek bu yerni *üçke* / Şimalni ikkige cenub bir ölke (115/1)

ülgürüp kel-: Yetişmek.

Gülayim *ülgürüp kelgen* tüpeyli / Yigip es huşini biçare Leyli (83/6)

ülüş: Geçen.

Ülüş yil yağ qapaq sungan aşu kün / Kérimdin muşt yégenidi bu melun (94/15)

ümid: Ümit.

Qanatlan ey xiyal örle samağa / *Ümid* küç bexş étip men binevağa (87/4)

Carañlar küç *ümid* ilhamçı mavzu / Bovaqniñ qelbidek pak sadda arzu (100/10)

Tirildi qaytidin goya *ümidi* / *Ümidi* bağida iqbali küldi (124/12)

Tirildi qaytidin goya *ümidi* / *Ümidi* bağida iqbali küldi (124/13)

ümid qoş-: Ümit bağlamak.

Şipa bolğanmikin elniñ duasi / *Ümid qoşqanmikin* dostlar vapasi (129/5)

ümidni üz-: Ümidini kesmek.

Gülayim der idi Könlünü buzma / Xuda asan qılar *ümidni üzme* (125/16)

ün: Ses, seda.

Şu xilda érinip asta öter tün / Küter qız bağ tereptin şepe bir *ün* (78/13)

Küter qız yaridin bir şepe bir *ün* / Lékin tilsiz sadasiz idi bu tün (79/2)

Şu saet oqusam men qebriside / Carañliq *ün* bilen otluq qeside (89/19)

üst: Üst.

Şherge tañ bilen añlandı derhal / Uniñ *üstige* yüz yüzlep varaqçe (92/2)

Cimi xeq ağzida gep *üstige* gep / Samavar hem dukan mehellide gep (92/4)

Töker qan *üstige* qaynaq yéşini / Kötürmey yigidin apaq béşini (101/17)

Yene qan *üstige* yine yéñi qan / Çéçilsa bu géríb dergahqa bu an (102/1)

Povuska keynidin yügüreytti balılar / Bu mehelle *üstide* qaldı tozanlar (118/1)

üstvaş: Üst baş, kıyafet.

Tarandi yötkidi hem *üstvaşni* / Gülayim mu bolup xuş tökti yaşni (124/14)

üz-: Yüzmek.

Bulutlar içide asta *üzer* ay / Ne güzel dilreba menzire ayhay (76/13)

Üzer muñlinip xamuş xiyalçan / Xiyalçan çéhrisi andin perişan (77/1)

Üzer ay muñlinip asmanda xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (77/15)

Üzer yelken kebi ay kökte xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (78/10)

Qoşuldi yine bir qız, buni zilva / *Üzer* bir cüp béliq deryada goya (127/1)

2. Koparmak.

Qanatim bolsa uçsam gülge qonsam / Gül *üzer* oturup xiyalğa çömsem (89/3)

üzre: Üstüne, üzerine.

Qiya halda oçuq dérize *üzre* / Çaçar ay nurini hem qatre qatre (77/17)

üzük: Yüzük.

İmiş bu çare tedbir bek alamet / Sulayman *üzükidek* bir karamet (116/4)

Axiri bir kümüş *üzükni* aldı / Élip qizniñ qoliğa asta saldı (133/1)

üzül-: Kopmak.

Üzülmes közliri bir lehze aydin / Oqup turğan kebi qisse aydin (78/4)

Üzülместin téxi elniñ ayağı / Yéqilmay hem téxi asman çirağı (99/2)

2. Kopmak; bütün ilişkileri kesilip büsbütün ayrılmak veya uzaklaşmak.

Üzülmey qoşnılar késelni yoqlar / Biri emler biri gemxane yıqlar (132/5)

V

vadi: Vadi.

Hemişe bol maña yolbaşçı hadi / Körüngey keñ upuq azade *vadi* (87/6)

Kézey bu *vadini* çañqaqlıqımdin / Camali veslige muştıqlıqımdin (88/1)

Kézey bu *vadiniñ* qırğaqlirini / Buluqlap qaynığan bulaqlirini (88/3)

Aşu *vadi* ara esken şamallar / Kézip deştler éşip tağudavanlar (89/22)

vakalet: Vekâlet.

Qurup merkezde qançe xas saparet / Yene çoñ çoñ şehirlerde *vakalet* (111/2)

Ular deslep bu Qeşqerde şu çağda / Qurup xarci *vakalet* çinibağda (111/8)

vaqit~vaqt: Vakit, zaman.

Vaqit ötkenséri endişe mudhiş / Miciqlap qelbini bir vehşiy teşviş (78/20)

Xalayıq tarqidi şu halda asta / Biravlar mañdi téz téz eyni *vaqitta* (99/1)

Minut ötmey közini yumdi asta / Pétip ketti quyaşmu del şu *vaqta* (133/8)

Upuqta qaldi dağ xuddi qan dağı / *Vaqitsiz* öçti bu öyniñ çirağı (133/10)

vapa: Vefa.

Şipa bolğanmikin elniñ duasi / Ümid qoşqanmikin dostlar *vapasi* (129/5)

vapa qıl-: Vefalı olmak, sözünü tutmak.

Lékin hacimğa qilmay *vapa* çerx / Uniñ köñlinimu qildi xapa çerx (105/6)

varaq: Yaprak.

Uniñ üstige yüz yüzlep *varaqqe* / Taralgaç çüşke qalmay qançe qançe (92/2)

varaqqi: Sahaf.

Uni az dep *varaqqilar* taraldi / Köñülni tügimes bir gemge saldi (96/9)

varis: Varis.

U çağda Haciniñ *varisi* şeren / Bolatti şu oğul nevre asasen (123/7)

varqir-: Aramak, seslenmek, çağırmaq.

Tolup ketti ademge héytgah meydan / Xalayıq *varqirar* her yanda çuqan (93/5)

vehim~vehime: Vahim.

Lékin baǵniñ içide ğeyriy ehval / Höküüm sürmekte bir *vehimlik* hal (79/13)

Sozuldi *vehime* ta sübhi demge / Aramliq bolmide héçbir ademge (131/17)

vehime-teşviş: Vahim ve kaygı verici.

Pütün yollar étik *vehime-teşviş* / Şherde herbiy halet başlıǵanmış (131/6)

vehimilik: Vahimli.

Kéçiçe tinmide öy öyde tintiş / Kişi körmes muniñdek *vehimilik* iş (131/16)

vehşiy: Vahşî.

Vaqit ötkenséri endişe mudhiş / Miciqlap qelbini bir *vehşiy* teşviş (78/21)

vesli: Vuslat; kavuşma, erişme.

Kézey bu vadini çañqaqlıqımdın / Camali *veslige* muştıqlıqımdın (88/2)

veten: Vatan.

Ne kün epyün uruşta taptı purset / *Vetenniñ* béşiǵa saldı palaket (110/12)

veziyet: Vaziyet, durum.

Robirt şér *veziyetni* qıldı tehlil / Qoşup her nuqtıǵa bir ikki temsil (112/11)

Démekçi *veziyet* özgerdi hazir / Kéyinki menzire hem boldı zahir (112/13)

vicdan: Vicdan.

Ne idrak ne köñül ne tuyǵu ne ar / Ne *vicdan* himmiti ne mestliki bar (122/16)

vilayet: Vilayet, şehir.

Vilayet hakimi doteymu qassaap / Yétip epyün çéker teteymu qassap (102/22)

visal: (Sevgiliye) ulaşma, erişme, kavuşma.

Özige bir repiq muşpiqi dildar / *Visalin* yad étip istemdikin yar (77/10)

visal bol-: Vuslata ermek; kavuşmak.

Démek hazırçe bolmas toy xiyali / Ve hetta bir kéçe *bolmas visali* (119/4)

vucut: Vücut, cisim, beden.

Küter qız şu nidani qelbi muştaq / *Vucudi* titre titre xuddi yapraq (78/17)

Y

yad: Anma, akla getirme.

Némikin xiyaliy meqset muradi / Némikin tiliki armani *yadi* (77/4)

yad et-: Yad etmek, hatırlamak, anmak.

Özige bir repiq muşpiqi dildar / *Visalin yad étip* istemdikin yar (77/10)

yağ: Yağ.

Ülüş yıl *yağ* qapaq sungan aşu kün / Kérimdin muşt yégenidi bu melun (94/15)

yağ-: 1. Yağmak; üst üste ve çok gelmek.

Bitim dep ililiq malxayni qirlap / *Yağur* Qeşqergimu yüzlep ve miñlap (113/11)

2. Yağmur, kar, dolu gökten düşmek.

Yağar qamça tayaq toqmaq téger muşt / Kérimni bir yoli qılmaqqa bihuş (81/8)

yağdur-: Yağdırmak; bol miktarda vermek, sağlamak.

Tola qutrap aşu xilda bu zulmet / Bêşimğa *yağdurup* doq ve malamet (86/3)

yaxşı: İyi.

Bu pursetni bilip bir *yaxşı* olca / Pütüşmek meylini körsetti Ğulca (112/19)

yaq: Taraf, yan, yön, cihet.

Oğriliqçe çüşüp tamdin bu bağqa / İkki üçtin bolup her qaysi *yaqqa* (79/17)

Şu halda bir amallap kirdi bağqa / Kérimmu keldi şu an Leyli *yaqqa* (81/3)

Çiqip Hacı köreñlep çinibağdin / Şeher *yaqqa* burulmastin yavağdin (116/14)

yaq-: 1. Koymak.

Çüşengeç bir qarap bu sirni şu dem / Élip köksige *yaqti* neyni mehkem (127/12)

2 Hoşuna gitmek, hoşlanmak.

Bu tedbir *yaqmidi* Hacığa elvet / Lékin yoqtur bölekke unda cüret (98/6)

yaqquçi: Yakan, tutuşturan.

Küter qız bağ tereptin ney sadasin / Uniñ ot *yaqquçi* sirliq nidasin (78/15)

yalğuz: Yalnız, tek başına.

Ve yaki şum pelek yavuzluqidin / Elem yetkeç yine *yalğuzluqidin* (77/12)

Dérize tüvide bir özi *yalğuz* / Quçaqlap tizini cim olturar qız (77/19)

yalqun: Alev.

Kérım yögürüp kélip dostni quçaqlap / Közide bir elem *yalquni* çaqnay (82/11)

yaman: Kötü.

Téxi bu gep balaniñ iptidasi / Bolur undin *yamanraq* intihasi (113/19)

Pütün arzu ümidi bolğusi yel / Téxi andin *yamanraq* külgüsü el (123/16)

yan: Yan.

Tolup ketti ademge héytgah meydan / Xalayıq varqırar her *yanda* çuqan (93/5)

Lékin sırtın xever tapqaç xa kocañ / Alaqzade bolup yögüreytti her *yan* (95/10)

Güli ruxsarimu şamdek aqarğan / Qara sumbul çéçi her *yan* perişan (104/6)

Élip çiqti dutarnı başlıdı saz / Ğezel yañrap qılar her *yanda* pervaz (126/16)

yan-: Yanmak.

Közide ot *yanar* amali qançe / Turalmas ornidin macalı şunçe (82/18)

Qaçankim bu qelemni qolğa alsam / *Yanar* köñlüm öyide bir yoruq şam (100/7)

Yanar şam bexş étip ilham ve quvvet / Carañlar zevqidin külbemde méhnet (100/8)

2. Dönmek.

Qoyup qızları birdem öz işığa / *Yanaylı* biz kérimlarnıñ qéşığa (127/18)

yançuqını toşquz-: Cebini doldurmak.

Cimi işqa tiqıştı tumşuqını / Qedemde *toşquzup* öz *yançuqını* (111/4)

yañrap qil-: Yankılamak.

Élip çiqti dutarnı başlıdı saz / Ğezel *yañrap* qılar her yanda pervaz (126/16)

yañrat-: Gür bir şəkilde ses çıkarmak, yüksek ses getirmek.

Kézey men *yañritip* naxşamni erkin / Bolup xamançığa her tañda selkin (88/7)

yap-: Kapatmak.

Uzun geptin kéyin u dédi axir / Nème boldi bu Qeşqer ehli *yapir* (96/2)

Şu boldi yolyoruq *yapti* bu babni / Çiqıştı Hacılar taşlap ştabni (98/4)

yapraq: Yaprak.

Küter qız şu nidani qelbi muştaq / Vucudi titre titre xuddi *yapraq* (78/17)

yapyéşil: Yemyeşil.

Körüngey *yapyéşil* qırlar édirlar / Çimenzar içide aqöy çédirlar (87/7)

Körünse *yapyéşil* telke davani / Ne xuş bir menzire yoqtur payani (88/21)

yar: Sevgili.

Özige bir repiq muşpiqi dildar / Visalin yad étip istemdikin *yar* (77/10)

Küter qız *yaridin* bir şepe bir ün / Lékin tilsiz sadasiz idi bu tün (79/2)

yar yar: Yar yar, sevgili.

Özümnüñ boldimu bes emdi *yar yar* / Saqalniñ aqlıgıdin ne gémim bar (107/21)

yara: Yara.

Kérım öz belbéğini neççe yırtıp / Obulniñ *yarisidin* qanni értip (94/6)

Qılur birsi tévipliğ *yarisiğa* / Biri éytar teselli anisiğa (104/21)

yaridar: Yaralı.

Tiqışti ağziğa hettaki paxta / Obul *yaridar* idi oñ kökrikidin (82/16)

Éğir *yaridar* bolup Leyli yiqildi / Démek toy éşiğa topa sepildi (105/16)

yarı hemdem: Dost, arkadaş.

Ne bizge qoşnidur ne *yarı hemdem* / Ne hazır ne uzaq yıllar muqeddem (110/3)

yastuq: Yastık.

Udulda parqiraytti çoñ boy eynek / Yatar Hacı tirep *yastuqqa* ceynek (107/6)

yaş: 1. Gözyaşı.

Bolupmu köp idi *yaşlar* bu septe / Turar dadıl bolup aldi terepte (93/10)

Xudağa şükür dep zoremxan açam / Xoşallıq *yaşlıridin* toldurup cam (129/1)

Kötürdi béşini közde tola *yaş* / Kélip Leylimu derhal boldi qoldaş (132/17)

Uzat saqçı piyale toldurup mey / Şuniñ neşi bilen *yéşimni* sürtey (133/16)

2. Yaş; doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman.

Yéşi on yettigel emdi ulaşqan / Körüngen er kişidin öyge qaçqan (82/20)

Biri éytti Téxi on töt *yéşimda* / Cuvaz çörgilidi bir axşam béşimda (121/5)

3. Genç.

Dédi sicañ şu çağda Téxi *yaş* siz / Éytişqa néme ançe aldiraysız (97/7)

Etey tik olturar u *yaş* kişidek / Qériliq derdige berdaş kişidek (117/5)

yaşap kel-: Yaşamak.

Yene Moñğul kebiler bir qatarda / *Yaşap kelgendin* özge bu diyarda (109/1)

yaşliq: Gençlik.

Puti aqsaq qoliniñ yoq madari / Xazan bolğan kebi *yaşliq* bahari (104/16)

Şu halda ötti ketti günçe çağim / Solaştı *yaşliqim* sarğaydı bağim (121/16)

yaşni tök-: Gözyaşı dökmek, ağlamak.

Tarandi yötkidi hem üstvaşni / Gülayimmu bolup xuş *tökti yaşni* (124/15)

yat-: Yatmak.

Qulaqni diñ tutup *yatatti* segek / Öter tün sozulup asta érinçek (79/6)

Yétip qalğan idi dalanda ettey / Yatarda bağ işikin qesten etmey (79/11)

Tarap cimcit *yatatti* mökkinçe / Ve bezen tam tüvige çökkinçe (79/18)

Ene Leyli béşi mehkem téñiqliq / *Yatar* xamuş közi mehkem yumuqluq (104/4)

Şu halda *yatti* taki çıqquçe kün / Köñlide gem tola çirayi mehzun (107/3)

Udulda parqiraytti çoñ boy eynek / *Yatar* Hacı tirep yastuqqa ceynek (107/6)

Ki Leyli *yatımış* hazırmu halsız / Tévip doxturimu qaptu amalsız (119/1)

Yilandek tolğınip huşumğa kelsem / Bovamdek bir qéri *yatar* qéşimde (121/8)

Qarap güllükke toxtap qaldı birdem / *Yatatti* gül tüvide bir qomuş ney (127/6)

yav: Düşman.

Çüşüp tamdin Obulmu oq kebi téz / Étildi *yavğa* qarşı ixtiyarsız (81/15)

Obul körgeç bu halini xuddi qaplan / Kebi attı özini *yavğa* şuan (82/7)

yavuz: Kötü.

Ve yaki şum pelek *yavuzluqidin* / Elem yetkeç yene yalguzluqidin (77/11)

yay-: Yaymak, sermek.

Biravlar namini qoştı qoşaqqa / Biravlar naxşini *yaydı* ravabta (120/9)

yaylaq: Yaylak.

Körüngey mal tola *yaylaqlırı* hem / Yéyılğan yılqısı taylaqlırı hem (87/9)

yaz: Yaz.

Uzaq turğaç bu yurtta qış ve *yazı* / Aña roşen idi Uyğur micezi (112/1)

yaz-: Yazmak.

Néme bu dostlirim men néme *yazdim* / Xiyal sehralırıda xoymu azdim (90/20)

ye-: Yemek.

Bügünçe bolmısa ete ya ögün / Bolur elvette çışlep *yeydiğan* kün (117/18)

Şuni dep Hacı *yeytti* öz göşini / Tipirlap gahıda bilmey huşını (119/5)

U hem sözler hemişe elge oxşaş / Saman *yémey* u hem yer nan bilen aş (122/12)

U hem sözler hemişe elge oxşaş / Saman *yémey* u hem *yer* nan bilen aş (122/12)

Ve lékin iş emel hem xuyi peyli / Saman *yégen* eşekniñ xuddi eyni (122/14)

Ki ötmestin téxi ikki üç kün / Yene *yer* dessimekke boldi mumkin (128/10)

yel: Yel, rüzgar.

Qazara bir bitim aşsa emelge / Pütün arzuyiñiz uçqusi *yelge* (113/9)

Pütün arzu ümidi bolğusi *yel* / Téxi andin yamanraq külgüsi el (123/15)

yelken: Yelken.

Üzer *yelken* kebi ay kökte xamuş / Nezerbağ tiptinç uxlap körer çüş (78/10)

yelpü:- Yelpazelemek.

Povuska tevriner boşük misali / Şamalda *yelpüner* begniñ saqali (117/2)

yene: Yine, tekrar.

Bolup pinhan *yene* bir demde peyda / Özige eyligendek dilni şeyda (76/11)

Ve yaki şum pelek yavuzluqidin / Elem yetkeç *yene* yalguzluqidin (77/12)

Yétişmes el eger bolsa kikeç gas / *Yene* bolsun téxi qarıǵu avam xas (85/13)

Qéni saqçı uzaqtin bir qedeh mey / Ne sevrin qaldi emdi *yene* içmey (86/7)

Aşay men bu davanni ğusse birle / *Yene* köp iptixarlıq héssi birle (89/9)

Tavap qilsam *yene* ötkেç davandin / Bayanday topisini canucandin (89/12)

Mazar mesçit *yene* xaniqadimu gep / Sarayu medrise héytgahtimu gep (92/6)

Yene yüz yüzligen nimkar capakeş / Otunçı mepikeş aşpez ve epkeş (92/20)

Bügün tapsañ birini şunçe teste / Çıqar yüz neççisi *yene* ete (96/12)

Ve hetta bezisini atti sicañ / Lékin çıqti *yene* бүгүнки isyan (96/16)

Çıqıptu bu şeherde *yene* bir iş / Köñülge sigqusiz bir yéñi teşviş (99/6)

Yene yırtıp caza élanimizni / Közige ilmidi permanimizni (99/12)

Şu halette *yene* mañdı ştabqa / Taraqlap restidin ötti povuska (99/18)

Alay qolǵa *yene* muñluq qelemni / Qaçankim bu qelemni qolǵa alsam (100/5)

Yene qan üstige *yene* yéñi qan / Çéçilsa bu ğerib dergahqa bu an (102/1)

Yene qan üstige *yene* yéñi qan / Çéçilsa bu ğerib dergahqa bu an (102/1)

Ene qumri bilen méhirnisalar / *Yene* patem bilen xeyrinisalar (104/12)

Biraq héçkim bilelmes ete öǵün / *Yene* qandaq oyun başlar bu gerdun (105/3)

Yene köz yaşlırı qançe aqarkin / Zulumniñ téşini kimge atarkin (105/4)

Ki şerbet liq tola altun piyale / *Yene* şerbettiki reñgi xuddi lale (105/13)

Eger mensep dése aliy emeldar / *Yene* herbiydimu çoñ mensipi bar (106/12)

Aña baqmay yene bu közi yoq xeq / *Ecib işlarni qildi yüzi yoq xeq* (106/13)
Seherlik çayğa konsul qıptu tekliq / *Yene* bu xette şunçe naz tekellup (108/8)
Yene Moñğul kebiler bir qatarda / *Yaşap kelgendin özge bu diyarda* (108/17)
Yene Hindi Erebi yaki Afğan / *Ve yaki Rus Şvét hem Englaşan* (109/2)
Qurup merkezde qançe xas saparet / *Yene* çoñ çoñ şeerlerde vakalet (111/2)
Yene éytti robirtqa meyüsane / *Uzun qısqa tinip elemkarane* (114/6)
Yene gepke çüşüp şeytan Robirt şér / *Pıçirlap déğüdek körsetti tedbir* (114/16)
Yene qılsam sözümge bir quşumçe / *Ştab bilen kéñeştüq neççe neççe* (115/11)
Bayan eyler yene öz tesiratin / *Bu söhbettin tépipmiş can nicatin* (116/1)
Öyidin qoğlıgaç zarımğa baqmay / *Yene* kirdim şu görge téxi ölmey (121/14)
Yene bir çüşküçe palta yénişlap / *Kötek aram alar teşvişni taşlap* (122/3)
Qoşuldi yene bir qız buni zilva / *Üzer bir cüp béliq deryada goya* (126/21)
Ötüp ketken kebi bir demde köklem / *Yene* kirpiklirige qondi şebnem (127/14)
Ki ötmestin téxi ikki üç kün / *Yene* yer dessimekke boldi mumkin (128/10)
Démek it talisa yilpizni yüz yüz / *Cesur yilpiz hamane yene* yilpiz (128/12)
Yene merhum muellim qoyğan köçetler / *Ğeni Qasim Muhemmed hem semetler*
 (129/14)
Démekçi Hacı ketse kelmiki bar / *Yene* neyreñ tuzaq ve ilmiki bar (129/21)
Lékin hemme *yene* tekrar ve tekrar / *Obulniñ pikirni qilğaça izhar* (130/11)
Mana qildi *yene* namerdlikini / *Ne namerdki tola bidadliqini* (131/2)
Körüp bu ay camal qızni zoremxan / *Qoşulğandek céniga yene* bir can (132/16)
Davam qılsun *yene* muñluq hékayem / *Yiqilmasta méniñmu çırağpayem* (133/17)

yeñ-: Yenmek.

Reqibini u gerçe *yeñdi* goya / *Biraq sezdi özin şermende resva* (106/7)

yer: Yer.

Obul yaridar idi oñ kökrikidin / Aqar qan *yerge* appaq köñlikidin (82/17)

yer tégi: Yeraltı.

Qaraytti *yer tégidin* domsiyip u / Bolatti köz oñi andin qarañgu (123/19)

yer yüzi: Yeryüzü.

Qedimdin bar udum bu *yeryüzide* / Eceblenmes kişi hem gep sözide (109/12)

yerge yiqil-: Yere düşmek.

Biraq şuan tapançimu étildi / Obul asta béríp *yerge yiqildi* (82/9)

yet-: 1. Varmak, yetişmek, ulaşmak.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke *yéter* kim bar / Kün xire ve tün tire yol tayğaqu at aqsaq (76/1)

Yetmeklik irur müşkül meqsetke *yéter* kim bar / Kün xire ve tün tire yol tayğaqu at aqsaq (76/1)

Ve yaki şum pelek yavuzluqidin / Elem *yetkeç* yene yalguzluqidin (77/12)

Vilayet hakimi doteymu qassaap / *Yétip* epyün çeker teteymu qassap (102/23)

Sozulsa arqığa arzuğa *yetmek* / Bikar ketmemdu emdi şunçe emgek (106/1)

Uruşta *yetmigen* meqsitige hem / Uruşsiz *yetküsi* bu yerde dilmem (113/12)

Uruşta *yetmigen* meqsitige hem / Uruşsiz *yetküsi* bu yerde dilmem (113/13)

Eciliñniñ *yétişi* qilğan eyibiñdin / Emes Beg akañniñ qansirişidin (120/1)

2. Yetmek, yeterli, kafi.

Bésiptu yüzini bir tekşi qoruq / Démek *yetkenmikin* ömrige harduq (107/14)

yégane: Tek, biricik.

Kirişti ceñge dadil *yégane* / Bolup Rustem misali baturane (81/12)

Burun hösni bilen bolsa *yégane* / Qoşuldi emdi yüz yüzlep pesane (120/6)

yéqil-: Yakılmak.

Üzülmestin téxi elniñ ayağı / *Yéqilmay* hem téxi asman çirağı (99/3)

yéqin: Yakın.

Xususen bu *yéqindin* béri pat pat / Qamaş yaki étiş bolğaça qat qat (92/10)

Yéqin künlerde Şıncañ teqdiride / Bolur zor özgirişler apiride (112/15)

yéqinda: Yakında.

Axiri boldi ketmeklik qarari / *Yéqinda* eylige bu işni cari (130/14)

yénida: Yanında.

Yénida boğçisi seperge teyyar / Ğubarsız pak niyet iqbalğa hemkar (78/2)

yénişlap: Yeniden, tekrar tekrar.

Yene bir çüşküçe palta *yénişlap* / Kötek aram alar teşvişni taşlap (122/3)

yéñi: Yeni.

Şherde her küni bir *yéñi* teşviş / Ki Ğulca palanmış çöçek pokunmış (96/7)

Çıqıptu bu şherde yene bir iş / Köñülge siğqusız bir *yéñi* teşviş (99/7)

Yene qan üstige yene *yéñi* qan / Çéçilsa bu géríb dergahqa bu an (102/1)

Robirtniñ sözlirige qildi tehsin / Qoşup bezen sözige *yéñi* telqin (114/3)

Ana sumurğ qéni Rustemni qayta / Ériştürgen kebi *yéñi* hayatqa (128/4)

Şu halda ötkinide hepte on kün / Obul qoştı parañğa *yéñi* mezmun (129/19)

yépiş-: Yapışmak.

Kélip qızlar Leyligülge *yépişti* / Yürüñ dep bağ terepke épçiqiştı (126/5)

yéril-: Yarılmak.

Ene qamça bilen yol yol tilingan / Tayaq toqmaq bilen béşi *yérilğan* (104/14)

yéşini tök-: Gözyaşı dökmek, ağlamak.

Töker qan üstige qaynaq *yéşini* / Kötürmey yığidin apaq béşini (101/17)

yétip kel-: Ulaşmak.

Çiqıp arqa işiktin axir bu callat / *Yétip keldi* ştabqa çapturup at (95/14)

yétip qal-: Yatmak.

Yétip qalğan idi dalanda ettey / Yatarda bağ işikin qesten etmey (79/10)

Alay dep tinç aram öz oyıda / *Yétip qalğanidi* méhman öyide (106/22)

yétiş-: Yetişmek, yetmek, erişmek.

Yétişmes el eger bolsa kikeç gas / Yene bolsun téxi qarıǵu avam xas (85/12)

yéyil-: Yayılmak.

Körüngey mal tola yaylaqliri hem / *Yéyilğan* yilqisi taylaqliri hem (87/10)

yigirme: Yirmi sayısı.

Béşini astı tamğa tenge qoşmay / *Yigirminçi* esirdinmu uyalmay (104/2)

yigit: Yiğit.

Yigitniñ orni boş qaldi töşekte / Kélin yığlar idi yum yum rocekte (131/13)

yığ-: Toplamak.

Yığip éytqanda gepni bir cümle / Qétiqu mu içmigen aydiñda bille (110/7)

yığa: Ağlama, ağlayış.

Töker qan üstige qaynaq yéşini / Kötürmey yığidin apaq béşini (101/18)

yığil-: Toplanmak.

Yığilğan qovm qérindaş el camaet / Qilalmay emdi bu işlarğa taqet (102/5)

yığla-: Ağlamak.

Yigitniñ orni boş qaldi töşekte / Kélin yığlar idi yum yum rocekte (131/14)

Üzülme qoşnılar késelni yoqlar / Biri emler biri ğemxane yığlar (132/6)

Şu halda bir küni yığlap zoremxan / Körey dep Leyligülñi qildi arman (132/9)

İşik yığlar tüñlük yığlar tam yığlar / Qolum qoşna camaet tamam yığlar (133/11)

İşik yığlar tüñlük yığlar tam yığlar / Qolum qoşna camaet tamam yığlar (133/11)

İşik yığlar tüñlük yığlar tam yığlar / Qolum qoşna camaet tamam yığlar (133/11)

İşik yığlar tüñlük yığlar tam yığlar / Qolum qoşna camaet tamam yığlar (133/12)

Tamam yığlar éğir hesrette yığlar / İşitse her kişi elvette yığlar (133/13)

Tamam yığlar éğir hesrette yığlar / İşitse her kişi elvette yığlar (133/13)

Tamam yığlar éğir hesrette yığlar / İşitse her kişi elvette yığlar (133/14)

yığla yığla: Ağlaya ağlaya.

Şu dehşettin kéyin zoremxan açam / Balam dep *yigla yigla* her seher şam (132/2)

yiql-: Yıkılmak.

Yiqildi neççisi hoşin bilelmey / Biri çetleştı asta tik turalmay (81/20)

Yiqildi qız şu an bir gül tüvige / Aqar qan çekisidin lévige (84/1)

Qavandek çırqırap ittek ésildi / Bıraq bir muşt tégip özi *yiqildi* (94/20)

Éğir yaridar bolup Leyli *yiqildi* / Démek toy éşığa topa sepildi (105/16)

Yiqildi bir küni öre turalmay / Bu qayğu tağını köp kötürelmey (132/3)

Davam qılsun yene muñluq hékayem / *Yiqilmasta* méniñmu çırağpayem (133/18)

yil: Yıl, sene.

Küter qız bilinip bir lehze bir *yil* / Köyüp ateş içide muntezir dil (78/18)

Ülüş *yil* yağ qapaq sungan aşu kün / Kérimdin muşt yégenidi bu melun (94/15)

Talay *yillar* davami bu çerxi gerdun / Cahanni qılsimu köp astin üstün (105/8)

Ne bizge qoşnidur ne yaru hemdem / Ne hazir ne uzaq *yillar* muqeddem (110/4)

yılan: Yılan.

Yilandek tolğınip huşumğa kelsem / Bovamdek bir qéri yatar qéşimde (121/7)

yılqı: Yılkı.

Körüngey mal tola yaylaqliri hem / Yéyılğan *yılqısı* taylaqliri hem (87/10)

yilpiz: Leopar.

Démek it talisa *yilpizni* yüz yüz / Cesur yilpiz hamane yene yilpiz (128/11)

Démek it talisa yilpizni yüz yüz / Cesur *yilpiz* hamane yene yilpiz (128/12)

Démek it talisa yilpizni yüz yüz / Cesur yilpiz hamane yene *yilpiz* (128/12)

yip: İp.

Lékin mañmaq qiyinlaştı acayıp / Putığa çirmişip alğan kebi *yip* (80/16)

Qaramaqlıñ *yipliri* bolsa uzunraq / Bolur payda béliqçığa puzunraq (97/13)

yipqa tiz-: İpe dizmek.

Tızay yipqa köñül durdanisini / Çéçilğan mervayitlar danisini (91/15)

yipek: İpek.

Yipek romal ara bir dem yüzini / Éçip hem körsitip şehla közini (76/9)

yıraq: Uzak.

Lékin tilsiz sadasız idi bu tün / *Yıraqta* havşığan itqa cavaben (79/4)

Yıraqta qalmıdı Şıncañmu çette / İdi şu İngliz hem tunci rette (111/5)

Yıraq ketmes idi bu öydin esla / Misali şamige pervane şeyda (129/16)

yirt-: Yırtmak.

Kérım öz belbéğini neççe *yirtip* / Obulniñ yarisidin qanni értip (94/5)

Yene *yirtip* caza élanimizni / Közige ilmıdı permanimizni (99/12)

Mana öyde mata belbağni *yirtip* / Obulniñ anisi qan dağni értip (101/15)

yoq: Yok.

Körünse yapıéşil telke davani / Ne xuş bir menzire *yoqtur* payani (89/1)

Şu halda ötti qançe qançe saet / Buniñ tesvirige *yoq* mende taqet (95/8)

Eceb özgerdi elniñ xuyi peyli / Maña hem héç aram *yoq* şu tüpeyli (96/4)

Bu tedbir yaqmıdı Hacığa elvet / Lékin *yoqtur* bölekke unda cüret (98/7)

Ve lékin bu diyarda iş bölekçe / Ademniñ qedri *yoqtur* toñ tezekçe (103/12)
Puti aqsaq qoliniñ *yoq* madari / Xazan bolğan kebi yaşlıq bahari (104/15)
Aña baqmay yene bu közi *yoq* xeq / Ecib işlarni qildi yüzi *yoq* xeq (106/13)
Ve lékin *yoq* idi Robért üçün çek / Qaraytti hemme işqa öz işidek (112/5)
Pelek çerxi ezeldin şunçe tetür / Néçük aylansa goya çéki *yoqtur* (131/1)

yoqal-: Kaybolmak.

Yoqaldi bayıqı ğeyret casaret / Bedenni çulğidi bir qara dehşet (80/19)
Yoqalganda beg haci bu şeherdin / Qutulğaç héliçe Leyli xeterdin (124/10)
Biravniñ söygini izsiz *yoqaldi* / Birav can bağridin ayrıldı qaldi (131/11)
Kérimmu şu kéçe *yoqaldi* izsiz / Uniñdin héç qeyerde çıqmidi iz (131/19)

yoqla-: Yoklamak, aramak.

Üzülmey qoşnılar késelni *yoqlar* / Biri emler biri ğemxane yığlar (132/5)

yol: 1. Yol; yolculuk.

Mana ete ravan bolmaqçı *yolğa* / Çüşüp sicañ bilen ayropılانğa (118/12)

2. Yol; davranış.

Méni hem bir *yoli* yutmaqçı qesten / Zamane peylidin miñ aylinay men (86/4)

3. Yol, tarik.

Yetmeklik irur müşkül meqsetke yéter kim bar / Kün xire ve tün tire *yol* tayğaqu at
aqsaq (76/2)

Biraq tutmay téxi qizniñ qolini / Tuyuqsızdin tosap öter *yolini* (81/5)

Pütün *yollar* étik vehime teşviş / Şeherde herbiy halet başlığanmış (131/6)

4. Yol; çare, yöntem.

Yağar qamça tayaq toqmaq téger muşt / Kérimni bir *yoli* qılmaqqa bihuş (81/9)

Némişqa şunçe köp zorluqqa *yol* bar / Némişqa xelq üçün bu keñ cahan tar (125/7)

yol tos-: Yol kesmek.

Yolini tosti saldi bir tosaq tam / Tiramtam tam tiramtam tam tiramtam (106/5)

yol yol: Çizgi çizgi, çizgili.

Ene qamça bilen *yol yol* tilingan / Tayaq toqmaq bilen béşi yérilgan (104/13)

yol yürü-: Yolda gitmek.

Cahankeçti bolup şunçe bitaqet / Tinimsiz *yol yürüp* tartip muşeqqet (77/8)

yolbaşçı hadi: Doğru yol gösteren; rehber, lider, önder.

Hemişe bol maña *yolbaşçı hadi* / Körüngey keñ upuq azade vadi (87/5)

yolni tut-: Yolunu tutmak.

Siyasette *tutar* bir özge *yolni* / Manas deryasidin ötmes qoşuni (113/1)

yolvas: Kaplan.

Yolvastiñ çişlirini hicaytişi / Uniñ külgenliki bolmaydu (100/1)

yolyoruq bol-: Direktif vermek, talimat vermek.

Şu *boldi yolyoruq* yaptı bu babni / Çiqıştı Hacılar taşlap ştabni (98/4)

yopyoruq: Çok parlak.

Özüñmu toldurup qoy étirazsız / İçeyli *yopyoruq* bir tañ üçün biz (86/9)

yoru-: Aydınlanmak.

Yüzi tañdek *yorup* canlandı roşen / Nigahi xoşlışar hemme bilen teñ (133/5)

yoruq: Aydınlık, ışıqlı.

Qaçankim bu qelemni qolğa alsam / Yanar köñlüm öyide bir *yoruq* şam (100/7)

Kişilik heqqini tapqan xelqler / *Yoruq* dünyağa köz açqan xelqler (102/10)

yoşur-: Gizlemek, saklamak.

Körüp bu zulmu zorluqni tolun ay / *Yoşurdi* yüzini taqet qılalmay (84/4)

yöle-: Desteklemek, yardım etmek.

Méñiştı saqçılar Kérimni heydep / Obulni gah *yölep* ve gahi sörep (83/17)

yölen-: Dayanmak.

Peqet Mexsum Çolaq bigem biperva / Térekke *yölinip* eyler tamaşa (83/13)

yönel-: Yönelmek, yollanmak.

Çüşüp dérizidin u şunçe dadıl / *Yöneldi* bağ terepke hemde epçil (80/14)

yötke-: Değiştirmek.

Tarandi *yötkidi* hem üstvaşni / Gülayimmu bolup xuş tökti yaşni (124/14)

yuha: Aç gözlü.

Aşu zulmet bolup bir demde *yuha* / Yutup ketti cimi canliqni goya (84/7)

yum yum: Kapayarak, yumarak.

Yigitniñ orni boş qaldı töşekte / Kélin yığlar idi *yum yum* roekte (131/14)

yumuqluq: Kapalı.

Ene Leyli béşi mehkem téñiqliq / Yatar xamuş közi mehkem *yumuqluq* (104/4)

yuñ: Yün.

Kiyip *yuñ* rextte kemzul birle pelte / Putida parqırar sériq betinke (117/3)

yurt: Yurt, vatan.

İşitse bolğusi bu gepke heyran / Emes çünki ularniñ *yurti* Şıncañ (102/12)

Bu *yurtta* némiler bolmaydu sadır / Ki hakim munda hemme işta qadır (102/13)

Egerçe qoy soyuş qassapqa babtur / Biraq bu *yurtta* qassap bihésabtur (102/18)

Bu *yurtta* vañmu qassap begmu qassap / Ve hetta böre turmaq segmu qassap (102/19)

Pütün *yurt* çoñliriniñ péşvası / Öziçe hem şeriet ölimesi (106/9)

Kişiniñ *yurtığa* bir kelse qaytmay / Xoca bolmaqni qestler héç uyalmay (109/16)

Nemişqa boldikin bu *yurtta* méhman / Néçün bolmas kişi bu işqa heyran (109/20)

Uzaq turğaç bu *yurtta* qış ve yazı / Aña roşen idi Uyğur micezi (112/1)

Bu qızlar idi qoşna hem qurdaş / Bu *yurtta* bille ösken hemde sırdaş (126/2)

yut-: 1. Yutmak; dayanıp sesini çıkarmamak, katlanmak.

Yutup hesret bilen derdu elemni / Alay qolğa yene muñluq qelemni (100/4)

2. Yutmak; inanmak, aldanmak, kanmak.

Méni hem bir yoli *yutmaqçi* qesten / Zamane peylidin miñ aylinay men (86/4)

3. Yutmaq; ağızda bulunan bir şeyi yutağa keçirmək.

Sozup boynini Hacı bağqa derhal / Tilini tamşıtip *yutqan* kebi bal (117/14)

yutup ket-: Yok etmək.

Aşu zulmet bolup bir demde yuha / *Yutup ketti* cimi canlıqni goya (84/8)

yutup qal-: Yutmaq.

Robirt *qaldi yutup* sigarisini / Uzatqaç kelgüsiniñ reisini (116/11)

yügen: Dizgin.

Éziqtim söygüniñ dolqunlirida / *Yügensiz* lirika quyunlirida (91/2)

yügür-: Koşmaq.

Yügürdi arqidin Leyli bitaqet / Zulumğa yağıdurup qarğış ve lenet (83/18)

Yügürdi balıarmu tuşmutuştin / Bilip bilmey bu işniñ tégi tektin (93/2)

Lékin sırttin xever tapqaç xa kocañ / Alaqqade bolup *yügüreytti* her yan (95/10)

Povuska keynidin *yügüreytti* balılar / Bu mehelle üstide qaldi tozanlar (117/21)

yügürüp kél-: Koşmaq.

Kérım *yügürüp kélip* dostni quçaqlap / Közide bir elem yalquni çaqnap (82/10)

yür-: Yürümək.

Nicatlıq çarisi tedbiri sizdin / *Yürüp* xizmetni qilmaq işi bizdin (114/13)

Yüre bağqa çıqıp seyle qılıp kel / Çimenzar arılap köñül éçip kel (125/19)

Kélip qızlar Leyligülge yépişti / *Yürüñ* dep bağ terepke épçiqiştı (126/6)

yürek: Yürek, kalp.

Ki hetta muz *yürek* Çolaqmu bir pes / Özini untuğan halda bolup mes (80/3)

Ve lékin qan bilen uyuyan qara dağ / *Yürekte* qaldi öçmes emdi héç çağ (98/17)

Yürekte qaldi meñgü öç adavet / Yağar kimlergidur qarğış ve lenet (98/18)

yüriki güpülde-: Kalbi güm güm atmak.

Güpüldep yüriki bermeytti aram / Közige yaş tolup hem boldi bir cam (80/17)

yüz: 1. Yüz, sima, çehre, surat.

Yipek romal ara bir dem *yüzini* / Éçip hem körsitip şehla közini (76/9)

Körüp bu zulmu zorluqni tolun ay / Yoşurdi *yüzini* taqet qilalmay (84/4)

Qolida téléfon titreytti dir dir / *Yüzi* tamdek aqargan géli xir xir (95/12)

Qéni *yüzlerdiki* parlaq qizilliq / Qéni közlerdiki oynaqi zilliq (107/9)

Bésiptu *yüzini* bir tekşi qorup / Démek yetkenmikin ömrige harduq (107/13)

Eger baqsa kişi sériq *yüzige* / Közi çüşkey uniñ köküş közige (117/7)

Yüzi tañdek yorup canlandi roşen / Nigahi xoşlışar hemme bilen teñ (133/5)

2. Yüz; yüzey.

Égilse evrişim beller xiraman / Süzük köl *yüzide* eks namayan (127/3)

3. Yüz sayısı.

Bügün tapsañ birini şunçe teste / Çıqar *yüz* neççisi yene ete (96/12)

yüz ber-: Yüz vermek.

Eger Hacı salamat qaytsa xeyrat / Qazara bir bala *yüz berse* heyhat (123/14)

yüz ve xatir qil-: Hatir sormak.

Démek tersa qaram beñvaş bu teqdır / Beg Hacıgımu *qilmay yüz ve xatir* (106/4)

yüz yüz: Yüz yüze.

Démek it talisa yilpizni *yüz yüz* / Cesur yilpiz hamane yene yilpiz (128/11)

yüz yüzlep: Yüzlerce.

Uniñ üstige *yüz yüzlep* varaqçe / Taralgaç çüşke qalmay qançe qançe (92/2)

Burun hösni bilen bolsa yegane / Qoşuldi emdi *yüz yüzlep* pesane (120/7)

yüz yüzligen: Yüzlerce.

Yene *yüz yüzligen* nimkar capakeş / Otunçi mepikeş aşpez ve epkeş (92/20)

yüzi yoq: Yüzü olmamak.

Aña baqmay yene bu közi yoq xeq / Ecib işlarni qildi *yüzi yoq* xeq (106/14)

yüzidin: Yüzünden.

Uni hörmət *yüzidin* deytti mistir / Nemistirki cimi şeytan üçün pir (111/11)

yüzlep: Yüzlerce.

Bitim dep ililiq malxayni qirlap / Yağur Qeşqergimu *yüzlep* ve miñlap (113/11)

Z

zahir: Açık, aşikâr.

Égiz ögzide onlap saqçı hazir / Ğemu endişisi reñgide *zahir* (93/17)

zahir bol-: Ortaya çıkmak, zuhur etmek.

Démekçi Veziyet özgerdi hazir / Kéyinki menzire hem *boldi zahir* (112/14)

zalim: Zalim.

Ene Rozi Ependi merhum muellim / Qénini tökti şunçe çerxi *zalim* (103/22)

zaman: Zaman, vakit.

Egerçe bu *zaman* peyli sitemkeş / Elem hesret çerker gerçe qelemkeş (101/5)

zamane: Zamane.

Méni hem bir yoli yutmaqçı qesten / *Zamane* peylidin miñ aylinay men (86/5)

Néteykim gem bilen gemxanedurmen / *Zamane* peylidin heyranedurmen (119/18)

Şuña her kün mañatti nobéşiğa / *Zamane* şapuri obul qéşiğa (128/14)

Zamane peylige nepret öçimu / Ve yaki intiqam almaq küçimu (129/6)

zar: İnilti.

Öyidin qoğlıgaç *zarimğa* baqmay / Yene kirdim şu görge téxi ölmey (121/13)

zaval: Akşam.

Kérim qaytar iken öyge *zavalda* / Terep tuştin şaher qaldi qamalda (131/4)

zeher: Zehir.

Çaçar gahi *zeher* körgen kişiğe / Kületti gahida teqdir işiğe (119/7)

zer: Altın.

Kérekmes maña mundaq ateşin hés / Méniñ nezerimde oxşas *zer* bilen mis (85/5)

zerre: Tane, tanecik, parçacık, zerre.

Kérimmu bayqığaç ehvalini derhal / Pisent qılmaq holuqmay *zerre* misqal (81/11)

zevq: Zevk.

Yanar şam bexş étip ilham ve quvvet / Carañlar *zevqidin* külbemde méhnet (100/9)

zémin: Yer, toprak, ülke.

Ki Şıncañ çoñ rayon keñri *zémindur* / Uni tizginlimek besi qiyindur (114/20)

zil-qoñğuraq: Zil.

Mana çañ tozdurar qoş argımaqlar / Carañlar boynida *zil-qoñğuraqlar* (116/18)

zilliq: İncelik, titizlik.

Qéni yüzlerdiki parlaq qizilliq / Qéni közlerdiki oynaqi *zilliq* (107/10)

zilva: Hoş, iyi.

Qoşuldi yene bir qız buni *zilva* / Üzer bir cüp béliq deryada goya (126/21)

zindan: Zindan.

Sanaqsız tépilar *zindan* kişenler / Xazandek sargıyar menmen dégenler (103/13)

zinnet: Zinet, süs.

Qéni başla méni gülşenge patraq / Bu gülşen *zinniti* tümenge patraq (90/7)

zit: Zıt.

Biravğa nepritim biravğa söygü / Birige biri *zit* bu ikki tuyğu (101/2)

ziyaret: Ziyaret.

Ayanki özara soda ticaret / Veya dostluq *ziyaret* hem sayahet (109/11)

zor: Büyük.

Yeqin künlerde Şıncañ teqdiride / Bolur *zor* özgirişler apiride (112/16)

zor kel-: Zor gelmek.

Axir bir qançisi *zor keldi* basti / Çüşep put qolini torusqa asti (95/1)

zorluq: Zorluk, güçlük.

Körüp bu zulmu *zorluqni* tolun ay / Yoşurdi yüzini taqet qılalmay (84/3)

Nemişqa şunçe köp *zorluqqa* yol bar / Nemişqa xelq üçün bu keñ cahan tar (125/7)

zulm~zulum: Zulüm.

Yügürdi arqidin Leyli bitaqet / *Zulumğa* yağdurup qarğış ve lenet (83/19)

Buniñğa kim çidar kimmu démes dad / Bolurmu mundin artuq *zulmi* bunyad (102/4)

Yene köz yaşliri qançe aqarkin / *Zulumniñ* téşini kimge atarkin (105/5)

zulm kör-: Zulüm görmek: kendisine eziyet edilmek.

Étildi galeir ittek neççe callat / *Körüñ* bu *zulmi* bidadliqni heyhat (81/7)

Körüp bu *zulmu* zorluqni tolun ay / Yoşurdi yüzini taqet qılalmay (84/3)

zulmet: Karanlık.

Tola qutrap aşu *zulmet* keçice / Maña hem saldi dehşet neççe neççe (84/9)

Tola qutrap aşu xilda bu *zulmet* / Béşimğa yağdurup doq ve malamet (86/2)

Alay ilham tinimsiz dolqunidin / Kéçe *zulmette* taşqan şavqunidin (88/16)

zulmet bas-: Karanlık basmak (veya çökmek); hava kararmak.

Bulut qutrap cahanni *basti zulmet* / Esermu qalmidi aydin nahayet (84/5)

zulmet bol-: Karanlık basmak, hava kararmak.

Aşu *zulmet bolup* bir demde yuha / Yutup ketti cimi canliqni goya (84/7)

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmamızda Abdurehim Ötkür'ün Kaşgar Gecesi adlı destanın (5, 6, 7 ve 8. Bölüm) sözcük varlığı tanıklarıyla birlikte ortaya konulmuştur. Eserin sözcük varlığını oluşturan unsurlara ait genel sayısal verilere inceleme kısmında yer verilmiştir. Çalışmamızda Yeni Uygur sözlüklerinde (bk.5) eserde geçen anlamıyla yer almayan kelimeler belirlenmiş ve kelimelere bağlama göre yeni anlamlar verilmiştir. Bu söz varlıkları şunlardır:

1. ağziğa tiq-: Ağzını tıkamak, susturmak, konuşmasına engel olmak.

Terep tuştin bésip bağlaştı puxta / *Tiqiştı ağziğa hettaki paxta* (82/15)

2. ay: Nur.

Tatardi Leyliniñ solğan çirayı / Tumanda qaldi goya köziniñ ayı (127/10)

“ay” kelimesi sözlükte yer alan “ay, kamer” anlamlarının yanı sıra “nur” anlamında kullanılmıştır.

3. boyun sun-: Boyun eğmek.

Éziqtım qaldi qisse qaldi mavzu / *Boyun sunmay* maña isyançı arzu (91/4)

“boyun sun-” deymi sözlüklerde yoktur. “sun-“ fiili sözlükte yer alan “kırmak, parçalanmak, uzatmak” anlamından sıyrılarak boyun kelimesi ile birleşerek deyim oluşturmuştur.

4. es huşini yiğ-: Aklını başına toplamak, almak.

Gülayım ülgürüp kelgen tüpeyli / *Yiğip es huşini* biçare Leyli (83/7)

5. kem eqil: Aklı kıt.

Eger başta bu tersa kem eqil qız / Çolaqniñ gépige kirgende şertsiz (122/19)

6. kocañ: Belediye başkanı.

Uni hemme kişi deytti xa *kocañ* / Körüş birle Kérimni boldi hañ tañ (94/17)

7. köñlüñni buz-: Kötü düşünmek, art niyetli düşünmek.

Gülayım der idi köñlüñni buzma / Xuda asan qılar ümidni üzme (125/15)

8. ornidin des tur-: Ayağa kalkmak.

Şu oy birle turup u ornidin des / Dédi teqdirge munçe ten bériş bes (107/15)

9. öz içide: Kendi kendine.

Eceb iş bu dédi u öz içide / Qarap mektupqa sirliq köz uçida (108/5)

10. öz işığa qoy-: Kendi hâline bırakmak.

Qoyup qızları birdem öz işığa / Yanaylı biz kérimlerini qéşığa (127/17)

11. sal-: Takmak

Axiri bir kümüş üzükni aldı / Élip qızniñ qoliğa asta *saldi* (133/2)

“sal-” fiili sözlükteki “koymak, yerleştirmek, çıkarmak” anlamlarının dışında “tarmak” anlamında kullanılmıştır.

12. tañ: Nur.

Yüzi *tañdek* yorup canlandı roşen / Nigahi xoşlışar hemme bilen teñ (133/5)

13. ten ve canı: Canla başla; var gücüyle, canını dişine tarmak.

İmiş hizmetke teyyar *ten ve canı* / Tökülse erzigeymiş hemde qanı (116/5)

14. uzar: Yüz, sima, surat.

Tépilsa hem şehitlerini mazari / Namayan bolsa rizvangül *uzari* (89/17)

Çalışmamızda tek anlamlı sözcük yapısında 1114 isim tespit edilmiştir. Bu isimler, 2302 sıklıkta kullanılmıştır. Çalışmamızda tek anlamlı sözcük yapısında en çok kullanılan isimler; yene (42), bar (26), qız (25), bağ (23) kelimeleridir.

Çalışmamızda çok anlamlı sözcük yapısında 42 isim tespit edilmiştir. Bu isimler, 409 sıklıkta kullanılmıştır. Çok anlamlı sözcük yapısında en fazla anlama sahip olan isim; 7 anlamda kullanılan ne~néme (24) kelimesidir. En fazla sıklığa sahip olan çok anlamlı sözcük yapısındaki isim ise 6 anlamı bulunan bir (94) kelimesidir.

Tek anlamlı söz öbeği yapısında 103 isim tespit edilmiştir. Bu isimler, 133 sıklıkta kullanılmıştır. Çalışmamızda tek anlamlı söz öbeği yapısında en fazla kullanılan isim; birdem~bir dem (9)’dur.

Çalışmamızda çok anlamlı söz öbeği yapısındaki isimler tespit edilememiştir.

Çalışmamızda tek anlamlı sözcük yapısında 244 fiil tespit edilmiştir. Bu fiiller, 582 sıklıkta kullanılmıştır. Eserde tek anlamlı sözcük yapısında en çok kullanılan fiil; de~dé (38) fiilidir.

Çok anlamlı sözcük yapısında 37 fiil kullanılmıştır. Bu fiiller, 260 sıklıkta kullanılmıştır. Çok anlamlı sözcük yapısında en fazla anlama sahip olan fiiller; 7 anlamda kullanılan çiq- (15) filidir. En fazla sıklığa sahip olan çok anlamlı sözcük yapısındaki fiil ise 4 anlamı bulunan bol- (54) kelimesidir.

Çalışmamızda tek anlamlı söz öbeği yapısında, 143 birleşik fiil tespit edilmiştir. Bu birleşik fiiller, 162 sıklıkta kullanılmıştır. Tek anlamlı söz öbeği yapısında en fazla kullanılan fiil; köz yeşi tök- (4)'dür.

Çalışmamızda çok anlamlı söz öbeği yapısındaki fiiller tespit edilememiştir.

Kalıp sözler başlığı altında; atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri, dualar ve beddular ele alınmıştır. Çalışmamızda 3 tane atasözü tespit edilmiştir, atasözlerinin sıklık sayılarının toplamı da 3'tür.

Çalışmamızda 132 tane tek anlamlı söz öbeği yapısındaki deyimler tespit edilmiştir. Sıklık sayılarının toplamı ise 148'dir. En fazla kullanılan deyimler heddidin aş- (3), ilham al- (3), iş qil- (3), qan tök- (3)'tür. Çok anlamlı söz öbeği yapısındaki deyimler ise 2 farklı anlamda, 4 kez tekrarlanmıştır; baş eg-(2), köz aç- (2).

Eserde toplam 26 ikileme tespit edilmiştir. İkilemelerin sıklık sayılarının toplamı 29'dur. En fazla kullanılan ikileme ise qançe qançe (3)'tür.

İlişki sözleri başlığı altında 1 tane ilişki sözü, 1 sıklıkta kullanılmıştır; aqyol saadet tile-(1).

Dualar ve beddular başlığında 1 tane dua, 1 sıklıkta kullanılmıştır; şükür dep. Beddualar kategorisinde ise 1 tane beddua tespit edilmiştir ve 2 sıklıkta kullanılmıştır; qarğış ve lenet yağ- (2).

Çalışmamızda toplam 1259 farklı isim ve 424 fiil incelenmiştir. İncelenen isimlerin sıklık sayılarının toplamı 2844, fiillerin sıklık sayılarının toplamı ise 1003'tür. Kalıp sözlerin toplamı 166, sıklık sayılarının toplamı ise 188'dir. Sonuç olarak 1859 farklı öge, 4035 sıklıkta kullanılmıştır.

Tablo 15. İncelenen Ögeler

İncelenen Ögeler	Sayıları	Sıklık Sayıları
Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	1114	2302
Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki İsimler	42	409

Tablo 14. (Devam) İncelenen Ögeler

Söz Öbeği Yapısındaki İsimler	103	133
Tek Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	244	582
Çok Anlamlı Sözcük Yapısındaki Fiiller	37	260
Söz Öbeği Yapısındaki Fiiller	143	162
Yardımcı Fiiller	41	45
Atasözleri	3	3
Tek Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler	132	148
Çok Anlamlı Söz Öbeği Yapısındaki Deyimler	2	4
İkilemeler	26	29
İlişki Sözleri	1	1
Dualar	1	1
Beddualar	1	2
TOPLAM	1890	4081

Abdurehim Ötkür'ün Kaşgar Gecesi destanının genel konusu iki gencin birbirine olan aşkıdır. Fakat destana genel olarak bakıldığında Leyla ve Kerim'in aşkı etrafından Uygur halkının gördüğü zulüm ve baskı anlatılmaktadır.

Ötkür Kaşgar Gecesi destanını ele alırken bazı kelimeleri daha sık kullanmıştır. Bunun sebebi ise belirli semboller vasıtasıyla içinde bulunduğu durumu okuyucuya daha iyi yansıtmak istemesidir. Örneğin; gül (15), iqbal (5), gülşen (4), qanat (3), quş (3), seher (3), yilpiz (3), asman (2), bulbul (2), erkin (2), gülistan (2), qizilgül (2) gibi kelimeler özgürlük, bağımsızlık ve mutluluğu ifade eder.

Kéçe (6), gem (5), xamuş (5), gezep (4), dehşet (3), derd~dert (3), qara (3), muñluq (3), zulm~zulum (3), xazan (2), gelyan (2), iztirap (2), qarmaq (2), qepes~qepez (2), mehzun (2) gibi kelimeler tutsaklık ve mutsuzluğu ifade eder.

Qan (8), zulmet (3), qağa (2), qarañgu (2) gibi kelimeler sömürgeciliği ifade eder.

xeq~xelq (14), yurt (9), xalayıq (6), qoşna (5), ehl (3) gibi kelimeler birlik ve beraberliği ifade eder.

Köñül (21), mey (6), söygi~söyğü (4), dil (3), qelb (3), dildar (2) gibi kelimeler Leyla ve Kerim arasındaki aşkı ifade eder.

Xiya (8), teqdir (7), arzu (4), ilac (4), ümid (4), xiya (3), ün (3) gibi kelimeler Uygur halkının umudunu, beklentilerini ve hayallerini ifade eder.

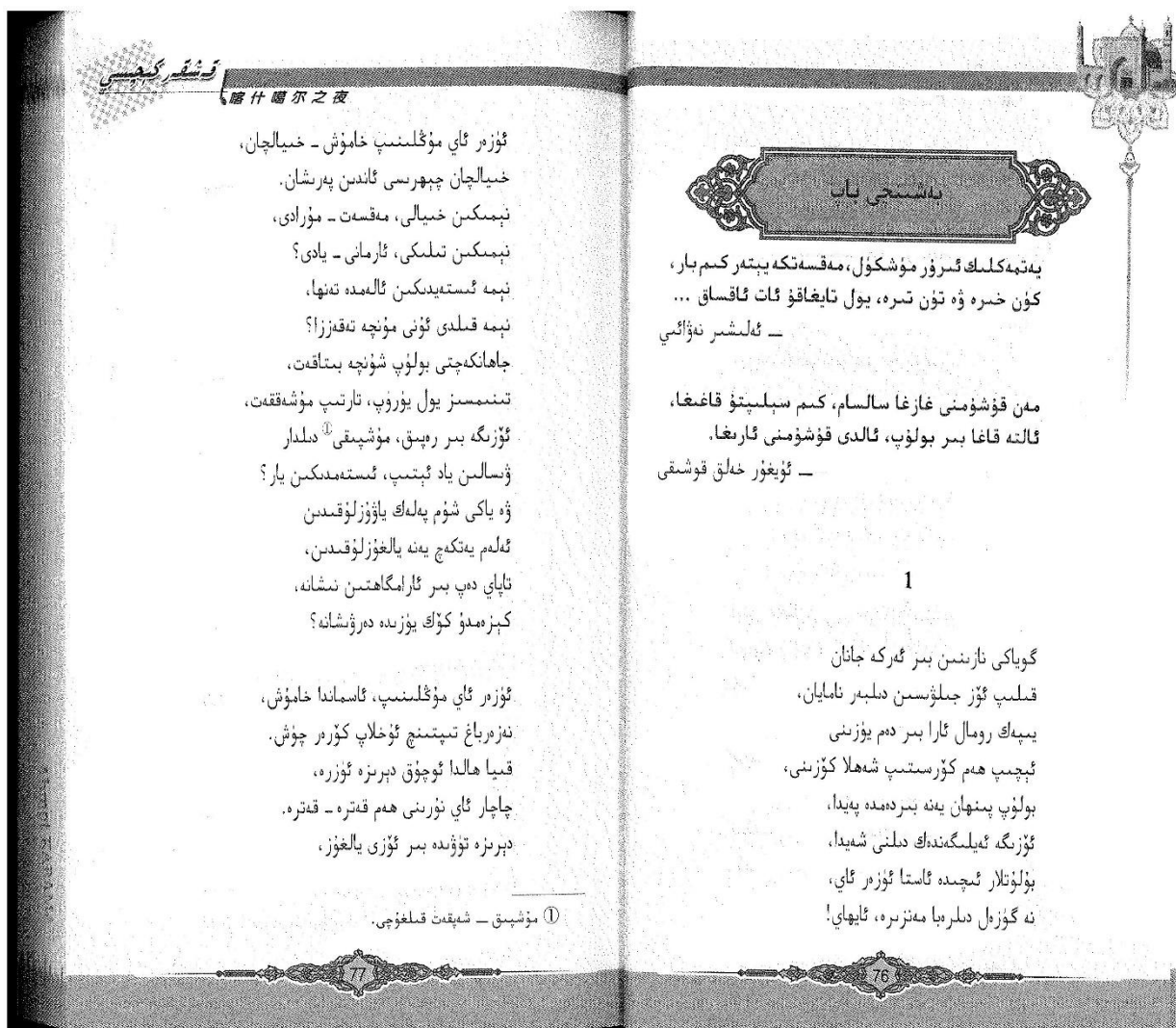
Eserde geçen Ney (7) kelimesi; Mevlânâ'nın mesnevisinde de olduğu gibi ayrılığı ve âşığın derdini ifade etmektedir. Ney; insan-ı kâmil, kendi varlığından gemiğ, gerçek varlıkla var olmuğtur ve âşığın en iyi dostudur.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. (2010). Sözlük Bilimi ve Sözlükçülük. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*(698), 162-169.
- Aksan, D. (1996). *Türkçenin Söz varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, D. (2004). *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aktaş, Ş. (2004). *Seçme Atasözleri ve Eleştirmeli Açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alan, N. (2019). Adlar. *Sözcük Türleri III* (2. b.). (ed.: E. Boz), 13-39 Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ay, Ö. (2007). Abdurehim Ötkür ve "İz" Romanı Üzerine. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları, Spring Volume 2/2*, 72.
- Ayaz, M. (2021). *Abdurehim Ötkür'ün Kaşgar Gecesi Adlı Destanı'nın Bağlam Sözlüğü (9,10,11. ve Hatime Bölümü)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Boz, E. (2011). "Yunus Emre Divanı"nın Bağlamsal Sözlüğü ve Dizini Üzerine Bir Deneme". *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi ve Bilgi Şöleni Bildirileri (06-08 Mayıs)*, (s. 91-95). Eskişehir.
- Boz, E. (2011a). Leksikografi Teriminin Tanımı ve Türkçe Karşılığı Üzerine. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (Sözlük Özel Sayısı)*(4), 9-14.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basın Yayım.
- Ersöz, D. (2014). *Abdurehim Ötkür'ün İz Romanı'nın Şahıs Kadrosu Üzerinde Karşılaştırmalı Bir İnceleme*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dünyası Edebiyatları Bilim Dalı, İzmir.
- Harbalioğlu, N. (2017). *Çağdaş Uygur Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kahraman, T. (2001). *Çağdaş Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Ankara: Dumat Basınevi.
- Karaman, A. (2017). Kaşgar Gecesi Destanı. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(44), 187-188.
- Kasapoğlu Çengel, H. (2000). *Abdurrahim Ötkür'ün Şiirleri I*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kaşgarlı, S. (1998). *Çağdaş Uygur Türkleri'nin Edebiyatı*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özer, F. (tarih yok). Tarih ve Edebiyat Metinleri Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlüğü Sistemi (TEBDİZ). *Bilig-Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*(86), 219-221.
- Öztürk, R. (1994). *Uygur ve Özbek Türkçelerinde Fül*. Ankara: TDK Yayınları.
- Öztürk, R. (2015). *Yeni Uygur Türkçesi Grameri* (3. b.). Ankara: TDK Yayınları.
- Rahman, A. (1993). *Uygur Edebiyatı Tarihi*. Pekin.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: ABC Kitabevi.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yabancı Dil Yayınları

Ek 1. Orijinal Metinden Örnekler

ئالتىنچى باب

بوغۇزلايمەن دېسەڭ، قويمۇ تېپىرلايدۇ.
— ئۇيغۇر خەلق ماقالى

1

قانائەت ئەي خىيال، ئۆزلە سامانغا،
ئۆمىد — كۈچ بەخش ئېتىپ مەن بىنەۋالغا.
ھەمىشە يول ماڭا يولباشچى — ھادى ①،
كۆرۈنگەي كەڭ ئۇيۇق ئازادە ۋادى.
كۆرۈنگەي ياپيېشىل قىرلار، ئېدىرلار،
چىمەنزىر ئىچىدە ئاقئۆي — چېدىرلار.
كۆرۈنگەي مال تولا يايلاقلىرى ھەم،
يېپىلغان يىلقىسى، تايلاقلىرى ھەم.
كۆرۈنگەي قارغىسى ھەم ئارچا تالى،
تەبىئەت ئىركىسى بۇغا — مارالى.
قانائەت بولسا ئۆچسەم، گۈلگە قۇنسەم،
ئىلى ۋادىسىنىڭ ھۆسنىگە قانسەم!

① ھادى — توغرا يول كۆرسەتكۈچى.

يا خالا، خالىسا سەن، خاھىشىم شۇ!

تولا قۇتراپ ئاشۇ خىلدا بۇ زۇلمەت،
بېشىمغا ياندۇرۇپ دوق ۋە مالا مەت.
مېنى ھەم بىر يولى يۇتماقچى قەستەن،
زامانە پەيلىدىن مەڭ ئايلىنماي مەن.

قېنى ساقىي، ئۇزاتقىن بىر قەدەھ مەي،
نە سەۋرەم قالدى ئەمدى يەنە ئىچمەي.
ئۆزۈڭمۇ تولىدۇرۇپ قۇي ئېتىرازسىز،
ئىچىلى يوپىيورۇق بىر تاڭ ئۈچۈن بىز!

بىراققا نەپرىتىم، بىراققا سۆيگۈ،
(بىرگە بىرى زىت بۇ ئىككى تۇيغۇ)،
ھەمىشە قوزغىتار كۆڭلۈمدە غەلىيان،
بۇ غەلىياننى قەلەم ئەيىلەر نامايان.
ئەگەرچە بۇ زامان يەيلى سىتەمكەش،
ئەلەم - ھەسرەت چېكىر گەرچە قەلەمكەش.
لېكىن ئىستەر شۇنى كۆڭلۈم بىتاقەت
ۋە گەرچە چەكتى كۆپ دەردۇ مالايمەت.
مىسالى خارىسىز بولماس قىزىلگۈل،
ۋە لېكىن ئۆزگىنى سۆيەيدۇ بۆلۈل.
مىسالى ئوت دېدى، پەرۋانە كۆيدى،
شۇ ئوتتا كۈل بولۇشنى ئۆزى سۆيدى.

مانا تىخشاڭ قەلەم ئېيتار ھېكايەت،
ھېكايەتتىن تولا ئاچچىق شىكايەت:
مانا ئۆيدە مانا بەلباغنى يىرتىپ
ئويۇلنىڭ ئانىسى قان داغنى ئېرتىپ،
تۆكەر قان ئۈستىگە قايناق بېشىنى،
كۆتۈرمەي يىغىدىن ئاپئاق بېشىنى.
نەچە كۈنلا بۇرۇن تۇنجى ئوغۇلدىن
جۇدا بولسا، بۈگۈن ئىمدى ئويۇلدىن.

يەتتىنچى باب

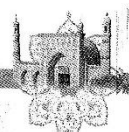
بولۇپلاشنىڭ چىشلىرىنى ھىجايىتىشى
ئۇنىڭ كۈلگەنلىكى بولمايدۇ.

— نىزامى گەنجىۋى ①

1

يۈتۈپ ھەسرەت بىلەن دەردۇ ئەلەمنى،
ئالاي قولغا يەنە مۇڭلۇق قەلەمنى.
قاچانكىم بۇ قەلەمنى قولغا ئالسام،
يانار كۆڭلۈم ئۆيىدە بىر يورۇق شام.
يانار شام بەخش ئېتىپ ئىلھام ۋە قۇۋۋەت،
جاراڭلار زەۋقىدىن كۈلەمدە مېھنەت.
جاراڭلار كۈچ، ئۈمىد، ئىلھامچى ماۋزۇ،
بوۋاقتىڭ قەلبىدەك پاك - ساددا ئارزۇ.
جاراڭلار ھەر نەپەس روھىمدا ئىقبال،
كۆڭۈلنى ئويغىتار ئىمىيانچى سىگنال.

① نىزامى گەنجىۋى (1141 - 1203) — ئىزمەرىيەچاننىڭ ئۇلۇغ مۇنەببەككۈر شائىرى.

سەككىزىنچى باب

ئەجىلنىڭ يېتىشى — قىلغان ئەيىبىڭدىن
ئەمەس، بەلكى ئاكاڭنىڭ قانسىرىشىدىن ...
— جۇلقۇنباي^①

1

ئەنە شۇنداق ئاسادىپلار تۇپىلى
تونۇلدى تېخىمۇ ئىل — يۇرتقا لەيلى.
بۇرۇن ھۆسنى بىلەن بولسا يېگانە،
قوشۇلدى ئەمدى يۈز — يۈزلەپ پەسانە^②.
بىراۋلار نامىنى قوشنى قوشاقتا،
بىراۋلار ناخشىنى يايىدى راۋايتا.
بىراۋلار بىر كۆرۈشنى قىلسا ئارزۇ،
بىراۋلار سۆھبىتىگە قىلدى ماۋزۇ.
خۇسۇسەن قىز — جۇۋانلار قۇرسا سۆھبەت،
بۈلەك گەپلەرگە تەگمەس ئىدى نۆۋەت.

① جۇلقۇنباي — مەشھۇر ئۆزبېك يازغۇچىسى ئابدۇللا قادىرى.

② پەسانە (فەسانە) — ئەپسانە؛ گەپ، مۆز — چۆچەك.

بىرى قاراغار ئىدى ئەقەدىر ئىشىنى،
بىرى ئەسلىر ئىدى ئۆز كەچىشىنى.
بىرى ئېيتسا جۇدالىقتىن ھېكايەت،
بىرى باشلايتتى قىسمەتتىن شىكايەت.
بىرى ئېيتتى: «تېخى ئون نۆت يېشىمدا،
جۇۋاز چۆرگىلىدى بىر ئاشام بېشىمدا.
يىلاندىك تولىغىنىپ ھۇشۇمغا كەلسەم،
بوۋامدىك بىر قېرى باتار قېشىمدا.
ئۇ بولدى بىر مۇشۇك، مەن خۇددى چاشقان،
ئۇنىڭغا تاماشا، ماڭا تار جاھان.
نەچەن قاچتىم پاناھ ئىستەپ دادامدىن،
دادام قورقۇپ لېكىن ئۆگەي ئانامدىن،
ئۆيىدىن قوغلىغاچ زارىمغا باقماي،
يەنە كىردىم شۇ گۆرگە تېخى ئۆلمەي.
شۇ ھالدا ئۆتتى، كەتتى غۇنچە چاغىم،
سولاشتى ياشلىقىم، سارغايىدى باغىم.
ئەجەب ئاجىز ئىكەنمىز بىز خوتۇن خەق،
رەھىم قىلىپىدىكىن بىزگە بۇ چەرخ»
بىرى ئېيتتى: «خوتۇن خەقنىڭ چىرايى
ئۆزىنىڭ دۈشمىنىكىن، ئىزىمىرايى.
ئەگەرچە لەيلىگۈل بولغاندا بىر سەت،
ئۇنىڭغا بەلكى كەلمەس ئىدى بۇ دەرد».